Ayşe Hümeyra Ökten

Dindar Bir Doktor Hanım

Söyleşi: Nevin Meriç

TİMAŞ

iyi ki kitaplar var...

DİNDAR BİR DOKTOR HANIM

Ayşe Hümeyra Ökten

Söyleşi: Nevin Meriç

TİMAŞ YAYINLARI | 2445
Hatırat Kitaplığı | 22
Söyleşi Dizisi | 3

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Emine Eroğlu

PROJE EDİTÖRÜ
Adem Koçal

EDİTÖR
Zeynep Berktaş

DÜZELTİ
Ümran Tüzün

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

1. BASKI
Ocak 2011, İstanbul

ISBN
978-605-114-368-2

E-ISBN
978-605-114-669-0

TİMAŞ YAYINLARI
Telefon: (0212) 511 24 24
Faks: (0212) 512 40 00
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul
timas.com.tr
facebook.com/timasyayingrubu
twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir. İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

AYŞE HÜMEYRA ÖKTEN

Doktor Ayşe Hümeyra Ökten 1925 yılı Ekim ayında Fatih Atikali'de doğdu. Babası önce müderris sonra öğretmen ve yetmiş yaşı civarlarında İmam Hatip mekteplerinin kurulmasından aktif rol alan Mahmud Celalleddin Ökten, annesi Mahmude Ökten'dir.

İlkokulu Hırka-i Şerif Camii'nin yanındaki 52. İlkokul'da, ortaokul'u Sultanselim'deki Cumhuriyet Kız Lisesi'nde, liseyi de 1938-1941 yılları arasında İstanbul Kız Lisesi'nde okudu. 1943-1949 yılları arasında İstanbul Tıbbiyesi'nde okuyup doktor oldu. Branş olarak dahiliyeyi seçti. İlk görev yeri Taksim Dispanseri olup daha sonra Sarıyer Dispanseri'nde çalıştı. Öğretim hayatı boyunca okul birincisi olan Hümeyra Ökten, ahlakı ve performansıyla da herkes tarafından takdir edilen bir öğrenci olmuştur. Birkaç yıl sonra da Çarşıkapı'da muayenehane açan doktor Hümeyra Ökten, Halil Nimetullah Bey'in tabiriyle İstanbul'un ilk 'tabibe-i hazıka-yı mütedeyyine' sidir.

19 Ağustos 1953 tarihinde henüz asistan iken hocalarının da referansıyla Kızılay'ın ilk hanım doktor görevlisi olarak hacca gitti. Bu hadise hayatının dönüm noktası oldu ve Medine bağlılığı başladı. Medine hayatının merkezine yerleşirken, hayat seyri de bu çerçevede şekillendi.

1956 Yılında anne ve babasıyla yaptıkları hac, babası Celaleddin Ökten'de de Medine bağlılığı oluşturunca oraya gitmenin yollarını aramaya başlarlar. 1960 yılında Arabistan'ın muvakkatname vermesiyle ikisi de istifa edip Medine'ye giderler. İstanbul memleketi, Medine bağlandığı tek dünyalığı olarak iki şehir arasında mekik dokuyan, babasının vefatıyla yalnız kalan annesini üzmemeye çalışırken, Medine'den de uzak kalamayan doktor Hümeyra Ökten o günden itibaren muvakkatnamesi yanmasın diye senede iki defa Arabistan'a gidip bir kaç ay kalır. 1998'de teyzesinin de vefat etmesiyle Medine'de daha fazla kalmaya başlamıştır. Doktor Ayşe Hümeyra Ökten, kimyager Züheyra Hanım ile mimar Prof Dr. Saadettin Ökten'in ablasıdır. Halen dokuz ay Arabistan'da, üç ay da İstanbul Göztepe'de kalmaktadır.

NEVİN MERİÇ

1960 Yılında Nevşehir'in Ürgüp ilçesinde doğdu. Öğrenimi İstanbul'da tamamladı. Halen İstanbul Müftülüğü'nde Din Hizmetleri Uzmanı olarak çalışmaktadır. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdikten sonra

yüksek lisansını sosyoloji alanında yapan Nevin Meriç, aynı zamanda bir yazar.

Tezi olan Adab-ı Muaşeret kitapları Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi (1894- 1927) 2000 yılında basıldı. Meriç'in ayrıyeten Gündelik Hayat ve Fetvalar, Fetva Sorularında Değişen Kadın Yaşamı, Değişen Kentte Dini Hayat isimli kitapları da bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Birinci Bölüm / Ailem: “Bir dedemiz çok güzelmiş, güzele de Gürcü derlermiş”

İkinci Bölüm / Çocukluğum ve Evimiz: “Evimizin Cumbalı Penceresine İyi Havalarda İki Kardeş Çıkar, Sokağı Seyreder, Yemiş Yerdik”

Üçüncü Bölüm / Babam ve Çevresi: “İmam Hatip Liselerinin Kurucusu: Celaleddin Ökten”

Dördüncü Bölüm / Eğitim Hayatım: “İlkokul Birinci Sınıftan Tıbbiyenin Sonuna Kadar Hep Mektep Birincisiydim”

Beşinci Bölüm / Eski İstanbul: “Beyazıt Meydanı’nın Ortasında Eskiden Kocaman Bir Havuz Vardı”

Altıncı Bölüm / İstanbul’da Yaz Günleri: “İstanbullu Aileler Sayfiyede”

Yedinci Bölüm / Doktorluk Yıllarım: “Tabibe-i Hazıka-i Mütedeyyine”

Sekizinci Bölüm / Kutsal Topraklarda: “Medine’ye Gidince Kopamayacak Kadar Bağlandım, Orasını Vatanım Gibi Hissetim. Fakat İstanbul’da da Ailem Vardı”

Dokuzuncu Bölüm / Mekke ve Medine’nin Dünü ve Bugünü: “Mekke ve Medine’de Elli Yıl”

Onuncu Bölüm / Söyleşi Biterken: “Son Sözünüz”

Önsöz

İnsanı ve hayatı tanımlarken şair ‘bir yanda akan benim, öbür yanda Sakarya’ demiş. Buradan yola çıkılarak nehir söyleşileri yapılıyor. Benim kısmetime de Dr. Ayşe Hümeyra Ökten çıktı. İstanbul’da birçok kişinin tanıdığı, benim de yakınlarında olanları tanımış fakat nedense kendisinden haberdar olamamışım doktor abladan. Ve vakit geldi nehir yıllardır taşıdığı zenginliği kıyıya bırakmaya başladı. Ben sadece kapıyı araladım; içinden tatlı ve hüzünlü birçok kadın hikayesini de barındıran hazine çıktı.

Ben yorarım diye kaygılanıp, sohbeti kısa tutmaya özen gösterdikçe o anlatıyordu. İtiraf etmeliyim ki her seferinde yorulan ben oluyordum. Doktor abla kendinden emin adımlarla yollara döşediği taşlarda hala sekiyor; bir Fatih - Edirnekapı surlarına çıkıyor, bir Necid çöllerinin esintisini getiriyordu sohbete. Hayat yeniden inşa edilirken yaşananlar da tekrar canlanıyor, duygular bazen seste, bazen gözde kendini belli ediyordu. Artık hayret makamındaydık, ve 85 yıl bir çırpıda seçilen fotoğraflarla tekrar düzenliyordu. Kaderin kaza yönü virgüllerle birbirine bağlanırken, insan olmanın nasıllığı da aşikar oluyor, mesafe, hareketlilik nehri daha da coşturuyordu.

Evden, bu hafta son konuşmadır herhalde diye yola çıkıyordum ama o ‘haftaya şunları anlatacağım diye’ konuları çoktan belirlemiş oluyordu. Anlaşıldığı gibi konuşmakta hiç zorlanmadım. Sorduğum her soruya cevap aldım. Çok keyifli sohbetlerimiz oldu. İman, insan, kadın, ihtiyar/tercih, özgürlük onun hayatında aslî hüviyetine bürünmüş gibiydi. Yıllardır bir türlü oturtamadığımız ve modernleşmeyle elde ettiğimiz ‘kadın ve özgürlük’ karşımda duruyordu adeta; üstelik dindar ve mütedeyyin. Bir keresinde ‘ellerimi yıkama imkanım varsa kağıt peçete kullanmam’ demişti. Gerçek ağaç bayramı bu olsa diye düşünürken ‘an ve agah olmak’ ete kemiğe bürünmüştü.

Kendi olmayı terk etmeden insanlığa adanan bir ömür, doktor Ayşe Hümeyra Hanım’ı bu şekilde tanımlayabilirim. Beni Dr. Ayşe Hümeyra Ökten’den haberdar eden, bu çalışmayı yapmama vesile olan, fotoğraf ve fikirleriyle metnin daha sağlıklı şekillenmesine katkıda bulunan Prof. Dr. İsmail Kara hocama teşekkür ederim. Ayşe Hümeyra Ökten’in hayatını okumaya geçmeden önce birkaç noktaya da dikkat çekmenin iyi olacağı kanısındayım.

I

Doktor Ayşe Hümeyra Hanım şehirli ve eğitimli bir aileden gelir. Babası Osmanlı Devletinin son dönemine yetişen ve üniversite eğitimi görerek müderris olan Celaleddin Ökten, hafızasıyla maruf bir ilmiye mensubudur. Dil çalışmaları ve Arapça lisanına vukufiyeti ile ünlenmiştir. Annesi Mahmude Hanım Fatih'te doğup büyümüş ve o zaman altı sene olan ortaokula yakın eğitim veren ilkokul eğitimi almıştır.

İlmiye sınıfında oldukça saygın bir yere sahip olan Celal Hoca tasavvufa da meyyaldir. Kendi seyr ü sülukunun gelişim seyri açısından İstanbul tekkelerini dolaşıp değerlendirmelerde bulunur ve Fatih'te Nurettin Dergahı şeyhi Fahrettin Efendi'ye intisap eder. Daha sonra tekkelerin kapatılmasıyla ciddi sıkıntılar çeken dergaha bazı öğretmen arkadaşları ile birlikte yardımcı olur. Fahrettin Efendi o dönemde 'meydanı' kapatmayan hemen hemen tek şeyhtir diyebiliriz. Celal Hoca'nın bir diğer özelliği de doğrucu yönüdür; Hümeyra hanımın tabiriyle 'sopa gibi' doğru olanlardandır ve doğru bildiği konularda, konuşmaktan çekinmez. Bu yüzden de zaman zaman sistem tarafından sorgulanır, suçsuzluğu aşikar olunca da görevine iade edilir. Hümeyra Hanım babasından zeka, hafıza, doğruluk, Allah yolunda çalışma aşkı ve disiplinini almıştır. Nitekim hayatını dikkatle okuduğumuz da bu parametreler açığa çıkacaktır.

Anne Mahmude Hanım babaya nisbet edildiğinde çok gençtir. Okuma yazma bilmesi dönemin kadınları arasında farklı bir yere konulmayı gerektirir. Gerçi II. Abdülhamit'in eğitim reformları çerçevesinde İstanbullu ailelerde, kız ve erkek çocuklarını okutma oranı oldukça yüksektir. Anne evde çocukların eğitimine katkıda bulunur; kız çocukları Kuran'ı annelerinden öğrenirken erkek kardeş Saadeddin Ökten için hoca tutulur. Burada kafamızı meşgul eden soru: Kur'an öğretimi konusunda gösterilen hassasiyetin dil/Arapça öğretiminde neden gözetilmediğidir, diyebilirim. Osmanlıca ve Arapça bilen, Arapça hocalığı yapan ve hayatının sonuna kadar bu dilin 'tellali' olan babanın çocuklarına öğretmemesi cevaplayamadığımız sorulardandır. Bununla birlikte yaşanan sürecin psiko-sosyal şartları bunda etkili olmuştur diyebiliriz. Kız çocukları da dahil bütün çocukları üniversite eğitimi yapmış ve branş olarak da pozitif ilimleri seçmişlerdir. Bunda babanın tavsiyesi etkili olmuştur. Bu anlamda aile, dinin itikadi ve ahlaki yönünü çocuklarına bizzat kendi verip toplumsal alanda farklı disiplinlere

mensup olarak var olmalarını yeterli görmüştür. Böylece o dönemde en çok suçlanan ‘yobaz-hoca’ kavramsallaştırmasından korunmuş olacaklardır.

Durum bir başka açıdan değerlendirildiğinde ise yaşanan dönemin önemsediği, değer verdiği disiplinlerde çocuklarını yetiştirme gayreti görülebilir. Babanın bu konudaki ileri görüşlülüğü önemlidir. Arkadaşlarının muhalefet etmesine rağmen kızlarına üniversite eğitimi yaptırması, müderris Celal Hocanın yeni toplumda söz sahibi olacak birey yapısını erken dönemden görüp o halkaya çocuklarını dahil etmesi anlamına da gelmektedir. Bu anlamda çocukları hem dindar hem de sosyal itibarı yüksek bir mesleğe sahip olarak toplumsal alanda yaşayacaklardır. Yaşanılan süreç hocanın görüşündeki isabeti açığa çıkarmıştır. Günümüzde çocukları hem pozitif ilimlerde ilerlemiş hem de tasavvufa meyyaldirler. Bu fotoğraf aynı zamanda bir çok açılardan Celal Hoca’yı da yansıtır.

II.

Hümeyra Hanım şehirli bir nüfustur. Fatih muhitinde doğar ve o havzada büyür. Fakülte ve çalışma hayatı yıllarında da Beyazıt’ta oturur. Yaşanan semt İstanbul’un en mutena bölgesidir. Nefs-i İstanbul olarak da adlandırılan bölge, İstanbul sosyal hayatının en damıtılmış örneklerini karşımıza çıkartır. Komşu ve tanıdıkları bağlamında meseleye baktığımızda ileriki yıllarda toplumda tanınacak ve söz sahibi olacak birçok kişi Hümeyra Hanımın ya tanıdığı ya komşusu ya babasının arkadaşı veya öğrencisi ya da annesinin çevresindendir. Bu anlamda güzide bir sosyal çevreye sahiptir.

İkinci önemli mesele; cumhuriyetin ilk kuşak okullu hanımlarından olmasıdır. Yeni mektep, yeni dil çerçevesinde kurumsal anlamda inşa edilen cumhuriyet ilk kuşak neslindendir. Bu anlamda hem kendisi hem de okul arkadaşları Cumhuriyetin kadın üzerinden topluma aktarılan rol-model davranışlarına sahiptir. Nitekim kendini tanımlarken Şeyh Galib’in mısrasını değiştirerek Şeyh Galib’de ‘tarz-ı selefe takaddüm ettim’ bölümü, Hümeyra Hanımda ‘tarz-ı selefe tehalüf ettim’ şekline dönüşür. Bu yaklaşım tam da Cumhuriyetin yeni modern neslidir.

III

Hümeyra Hanımın hatıratında İstanbul özelinde yaşanan Cumhuriyetin ilk dönem sosyal hayat örneklerine de rastlamaktayız. Hatırat bir yönüyle yeni

kabullerin toplumsal alanda yerleşmesi için verilen mücadeleler ve bundan etkilenen çevrelerle ilgili resimleri gözlemleme imkanı da vermektedir. Bu süreçte din ve dindarlık biçimlerinin dışarıda tutulması ve sürekli eleştiri konusu yapılması, evlerde ciddi gerginliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Bir önceki neslin kıymeti, değeri olarak kabul edilen ‘yaşlılar/büyükler’, yeni toplum hayatında ‘ülkeyi geri bırakanlar’ olarak tanımlanıp değersizleştirilmiştir. Psiko-sosyal açıdan dönemin incelemesi yapıldığında yaşanan ızdırap travmatik duruşları gözler önüne serecektir.

Bir başka resim de yaşanılan dönemde dini davranma biçimlerinin sosyal hayatta yeri olmadığını aşikar etmektedir. Bayramlarda ikram edilen ‘likör’ yeni toplum hayatının dindarlık örüntüsünden sıyrıldığını göstermek açısından önemli bir simgedir. Bu durumda ciddi sıkıntılar yaşayan dindar bireylerin karşılaştığı sorunlar ise hatıratın sayfalarında açığa çıkmaktadır. Bir başka resimde evlerine ziyarete gelen hocasının sözleridir. Hümeyra Hanım ilk haccından henüz gelmiştir. Kendisini ziyarete gelen hocasına babası ‘kızım ve hastaları dua etmiş de hacca gitti’ dediğinde, hocası sitayişle ‘Kuzum Hümeyra insan hiç hacca gideceğim diye dua eder mi, nereden aklına geldi; gezeyim, tozayım, altınım, gümüşüm, bir de flörtüm olsun diye dua etseydin ya’ der. Bu ifade yeni toplumda geçer akçe olan kabulleri ve kurumsal eğitimin bu konuda etkisini karşımıza çıkartır. Hümeyra Hanım ise çalışkan, zeki ve güçlü kişiliği, okulda ve işteki başarısıyla böyle bir sosyal çevresine rağmen saygınlığını korumuştur.

Doktor Hümeyra Hanım dindar olmayı ve bu kimlikle toplumsal alanda var olmayı önemser. Okulda dindar kimliğini gizleyerek ibadetlerini yaparken ‘tesettür’ problem olur. O günlerdeki kapüşon modası imdadına yetişir ve atkısını ortadan dikip bir anlamda tesettürü - moda merkezli yumuşatarak, en azından ilkbaharın sonuna kadar yerine getirmeye çalışır. Namazlarını ise aksatmaz. Ne var ki okul bittikten sonra hayatına tesettürlü olarak nasıl devam edeceği bir muammadır. Bütün öğrenim hayatında okul birincisi olan ve tıp fakültesinde hocalarının ‘kariyer yapacak öğrenci’ diye baktıkları Ayşe Hümeyra Hanım, tesettürle devam edip edemeyeceğini öğrenmek için bir test yapar. Hac dönüşü hocasını ziyarete gider. Hocasının başındaki örtüyü göstererek ‘ne bu hacı hanımlar gibi olmuşsun’ sözü onun için bir milad olur. Artık bu şekilde devam edemeyeceğinden okuldan ayrılır. Burada yaşadığı dönemi çok iyi bildiği halde neden böyle teste ihtiyaç duyduğu sorusu akla gelebilir. Acaba hayatının ileriki safhalarında ‘bir keşkeye’ meydan

vermemek açısından olabilir mi? Veya başarılı olmasının kendisine tolerans sağlayıp sağlamayacağını görmek mi istemiştir. Nitekim fakültede kalıp kariyer yapmak ister miydiniz sorusunu ‘tabii’ diyerek cevaplamıştır. Ama dönem dindar görüntüyü kamusal alandan çıkarma dönemidir. Tesettürün yeni dönemin genç ve kariyer yapacak kadınında görülmesi akla ziyan bir durumdur.

Böylece okul bitirip, çalışma hayatına geçer ve muayenehane açar. Artık istediği gibi çalışmakta, tesettürüyle de toplumdan olumlu karşılıklar almaktadır. Her kesimden hastaları olurken daha sonraki nesillerden olan Dr. Gülsen Ataseven’in ‘bizim zamanımızda tesettürlü bir doktor olabileceğini ilk defa Hümeyra Ablada gördük’ sözü örneklik portföyünün yaygınlık ve genişliğini de açığa çıkartır. Bu anlamda Dr. Hümeyra Hanım cumhuriyet kuşağının üniversiteli ve kamusal alanda çalışan ilk nesil dindar kadınıdır. Bu konuda toplumda daha sonra yaşanacak sıkıntıları da ilk tecrübe edendir diyebiliriz. Ne var ki kendisi bu durumu bir ‘mağduriyet’ olarak tanımlamadığından, bu konuda daha sonra ki süreçlerde yaşananlarla organik bir bağ kurmak doğru ve etik olmaz diyebiliriz. Hümeyra Hanım için yaşanan ‘kader’e dair tecellilerden biridir sadece…

IV

Hümeyra Hanım’ın bir diğer özelliği de evlenmemesidir. Nitekim Şeyh Galib’in mısrası üzerinden kendi durumunu açıklarken ‘ben açtım o genci ben tükettim’ diyerek hayatının birey merkezli inşasına atıf yapar. Burada Cumhuriyetin toplum hayatında inşa etmeyi esas aldığı şehirli özgür kadını görmekteyiz. ‘Ben anne ve anneannemin hayatını yaşamayacaktım’ derken kendi hayatını inşa etmede gösterdiği meşrulaştırmalar dikkat çekicidir. Babası ve hocasının evlenmesine dair söylemlerine de karşı duran doktor Hümeyra Hanım’ın dünyada bağlandığı tek sevgi Hz. Peygamber (sav)’dir. Medine’ye bağlılığının aşırı olduğunun ve bundan dolayı hiç istemediği halde anne ve babasını üzdüğünün farkındadır ama seçeneği de yoktur. Medine artık hayatının merkezindedir ve bütün yaşamının seyrini belirler. Ondan alıkoyacak hiçbir şeyi kendine yaklaştırmaz. İlk defa Kızılay’ın hanım doktor görevlisi olarak Hacca giden Hümeyra Hanım’ın Medine’ye bu kadar bağlanmasında yaşadığı dönemdeki sosyal travmaların etkisi olmuş mudur?

Medine onun için bir başka özgürlük alanıdır ve yeni bir keşfin içine

girmiştir artık. Hayatına dair ilerlemeye orada devam eder. Cidde de hastane açalım teklifini ‘ben İstanbul’u Cidde için bırakmadım’ diyerek reddeder. İstanbul doğduğu, büyüdüğü, anne ve babasının yaşadığı şehir, Medine bir daha kopmamak üzere bağlandığı yerdir. Hayatının elli küsur yılını İstanbul-Medine arasında, senede en az iki defa gidip gelerek geçirir. Burada tek başına sınırlar geçen, çöller aşan bir Hümeyra Hanım’la karşılaşmaktayız. Bizim bugün bile anlamakta zorlandığımız bu durum, çok erken dönemde dindar bir kadının gündelik hayatı olması oldukça önemlidir. Burada hem sünnet üzere davranan Müslüman toplumları hem de bireyleri görmekteyiz. Kadının tek başına seyahatini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmesine imkan tanıyan dinin rolü karşımıza çıkarken, benzer durumları müjdeleyen hadis belleklerden hayata dahil olur. Ayrıca yeni toplum yapısının kadın özgürlüğü ve hareket alanının genişlemesine katkısı da yadsınamaz. Bu anlamda cumhuriyetin kabul ettiği ve desteklediği kadın özgürlüğü birey tercihleri veya zorunluluklar bağlamında farklı alanlarda seyretmiştir diyebiliriz.

V

Ayşe Hümeyra Ökten ile yapılan söyleşinin bir başka yönü de içinde tanıtılan kadınlardır. Özellikle hac bölümde göreceğimiz bu hanımlar Hümeyra Hanım ile benzer özelliklere sahiptir. Birçoğu yalnızdır; maddi imkanları kısıtlı, hatta yoktur. Onlar da Medine’de kalabilmek için evlilikten, çalışma hayatına kadar bir dizi eylemler gerçekleştirirler. İğne yaparak kazanmak vs. gibi. Örnekler toplumsal alanda çaresiz, yalnız, zayıf olarak görülen kadınların, ellerinde bulunanı değerlendirip, gösterdikleri sabır ve metanetle isteklerini yerine getirip çözüm ürettiklerinin de gösterir. Bir başka açıdan ise Hümeyra Hanım’ın bu kadınlar üzerinden de kendini anlattığını görürüz. Böylece kendi hayat seyri bu hikayelerle de normalleşir. Bir farkla ki onda özgür kadın önde lokomotiftir ve sürekli hareket halindedir. Türkiye’den giden ve oradaki Türk hanımların hac ve umrelerine yardımcı olur. Kıyafeti yerel olmamakla birlikte o yörenin ölçülerine uygun ama kendi tasarımıdır. Doktor olduğu halde oradaki Türkler hastalandığında refakatçi olması ise kurumsal aidiyeti aşıp, insani olmanın sınırları karşımıza çıkar.

VI

Hatıratın bir başka özelliği de ‘rüya’lardır. Ailede babadan başlayarak,

çocukların hepsine sirayet eden bir rüya – gündelik hayat ilişkisi vardır. Küçük kardeş Saadeddin Ökten'in ismi, görülen rüya üzerine doğumdan dört ay önce konurken, Medine'ye gitmek için çabalayan babanın önündeki engellerin kalktığı da yine rüya-yakaza yoluyla aşikar olur. Kimsesiz ve beş parasız Zehra Hanım'ın Medine'de kalması da, rüyadan edinilen bilginin hayata geçirildiğine örnektir. Bu anlamda rüya onlarda hayata yön veren bir bilgi kaynağıdır. Ayrıca ehil kişilerin istenilen rüyayı gösterme becerisi bir başka formda bilgi – emek ilişkisi bağlamında ulaşılan neticedir. Nitekim Fahrettin Efendi sağlığını bozma riskine rağmen bu ilişkiyi önemser. Bu anlamda rüya, farklı düzlemde oluşturulmuş bir bilgi formudur ve bu bilgiyi elde etmek de istifade etmek de ciddi emek istemektedir.

VII

Hatırat aynı zamanda bir şehirler skalasını da verir. Karayoluyla yapılan yolculuklar, bu yolda kazanılan dostluklar ve bu dostluklar üzerinden yaşanan hikayeler, kadın-seyahat ilişkisine dair önemli detayları karşımıza çıkarır. Bu hareketler de okulda okuduğumuz ve yaşadığımız uluslararası ilişkilerin sınırları görülmez. Sınırlar ortak anlam dairesindeki kişilerin belli zaman ve mekan paylaşımı çerçevesinde ortadan kalkar. Nitekim başka odası olmadığı için yeni evlenen aileden damadın dışarı çıkartılıp odanın Hümeyra Hanım için hazırlanmasını sağlayan anlayış/anlam, sınırların ötesindeki güvenli ve özgür dünyadan işaretler sunar. O dünyada paylaşmak ve güven esastır. Meşakkat ise gelip geçicidir. Aslolan insana hizmet ve Allah'a yakın olmaktır.

VIII

Doktor Hümeyra Hanım'ın hayatı aynı zamanda bir bağlılığın, aşkın ifadesidir. Şairin 'Aşk imiş her ne var alemde' dizesi tam da Hümeyra Hanım'ın hayatına tekabül etmektedir. Ve hayat bir biçimde kazanılan bu nimeti koruyup kollamak için yapılan mücadeledir aynı zamanda. Onun için hayata dair bütün sevgiler, vazgeçilmezler dışarıda tutulmuştur. Hatta sert, celalli, Celaleddin Ökten/baba Medine'ye her sene gitmesini istemediği halde bunu kızına söyleyememiştir. Bunda Medine aşkına, bağlılığa duyulan saygı kadar, bu konudaki tecrübesi de etkili olmuştur diyebiliriz. Nitekim içindeki yangını söndüremediği için Medine'ye yerleşme kararı alan Celaleddin

Ökten'in yanında da kızı Doktor Hümeyra Ökten vardır. Daha sonra yaşanan süreçte baba İstanbul'a gelirken kızı orada kalmış, mekanlar farklılaşırken bağlılık benzer formlarda devam etmiştir.

Dikkatli bakıldığında aşkın izleri hatıratın her satırında görülmektedir. Necid çöllerini tır kamyonlarıyla geçen, Şam'da karda kışta gecenin bir vakti istasyonda tek başına tren bekleyen Ayşe Hümeyra Hanım'da aşk, artık bir yaşama biçimidir. Medine'ye yerleşmesine yardımcı olduğu diğer hanımlarda da aşka dönüşen yaşama biçimlerinden örnekler sunarlar hatıratta. Dolayısıyla Hümeyra Hanım'ın hayatı aynı zamanda aşka adanan bir ömrü de karşımıza çıkarmaktadır. O kadar ki hala canlı ve dinamiktir ve ömrünü aşık olduğu topraklarda tamamlamaya duacıdır. Bu anlamda her gidiş bir heyecan, her geliş bir acabayla içkindir diyebiliriz.

Sonuç olarak doktor Ayşe Hümeyra Hanım Cumhuriyetin ilk dönem şehirli, üniversite eğitimi görmüş dindar kimliğinden dolayı ülkede resmi görev alamamış fakat cumhuriyetin kadın eğitimi ve özgürlüğüne katkısından yararlanan modern, özgür bir dindar doktor hanımdır diyebiliriz.

Koşuyolu
Nevin Meriç
8 Ağustos 2010

Birinci Bölüm / Ailem: "Bir dedemiz çok güzelmiş, güzele de Gürcü derlermiş"

Öncelikle ailenizi sormak isterim. Bize ailenizi nasıl tanıtırsınız?

Evvela hem Müslüman hem de İslamiyet'i yaşayan bir aileden geldiğim için Allah'a çok hamdediyorum. Bu, neden önemli derseniz; ülkemizde herkes Müslüman ama herkes İslamiyet'i yaşamıyor. O yüzden İslamiyet'i yaşayan bir aileden geldiğim için Allah'a ne kadar şükretsem azdır. Hayat hikâyelerini okumayı çok severim, ama kendi hayatımdan bahsetmeyi hiç düşünmezdim. Genç meslektaşlarımın teşvikiyle buna cesaret edebildim.

Babam memlekette zekasıyla tanınan Trabzon asıllı, hoca bir aileden gelir. Hoca Ömer Fevzi Efendi ailenin büyüklerinden olup, onun oğlu Salih Zihni Efendi, onun oğlu da babam Mahmut Celaleddin Efendi'dir. O zamanlar memlekette hocalık, geçim kaynağı olmaktan çok, Allah rızası için yapılırmış. Bu yüzden ailemiz, büyük kayıklar vasıtasıyla nakliyat yapar,

deniz ticareti ile geçimini sağlarmış. Babamın dedesi, Trabzon'da Çarşı Camii imamı olan Ömer Fevzi Efendi'dir. Onun babası veya dedesi Hacı Mustafa Efendi de aynı camide imamlık yapmış. Babam anlatmıştı; Hacı Mustafa Efendi bir defa hacca gitmiş. Yıllar sonra ikinci defa hacca giderken "Ben bu sefer gelmeyeceğim" diyerek herkesle vedalaşmış ve orada vefat etmiş. Babam, dedesi için 'mazanne'den, yani 'kerametleri zahir olan kişiydi' derdi. İşte böyle bir zatın torunlarıyız, elhamdülillah. Ne var ki dedem çok genç yaşta (25 yaşında) kaza geçirmiş, kalafattan kayan geminin altında kalıp vefat etmiş.

Babamın annesi Hafız Güller Hanım da baba ve anne tarafından hafız olan bir aileden geliyor. Annesi babamı beş yaşında hıfza başlatmış, babam hem okula gider hem de hıfzını yaparmış. Annesi üzüntüden hastalandığı halde yatağın içinde babamın hıfzını devam ettirmiş ama bitirdiğini görememiş. Eski hanımlar cemiyet hayatını, hele ticaret, alacak-verecek meselelerini hiç bilmezlerdi. Dedem genç yaşta vefat edince aile, ellerinde olanları işletememiş, mallarına sahip çıkamamış. Üzüntüden babaannem verem olup, iki sene sonra vefat etmiş. 7 yaşında öksüz ve yetim kalan babamı babaannesi büyütmüş. Babaanne çok otoriter bir hanımmış. Babam, "Evde o hakimdi; çok çalışkan bir talebe olduğum halde bana hiç aferin demedi, hatta aferin kağıtlarını eve getirir, rafa dizerdim ama babaannemden hiç aferin almazdım" derdi. Annesinin erken yaşta vefatı babamı çok etkilemişti ki biz de hayatımızda bunun tesirlerini gördük. Annesine çok acıdığı için bizi okuttu, "Hayatın ne getireceği belli olmaz, kızlarım okusun, kendi ayakları üzerinde dursun, kendilerini idare edecek şekilde diplomalarını alsın" derdi. Onun için okumamıza son derece itina eder, hayatımızı okullarımıza göre programlardı.

Babam Trabzon'da mevcut okulu ve medreseyi bitirmiş. 16-17 yaşında Trabzon merkez Çarşı Camii'nde imamlık görevine başlamış. Artık başında çok sevdiği sarığıyla ulema sınıfına dahil olmuş ama içindeki okuma aşkı bir türlü dinmiyor, gittikçe hararetleniyormuş. Hatta o günlerde akrabalar; "Evladım bak ne güzel vazifen var, seni burada evlendirelim" demişler. Fakat babam; "İlla İstanbul'a gidip okuyacağım. Hem benim evleneceğim kız daha doğmadı" dermiş. Daha sonra babam; "Neden ağzımdan öyle bir söz çıktı bilmiyorum" demişti. Çünkü hakikaten o yıllarda annem henüz doğmamış. Memlekette lakapları Gürcüzadeler imiş. Babam "Biz Gürcü değiliz, ama bir dedemiz çok güzelmiş, güzele de Gürcü derler. Bu lakap oradan kaldı" derdi.

İstanbul'da kendisine refakat eden kimse veya tanıdıklarınız var mıydı?

Okumak için İstanbul'a geldiğinde Malta Çarşısı'nda Horozlu Han'da bir odada kaldığını anlatmıştı.[1] Daha sonraları öğretmenliği zamanında halam evlenip İstanbul'a gelmiş, Fatih Çırçır'da 3 katlı bir evde beraber oturmuşlar. Küçüklüğümde halamın oturduğu o eve giderdik. Sonra Vezneciler'de bir apartmana taşındılar. Halamın hastalığında da oraya gidip onu tedavi ederdim.

Biraz da annenizden bahseder misiniz?

Annemin babası Hafız Süleyman Sururi Efendi, Gürcü asıllıdır, Kafkasya Ahıska'dan gelmişler. Dayım orada bazı akrabalarımız kaldı derdi. Dedemin babası Ahıskalı Osman Efendi, gençliğinde orada birçok harbe iştirak etmiş, harp bittikten sonra babasından izin alıp İstanbul'a okumaya gelmiş, kılıcını da beraber getirmiş. Bu kılıç senelerce bizim duvarda asılı durdu, şimdi kardeşim Saadeddin Ökten'dedir[2].

İstanbul Fatih'te medreselerde okumuş, yükselmiş müderris, dersiam olmuş. Seneler sonra evlenmiş ve oğlu Süleyman Efendi doğmuş. Hafızpaşa'da oturuyorlarmış. Yaşı ilerlediğinde hastalanmış, ağırlaştığı bir gün oğluna; "Bana Fatih'te bir oda verdiler" demiş. Dedemler önce anlamamışlar ve hastalıktan hayal görüyor zannetmişler. Zaten birkaç gün sonra da vefat etmiş. O yıllarda hocalar için Edirnekapı dışında bir mezarlık varmış. Büyük dedemizin kabri de orada hazırlanmış zaten. Fatih Camii'nde cenaze namazı kılınıp oraya götürülürken Saray'dan haber gelmiş; Padişah, camii haziresine gömülmesini irade buyurmuş. Çünkü dedem huzur hocasıymış. Meğer büyük dedemin Fatih'teki odası hazırmış da biz bilmiyormuşuz. Şimdi Fatih Camii haziresinde 75 numarada medfun. Mezar taşında 'Ahıskalı Müderris Dersiam Osman Efendi' yazar. Onun oğlu dedem Hafız Süleyman Sururi Efendi, Atikali Paşa Camii imamı.

Annemin anne tarafı ise Filibe'dendir. Fakat anneannem Filibe'yi pek hatırlamazdı. Babası Hacı Ali Efendi hacca gitmiş ve birkaç ay sonra dönmüş. Bir kitapçı dükkanı varmış. Balkanlar'daki bozulma emareleri ta o yıllardan başlamış. O zaman dedem artık buralarda kalınmaz diye 93 Harbi'nden[3] evvel İstanbul'a gelmiş. Anneannem o günleri anlatırken gözleri buğulanır ve "Büyükbabamın çok fazla koyunları vardı, aç kalmasınlar diye ahırdan iplerini kesip saldık da çok üzülmüştük" demişti. Ben çok sonraları anneannemin, büyük dedemin yaşadığı yerleri merak ettim ve çalıştığım

dispanserdeki ebe hanımla birlikte Filibe'ye gittim. Otobüse bindik, beş saatte Filibe'deydik. Filibe, Meriç Nehri'nin kollarının geçtiği güzel bir şehir. Nehir üzerinde köprüler ile geniş caddeler, parklar var. Bir köprünün iki tarafına dükkanlar yapılmış ve güzel bir çarşı olmuş. Neyse, bir iki mahalleyi eski halinde bırakmışlar da iki katlı, çıkmalı, bahçe duvarlarıyla çevrili eski Osmanlı evlerini gördük. Bu evlerden bir kısmı şimdi otel olmuş. Arnavut kaldırımlı sokaklarda çok heyecanlandım, güzel bir gündü. Filibeli'ye gittiğim gibi baba memleketi olan Trabzon'a da gittim. Ahiret kardeşim ve ailesi Trabzonlu idi. Bir sene imkanımız oldu, yazın oraya gittik. Dedemin sonra babamın imamlık yaptığı Çarşı Camii'ni ziyaret ettim. Her tarafını gezdirdiler. Hopa'ya kadar gittik, dönüşte yağmur başladı, heyelan oldu. Geceyi karakolda parkta geçirdik. Azamet-i ilâhi insan nasıl irkiliyor.

Anneannenizle dedenizin evlilikleri nasılmış?

Anneanne Sıdıka Hanım küçük yaşta gelin gitmiş. Dedeciğimiz -Allah rahmet eylesin- Süleyman Efendi ile aralarında çok yaş farkı varmış; ama o kadar yumuşak, tatlı dilli, hoş sohbet bir insanmış ki anneannemi hoş tutmuş, ona hep şiirler yazarak memnun edermiş. Anneannem de ev hizmetini seve seve, hiç şikayet etmeden yaparmış. Sabahleyin kalkar, namaz vaktinden evvel su ısıtır, efendisinin babaannesine abdest aldırırmış. Hemen de bir oğlan çocuğu doğmuş. Evin işi, yemeği, çocuğun bakımı derken sıkıntılı olmuş. Bunun üzerine çamaşıra müezzinin hanımı gelip yardım etmeye başlamış. Anneannem ufak tefek, çok da genç; bir gün akrabalar ziyarete gelmişler, bakmışlar ki işi çok, ağır, acımışlar, ağabeyi Hafız Sami'ye gidip durumu söylemişler. Hafız Sami de sesi çok güzel olan, Allah aşkından evlenmemiş, medresede oturur bir zatmış; tabii biricik kardeşini pek severmiş, anlatılanlara çok üzülmüş, telaşlanmış, doğru anneannemin evine gelmiş. Her ziyaretinde evvela babaannenin yanına girer, onun elini öper, halini hatırını sorar, ondan sonra kardeşinin yanına gelirmiş. Bu sefer o kızgınlık ve heyecanla babaanneye uğramadan, doğru üst kata kardeşinin odasına çıkıp; "Yengeler, senin çok işin olduğunu, ezildiğini anlattı, ben de çok üzüldüm, buna bir çare bulalım" demiş. Anneannem ağabeyinin üzüldüğünü görünce; "Ben hayatımdan memnunum, Süleyman Efendi çok iyi bir insan, bana güzel muamele yapıyor, bir şikayetim yok; evet, babaanne yaşlı ama ben ona bakarak sevap kazanıyorum" diyerek ağabeyini ikna etmiş. Ağabeyi "Oh çok şükür, Sıdıka, o kadar üzülmüştüm ki, demek sen

memnunsun, o zaman babaannenin yanına inelim” demiş. Babaannenin yanına inmişler, her zamanki gibi hal hatır ettikten sonra ağabey gitmiş. Bu sefer babaanne “Sıdıka, her zaman Hafız Efendi evvela benim hatırımı sorar, sonra yukarıya çıkardı. Bu sefer ne oldu da evvela yukarı çıktı, Hafız Efendi bana darıldı mı?” demiş. Anneannem o yaşına göre çok akıllı bir insanmış; “Ah babaanne hiç darılır mı, çok sıkışmış da ayakyoluna gitti” demiş. Babaanne rahatlamış. İşte anneannem böyle güzel idareyle bütün ailenin hoşnut olmasını sağlar, çevresindeki herkesi memnun, mesut ederdi.

Dedem, babamla tanıştıkları zaman Edirnekapı Atik Ali Camii imamıydı. Kış Ramazanlarında gece kovadaki buzlu suyu kırıp abdest alır, sahurda hatim okurmuş. Anlatanlar “Parmaklarının ucuna kadar Müslüman, nur gibi bir zattı” derlerdi. O da erken yaşta vefat etti. Yerine dayım imam olmuş ama henüz çocuk. Bu sefer sorumluluğu babam üstlenmiş ve parayla imam tutmuş; sabah, öğlen, ikindi namazlarını İmam Cafer Efendi, akşam ve yatsı namazlarını da babam kıldırmış. Ben dedemi görmedim ama beyaz kumral sakallı, biraz toplu ve güler yüzlü olduğunu anlatmışlardı. ‘Nur yüzlü’ tabirine çok uyuyor. Mehmet Zahit Kotku Efendi’ye çok benzetir, onu gördüğüm zaman dedemi hatırlardım.

Peki, annenizle babanız nasıl tanışmış?

Babam Fatih Çırçır’da, Atik Ali Camii’nin yakınında oturuyor. Camiiye gide gele dedem Hafız Süleyman Efendi ile de tanışıp ahbap olmuş. Bir gün dedem namazdan sonra babamı evine davet etmiş. Eve gelip üst kata çıkmış ve erkek misafir odasında oturmuşlar; duvardan duvara döşenmiş sedirlerde mis gibi sabun kokulu tertemiz beyaz örtüler varmış. Orada kaldıkları iki üç saat içinde evde ne kadın ne de çocuk sesi duyulmuş. Evin tertibi, düzeni babamı mest etmiş ve aileye çok kıymet vermiş, ahbaplıkları iyice ilerlemiş. Anneannem anlatmıştı: Bu ziyaretlerin birinde güzel bir bahis açılmış. Babam o kadar heyecanlı anlatıyormuş ki anneannemler alt kattaki mutfaktan işitmişler ve hemen kapının arkasına gelerek dinlemişler. Babam Hz. Ayşe’ye iftira vakasını anlatıyormuş, anneannem: ‘ağlaya ağlaya dinlerken kalbimden de damadım böyle bilgili bir kişi olsun’ diye geçirdim demişti.Bir müddet sonra dedem, babamdan dayıma Arapça okutmasını rica etmiş. Babam da kabul etmiş ve haftanın muayyen günlerinde derse başlamışlar. Bir gün dayım, diğer kardeşi eczacılık mektebine gireceği için babama, tanıdığı hocaların olup olmadığını sormuş. Babam; “O esnada ne oldu ben de

anlayamadım hiç alakadar olmadığım halde, ‘Siz kaç kardeşsiniz?’ diye sordum” demişti. Dayım “Benden sonra birader, sonra bir de hemşirem var” demiş. Hemşire sözü geçtiğinde babamın kalbinde “O kızı ben alayım” isteği belirmiş. Aileyi beğendi ya, tanışmak niyetiyle halamı evlerine göndermiş. Annem de o esnada mektepten yeni gelmiş. Biraz topluca, buğday tenli, kırmızı yanakları parım parım parlıyormuş, ay halam da kızı çok beğenmemiş mi! Ama henüz 12 yaşında.

Aralarındaki yaş farkından dolayı evlilikleri pek kolay olmayacak gibi gözüküyor. Ne dersiniz?

Evet, kolay olmamış. Neyse annemi gören halam mest olmuş vaziyette eve gelip manzarayı bir bir babama anlatmış. Artık annemi isteyecekler ama küçük olduğu için de tereddüt ediyorlarmış. Derken babam niyetini dedeme arz etmiş. Dedem çok şaşırmış ve anneanneme “Hoca hem yaşlı hem de çok asabi, ben ona kızımı vermem” demiş. Ama ahbaplıklarını kesmemişler, arada sırada gidilip geliniyormuş. Babam sabır makamında… İki sene sonra dedem rahatsızlanıp vefat etmiş. Çocuklar henüz iş tutacak durumda değil, dayılarım okuyorlar, teyzem 9, annem de 14-15 yaşında. Evde iaşeyi sağlayacak kimse yok. İşte o zaman babam ve halam aileyi bırakmayıp yardımlarına koşmuşlar.

Ayşe Hümeyra Ökten’in annesi Mahmude Hanım

Bir de babam rüyasından bahsederdi. Rüyada bir ses, “Celal’in evleneceğini babası cennette duydu ve çok memnun oldu” demiş; “O zaman anladım ki bu kız saliha, onu bırakmadım, bekledim” derdi. Babamın evleneceği kızla ilgili bir başka talebi de isminin ismine uymasıymış, ama Mahmut Celaleddin ismine uyan bir kadın ismi bulmak kolay değil. Türkler Mahmude ismini koymaz, Türkistanlılar koyar. İşte dedem Ahıska’dan geldiği için olacak kızına Mahmude ismini koymuş. Böylece babamın diğer isteği de yerine

gelmiş oldu.

Babam hep doğruluktan kazandı. Doğruluk ve harama, helale çok dikkat ederdi. Haramdan o kadar kaçınırdı ki kendi lehine bile olsa yan gözle bakmazdı. Dini meselelere titizlikle riayet ederdi. Ben daha dört-beş yaşlarındayken bir keresinde babam evde Cuma namazını kıldırmak için hazırlanıyor, abdest alıyordu. Annemden bir şey istedi ama "Sen verme, kızım versin" dedi. Yani cemaatte Şafiler de olabilir, abdestinin onlara göre olmasına dikkat ediyormuş. Çok sorumluluk sahibi bir adamdı. Yetiştiği muhit de önemli tabii.

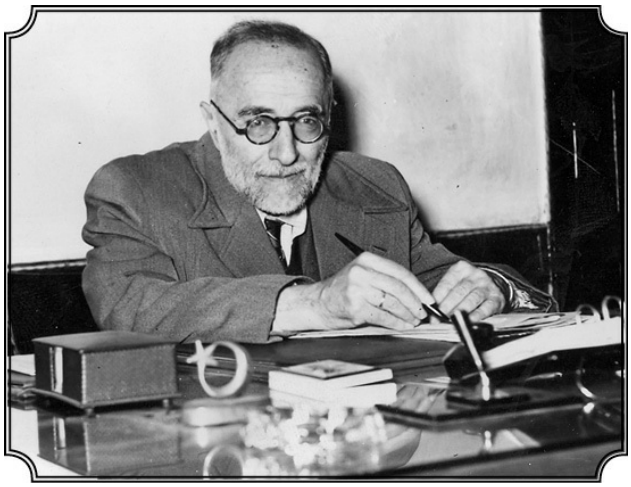
Babam dostluğu devam ettiren halam vasıtasıyla aileye yardım ederken çocuklar da büyür. Dayımı dedemin yerine imam yaparlar, annem de 17 yaşına gelir. Halam tekrar kız istemeye gider, anneannem de verir. Babam anneannemi çok sever, hürmet ederdi. Yani annemle babamın evliliklerine kadınlar hakim. Evlenmeden önce birbirlerini hiç görmemişler. Resim bile yok. Düğün olmuş, annemi evde koltuğa getirmişler. Babam yüzünü açınca çok beğenmiş, o kadar memnun olmuş ki hemen anneannemin elini öpmüş. Birkaç ay Fatih'te anneannemin evinde oturmuşlar. Evlendiğinde babam 39, annem 17 yaşındaymış. Ama bu durum ailede hiç sorun olmadı. Hatta ben, annemle komşuya gittiğimizde bir kere bile ağzından "Benim efendi ihtiyardı' dediğini duymadım.

Bütün aile Eyüp Sultan Türbesi önünde

Bu arada düğün olmadan evvel, babam işiyle ilgili bir sıkıntı yaşamış. Liselerde Arapça ve din derslerinin lağvedilmesine muhalefet ettiği için öğretmenlikten el çektirilmiş. Anneanneme; "İşimi kaybettim, belki kızınızı vermek istemezsiniz" diye haber göndermiş. Anneannem de; "Biz kızımızı hocanın vazifesine değil şahsına veriyoruz" demiş. Babam bu cevaba da çok memnun olmuş. Anneannem için; "İngiltere tahtına otursa idare eder, çok

akıllı hanımdı” derdi. Sonra babam suçsuz bulunmuş, hem iyi hoca hem de öğretmen eksikliği var, tekrar işe alınmış, o sıkıntı da bitmiş.

Celaleddin Ökten Hoca

Bütün evliliklerde eşlerden birinin sesi diğerinden daha çok çıkar ve en nihayetinde son söz hep o tarafın olur. Sizin evinizde kimin sözü geçerdi?

Babam çok sert, otoriter, ama merhametliydi. Bazı şeylere dikkat ederdi. Özellikle tesettüre çok dikkat ederdi. Annemin dışarıda yüzü açıktı ama sokağa, çarşıya, pazara çıkmazdı. Başını hep örttü. Bizde, misafir geldiğinde haremlik ve selamlık uygulanırdı. Babam evin işlerine hiç karışmazdı, ne yemek pişecek, nasıl yapılacak, tamamen annemin tasarrufundaydı. Aileye program yapmıştı; mektepten gelir, bir saat oynar, kahvaltı eder, dinlenir, saat beşten yedi buçuğa kadar ders çalışır, yedi buçukta yemek yerdik. Yemekten sonra imtihanımız yoksa babam bütün aileyi toplar, tarihten, İslâmiyet’ten mevzular anlatır, sohbet ederdi. Bizler dinî bilgilerimizi bu sohbetlerde öğrendik. Bazen de akrabalar gelir, ailevî meseleler konuşulurdu. Ama mevzu sohbetten açıldı mı yine babam anlatırdı.

Çocukluğunuzda babanızın yaptığı sohbetlerden hatırladıklarınız var mı?

Bir keresinde; 12-13 yaşındaydım, babam sohbet yapıyordu. Mevzu kıyamete geldi. O dehşet anlarını; “Dünya bitti, artık kıyamet kopacak; dağlar, denizler her şey birbirine karışacak, ortada hiçbir şey kalmayacak. Ondan sonra geniş bir saha, ne o zenginler, ne o krallar, ne de imparatorlar hiç kimse yok, ses yok, böyle bir müddet kalınacak. Sonra bir nida gelecek. Bugün mülk kimin! Atım, arabam diyenlerden yine ses yok!” gibi konular

anlatırdı. Hitabeti çok kuvvetliydi. Bu anlattıkları bana çok tesir etti. Allah ve Peygamber sevgisi de olunca, hayat seyrim böyle oldu elhamdülillah. Babam bana "Namaz kıl" demedi ama ben namaza başladım. Okul münasebetiyle kılamadıklarımı akşam evde kaza ederdim. Okul eve yakınsa eve gelir kılardım. Annem, babam buna çok memnun olurlardı.

Yine babamdan dinlemiştim. Kanuni Sultan Süleyman Bağdat Seferi'ne giderken, İbrahim Aksarayî Hazretlerini ziyaret etmiş; "Fetih müyesser olacak mı?" diye sormuş. O da "İnşallah muvaffak olacaksınız" demiş ve muharebe kazanılmış. Dönüşte tekrar Aksaray'a uğramışlar. Padişah; "Siz böyle mübarek bir zatsınız, burada kalmayın, İstanbul'a gelin, bir külliye yapalım da talebe yetiştirin" demiş. O da "İstanbul'a gitmeme izin yok, ama oğlum İsmail gidebilir, kurban olmaktan çekinmez" demiş. Neyse, delikanlı İstanbul'a gelmiş, padişahın izniyle Aksaray meydanı, Yusufpaşa Camii'nin Haseki tarafında dergâhı kurmuş. Tabii genç olduğu için de 'Oğlanlar Dergâhı'[4] adı verilmiş. Ahali de böyle anmış. Günden güne cemaat artmış, başka tekkelerden cemaatler de gelince fitne harekete geçmiş. "Bu hoca şeriata uymayan sözler söylüyor; 'Allah'ım' diyor, "benim Allah'ım" manasını ifade eden bu sözü 'Ben Allah'ım' manasına saptırarak Allahlık iddia ediyor" demişler. Ardından idamına fetva çıkmış. O zaman son arzusu olarak; "Seni nereye defnedelim?" diye sormuşlar. "Başımı denize atın, nerede sahile vurursa, kabrimi oraya yapın" demiş. İnfaz yeri Yenikapı Atmeydanı'ymış. İnfaz edilmiş ve başı denize atılmış. Her zaman poyraz eserken o gün lodos esmiş, denizin akıntısı Marmara'dan Karadeniz'e doğru olmuş, başı da gelmiş Rumelihisarı'nda kayalıklara vurmuş. Şimdi Kayalıklar Mescidi'nde[5] yatıyor. Bunu Yahya Kemal bir şiirinde de yazmıştı. En son beyti;

Seyrindeyiz atıldığı sahilsiz enginin,
At meydanında ölen Ene'l-Hak şehidinin.

Ayşe Hümeyra çok güzel bir isim. İsminizi kim koymuş?

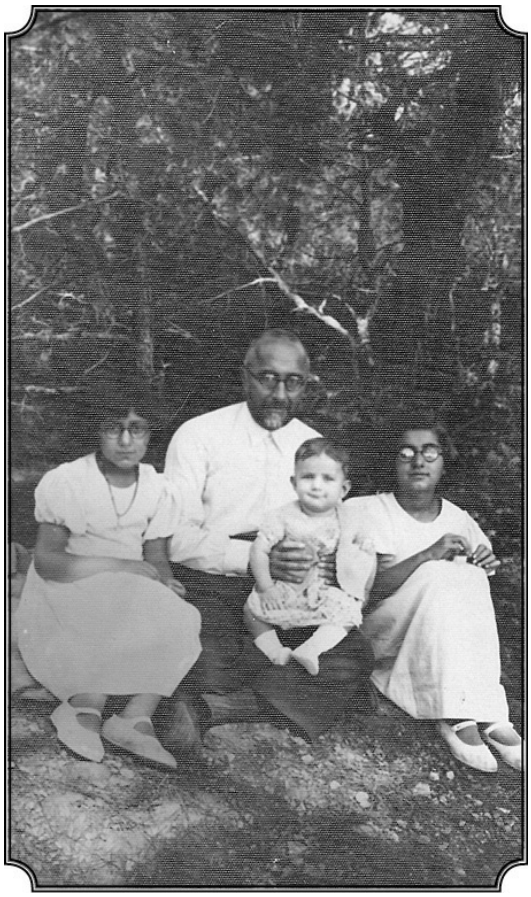
Evet, güzel bir isimdir. Babam koymuş. Peygamber Efendimiz (sav) Hz. Ayşe'ye Hümeyra diye hitap edermiş. Benim zamanımda iki isim konulur; biri göbek adı, diğeri de ismi olurdu. Hümeyra ismi de hiç yoktu veya ben duymadım. Fakat yetiştikten, hele doktor olduktan sonra hastalarımdan birçoğu kızlarına bu ismi koydular. Şimdilerde yeni isimler konuluyor ama

bundan yıllarca evvel doğan çocuklarda, yani şimdinin orta yaşlı hanımlarında Hümeyra ismi pek çok. Hatta kızımıza ne isim koyalım diye soran ahbaplara babam ‘Hümeyra ismini koyun’ dermiş. Seneler sonra bir hasta sebebiyle İskenderpaşa Camii’nde görevli olan Mehmet Zahid Efendi’ye gitmiştim. Hoca Efendi bana latife ederek, ‘senin ismini çalarak torunuma koyduk. İkinci torunumun ismini de sen koy’ demişti. Ben de kız kardeşimin ismini düşünerek, ‘Züheyra olsun’ dedim ve öyle de oldu.

Erkek kardeşiniz en küçüğünüz. Anne ve babanız erkek çocukları olduğu için çok sevindiler değil mi?

Ya öyle oldu. Ben en büyük çocuğum. Ekim 1925 doğumluyum. Dördüncü sınıftayken bir oğlan kardeşim doğdu, fakat bir yaşında bronkoprömoni hastalığından vefat etti. O zaman henüz penisilin bulunmamıştı. Annem, babam buna çok üzüldüler ve altı sene sonra dualarla, tedaviyle şimdi hayatta olan erkek kardeşim doğdu. Ailenin dualarla bulunan tek oğlanı… Ben lise talebesiydim. Onun ilaçlarına bakar, dikkat ederdim. Şimdi düşünüyorum da babam, yaşım 50’yi geçmiş, bundan sonra çocuğum olmasın dememiş, bilakis hep “Tabutumun altına girecek bir oğlum olsun” derdi. Nitekim öyle de oldu. Vefat ettiğinde 79 yaşındaydı ve kardeşim üniversite talebesiydi. Cenaze evden çıkarken dayım; “Saadeddin gel bakalım tabutun ucundan tut” demiş. Kardeşim hakikaten babasını taşımış. Kabul olan bir niyaz daha…

Babanızın rüya konusunda mütehassıs olduğunu öğrendik. Çok istenen bir şey genelde rüyada görülebilir. Babanızın kardeşinize dair bir rüyası var mıydı? Hatırlıyor musunuz?

Celaleddin Ökten çocuklarıyla beraber

Evet, babam sık olmasa da rüya görür ve çok güzel tabir ederdi. Onuncu sınıftan on bire geçtiğim sene, Çubuklu'da yazlıktaydık. İskelebaşı'ndaki yalının üst katında oturuyoruz. Babam pek kahvaltı etmez, ıhlamur falan içer, sonra dışarı çıkar, gazete ve başka alınacaklar için manava, bakkala uğrar, sonra gelirdi. Yine öyle dolaşıp eve geldiği bir gün, ben hamile olan anneme yardım ediyordum. Vakit öğleye yakındı. Babam; "Elhamdülillah bu gece tebşirâtını aldım, bir oğlum olacak" dedi, ama rüyayı anlatmadı. Konuşmanın devamında; "Ailemizin memleketteki şöhreti zekasıdır, oğlum âlim olacak, onun için ismini Kanuni Sultan Süleyman zamanında vakanüvis yani tarih yazıcı, âlim -Saadeddin-i Taftazanî'ye nisbetle- Saadeddin koyuyorum, göbek adı da dedemin ismi olsun" dedi. Böylece kardeşimin ismi Ömer Saadeddin olarak doğumdan iki ay önce kondu. Babamın bu rüya yönü kız ve erkek kardeşime geçti ama pek belli etmezler.

Celaleddin Hoca, oğlu için şükür kurbanı kesti mi?

Hayır, hatırlamıyorum. Zaten maaşı ancak Kurban Bayramı'nda kurban

kesmesine yetiyordu.

Toplumumuzda çocuk doğduğu zaman yapılan adetler vardır; 40 çıkarma, diş buğdayı vs. size yapıldı mı, hatırlıyor musunuz?

Öyle bir adeti hatırlıyorum, ama bizde de yapıldı mı, bilmiyorum. Belki de yapılmıştır. Evde doğum olduğunda şekercilerden loğusa şekeri alınır, karanfille demlendirerek tebrike gelen misafirlere şerbet ikram edilirdi. Bir de yedi yaş ön dişler değişirken diş dama atılır ve "Al karga kemik diş, ver bana demir diş" denirdi.

Çocukluğunuzdan devam edersek, Fatih'te ilk neleri hatırlıyorsunuz?

İlk hatırladığım, Atikali'de, Lüleci Yekta sokağındaki evde oturuyorduk. Evimiz iki katlı; babamın kütüphanesi, çalışma odası ve yatak odamız üst katta, oturma odamız alt kattaydı. Birçok komşumuz vardı. Bana kuzu getiren Nuriye Hanım Teyze ve daha başka komşularımız vardı. Sık sık bize gelir, ikindiye kadar otururlardı. Çünkü akşam yemeğinde herkesin evinde olması adetti. Karşı komşumuz olan teyzeye onun isteğiyle kardeşimle benim babaanne dediğimizi hatırlıyorum. Bazen annem de onlara giderdi ama daha ziyade anneanneme giderdik. O zaman babam orta mektep ve lise öğretmeni olduğu için aile ekonomik olarak biraz seviyeliydi. Annem gençken çarşıya, pazara gitmezdi. Babam mahalle bekçisini vekilharç tuttu. Sabahleyin gelir, eve ne lazımsa alırdı. Hanımı Fatma Hanım Teyze de çamaşır yıkamaya gelirdi.

Mahallenin köşe başında bakkal Halil Efendi vardı. Bizim evle arada beş altı ev vardır. Kız kardeşimle o bakkala ne çok giderdik. Nestle çikolata iki buçuk kuruş idi. Bir keresinde hiç unutmuyorum, bakkala gidip çikolataları alıp alıp geliyoruz. Teyzem, "Hani paranız?" dedi. O kadar küçüğüz ki "Halil Efendi parasız veriyor" dedik. Çünkü babam Halil Efendi'ye "Çocuklar gelirse istediklerini ver" diye tembih etmiş. Bakkal Halil Efendi yazar, babam sonra ödermiş. Eski adetler öyleydi, emniyet vardı.

Annenizi bize daha yakından tanıtır mısınız?

Babacığımın yanında ayak ayaküstüne atamazdık ama anneciğim bizim yaramazlıklarımızı güler yüzle karşılar, güzel sözlerle nasihat ederdi. Ömrü boyunca ağzından kötü bir söz çıkmadı. Beddua eden komşuları uyarır "Sakın beddua etmeyin, size geri döner" derdi. Melek gibi güzel yüzlü, güzel huylu idi. Komşular melek Mahmude derlerdi. Güzel sözlerle bizi terbiye etti.

Bütün aileyi idare etti. Genç komşu hanımları nasihatleri ile ikna ederdi, böylece kaç yuvayı kurtarmıştı. Bütün aileyi, akrabaları herkesi memnun eder, bunları da ben yaptım demeden, kendini belli etmeden yapardı. Kaybettiğimiz zaman yeri boş kaldı. Annemin yerini kimse dolduramadı. O kadar çok üzüldüm ki meğer hayatımın merkezinde annem varmış. Cennet hatunu, mekanı cennet olsun. Annem Mahmude hanım çocukluğundan itibaren gençliğinde, evliliğinde etrafına daima hayat ve şefkat yaydı.

Annenizin şiir, edebiyat veya güzel sanatlara merakı var mıydı?

Annem çok zekiydi. Harf devrimi olunca Türkçeyi kendi kendine çok çabuk öğrenmiş, gazete okur hale gelmişti. Bunu nasıl başardığını sorduğumda: ‘Okulda Fransızca görmüştük. Latin harflerini oradan biliyordum’ demişti. Babasından edebiyat kabiliyetini almıştı. Çünkü dedemin şiir defterleri vardı. Hatırımda kalan bir manzumesi şöyledir:

Açılsa kalbim nur ile dolsa
Gam kasavet hep unutulsa
Belki o zaman olurum insan
Tarik-i Hak’ta bulurum reh-nüman
Mürşit ararsan ey Süleyman
İşte Sünnet-i Nebi işte Kur’an

Annemin Osmanlıca yazısı çok güzeldi. Okuldaki Fransızca derslerinden Latin harflerine aşinaydı ve “Yeni Türkçe’yi kendi kendime gazeteden söktüm” demişti. Annem baba tarafından edebiyat sevgisini aldığından, çok güzel mektuplar yazardı. Akrabalar arasında annemin mektuplarını özenle saklayanlar vardı. Anne tarafından da güzel sanatlar istidadı almıştı. Güzel örnekler, modeller tasarlar, hiçbir yerde görmeden, orijinal işleme motifler, modeller, biçimler çizer, yaz tatilinde hemen bir patiska alır, güzel güzel model çıkarır, bize de işletirdi. Bu işleri öğrenmemiz annem sayesinde oldu. Mübarek gecelerde de bizi etrafına alır, ezber yaptırırdı. Namaz surelerini, dualarını ezberletirdi.

Mütevazıydı, kendi yaptıklarıyla övünmez, kimsenin kusurunu yüzüne vurmaz, herkese dostça, müşfik ve sempatiyle bakardı. Onun için tanıdıklar arasında da müstesna mevkii vardı. Derdi olanlar annemle dertleşir sırlarını annemle paylaşırlar, annem dedikodudan son derece kaçınır, kendisiyle dertleşenlerin sırlarını saklar, herkesin gönlünü alır, memnun ederdi. Halam

Hafız Zehra Hanım da annemi çok severdi. Seneler geçtiği halde hâlâ sevgiyle anneme gelinim diye hitap ederdi; sanki babamın kardeşi değil de annemin ablası gibiydi. Komşularda bir hasta olsa hemen çorba, hoşaf yapar götürürdü. Misafirperverliği ile meşhur olduğundan akrabalar, tanıdıklar hatta kendisinden yaşlı olanlar bile seve seve bize gelirlerdi. Anneciğim çok yorgun olsa da her geleni güler yüzle karşılar, onlara güzel ikramlarda bulunurdu ki ben bile hayran olur, hayret ederdim. Fakültede okurken 'kabul günü' modası çıkmıştı. 1945-50'li yıllarda, annem de birkaç sene kabul günü yaptı. Çarşamba günüydü galiba; komşular, tanıdıklar gelirdi.

Babanız yola revân olunca, anneniz bu durumdan nasıl etkilendi? Hayatınıza eskisi gibi devam edebildiniz mi?

Son hastalığında ıztırabına rağmen en çok tekrarladığı söz 'elhamdülillahi ala külli hal' olmuştur. Hiç şikayet etmez, etrafına üzüntü vermekten son derece çekinirdi. Babamın vefatından sonra onun yokluğundan başka bir eksiklik olmadı evde. Gelen akrabalar "Eniştemiz hayattaymış gibi evinizin düzeni devam ediyor" diyerek hayretlerini ifade ederlerdi. Bütün bu saadetin merkezinde annem vardı, sözleriyle, tavsiyeleriyle, nasihatleriyle gelenleri hoşnut ederdi. Annem için ne söylesem azdır. Annemin sevgisi, hatırası seneler geçse de bizim ve onu tanıyanların kalbinde hala yaşıyor. Unutulmayacak bir insandı. Seneler sonra gördüğüm bazı dostlar "Mahmude Hanım teyzenin yaptığı nasihatler yuvamızı kurtardı, o nasihatleri dinledik, o sözleri tuttuk da mesut, bahtiyar yaşadık, Allah ondan razı olsun" demişlerdi. Arabistan'a yaptığım ziyaretler hususunda ayrı kaldığımız için üzülse de belli etmezdi. Babamın vefatından bir iki sene sonra bir gün "Kızım kaç defa gittin, artık gitmesen olmaz mı?" demişti. Fakat oraya bağlılığımı da biliyordu. Beni üzmemek için bir ayda dönmek şartıyla razı oldu. Engin şefkati, sonsuz merhametiyle bana daima arka çıktı. Ben de annem hayattayken bir ayda dönmeye gayret ederdim. Medine'den ayrılırken üzülsem bile annemi hoşnut etmek için onu bekletmeden gelmeye çalışırdım. Medine'de veda ziyaretinde -veda demek bana çok acı gelir-, avdet niyetiyle veda ederdim. Bu sayede 1975 ve 2006[6] senelerinde bir yerine iki hac yaptım. İşte annem böyle unutulmayacak bir insandı. Şair ne güzel söylemiş:

Ana başta tac imiş - Her derde ilaç imiş
Bir evlad pir olsa da - Anaya muhtaç imiş.

Mekanı cennet olsun…

Ailenin diğer üyeleri, kardeşleriniz, yeğenleriniz hakkında neler söylersiniz?

Üç çocuğuz. En büyük ben, sonra kız kardeşim Züheyra ve ardından erkek kardeşim Saadeddin gelir. Züheyra Zehra'nın tasgiri, Hümeyra Hamra'nın. Onun bir kızı, bir oğlu var. İki sene üniversitede asistanlık, sonra da fizik-kimya öğretmenliği yaptı. Daha sonra da kimyager olarak SEKA'ya tayin oldu. Şefliğe kadar yükseldi. Sonra İstanbul kısmının müdürü olarak emekliliğe kadar çalıştı. Profesör olan erkek kardeşim Saadeddin Ökten Vefa Lisesi'ni pekiyi derece ile bitirdi. Teknik Üniversite'nin İnşaat Fakültesi'nden mezun oldu. Üniversitede asistan oldu. Sonra Amerika'ya gitti ve döndükten sonra yine aynı okulda öğretim üyeliğine devam etti, profesör oldu ve oradan da emekli oldu. Onun da iki kızı, iki oğlu var.

Dört dayınız olduğunu biliyoruz. Onları bize kısaca tanıtır mısınız?

Ayşe Hümeyra Ökten'in dayısı Osman Bey ve annesi Mahmude Hanım

En büyük dayım Hafız Cevdet Soydanses, Ziraat Bankası'ndan emekli oldu. Şişli Camii yeni yapılmıştı[7], dayımı oraya imam tayin ettiler. Yaşlanınca Söğütlüçeşme'ye naklini istedi ve oradan emekli oldu. Talebeliği zamanında henüz babası hayatta iken Fatih Camii'nde mukabele okurmuş. Mukabeleden sonra tramvaya binip eve gelirlerken dedem bir ahbabına rastlamış. O zat "Fatih Camii'nde bir Hafız Efendi mukabele okuyor, ta Rami–Topçular'dan onu dinlemeye geliyorum" demiş. Dedem dayımı göstererek "O hafız işte mahdum-ı bendenizdir" demiş. Eve gelince bu hadiseyi anneanneme nakletmiş ve "Oğlumla iftihar ettim elhamdülillah" demiş.

İkinci dayım Cerrahî âsitanesinde zâkircibaşı idi. Hafız olmadığı halde Hafız Necati derlerdi. Sesi çok güzel olduğu için mahallede kim vefat etse bekçi haber verir, kendini hiç naza çekmez, hemen gider, duasını yapardı. Halam Hafız Zehra Hanım'ı, memlekette akrabaları ticaretle uğraşan bir genç ile evlendirmişler. Ömer ve Salih isminde iki oğlu, Emine, Belkıs, Hüceste isminde üç kızı vardı. Belkıs abla beyaz, sarışın, narin çok güzel bir kızdı, musikiye istidadı vardı. Ecnebi bir hocadan keman dersi aldığından çok güzel keman çalardı. Kan hastalığından genç yaşta vefat etti.

Büyük dayı dediğim annemin dayısı Hafız Sami Efendi[8]. Sesi güzel olduğundan babası yetişme devrinde musiki öğrensin diye Zekai Dede'ye götürmüş. Dede Efendi onu okutmuş, dinlemiş; "Oğlum benim meşk edeceğim her şeyi Cenab-ı Hak meşk etmiş, sana öğreteceğim hiçbir şey yok" demiş. Her sene Ramazan ayında Saray'da hanımlara hatimle namaz kıldırır, fakat dünyaya hiç kıymet vermezmiş. Saraydan aldığı keseyle altını köprüden geçerken fukaralara dağıta dağıta bitirirmiş. Bir sene ahbaplar nasıl olduysa elinden keseyi almışlar da anneannemler benim doğduğum evi satın almış. Anneannemle beraber otururdu, medresede de bir odası vardı. Evlenmedi, erken denilebilecek yaşta vefat etti. Son senelerinde işitemez oldu. Küçük dayımlarda da çok güzel resim kabiliyeti vardı, fevkalade resim yaparlardı.

Üçüncü dayım Osman Naci Aktürk, babam aileye damat olduktan sonra bize çok geldiğinden, babamın terbiyesinde yetişti. Tamamen ehl-i hal idi. Hayatında hiç suistimal olmamış, güzel bir insandı. Yüksek ticareti bitirdi, Merkez Bankası'na memur oldu ve oradan emekli oldu. İkramiyesiyle Çengelköy'de bir ev satın aldı. Maaşı ancak geçinmesine yetiyor, hacca gitmesine imkan yok. Bir gün rüyasında Fetih Suresini okuyormuş. Bunun delaletini ağabeyi Hafız Cevdet Bey'le konuşurken yanlarında bulunan Kadıköy Müftüsü "Osman Bey hazırlansın, bir dahaki seneye hacca gidecek" diyor. Tabii dayım çok memnun, ama nasıl olacak…

Dayım bankada çalışırken muhakkak Cuma namazına gider, namazdan sonra da Hatip Efendi'nin hutbesini gelir, iş arkadaşlarına söylermiş. Kendisi çok hoş sohbet, esprili, şakalar yapan tatlı bir insandı. Hatta ben okuma kitaplarındaki; 'Şen adam güneşe benzer, girdiği yer aydınlanmış olur' sözünü ona nispet ederdim. Kendini çok çabuk sevdirirdi. Masa arkadaşları da kendini çok sevmiş ve her Cuma sohbetini bekler olmuşlar. İşte günler böyle geçerken arkadaşlarından -abdest almasını bile bilmeyen- Muzaffer

Bey namaza başlamış. Dayıma da hep ‘üstadım’ diye hitap ederdi. Emekli oluncaya kadar birlikte çalıştılar. O sıralarda İstanbul’da ucuz ucuz arsalar alınıyor, bir-iki sene sonra kıymetlenip satılıyor, para kazanılıyordu. Muzaffer Bey de bu işi yapmış, eline paralar geçince hacca gitmeye niyet etmiş. Ramazandan sonra bir gün dayıma gelip; “Üstadım hacca gitmeye niyet ettim fakat geçen akşam rüyamda, çöl gibi kumluk bir araziye iki tane seccade serilmiş, biri önde, biri biraz daha önde; biri benim, önümdeki seccade de sizin. Onun için size hac paranızı getirdim” demiş. O zaman hac on bin lira. Allah yaptırıyor işte. Çünkü dayım ondan öyle bir şey istemedi. Dayım kalp hastası olduğundan tedavi oluyor, ilaçları vardı. Muzaffer Bey’den bu teklifi duyunca yüzü sararmış, heyecanla titreyerek dışarıya çıkmış, hanımına “Münevver, Muzaffer Bey bana hac parası getirdi, nasıl yapacağım?” demiş. Yengem çok becerikli idi; “Hiç üzülme ben bileziklerimi satar, biraz da kardeşlerden borç alır, gelir sana bakarım” demiş. Buna çok sevinen dayım, Muzaffer Bey’e teşekkür etmiş. Bir de dayımın henüz evlenmemiş kızının dokuz bin lira çeyiz parası varmış. O da “Annem babam gidiyor, çeyizi ne yapacağım, ben de gideyim” diye düşünmüş. Bir gün Soğanağa’da hasta bakıyorum, yengem geldi; “Hümeyra, biz üçümüz hacca gitmeye niyet ettik, muamelemizi yapar mısın?” dedi. Muamelelerini yaptık. Mekke’ye gittik, bir küçük odaya üçünü yerleştirdim. Dayım hizmete muhtaç, yengem ona hizmet ediyor. İnsanın hayat arkadaşına en çok ihtiyarlıkta ihtiyacı var. O sene onlarla çok güzel hac yaptık elhamdülillah, Arafat’a, Müzdelife’ye çıkıldı. Mina’da üç gün kalındı, kurbanlar kesildi, sonra Medine’ye geldik ve İstanbul’a beraber döndük. Çok memnun kaldılar. Kızı da bir sene sonra evlendi.

Ortada teyze Hatice Masume Hanım sağında Ayşe Hümeyra Hanım ve solunda kız

kardeşi Züheyra Hanım

Dördüncü dayım Hüseyin Rebii Aktürk. Babam aileye dahil olduğu zaman yedi sekiz yaşlarındaydı. Babamın tavsiyesiyle Darüşşafaka'ya vermişler. Oradan mezun olunca Ankara Hukuk'ta okudu, savcı oldu. Görev münasebetiyle birçok yeri dolaştı. Öyle müspet görüşlü, o kadar hoşgörülü bir insandı ki hiç mahrumiyetlerini yazmazdı. Yusufeli'ye tayin olunca, "Burası ormanlık, İsviçre'den daha güzel" diye mektuplar yazmış. Bu okununca anneannem çok rahat ederdi. Halbuki kaldığı yerde banyo olmadığından tenekeden bir havuz yaptırmış. İş için bir yere gitmesi gerekiyormuş, bir müddet trenle gitmiş, ondan sonra yol olmadığından ata binmiş, gidene kadar elleri güneşten yanmış. Bu şartlarda çalışıp iki sene sonra Kaş'a tayin oldu. O zaman Ankara'ya geldi. Anneannemler de Ankara'da Cevdet dayımlardaydı. Orada dayımı ellerinin üstü kavruk kavruk görünce heyecandan mı nedir, bağırsağı düğümlendi, hastaneye kaldırdılar, ameliyat ettiler. Hüseyin Rebii Dayım daha sonra İzmit savcısı, sonra Yargıtay Savcısı oldu ve oradan emekli oldu. Çok bilgili bir hukukçu olduğundan bazı kereler Adalet Bakanı bile dayıma müracaat eder, "Ağabey bana bir yol göster, mahcup olmayayım" dermiş.

Bir de teyzeniz var, isterseniz biraz da ondan bahsedelim mi?

Evet, Hatice Masume teyzem. Anneannem annemi çok küçük evlendirince kızım bir otoritenin, hizmetin altına girdi diye üzülmüş. Onun için teyzemi çıkan kısmetlerine vermedi. Oğlanlar da okuyordu. Kızı çok ehl-i hizmet, kabiliyetli biriydi, sesi güzeldi, okusaydı üniversiteyi bitirirdi. Beşinci sınıfta Tevfik Fikret'in kimsenin ezberleyemeyeceği şiirlerini ezbere bilir; hocası sınıfta okuttururmuş. İlkokul o zaman altı sene imiş. Mektebi bitirince babam "Fransız Mektebine verelim" demiş ama anneannem hem uzak hem de kız evladı diye razı olmamış. Sonra Çarşamba'da özel bir dikiş mektebine gitti, çok güzel dikiş dikerdi. Ailenin dikişlerini hep o dikerdi.

Anneannem teyzeme hamile iken, dedem İttihat Terakki Cemiyeti'ne muhalif olduğundan İtilaf ve Hürriyet Fırkası'na aza olmuş. Fakat hükümeti İttihat Terakki kurunca bunların partisi kapatılmış ve dedem Sinop'a sürülmüş. Dedemi karakola çağırıp eve bile gitmesine izin vermeden vapura bindirmişler. Sinop'a da "İstanbul'dan suçlular geliyor" diye haber salmışlar. Sinop ahalisi caniler, katiller mi geliyor diye korkuyla beklerken, bir de bakmışlar ki İstanbul'a gidip de dersini dinleyelim diye hayal ettikleri hocalar

ayaklarına gelmiş. Tabii çok sevinmişler. Artık kaç ay geçtiyse anneannem "Süleyman Efendi'nin ne zaman döneceği belli değil, bari ben gideyim" demiş ve beşincisi yolda olmak üzere, dört çocuk, ağabeyi ve aileden yaşlı bir yenge ile birlikte Sinop'a gitmişler. Dört beş ay kalmışlar, teyzem orada doğmuş. Tam doğuma yakın dedemin suçsuz olduğu kabul edilmiş ve doğumdan sonra hep birlikte İstanbul'a dönmüşler. Onun için teyzeme Masume ismi konmuş. Bize hep 'anavatanım Sinop' derdi, ama gitmek nasip olmadı. 1940'lı senelerde Ankara Ziraat Bankası'nda memur olan dayımın yanına gitmişlerdi. Dayımın ahbabı olan Hafız Saadeddin Kaynak; 'kız kardeşiniz biraz musiki dersi alsın plaklara okutalım' diye teklif etmiş. Plaklara okumadı ama makam bilgisi vardı. Aileden gelen istidat sebebiyle kendini geliştirdi, mübarek gecelerde, aile meclislerinde, ilâhi, sanat musikisi okurdu.

Teyzeniz ne zaman evlendi?

Teyzem çok geç, 40 yaşında evlendi. Hatta ben anneannem vefat edince yalnız kalacak diye evlenmesi için çok ısrar ettim. Babamla hacca gittiğimiz sene 1959 yılında enişte bey talip oldu. Hamdullah Suphi'nin[9] yeğeni, Vedat Kocamemi. İyi bir aileden gelmiş, Sami Paşa ve Suphi Paşa'nın torunu, Mısır'da birçok emlakları varmış, ama tabii zamanla alaka kesildiğinden kaybedilmiş. Çok nazik, kibar bir zat idi. Teyzemle ilk evlendiklerinde "Neden başını örtüyorsun?" diye serzenişte bulunmuş. Teyzem güzellikle, huyuna göre muamele ederdi. Enişte beyin hayatı; sabah sekiz buçukta kahvaltı, yarımda öğlen yemeği, vaktinde de akşam yemeği şeklinde tanzim edilmişti. Teyzem de günü ona göre ayarlar, hiç aksatma yapmazdı. Evleri mektep gibiydi, yemekler muntazam, çamaşırlar tertipliydi. Dolapta hangi gözü açsa istediğini bulan enişte bey çok mutlu olur ve ağzından Masume Hanım sözünü hiç düşürmezdi. Böylece teyzem kendini kabul ettirdi, sonra da yavaş yavaş tesir etti, enişte bey namaza başladı ve öyle bir zaman geldi ki, teyzem camın önünde başı açık otursa, "Hanım camdan görmesinler" derdi. Teyzem ağlayarak namaz kıldığını anlatırdı. Kalp hastası olduğu için ilaç kullanır, kendini idare ederdi. Çocukları olmadı. Meşhur karikatürist Cemal Nadir'in her gün gazetede çizdiği Amca Bey tiplemesi Vedat Enişte'nin akrabasıymış. Amca Bey çok nüktedan bir zat imiş. Emekli olduktan sonra bir gazetede ufak bir vazife almıştı. Muharrir değil ama kitap yazısı çok güzeldi, muntazam çalışırdı. İşte 1974 senesinde annemin

vefatından sonra Hicaz'da çok uzun kalmıştım; ben burada yokken bir gün kendini çok halsiz hissetmiş. Her sabah muntazaman vakitlice kalkan, evde hiç pijamayla oturmayan tertipli adam, o gün pijamasını çıkarmamış, akşamüzeri yatak odasındayken üç defa "Lâilahe illâllah" demiş, ondan sonra da gözlerini kapamış.

Peki, enişteniz vefat ettikten sonra teyzeniz hayatını nasıl idame ettirdi?

Enişte vefat edince, teyzem bir müddet Nişantaşı'nda kirada oturdu. Benim de bir ayağım teyzemde sürekli gider gelirdim. Bizim ailenin ticaret kabiliyeti yok. Anneannemin oturduğu ev müteahhide verilince hepimize birer daire düştü. Üçüncü dayım "Benim halim vaktim yerinde, dairem kız kardeşimin olsun" dedi, anneannemden de bir daire kalınca teyzemin üç dairesi oldu. Fakat biz onları idare etmesini bilemedik. Fiyatlardan, değişen piyasa şartlarından haberimiz yoktu. Nitekim iki daireyi bir adama çok ucuza sattık. Satın alan kişi dairelerden birini bir sene sonra aynı fiyata sattı, diğeri de ona bedavaya geldi. Neyse teyzem elhamdülillâh sıkıntı çekmedi, eşinden maaşı vardı. Ölünceye kadar eşini hep rahmetle andı. Nişantaşı'nda uzaktan akrabalarının dairesinde kiracı olarak oturuyordu. Onların yakınlarından biri vefat edince düzenleri bozuldu ve teyzeme evden çıkmasını söylediler. Ev aradık, o sıralar teyzem bayağı sıkıntı çekti, üzüldü. O zaman Mecidiyeköy'deki ev yeni alınmıştı. Baktım çok müsait, teyzemle bana yeter. Birlikte kalalım diye telefon ettim, ne kadar memnun oldu, ağladı. Sekiz sene beraber oturduk. Beraber geçirdiğimiz o günler çok güzeldi, hiç bitmesin isterdim. Teyzeciğime "Aman ne olur kendine iyi bak, bu güzel günlerimiz devam etsin" derdim. İyileşmesi için çok gayret ettim ama olmadı. 1998'de vefat etti.

Vefatını rüyasında görmüş, bana da anlatmıştı. Ben ne kadar başka mana versem de o anladı. Reflü hastalığı vardı, geceleri yatamıyordu. Nefes darlığı sebebiyle klinikten oksijen tüpü getirdik, baktık tüp bitiyor. Son gece Cumartesi akşamı hemen "aşağı, Gureba Hastanesi'ne gidelim" dedim, cankurtaran geldi, oksijen taktılar. Ambulansla hastaneye giderken oksijen takılı olduğu için konuşamıyordu, ellerimi sevgiyle tuttu. Onu ne çok sevdiğimi, iyileşmesi için nasıl çırpındığımı biliyordu. Gözleriyle bana teşekkür etti. Aile büyüklerimden son canım idi. Acısı evvelki acılara eklendi. Hastanede tahlilleri bitti, yukarıya, yatağına çıkardık, orası kalabalıktı; "Biz burada yatmasak" dedi. "Pazartesi günü özel odaya

alacaklar” dedim. Bütün aile başındaydık. Bir anda kaybettik.

Rüyaya çok istidatlı bir hanımdı. Birini anlatayım. Dispanserde çalışıyordum, Ramazan ayında bir gece; İskenderpaşa’da hatimle teravih kıldırıyorlar, oraya gidecektim. Namazdan sonra dönüş geç olacağından oraya yakın olan ve her zaman kaldığım ahbapların evine gidecektim. Zaten ahbaplar Hicaz’a gitmiş, anahtarı da bana bırakmışlardı. Neyse teravihten sonra oraya gittim; tam yatacağım, elektrikler kesildi. Koca evde zar zor bir lamba buldum, kısık yakarak yattım. Gece yarısı telefon çaldı. Hemen kalktım ama ben gidene kadar kesildi. Saate baktım, “Aa tam imsak vakti, bari sahur yapayım” dedim, abdest almaya gittim. Abdestte bir ayağımı yıkadım, diğerini yıkamadan bir daha telefon çaldı. Hemen koştum, teyzem; “Hümeyra nasılsın, bana rüyamda Hümeyra’yı uyandır dediler, onun için sana telefon açtım” dedi. “Allah razı olsun” dedim. Ondan sonra telefonu kapattım. Geldim baktım ki akşam telaşla saati kurmayı unutmuşum, teyzem telefon etmese sahura kalkamayacaktım. Teyzemin yol arkadaşlığı da çok iyidir, kendisi hoş sohbet, şakalar, latifeler yapar, şiirler, güzel nükteli sözler söylerdi. Onun için benim bütün arkadaşlarım teyzemi çok iyi tanır ve çok severlerdi. Medine’dekiler de öyle, İstanbul’a geldiler mi ilk olarak teyzemi arar, görüşmek isterlerdi.

Teyzenizin yalnız kalmasından çekindiğiniz için evlenmesini çok istediniz ama siz evlenmediniz. Neden evlenmeyi hiç düşünmediniz?

Üniversitede çok ciddi, sürekli ders çalışan bir öğrenciydim. Ders haricinde de etütler, laboratuvarlar vardı. Bu düzen, evlilik hayatını kaldırmazdı. Zaten ne müspet ne menfi, öyle şeyler düşünmezdim. İlk haccımdan sonra etraftan teklifler gelmeye başladı. Hoca Efendi, babam ile konuşmuş. Sabahleyin babam çağırdı; “Kızım, Hoca Efendi ile akşam böyle böyle konuştuk ne düşünürsün?” dedi. Gittim, takvimden bir yaprak çektim, arkasındaki beyit ezberimde yok ama sonradan pişman olacak kararlar verme gibi bir şey çıkmıştı. Bir keresinde de Medine’de babamla beraber kaldığımız seneydi. Bir gün kahvaltıda babam “Kızım sana kitaptan nikah bahsini okuyayım” dedi. O zaman babamın etraftan gelen teklifler, dostların ısrarı sebebiyle, “Sen sevap peşinde koşuyorsun ya, bak nikah da sevap” demek istediğini anladım ve “Babacığım okumanıza hiç lüzum yok, biz böyle çok iyiyiz” dedim. Medine’ye çok bağlanınca evlilik engel olur diye istemedim. Elhamdülillah şimdiye kadar da hiç pişman olmadım.

Bir de; “Ben Müslüman hanımım, günüm akşam saat dokuza, ona kadar sokakta geçiyor, böyle evin annesi olur mu? Ben erkek olsam böyle bir kadını istemem” diye düşünürdüm. Diğer taraftan hastalara gitmesem olmaz, zaten ucuz bakıyorum diye bana geliyorlar. Babam da “Kızım asgari ücretle bak, doktor nereye gitse aç kalmaz” derdi. Bir de “Her eve bir anne ama yedi mahalleye de bir doktor lazım, işte o doktor ben olayım” dedim. Şeyh Galip’in hayatıma benzettiğim bir kıtası vardır. Babamdan duymuştum:

Tarz-ı selefe takaddüm ettim
Bir başka lisan tekellüm ettim
Gencinede resm-i nev gözettim
Ben açtım o genci ben tükettim.

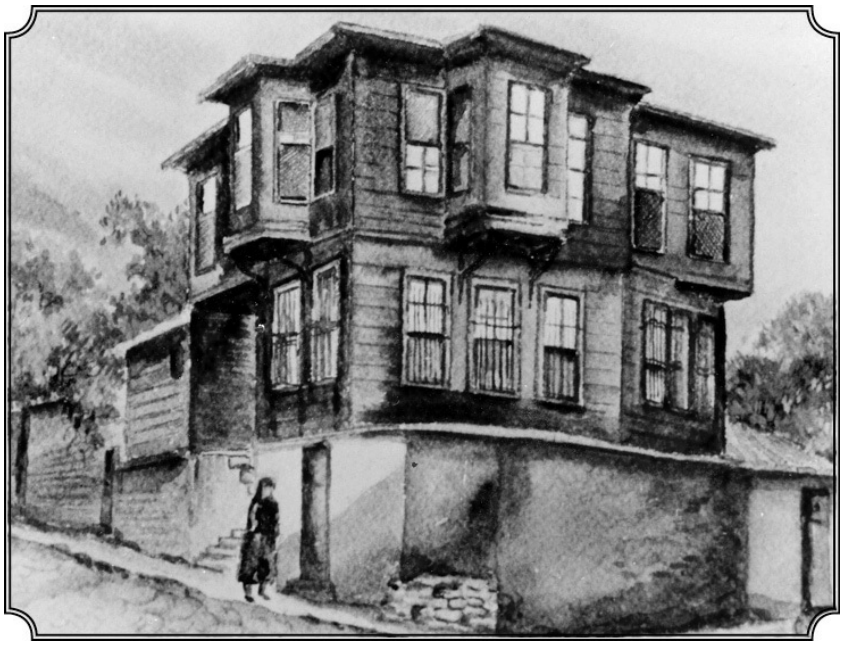
Ben ilk mısrasını kendi hayatıma bakarak ‘tarz-ı selefe tehalüf ettim’ şeklinde değiştirdim. Benim hayatım annemin, anneanneminki gibi olmadı, yani ‘ben açtım bu genci ben tükettim’. Bir daha kimse benim gibi olmayacak.

O yıllarda bir de ‘soyadı’ kanunu çıkmıştı. Soyadınızı nasıl aldınız?

Babam evvela Engin soyadını almak istemişti. Kaydımız Trabzon’da olduğu için oraya gitmiş ama o soyadını başkasının aldığını duyunca arkadaşları öztürkçe lügatlerden arayıp, tanınmış, maruf manasına gelen Ökten soyadını tavsiye etmişler ve “Hoca sana bu yakışır” demişler. Böylece soyadımız Ökten oldu. Daha sonraları babam ismiyle ilgili sıkıntı yaşadı. Celaleddin ismindeki d’ler gramer kaideleri değişince t ile yazılır oldu. Babam “Ben dinsiz Celal değilim” derdi ve ömrünün sonuna kadar d ile yazmak isterdi. İsimlerdeki d yerine t yazmak manayı değiştirir. Medine’de doktor arkadaşımızdan birini tanıştırdım; ismini sordu, Hayrettin deyince “İncirin hayırlısı ne manasız isim, hiç böylesini de duymadım” demişti.[10]

İkinci Bölüm / Çocukluğum ve Evimiz: “Evimizin Cumbalı Penceresine İyi Havalarda İki Kardeş Çıkar, Sokağı Seyreder, Yemiş Yerdik”

Oturduğunuz yer, eviniz ve buraların mimarî yapısı hakkında bilgi verir misiniz?

Ayşe Hümeyra Ökten’in de doğduğu anneannesinin evi

Babamın iç güveyi olarak geldiği anneannemlerin, Atikali’de Nurettin Tekkesi ile Sarayağası caddesinin kesiştiği dört yol ağzındaki küçük konak biçimindeki evlerinde doğmuşum. Sonra Atikali Paşa, Karagümrük, Lüleci Yekta Efendi sokağındaki eve kiracı olarak taşınmışız. Anneannemin evinin iki hususiyeti vardı. Birincisi ev köşe başında olduğu için -sokakların elektrikle aydınlatılmasından evvel- evin köşesinde, pencerenin dışında yuvarlak bir demir vardı. Sokaktan geçenler aydınlansın diye ev halkı oraya geceleri fener koyardı. İkincisi evin altındaki yarı bodrumun yanına bir metre yüksekliğinde dinlenme taşı koymuşlardı; elinde ve sırtında yük olanlar, yorulanlar, taşın üzerine oturur, dinlenir, öyle yollarına devam ederlerdi.

Caddeye bakan cephesinde bulunan iki taraflı merdivenden eve çıkılır, kapı biraz yüksektedir. İçeride geniş mermer bir taşlık, arkasında az yüksek -30 cm kadar- tahta sofa vardı. Sağ tarafta iki oda, karşıda aşağıya inen ve üst kata çıkan merdivenler, tuvalet ve bahçeye açılan kapı vardı. Üst kata çıkan merdivenin altı da depo olarak düzenlenmişti. Anneannem onu serin ve temiz bir dolap gibi kullanırdı. Zamanla ev eskidi, tamir edilemeyecek hale geldi. Müteahhide verildi. 1961 senesinde yerine 28 daireli apartman yapıldı, o geniş güzelim bahçe de yok oldu.

Benim hatırladığım ilk evimiz ise Atikali’deki Gül Teyze’nin evidir. Ev yarım bodrum ve iki katlı idi. Girişte küçük bir taşlık, beş altı basamakla çıkılan uzun tahta sofa vardı. Sağda sokak üstünde geniş oturma odası ve

onun yanında pencereleri bahçeye bakan mutfak vardı. Karşıda bahçe kapısı, tuvalet, solda üst kata çıkan merdiven, üst katta ise yatak odamız ve babamın kütüphanesi vardı. Evimiz sobayla ısınırdı. Oturma odamızın kapısına kışın soğuk girmesin diye yorgan gibi perde asılırdı. Çok soğuk olduğunda bu odada yatardık. Odanın sokak kapısına bakan penceresinden gelenleri görür, diğer cumbalı pencereye iyi havalarda iki kardeş çıkar, sokağı seyreder, yemiş yerdik. Çok küçükken, henüz elektriğin olmadığı yıllarda, duvara asılan aynalı lambalar kullanılırdı. Babam çok kitap okuduğundan ve ışığı fazla olduğundan bizde de bu lambalardan bulunurdu. Babamın, lambanın gazı bitinceye kadar okuduğu olurmuş.

Eski evlerde büyük gömme dolaplar olurdu. Sizin evinizde de var mıydı?

Anneannemin evinde ve bizde büyük dolaplar vardı. Bir tanesi raflı olur, dolap gibi kullanılır, diğeri rafsız ve geniş olur ve buna, yüklük derlerdi. Yüklüğe evvela sandık, üstüne yatak, yorgan ve yastıklar konur, buradaki temiz misafir yatakları, uzaktan gelen yaşlı teyzeler için kullanılırdı. Babamın teyzesini hayal meyal hatırlıyorum. Trabzon'dan gelmişti, zayıfça, beli kuşaklı uzun entari giyen bir hanımdı. Çocuklu akrabalar gelince oyunlar oynar, bayram gibi sevinirdik. Yüklüğün yanında içi çinko döşeli ve gideri olan küçük bir dolap daha vardı ki banyo gibi kullanılırdı. Bazı evlerde de taşlık denilen, dört köşe taş döşeli gideri olan ufak bölüm banyo olarak kullanılırdı. Kuyudan su çekilir, ocakta ısıtılır, sonra mangal veya maltıza konur, çocuklar iskemleye oturtulur, büyükler yıkardı. Anneannemin evindeki banyoda musluk, bizim evde ise kurnalı banyo vardı.

Evin mutfak bölümü nasıldı?

Anneannemin mutfağı, kırmızı kare taş döşeli ve genişti. Yanında gıdaların saklandığı kiler vardı. Sonbaharda yapılan kış hazırlıklarından, tarhanalar, bulgurlar, erişteler, soğan ve patateslere kadar her şey burada saklanırdı.

Mutfakta kemerli bir ocak, bazen yemek pişirilen maltızlar, bahçeye bakan pencere ve bahçe kapısı vardı. Sağda, mutfağın altında sarnıç vardı. Bahçedeki kuyunun suyu acı olduğu için temizlikte, sarnıç suyu ise yemeklerde kullanılırdı. Büyük evlerin hepsinde sarnıç olurdu. Evin damında kiremitlerin etrafında saçaklardan aşağıya bir boru iner, sarnıcı doldurur. Yazın ise sarnıç kapalıdır. Ne zaman ki sıcaklar biter, sonbahar gelip yağmurlar yağmaya başlayınca bir iki yağmur saçakların yıkanması için boşa

akıtılır, sonra saçaklar açılır, yağmur suyu o borulardan sarnıca inerdi. İki üç senede bir ilkbahara doğru sarnıç suyu azalır, kalanlar da boşaltılıp içine girilir ve temizlenirdi. Bahçelerde kuyu, her kuyunun da çıkrığı olur, buradan döndüre döndüre su çıkartılırdı. Bir de yaz aylarında kuyuya sepetle peynir, karpuz yahut bozulacak yemek, et sallandırılır, buzdolabı gibi kullanılırdı. Mutfakta yere gömülü iki büyük küp vardı ve biri içme suyu, diğeri temizlik için kullanılırdı. Ayrıca küçük iskemleye oturarak abdest almayı kolaylaştıran alçak bir musluk da vardı. Anneannemlerin mutfağında yerden az yüksek tahtadan geniş bir oturma mekanı vardı. Buraya kilim yayılır, minderler konur ve üstüne oturulurdu. Yemek zamanı gelince de sofra örtüsünü serer, önce altlığını, üstüne de tepsiyi koyar, etrafında toplanıp kendi tabaklarımızdan yerdik. Daha sonra masa alındı.

Bizim evde ise daima masada, ayrı tabaklardan yemek yerdik ve çatal kaşık bıçak kullanırdık. Mutfak yemek odası gibi kullanılırdı. Yerde yemek yediğimizi pek hatırlamıyorum. Mutfağımızda geniş kemerli ocak, sedir ve masa vardı. Bazı yakın tanıdıklar, komşular, annem yemek yaparken mutfakta sedirde otururlardı. Kemerli, yuvarlak kavisli, iki yana açılan kapağı olan ocağımız vardı. Yemekten sonra kapaklar kapatılırdı. Pencereden bahçenin çiçekleri görülürdü.

Evinizin tefrişatı nasıldı?

Anneannemin evinde odalar sedirlerle döşenmişti. Bizim evimizde kanepe, sandalye, karyola, gardırop, büfe jardeniel (çiçeklik), kitaplık vardı.

Benim çocuk karyolam, büyüdükten sonra kız kardeşime kaldı. Ama yazlığa gittiğimizde tefrişat sadeleşir, bazen yer yatağında yatardık. Çok küçüktüm, Ramazandı, sofra kurulmuş, bardaklara su konmuştu, birden zelzele oldu (1930 başlarında).

Su dolu bardaklar sallanmıştı, şimdi onu hatırladım.

Küçüklüğünüzdeki oyunlardan bahseder misiniz? Kız çocukları sokakta oynar mıydı?

Lüleci Yekta Sokağı’ndaki evde dışarıyla pek alakamız olmazdı. Bahçede oynar, bahçede yerdik. Teyzem kağıttan güzel oyuncaklar yapardı. Babam yatınca gözleri kapanan bir taş bebek almıştı. 20 cm falan. Teyzem ona entariler dikerdi. Bahçede mevsime göre, ilkbaharda erik, dut, sonra incir, Trabzon hurması olurdu. Annem bizi öyle her tarafa salmazdı, bu yüzden

sokakta oynamazdık. Ama evlerin arkasında kocaman bahçeler, komşu bahçeye açılan kapılar vardı. Yaşıtım olan komşu kızı Fikret ve mahalleden gelen arkadaşlarla bahçelerde misafircilik oynardık. Hele saklambacın keyfine doyum olmazdı. O komşu çocuklarıyla taşla seksek oynar, ip atlar, çok keyifli oyunlar oynardık. Fikret'lerde yer yataklarının konduğu büyük dolapların içine bile saklanırdık. O kadar çok saklanacak yer vardı ki, saklan saklan bitmez, ebenin bulması uzun sürer, ne çok eğlenirdik. Bazen de Fikret ikindi kahvaltısı için bize gelir, annem ekmeğe yağ, bal sürer, çay yapardı. Ateşte kızartılan ekmeğin üstüne sürülen yağın, reçelin verdiği o keyfi hatırladım şimdi.

Çocuklar hayvanları çok sever. Sizin hayvanlarınız var mıydı?

Bahçemizde yarısı kapalı, yarısı telli kümesimiz, tavuklarımız ve horozumuz vardı. Her gün gider, folluktan taze yumurta alırdık. Evin vazgeçilmez hayvanı olan bir kedimiz de vardı. Ada'daki evde bize yardım eden hanım, koyun besliyordu. Ben de ondan heveslendim, babamdan kuzu istedim. Fatih'te komşumuz Nuriye Hanım Teyze köyden çok şirin, kulakları kahverengi, ağzı küçücük bir kuzu getirdi. Onu o kadar sevdim ki ayrılamadığım için yazın Ada'ya götürdük. Ben artık üç dört ay hep onun başındaydım ama İstanbul'a dönme zamanımız gelince "Kuzu hastalandı, artık kesmek lazım" dediler. Biz geldikten sonra kesmişler, çok üzülmüştüm.

Mahalle kültürünün önemli unsurlarından biri de sokak satıcılarıdır. Çocukluğunuzda hangi sokak satıcıları vardı? Sokaktan geçmenin belli bir saati var mıydı?

Vardı. Sabahları sütçü, gazeteci, simitçi, geceleri de önce bozacı sonra simitçi geçerdi. Gün içinde yoğurtçular, meyveciler küfe içinde meyveleriyle geçerdi. Şimdi bir yoğurtçunun "Kara koyunun beyaz sütünden yoğurdum" nidasını hatırladım. Bir simitçi de "Bayat dedim kandı nasıl aldandı, taze simitlerim" derdi. Fırından yeni çıkan simitleri dört gözle bekler, karnımız tok olsa bile alırdık. Uzun kış gecelerinde çayın yanında çok hoş gider, çocuklar için alınırdı.

Doğum günü, yılbaşı gibi günler kutlanır mıydı?

Benim çocukluğumda yılbaşı çok mühimdi ve illa kutlanırdı. Her taraf süslenir, Taksim'deki su renklendirilir ve çok ilgi çekerdi. Lisede iken Beyazıt Soğanağa'da bir apartmanda oturuyorduk. Annemle Beyazıt'tan

tramvaya biner, Taksim’e kadar gider, mavi yeşil renkte akan suları seyreder, sonra da dönerdik. Okul tatil olduğundan evlerde arkadaşlarla toplanır, hoş vakit geçirmek için parasız tombala oynardık. Doğum günü bilinir, “Hayırlı olsun, Allah ömür versin” denir ama kutlama yapılmazdı. Zaten Müslümanlar arasında yaş günü kutlaması yoktu. Okullarda ise doğum günümüzün bahsi bile geçmezdi.

Kandil gecelerinde kandil simitleri, helva yapılması bir gelenektir. Sizin zamanınızda da bu tür gelenekler var mıydı?

Kandil simidini hatırlıyorum. Kandillerde her evde bulunur, helva yapılır, bazı yerlerde de hamur kızartılır, lokma yapılırdı. Ayrıca bunları üç-yedi komşuya dağıtma âdeti vardı. Bir de aşure pişirmek adetti. Eskiden tekkelerde yapılırmış ama biz çocukken tekkeler kapanmıştı. Muharrem hatta Safer ayında tekkelerde aşure yaparlarmış.

Kandillerde oruç tutulur muydu?

Eski devirlerde kandil gecelerinde akşamdan sonra mahallenin sekiz on yaşındaki çocukları fener ile evleri dolaşır, kandili tebrik eder, evlerden hediye olarak para, şeker vs. verilirdi. Apartman hayatı başlayınca bu şenlik tarihe karıştı. Mevlit Kandili’nde genelde yaşlılar oruç tutar, muhakkak kandil simidi alınır ve o gece ibadetle geçirilirdi. Biz de oruç tutardık. Ramazanda teravih uzun sürer, evde kılmak zor olduğundan hanımlar da mahalle mescitlerine giderdi.

Kurban bayramlarınız nasıl geçerdi?

Evlerin yüzde doksanı bahçeli olduğundan herkes bahçesinde rahat rahat kurban keserdi. Gençliğimde öyle hayvanları kesiyorsunuz diye kızanı ne gördüm ne de duydum. Herkesin en mutlu günüydü. Fakir fukara et yerdi. Hicaz’da oturum hakkı verildiğinden beri kurban bayramlarım hep orada geçiyor.

Buradan manevi siretinize geçersek, bize maneviyâtınız hakkında bir şeyler anlatabilir misiniz?

Benim hiç öyle siretim yok, böyle alelade düz bir hayatım var. Ama her Müslüman gibi namazımı kılar, sonrasında da normal duamı yaparım. İşimde hastaya iyi bakar, sistematik muayene ederim. Hasta ayırmam, seçmem. Tabiiatım böyle ve bunun çok faydasını gördüm.

Diğer konuya gelince ben gençken, “Tespih yaşlılıkta çekilir” anlayışı vardı. 1961 senesi Kasım ayında oturum hakkım yanmasın diye bir aylığına Arabistan’a gittim. Babacığımın ani vefatını orada gazetelerden öğrendim. Hemen giriş-çıkış muamelesini yaptırıp İstanbul’a geldim. Taziye için eve eş dost epeyi gelen oldu. Bir gün Fatih’te hastaya gidecektim. Annem de “Kızım, hazır Fatih’e gitmişken Hoca Efendi’ye uğra” dedi. Yani Kotku Hazretleri’ne. Ama öğleden sonra olduğu için muayenehaneye geç kalmak istemiyordum. Kendi kendime “Hoca Efendi’ye uğramayayım, geç kalırım” diye yokuştan dönecekken annemin sözünü hatırladım. Böyle tereddütlerle iki-üç defa gittim geldim. Nihayet uğradım. Kapıdan girdim, Hoca Efendi beni görmedi ama “Onu buraya getirin” dedi. Yanına gittim. Onu çok severim, o da beni sever. Babama ders vermişti. Babam vefat ettiği için “Eviniz derssiz kalmasın” dedi ve bana tesbih/ders verdi. İşim yoğun olduğundan en hafifini verdi. Ben derse vakit ayıramadığım için her yerde, yürürken, otobüse bindiğimde okurdum. İşte hepsi bu; Hoca Efendi, babamdan sonra dersi bana verdi ve “Git bunu annene tarif et, söyle” dedi.

Çocukluğunuzda, gençliğinizde hangi duaları yapıyordunuz? Şimdi hangi duaları yapıyorsunuz?

Çocukluğumda derslerim için çok dua etmezdim, nasıl olsa geçiyordum. Evvela anne babamın sağlığı için, sonra iyi mesut bir hayat için dua ettiğimi hatırlıyorum. Ama sonra onları bıraktım. Şimdi akıllı, hafızalı, sağlıklı, ibadetli bir hayat ve memnun, mesut, mutlu, müreffeh, izzet, ikram, itibar içinde bir son inşallah diye dua ediyorum. Yeğenlerim için dua ederken bir de mütedeyyini ilave ediyorum, hayırlı yuvaları olsun inşallah.

Son senelerde akıbeti daha çok düşündüğüm için; “Ya Rabbi akıllı, hafizalı, sağlıklı, ibadetli, izzetli, ikramlı bir hayat, son nefesimize kadar kendi hizmetimizi rahatlıkla tertemiz yapabilme gücü, beş vakit namazımızı erkanıyla kılabilmeyi ve kendi aldığım abdestle iman-ı kâmille göçmeyi nasip eyle, çekmeden, çektirmeden, iğrenilecek, utanılacak, acınacak durumlara düşmeden Rasulullah’ın (sav) cemâl-i şerifini göre göre, rahatlıkla kelime-i şahadet getire getire son nefesimi, iman-ı kâmille Medine’de teslim etmeyi nasip eyle ya Rabbi” diye dua ediyorum.

Babanız, anneniz size nasıl dua ederdi? Hatırlıyor musunuz?

Annem, babam benden çok memnundu. Anneciğim yumuşak huylu, sabırlı,

becerikli, zeki, anlayışlı, idareli bir hanımefendi idi. Tatlı sözlü, güler yüzlü idi. Bizim rahatımız, derslerimize güzel çalışmamız için hiçbir fedakârlıktan kaçınmazdı. Biz istediğimiz şeyi annemize söyler, o da babamıza bildirirdi.

Babam hoca olduğu için kendisi oturur, kitabını okur, hizmete ihtiyacı olur; gazetesini, kalemini, kitabını, mendilini, bazen de suyunu isterdi. Bir şey istediğinde "Hümeyra getir" der, getirince de "Dur şimdi içimden geldi, sana dua edeceğim" derdi. "Baba işim var, duayı sonraya bıraksak" derdim ama o devam eder; "Dünyan ve ahiretin mamur olsun" diye dua ederdi. Elhamdülillah oldu bu. Anneannem "Allah ömür bereketi versin" derdi. O da oldu. Hastalarım "Ayağın Kabe'ye varsın" diye çok dua ettiler. O da oldu. Dünyada hiç sıkıntı çekmedim, Rabbim hep yardım etti. Bütün bunlar babamın, annemin ve hastalarımın duası sayesinde diyorum.

Üçüncü Bölüm / Babam ve Çevresi: "İmam Hatip Liselerinin Kurucusu: Celaleddin Ökten"

İstanbul'da babanız önce okudu, sonra hoca oldu. O günleri biraz anlatır mısınız?

İzmirli İsmail Hakkı Bey (İsmail Kara Arşivi)

İstanbul'da evvela Darülmuallim'i ve Darülfünun'un Felsefe ile Edebiyat şubesini bitirmiş. Bu tercihi onu daha sonraki yıllarda yaşanan krizden kurtardı. Darülmuallim'i bitirdiği senelerde İstanbul Sultanisi Arapça hocalığı için müsabaka açılmış. Şimdiki adıyla İstanbul Erkek Lisesi. İmtihanda vekil oğulları, iltimaslılar varmış ama babam birincilikle kazanmış. İşte o okulda Arapça dersleri lağvedilinceye[11] kadar hocalık yaptı. O günlerde kıymetli Arapça hocaları kenarda, acınacak bir haldeydiler. Babam aynı zamanda felsefe ve edebiyat mezunu olduğu için lisede edebiyat, yurt bilgisi derslerine girdi. Orada yetiştirdiği talebelerin arasında mebuslar, bakanlar, doktorlar, profesörler çıktı. Babam üniversitedeyken çok başarılı bir talebeymiş.

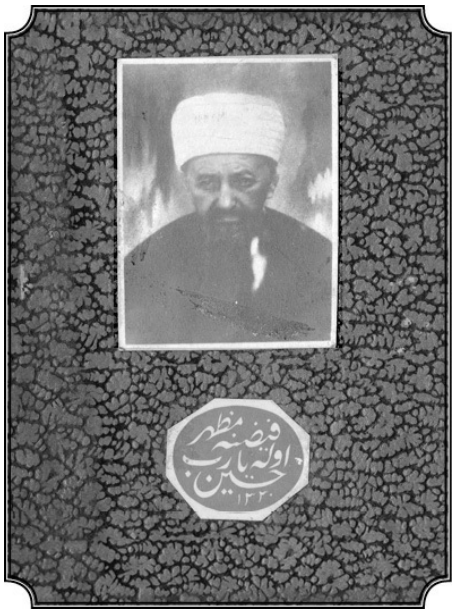
İslâm Felsefesi'ni, Fıkıh'ı, Kelâm'ı çok iyi derecede okumuş. Hatta bir keresinde; İzmirli İsmail Hakkı Efendi[12], İlm-i Kelam okutuyormuş ama ders kitabı yokmuş.

Talebelere kitap çıkacak demiş, Mart ayı gelmiş hala kitap yok. Talebeler "Hocam kitap çıkmadı, ne yapacağız?" dediklerinde "Celal'e gidin, o aklındakileri anlatsın yeter" demiş. Babamın çok kuvvetli hafızası vardı. Bize her zaman "Gençlikte unutmayı inkar ederim, insan nasıl unutur" derdi.

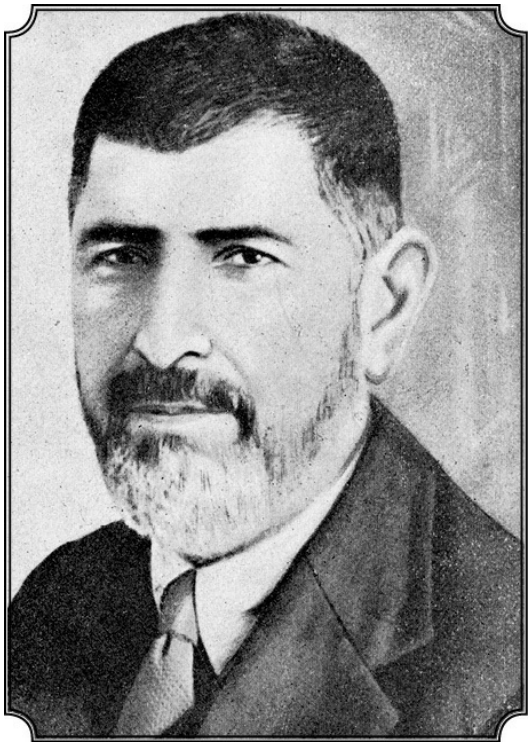
İşte Arapça dersleri lağvedildikten sonra felsefeye geçti. Fakat felsefenin kaynaklarını Fransızca olarak, Durkheim, Auguste Comte, Kant vs.'den okuyup anlamaya üniversitedeki Fransızcası yetmediği için 1928-1930 arasında hoca tuttu, ders aldı. Ondan sonra bu kitapları tercüme edip, İslam felsefesi ile karşılaştırır hale geldi. Ben o sıralar ilkokula gitmiyordum ama yine de hatırlıyorum. O yıllar Pozitivizmin en görkemli zamanıydı. Batı'nın tesirinde kalındığı için felsefe okuyan çocukların imanları zayıflıyordu. Laboratuvarda tetkiki yapılmayan konu yok kabul edilirdi. Öğrencilerin imanı Batı'nın tesiri ile eriyecekken babam İslâm felsefesinden cevaplar vererek onlara yardımcı oluyordu.

Babam çok doğru bir adamdı, ama insanlar iki türlü doğru olur; biri ip, biri de sopa gibi derlerdi. Babam sopa gibi doğru olanlardandı. Bazen Ankara'dan öğrencilerle ilgili "İltimas yap" falan diye haber gelir; hak etmiyorsa asla yapmazdı. Böyle olduğu için de hep bir mektepten başka bir mektebe dolaşırdı. Hatta liseden sonra onu Cağaloğlu Kız Orta Mektebi'ne verdiler. Orada da kız talebeler, hanım hocalar sohbetinden istifade etme imkanı buldu. Bu yüzden babama çok iltifat, hürmet ederlerdi. Kabataş Lisesi, sonra Gelenbevi Ortaokulu ve Vefa Lisesi'nde de görev yaptı, oradan da emekli oldu.

Biraz da bize babanızın yetiştiği muhiti anlatır mısınız?[13]

Küçük Hüseyin Efendi (İsmail Kara Arşivi

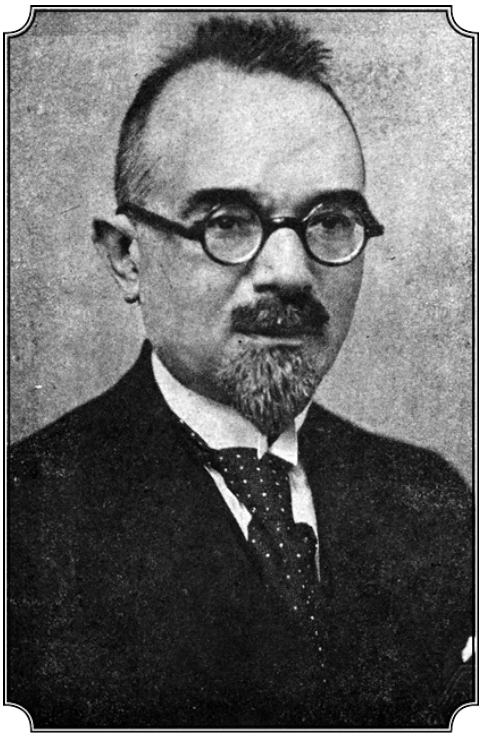

Babanzade Ahmet Naim (İsmail Kara Arşivi)

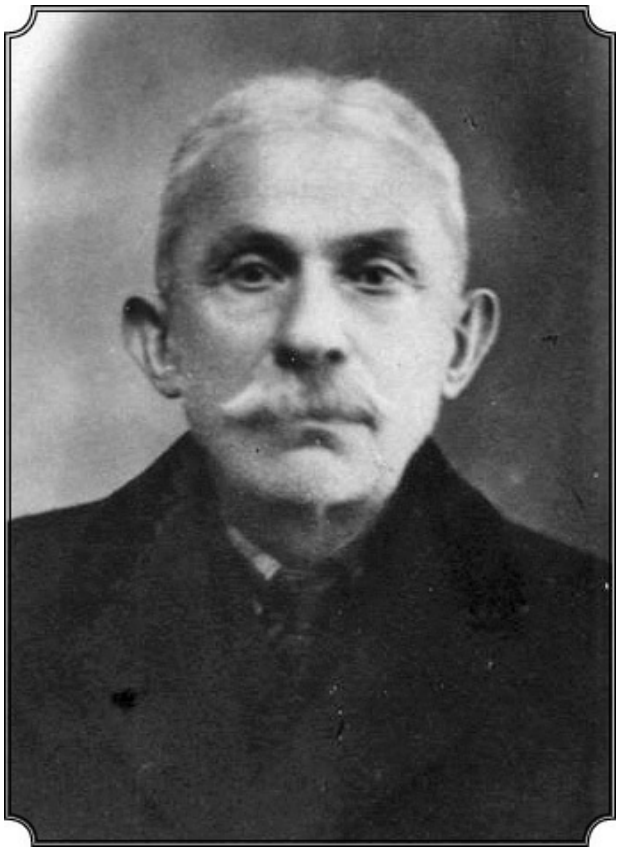
Babam hocaların içinde büyümüş. Hocasına bağlı, hürmetli bir insandı. Zaten Trabzon'da kendisi de hocaydı. Muhitinde de birçok büyük hoca vardı. Abdülhakim Arvasî, Babanzade Ahmed Naim ile[14] çok yakındılar. Küçük Hüseyin Efendi[15] Zeyrek Camii'nde ders okutur,

babamla da tanışırdı. Tahirü’l-Mevlevî[16] Efendi, Süleymaniye Camii’nde mesnevi okuturdu ama belki Cuma namazından sonra olmayabilir. Ben dört-beş yaşlarındayken hafta sonu tatili Pazar oldu zaten.

Arkadaşları kimlerdi, biraz bahseder misiniz?

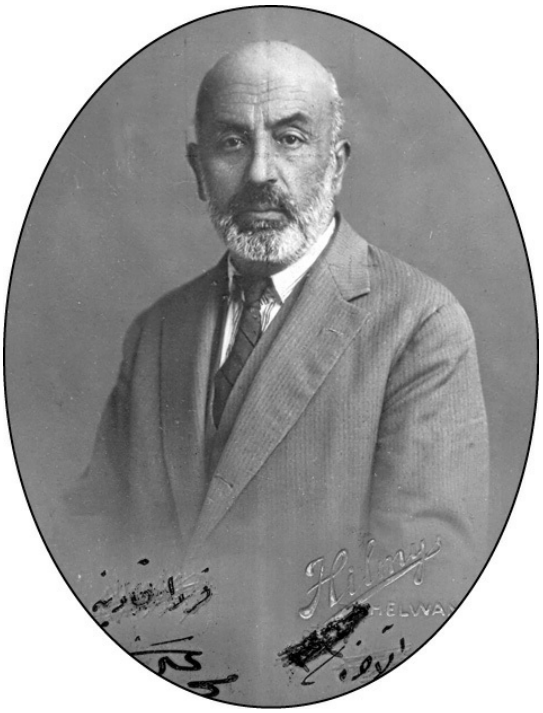
Mehmet Ali Aynî (İsmail Kara Arşivi)

İsmail Fenni Efendi (İsmail Kara Arşivi)

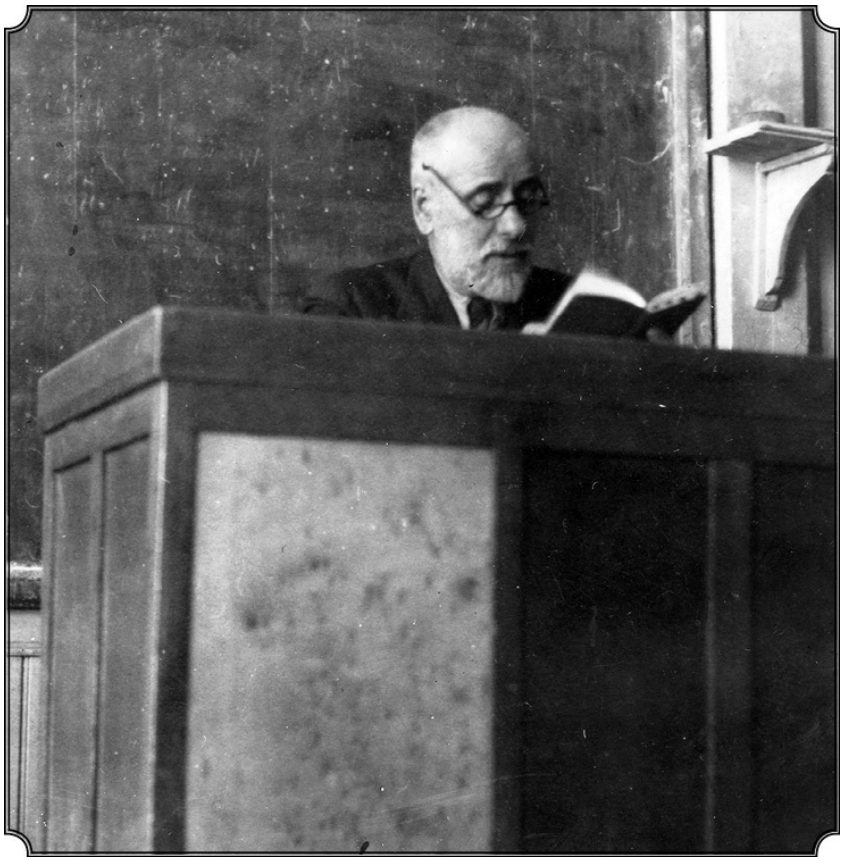

M. Şekip Tunç (İsmail Kara Arşivi)

Mehmet Akif Ersoy (M.Rüyan Soydan Arşivi)

Benim hatırladıklarım daha geç döneme ait. Mesela Kabataş Lisesi'ndeyken, yaz mevsiminde Ada'ya giderdik. Babam her Çarşamba öğleden sonra arkadaşlarını Heybeliada Emin Bey gazinosunda toplar, sohbet ederlerdi. Halil Nimetullah Öztürk,[17] üniversitede profesördü. Dili uydurma kelimelerden koruyup manayı tam ifade eden kelimeleri bulmak için toplanır, Türk Dil Kurumu'na yeni Türkçe kelime bulurlardı. Babam lisana hakim bir insandı. O sıralarda ben üniversite talebesiydim. Biz hanımlar aile toplantısı olursa gider, bu toplantılara katılmazdık. Bir keresinde Heybeliada Çamlık gazinosunda toplanmışlardı, biz de Neşedil Kalfa'yla karşı çamların arkasından onları izlemiştik. Annem böyle yerlere gelmezdi.

Tahirü’l-Mevlevî Kandilli Askerî Lisesi’nde ders verirken

Babam, Mehmet Ali Aynî’nin[18] ahbabıydı. Mahir İz’le[19] tanışırdı. İsmail Fenni Ertuğrul[20] babam gibiydi. Darüşşafaka’da hocaydı. Babanzade Ahmed Naim, Şekip Tunç da[21] o dönemin hocalarındandı. Babanzade Naim rektörü olduğu Darülfünun’a bağlı Darülmuallimât (Kız Yüksek Öğretmen Okulu) müdür ve öğretmenlerine Ankara’dan gelen emir gereği “Başınızı açın” dememek için istifa etti. Mehmet Akif de babamın dostuymuş. Evvelki devrini hatırlamıyorum ama hasta olarak İstanbul’a geldiği zaman Galatasaray’da Mısır Apartmanı’nda[22] oturuyordu. Babam ziyaretine gittiğinde Akif Bey yanında bulunan şiir kitabının üzerini yazarak hediye etmiş. Babam tabii çok memnun olmuş. Onu her zaman takdirle yâd ederdi.

Benim çocukluğumda Riyaziyeci Hasan Fehmi Bey, Darüşşafaka’nın hocalarından Hüseyin Siret Bey edebiyatçı, Tahirü’l-Mevlevî Bey o da edebiyatçı, bir de galiba memur Rıfkı Bey ve Hamdi Bey vardı. Kani Bey müdürdü ve Fransızcadan ***Paul*** ve ***Virgine***’i tercüme etmişti. Altıncı sınıfta kuşpalazı oldum, hastalık uzun sürdü, kalbime çarpıntı geldi. İşte o günlerde, küçük Hümeyra’ya sevgilerimle diye ithaf ederek Paul ve Virgine’i

göndermişti. Şair Hüseyin Siret Bey[23] ve hanımı Nigarin Hanım'da aile dostumuzdu. Nigarin Hanım, Siret Bey'in ikinci hanımıydı ve ilk hanımından Hüceste diye bir kızı vardı. Uzun müddet -galiba sürgün cezası almış- kızından ayrı kaldığından ona bir şiir yazmıştı:

Hatırlar mısın beni bilmem Hüceste yavrum sen,
Senin hayal-i yetiminle uykusuzken ben…

Nurettin Topçu (İsmail Kara Arşivi)

Bu şiir çok meşhur oldu. Nigarin Hanım'dan da Mübin diye bir oğlu oldu. Hüseyin Siret Bey ve oğlu çok kibar, ince tabiatlı, giyinişine dikkat eden, şehzade gibi dediğimiz insanlardandı. Mesela o zamanlar hiç kimsenin giymediği, Avrupa adetlerinden ayakkabının üstüne kumaştan bir kılıf giyerlerdi. Babamla çok iyi anlaşınca Hüseyin Siret Bey de Ada'dan ev tuttu.

Babamın evvela talebesi, Paris'ten geldikten sonra da dostu olan Nurettin Topçu'nun[24] da müstesna bir yeri vardı. Her hafta hocasını evinde ziyaret eder, ilmi meseleleri müzakere ederlerdi. Bu yakınlık ömürlerinin sonuna kadar devam etti. Son derece hürmetkar, nazik bir zattı. Saatlerce sohbet ettikleri halde Nurettin Bey o hürmetkar haliyle -dizleri bitişik, ellerini dizinin üstünden hiç ayırmadan- dururdu. Babam da kendisini çok severdi. Bir keresinde inandığı davaları hararetle anlatırken, karlı soğuk havada "Karın üstünde terledim" demişti.

Mahir İz ile babanızın dostluğunu anlatabilir misiniz?

Celal Ökten ile Nurettin Topçu (İsmail Kara Arşivi)

Mahir İz Bey edebiyat öğretmeniydi. 12 senelik Heybeliada hayatından sonra Kanlıca'da, dayısı Şeyhülislam Hüseyin Hüsnü Efendi'nin yalısında oturduk. Böylece dostluk ilerledi. Mahir İz'in ablasının beyi Erzurum Mebusu Raif Efendi[25] de oradaydı. Bize misafir gelirlerdi. Babam haftada bir, Çarşamba günleri arkadaşlarını toplar, edebi mevzulardan konuşurlardı. Daha sonraları dil ile alakalı toplanmaya ve konuşmaya başladıklarında Mahir İz de bu toplantılara katıldı. Hatta annemin patlıcan kebabını çok sevmişti. Sonra babam onu İmam Hatip Mektebi'ne Edebiyat öğretmeni olarak aldı. Babam ayrılınca da müdür oldu. Çok güzel edebiyatçıydı. O salon toplantılarında Fuzuli'nin şiirlerini okur, biz de kapının arkasından dinlerdik.

Konu değişecek ama Cumhuriyet'in ilk yıllarında doğan biri olarak yeni hayat tarzına dair ilk uygulamaların da içindesiniz. Mesela kılık kıyafet değişikliği, dış mekanla alakalı olduğu için en köklü değişim aynı zamanda. Siz bu uygulamanın, aile içinde ve toplumdaki biçimleriyle ilgili neler hatırlıyorsunuz?

İskilipli Atıf Hoca'nın[26] ***Risalesi***'ni yazdığı zamanlarda hakikaten yalnız Hıristiyanlar şapka giyer, hiçbir Müslüman giymezdi. Ben henüz okula gitmiyordum ama hatırlıyorum. Edirnekapı'da Rum bir doktor vardı ve sadece onun melon şapkası vardı. At arabasıyla gelir, hastalarına bakar, kimse ona doktor demez, şapkalı derdi. Devrimin ilk yıllarında şapkalı Müslüman görülmezdi. Toplum henüz uygulamaya koymamıştı.

Ailemizde ise babam medrese kökenli olduğu için sarığı çok sever, öyle dolaşırdı. Yuvarlak kocaman bir sarık çantası vardı. Yasaklanınca önceleri mektebin kapısına kadar sarıkla gider, bahçeye girmeden çantasına koyardı. O yıllarda babam geçim için iki ayrı mektebe gidiyor, çalışıp faydalı olmak istiyordu. Bu yüzden öğretmenlikten vazgeçmedi ama bazen devrimlere muhalefet ettiğinde, kısa süreli işten el çektiriliyor, başka okullara tayini çıkıyor, tenzil-i rütbeye uğruyordu.

Daha sonra kanunla herkes şapka giydi. Babam şapkayı 1933'ten sonra giydi.[27] O zaman da hem şapkanın mahiyeti hem de fetva değişti, şapka Hıristiyan alameti olmaktan çıkmıştı. Hanımlarda da 'şapka modası' başladı. Kapalıçarşı'da şapka satan birçok hanım vardı. Çalışan hanımların ve okuyan kızların başı açıktı. Başlar açıldıktan sonra sokakta açık hanımlar çoğaldı. Çalışan hanımlar tayyör giydiler. Ben de üniversitede okurken tayyör giyerdim. Memur olmayanlar ise başlarını açmadı. Benim annem hiçbir zaman başörtüsünü çıkarmadı. Kışın manto, yazın pardösü giyerdi.

Bir de ezanı hatırladım. O yıllarda ezan Türkçe okunuyordu. Menderes 14 Mayıs 1950'de iktidara geldi. Haziran'da Ramazan başladı ve Arapça ezan yasağı kalktı. İlk teravihi kılmak için Süleymaniye Camii'ne gittik. Caminin içi ve bahçesinin yarısı beyaz papatyalar gibi kadın cemaatle doluydu. Ezan Arapça okundu.[28] Herkes sevinçten ağlıyordu. Bu manzaraya hayran olmuştum, hâlâ gözlerimin önünde. Türkçe ezanı ilk okuyan kişi Saadeddin Kaynak'mış.[29] Sonradan tövbe etmiş, hacca gelmiş, ben orada gördüm; felç geçirmiş, ayağa kalkmıştı ama felç geçirdiği her halinden belliydi. O yıllarda camilerde secde mahallinin yükseltilmesi de konuşulmuştu. Daha sonraki senelerde, 1961 ya da 1962 olabilir; Üsküdar Şemsipaşa Camii'ne gitmiştim. Orada secde mahallini yerden 10-15 cm yüksek yaptıklarını görmüştüm ama bir müddet sonra o yükseklik kalktı.

Celal Ökten ortada sarıklı talebeleriyle beraber (İsmail Kara Arşivi)

Yazılan, okunan dil de değişti. Bu sürecin ilk şahitleri olarak toplumda neler yaşandı? O günlerin psikolojisi çok merak edilen bir konudur. Hatırlayabildikleriniz var mı?

Gazete birçok eve girmezdi. Mahallede sadece bizim evde vardı. O yüzden büyüklerden ne öğrenilirse o bilinirdi. O zamanki en önemli sıkıntıyı ilim adamları yaşadı. Ben onlara çok acırım. Birden Arapça, din dersleri ortadan kalktı. O ihtiyar dedeler, nineler bir kenara atıldı. Bir gece içinde sıfır oldular. Üstelik çocuğu, torunu mektepte sürekli onların aleyhinde telkin alır, dindarlar ‘softa, yobaz’ diye anlatılırdı. Camilere, imamı ölünce yeni imam tayin edilmediğinden kapanırdı. Tekkeler yasaklanınca kimse gitmedi, orası boş kaldı, metruk oldu. Bu sefer yanındaki evlerde oturanlar oraya ya ot doldurup atını bağladı ya da fukara ise girdi oturdu.

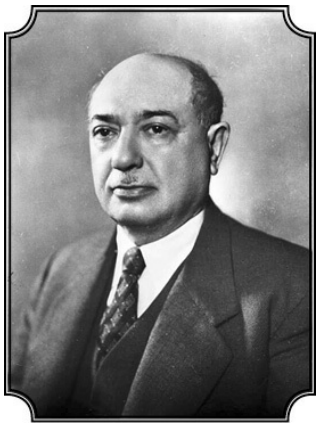

Sadeddin Kaynak cübbe giyinmiş vaziyette (İsmail Kara Arşivi)

Babam bir keresinde Beyazıt meydanında Şemsettin Günaltay'a[30] rastlamış. 1940'lı senelerdi. O sıralar mebustu, babamın medreseden de ahbabıymış. Babama "Hoca gel mason ol, seni üniversiteye alalım, liselerde, orta mekteplerde sürünme. Şimdi üniversitede Arapça dersi var ama müsteşrikler okutuyor" demiş. Babam mason olmayacağı için reddetmiş.

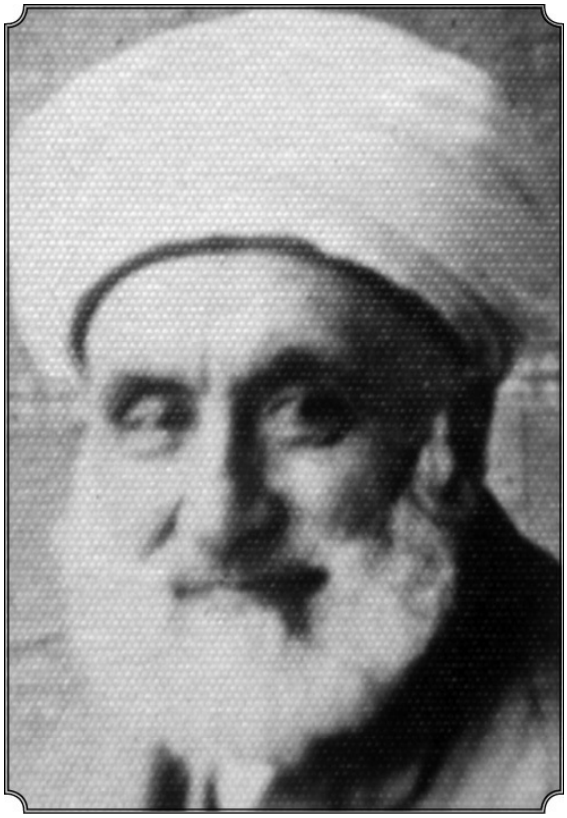
Ayasofya Camii'nin müze haline getirilmesini de hatırlarsınız herhalde?

Evet, çok üzücü bir hadise, Ayasofya'yı camilikten çıkardılar. 1935'lerdeydi[31]. Ben hadiseyi bizzat görmedim ama anlatıyorlardı. Sabah namazı için cemaat gelmiş, imam efendi "Son sabah namazını kılıyoruz, bundan sonra cami müze olacak" demiş. Bütün cemaat ağlamış. Ama çok fazla bir reaksiyon gösterilemedi. Halk üzüldü, canlar çok acıdı. Ayasofya herkesin gittiği mübarek bir cami idi.

M. Şemsettin Günaltay (İsmail Kara Arşivi)

Babanız için ‘felsefeyi Müslümanlaştıran adam’ diyorlar. Katılıyor musunuz?

Abdülhakim Arvasi (İsmail Kara Arşivi)

Hayır, felsefenin eksiklerine İslamî cevaplar veren demek daha uygun. Çünkü filozoflar Allah var deyip orada kalıyor ve her şeyi ona göre kuruyorlar, İlm-i Kelâmcılar da buna cevap veriyorlar. Ben hatırlıyorum, o yıllarda bir lisede felsefeden dolayı sınıfın yarısı imanını kaybetmiş derlerdi.

O sene hocası olduğu Darüşşafaka ile diğer liseler arasında İstanbul Erkek Lisesi'nde imtihan olduğunda Darülşafaka birinci gelmişti.

Babam öğretmen iken İstanbul'a gelen halamlarla birlikte Fatih, Çırçır'a yerleşir. Cuma günü hafta sonu tatili olduğundan hem İstanbul'u tanımak hem de tekkelerin durumlarını analiz etmek için ziyaretler yaparmış. Böyle epey dolaşmış, bazı tekkeleri beğenir, bazılarını beğenmez, bazılarında ise "Şia kokusu var" derdi. En sık Fatih Camii'ne giderdi. Ayrıca Eyüp Sultan Kaşgarî Camii'ne gidip, Abdülhakim Arvasî Hazretleri[32] ile dost olmuş. Cuma namazından sonra okuttuğu derse katılırmış. Yine bir Cuma Kaşgarî Camii'ne gitmeye niyet etmiş. Abdest alırken "Bugün Efendi Rabıta meselesinden bahsetse" diye içinden geçirmiş. Cuma namazı kılındıktan sonra ders okunan semahaneye geçmişler. Hizmet eden çocuk ders rahlesini getirip, her zaman okunan kitaptan kaldıkları sayfayı açmış. Bir müddet sonra Abdülhakim Arvasî Efendi gelmiş, hazırlanan kitabı kapayıp "Al oğlum bunu götür, Rabıta Risalesi'ni getir" demiş. Sonra da cemaate şöyle bir bakarak "Celal Efendi bu mesele seni alakadar eder, yanıma gel" demiş. Babam "Edeben bir iki saf öne geçtim de, 'Hayır hayır, sen benim önüme geleceksin, bu mesele seni alakadar eder' diye önüne oturttu" demişti.

Babanızın İmam Hatip Okulu'nu nasıl açtığını ve bu süreçte nelerle karşılaştığını bir de sizin ağzınızdan dinleyebilir miyiz?

Kaşgari Tekkesi'nin ilk hali (İsmail Kara Arşivi)

Tevfik İleri (İsmail Kara Arşivi)

İmam Hatip Okulu tamamen babamın gayretiyle açıldı. Benim üniversite talebeliğim zamanıydı (1946). II. Dünya Harbi yeni bitmiş, savaşı kazanan Amerika, İngiltere "Siz tek parti sisteminde misiniz? Olmaz, yeni parti kurun" dediler. Bunun üzerine yeni parti kuruldu ama reylerin yeni partiye gideceğini anlayan CHP, "Millete biraz dindar gözükelim, belki bize rey verirler" diye düşündü. 1946 seçimleri oldu. Gizli oy-açık sayım olması gerekirken tam tersi açık oy-gizli sayım yapıldı.

Hayat bu minval üzere devam ederken Ankara'dan Celaleddin Ökten'e "İmam yetiştiren on aylık bir kurs açsın" diye emir geldi. Babam o zaman felsefe hocası, Fransızca da biliyor ya, onlara göre modern hocaydı. Babam "Bu on aylık kursta ancak ezan okuması öğretilir, müezzin, imam yetişmez" dedi ama açılması için de çok uğraştı. İlk açıldığında itibar eden yok, çok az kişi gelmiş, kurs neredeyse kapanacak. Babam sokaktan ameleleri toplamış; "Kaç para kazanıyorsanız ben vereyim yeter ki gelin sınıfta oturun, müfettiş geldiğinde öğrenci yok diye kursu kapatmasın" demiş. Öğrenci sayısının yirmi kişinin altına düşülmemesi gerekiyormuş. Bir de 'İmam Hatip Mektepleri Nasıl Olmalıdır' diye layiha hazırlattılar. Babam bir sene hazırlık, üç orta, üç lise, toplamda yedi senelik okul nizamını hazırlayarak Ankara'ya gönderdi. Ne var ki niyetler halisane olmadığı için, o komisyona havale üç ay, bu komisyona havale üç ay, sonra encümene altı ay derken böyle üç sene geçti. 1950 senesinde hükümet değişti. Ankara'da sümen altındaki o layiha çıktı. Babam "Bunlar da bu işi bilmezler ama hüsn-i niyetleri var, İslamiyet'e hizmet etmek istiyorlar" derdi. Tevfik İleri[33] zamanındaydı ve İstanbul'da İmam Hatip Mektebi açılsın, müdürü de layihayı veren Celaleddin Ökten olsun diye İstanbul Eğitim Müdürü'ne yazı gelmiş. Babam o günlerde, elli

sene öğretmenlik yapıp emekli olmuş, ciddi bir hocaydı. Kanlıca'da yazlıktaydık. Eğitim Müdürü babamı davet etti ve "Hocam Ankara'dan böyle emir geldi ama biz bunu yapamayız, çünkü tahsisat yok, mektep yok, teçhizat yok, hiçbir şey yok" dedi.

Babam azim sahibiydi; emekliyim, yaşım yetmiş ve bu kadar yokluk içinde ben bunu nasıl yaparım demedi. Bilakis "Ben bunu ashab-ı hayra yaptırırsam kabul eder misiniz?" dedi. İkinci parti kurulunca millete biraz cesaret gelmiş ve İlim Yayma Cemiyeti[34] kurulmuştu. Ama sadece camileri tamir ediyor; bir camiye şadırvan, ötekine hal vs. alıyorlardı. Babam onlara gitti ve "Çok güzel işler yapıyorsunuz fakat cemaatsiz cami ne işe yarar, cemaat için de bilgili imam lazım; azıcık tarih, coğrafya, kimya, fizik bilmeli ki lise, üniversite talebesinin karşısında otursun imamlık yapsın" dedi. Onları yedi senelik İmam Hatip Mektebi'ne ihtiyacımızın olduğuna ikna etti. Babam belagat sahibiydi, gayet güzel konuşurdu. Neyse onlarda "Peki hocam" demişler. Ardından mektep aranmaya başlandı. İşte o zaman Selahattin Kaya[35] Bey ve Orhan Okay Bey -Allah her ikisine de selamet versin- her gün birini yanına alıp semt semt İstanbul'u dolaşıp uygun mektep binası aradılar. Babam yetmiş yaşındaydı, tez üşür ve terlerdi. Bu yüzden pardösüsünü yanından ayırmazdı. Onlar da çantasını, pardösüsünü taşıdılar; Aksaray, Langa, Topkapı, Edirnekapı'da dolaşıp okul aradılar. Nihayet Vefa'da eski bir konak buldular. Birkaç müslüman marangoz da onlara yardımcı oldu, ilkokul ve ortaokullardan depoya atılmış, kırılmış sıralar, masalar, sandalyeler tamir edilip boyandı ve mektebe teçhizat yapıldı. Mektep kurulunca Ankara'ya bildirdiler.[36] Fakat Ankara'dan gelen bazı hocalar dine uzaktı, sürekli problem çıkartıyorlardı. Rahmetli Menderes, devr-i sabık yaratmayacağım diye Halk Partisi'nden gelen memurları değiştirmemişti.

Babanızın öğrencileriyle ilişkileri nasıldı, nasıl bir hoca olarak bilinirdi?

Babam sert fakat şefkatli bir insandı. Birisiyle münakaşa ettiği zaman mutlaka babam kazanırdı. Çünkü en üst sözü o söyler, hangi kitapta, hangi bahiste olduğuyla delillendirirdi. Tahkik sahibiydi, asla iş olsun diye, kafadan konuşmazdı. Bir keresinde Şura-yı Devlet'e mahkeme açtı. İşte orada bir konuşma yapmış, çok beğendikleri için "Hocanın eşi yok" demişler.[37] Ankara dönüşü evde babam bunu anlatınca zeki ve çok esprili olan küçük kardeşim annemi göstererek: "İşte eşi bak burada oturuyor" demişti de hepimiz bu nükteye çok gülmüştük.

Babam otoriter bir hoca olarak bilinirdi. Ders konusunda da talebeleri konusunda da çok titizlenirdi. Her zaman sabırla sorulara cevap verirdi. İmam Hatip Mektebi'nde hoca iken Ankara'dan gelen fizik, kimya öğretmenlerinin söyledikleriyle dinî hükümler tutmazdı. Mesela onlar akan su pis derler, halbuki fıkha göre temizdir. Bu ve benzeri meseleler çocukların zihnine takılırdı. Bazı günler mektepten dönen babamın etrafında sekiz on talebe olurdu. O yıllarda Soğanağa'da oturuyorduk. Vefa'dan oraya kadar yürür, bazen de eve gelirlerdi. Yolda ona soru sorarlar, o da cevap verirdi. Bir keresinde talebelerini etrafını sarmış görünce "Arıların oğul verdiği gibi siz de oğul vermişsiniz" demiştim. Bir de doktor olarak görev yaptığım yıllardı, talebeler eve gelmişler, saat on, on bir olmuş hala oturuyorlardı. Babamın rahatsızlanmasından korktuğum için "Babacığım yaşlısınız bu kadar oturmayın, çok yoruluyor, hiç dinlenmiyorsunuz" dediğimde, "Kızım memleketten İstanbul'a geldiğimde Arapçamı ilerletmek için mektebe yazıldım. Bir gün kendi kendime 'Yarabbi kitabının lisanını bana öğret, ben de ölünceye kadar tellalı olayım' diye ahdettim. Onun için ben bu işi ölünceye kadar yapacağım, sen hiç üzülme" demişti. Hakikaten vefat ettiği zaman kitabı açıktı.

Aydın Menderes'in babanızın öğrencisi olduğu söyleniyor. Doğru mu?

Demokrat Parti iktidarının son senelerinde, 1958'lerde falan, daha ziyade kış aylarında babamdan Aydın Menderes'e dinî bilgiler vermesini rica etmişlerdi. Taksim civarında Fatin Rüştü Zorlu'nun annesinin evine gider, orada ders verirdi. Ev sahibi hanımefendiden sitayişle bahseder, muhterem, mütevazı biri olduğunu söylerdi. Aydın Menderes için de kabiliyetli, terbiyeli bir genç derdi. Sonra bir kaynaktan Aydın Menderes'e ders verdiği için babam hakkında tahkikat yapılması düşünülmüş ama siyaset ve partiyle alakası olmadığı için vazgeçildiğini duymuştum.

Sizin vaadiniz var mı?

İnsanlara yardım etmek ama yalnız doktor olarak değil, o zaten görevim. Mesela şimdi Beykoz'a geliyorum, orada akrabadan bir hanım alakaya muhtaç, ben de yanına gittim. Onun gibi yardım işte. Ayrıca aile büyüklerine iyi hizmet etmek, benden yardım isteyen herkese elimden geleni yapmak ve hiç hayır dememektir.

Celaleddin Ökten'in Arapça eğitim veren kolej açmayı düşündüğünü

ama ömrünün vefa etmediğini öğrendik. Bu konuda bilginiz var mı?

Babam İmam Hatip Mektepleri'ndeki Arapçayı kafi görmedi[38]. "Kültür derslerini çok yüklediler, Arapçaya az vakit kalıyor" derdi. Onun için, emekli olduktan sonra Arapça ders veren bir kolej açmak istedi. Epey uğraştı ama Milli Eğitim Bakanlığı'ndan müsaade çıkmadı. O da mahkemeye verdi, Şura-yı Devlet'te dava açtı, ömrü vefa etseydi kazanırdı. Tabii o yaşında kaç kere Ankara'ya gitti geldi bilemezsiniz…

Babanız size veya kardeşlerinize Arapça öğretti mi?

Hayır, bir aralık Hacı Nazif Çelebi Bey'in kızları ve bize "Haftada bir gün akşamları Arapçaya başlayalım" dedi. Birkaç ders de yaptık. Ama yaz gelince herkes dağıldı, devam ettiremedik.

Peki, özel öğrencileri var mıydı? Evde Arapça dersi verir miydi?

Yoktu ama iki İmam Hatip hocasına öğretiyordu. İHL için talebe çoğalınca imtihan yaptılar ve üç sınıf oldu. Bu sefer Arapça hocası yok. İşte o zaman talebeler gittikten sonra akşamları Mahmut Bayram Hoca[39] ve Salih Şevket Efendi'ye Arapça dersi okuturmuş. Onlar da ertesi gün talebelere ders verirmiş.

Tıbbiyeden veya başka fakültelerden Arapça öğrenmeye gelen olur muydu?

Tabii, bir aralık İlhan Hanım[40] gelmişti. Sonra Ekrem Hayri Ayverdi[41] ile evlendi. Yazın birkaç ders verdiğini hatırlıyorum.

Babanızın yakınında bulunan öğrencilerinden hatırladıklarınızı anlatır mısınız?

Orhan Okay, Selahattin Kaya babamın talebeleriydi. Bazı gün Selahattin Kaya, bazı gün Orhan Okay çantasını, pardösüsünü taşırdı. Çok hizmet ettiler. Bunun yanında birçok cami imamı, Diyanet görevlisi de babamın öğrencisiydi. Bekir Topaloğlu'nun[42] dayısı Yahya Bey İmam Hatip okuluna ilk sene giren öğrencilerdendi. Ertesi sene de Bekir Bey memleketten gelip okula girdi. Daha sonraları Hicaz'da karşılaştığımız zaman anlattı; Bekir hafız olduğu için ilkokulu dışarıdan verip diploma alıp hemen İmam Hatip Mektebi'ne müracaat etmiş, fakat talep fazla olduğundan babam artık imtihan ederek talebe alıyormuş. Bekir Bey, ilkokulu okumadığından imtihanı kazanamamış. Yahya Bey hemen babama gidip "Bekir kazanamadı ama

hafızdır” deyince, babam “Getir o zaman” demiş. Şimdi değerli bir ilim adamı, profesör oldu. Babam 7 sene onları okuttu. Sonra Fındıklı’da bir binanın üst katında Yüksek İslam Enstitüsü kurulunca öğrencileriyle oraya geçti. İmam Hatip Mektebi’ne de Mahir İz, müdür oldu. Daha sonra Enstitü, Bağlarbaşı’na geçti. Babam o zaman vefat etti.

Babanızın tasavvufa meyli var mıydı? Gerçi tekkeleri dolaşıyor, şeyhlerin sohbetinde bulunuyor, yanı sıra felsefe yapıyordu.

Karagümrük Nureddin Tekkesi

Doğru, babamın böyle bir hayat seyri var sanki. Tasavvufî şeylere çok istidadı vardı. Edirnekapı’daki Nurettin Cerrahî Tekkesi’ne[43] intisap etmişti. Tekkenin şeyhi o zaman Fahreddin Efendi[44] idi. Babam çok güzel rüya tabir ederdi. Birçok kişi ona rüyasını tabir ettirirdi. Bir keresinde sokakta yürürken önünden bir hoca gidiyormuş. Bir kişi o hocayı geçip babama rüyasını sormak isteyince babam; “Bak o da hoca, neden ona değil de bana soruyorsun?” demiş. Şahıs “İçimden öyle geliyor” demiş.[45] Rüya hakiki mi, değil mi hemen anlardı. “Rüyanın kitabı olmaz, kitaptakilere inanmayın, kalbe doğacak” derdi. Rüya anlatılmadan önce bir müddet durur, -teveccüh mü ne yapar, bir şeyler okur-, sonra “Haydi anlat” derdi. Cağaloğlu Kız Mektebi’nde hoca iken “Hocanın hanımı çok güzel ya da çirkin derler” diye annemi oradaki hocahanımlarla tanıştırmadı. İşte o yıllarda hocahanımlar babamın sohbetinden etkilenir, rüyalarını anlatırlarmış. Babam onları dinlerken sırlarına da vakıf olmaya başlamış. Bundan çok bizar olurdu; “İnsanız, bir şey olur ağzımızdan kaçar” derdi. Fahreddin Efendi’ye gidip sıkıntısını söylemiş ve “Bunu üzerimden al” demiş. O da sırlara vukufiyeti üzerinden alıp sadece rüya tabirini bırakmış.

O yıllarda tekkeler kapatıldığı için gelirleri de kesilmişti. Babam Darüşşafaka’dan Hüseyin Siret Bey, Tahirü’l-Mevlevî Bey, matematik hocası

ve Müdür Kani Bey'i oraya derviş yaptı. Her ay bir miktar para vererek ihtiyaçların giderilmesine yardımcı olurlardı. Fahreddin Efendi "Hükümet kapatsa bile ben kapatmayacağım" diyerek tek başına vazifeye devam etti. Bazen şehrin dışında ilkbaharda falan cemaat toplanırdı. Küçüktüm, çok iyi hatırlamıyorum, babam beni de götürmüştü. Yasak zamanlarıydı, Edirnekapı dışında Topçular'da bahçe içinde büyük bir köşkte toplantı yapıldı. Hatta kapıya yabancı gelince haber versin diye köpek koymuşlardı. Babam Muaviye'ye aşırı muhalefet edilmesine de karşıydı. Bazı küçük dost sohbetlerinde bu meseleyi konuşur, Muaviye'nin de haklı olabileceğini, sahabi olduğunu unutmamak gerektiğini söylerdi. Bir gece tekkeye gitmişti, sanırım Fahreddin Efendi ile de bu konuyu konuşmuşlar. Bir de baktık, gece yarısı eve geldi. Ben 9 yaşındaydım. Sabah namazına doğru kapı tekrar çalındı. Gelen Fahreddin Efendi imiş. Babama "Hoca bu gece bildirdiler, sen haklıymışsın" dedi.

Vazifeye devam ettikleri için, onun bereketinden tekke hala açık. Ben de o gayretin mükafatı olarak herhalde hiç kapanmadı diye düşünüyorum. Fahreddin Efendi'den sonra Muzaffer Ozak, ondan sonra da Sefer Efendi vazifeyi devam ettirdi. Şimdi de Tuğrul İnançer'in[46] idare ettiği Tasavvuf Musikisi Derneği oldu. Bir de Kenan Bey vardı. Rifaîlerin şeyhiydi.[47] Tekkeler kapanınca öğretmenliğe devam etti ve emekli oldu. Çok iyi hatırlıyorum, babam bilhassa Şeker Bayramında sabahleyin camiye gider, bayram namazını kılar, oradan Kenan Bey'e gidip bayramlaşır, sonra eve gelirdi. Kenan Bey'in vefatından sonra Fahreddin Efendi'ye gitmeye başladı.

Fahreddin Efendi'yi biraz tanıtır mısınız?

Fahreddin Efendi

Fahreddin Efendi, orta boylu, sürekli huzurda edepli oturmaktan az birazcık sırtı yuvarlak, sakalı çok beyazlıydı. Orta kilodaydı. Hanımı Rukiye Hanım Teyze'nin de doktoruydum. Bir sene Fahreddin Efendi zayıf düştü, zatülcenb geçirdi. Ada'da babam onlara da ev tuttu. O sene Hüseyin Siret Bey de Ada'ya geliyordu. Fahreddin Efendi bir gün "Siret Bey, her şey için şiir yazıyorsun, bu defa da Peygamber Efendimiz için yazsana" demiş. O da "Ama efendim, görmedim ki, bilmiyorum nasıl yazayım" diye cevap verince, "İnşallah görürsün" demiş. Fahreddin Efendi'nin istenen rüyayı göstermek kabiliyeti vardı. Hakikaten bir zaman sonra Siret Bey rüyayı gördü ve şiiri yazdı, şimdi o şiir ilahi olarak okunuyor.

Bir gün Fahreddin Efendi rahatsızlanmış, beni davet ettiler gittim. Hanımı

“Gece sabah namazından iki saat evvel kalkıyor, mangaldaki -ev ahşap, aşağı katta geceden mangaldaki ateş külle örtülür, kapak konur- külü açıyor, ateş canlanıyor, yanına da kahve cezvesini sürüyor, kahveyi içiyor, ondan sonra oturuyor, iki, üç saat namaza kadar tesbih çekiyor, tabii bu arada üşütüyor, sen doktorusun söyle de kalkmasın” dedi. Ben de muayene ettim, ilaçları yazdıktan sonra “Kendinizi üşütmeyin, sıcak tutun, gece yataktan kalkıp sabahlamayın” dedim. O zaman “Bak sana bir şey anlatacağım, Fatih Belediyesi’nin baş mimarı Lütfü Bey’in kayınbiraderi ameliyat olacakmış, bana efendi bu ameliyat hayırlı mı, değil mi diye sordular. Ben de tabii içeriye sordum; ‘Böbreğinde sekiz tane taş var, ameliyat olsun, hayırlı olacak’ dediler. İşte öyle kalkmazsam bu cevabı alamam kızım” dedi. Emek, zahmet olmadan nimet olmaz derler.

Sonra bu başmühendisin bir çocuğu doğdu, ama kafası anormal, yok gibiymiş. Tabii buna çok üzülmüşler, anne baba neden başımıza bu geldi diye telaş etmişler. Oradaki işçilerden birisi “Şeyh Efendi’ye soralım bakalım nedir?” demiş ve Fahreddin Efendi’ye gelmişler. O da “Bu günlerde ne iş yaptınız?” diye sormuş. O senelerde de Vatan Caddesi, Millet Caddesi açılıyor, oradaki tarihi eserlere, kabirlere ehemmiyet verilmiyordu. Nitekim onlar da Aksaray’daki Oğlanlar Dergâhı’nı kaldırmışlar, kabirleri yıkmışlar. Bunun üzerine Fahreddin Efendi “Hata yaptınız, gidin bir daha bakın” demiş. Gidip bir daha bakmışlar ki, hakikaten kemiklerin bir kısmı dışarıda. Şimdi ne yapalım diye sorduklarında; “Hemen çıkartıp, yıkayıp temiz bir torbaya koyun, bir daha cenaze namazı kılın, sonra yerine defnedin, bir de kurban kesin” demiş. Ondan sonra elhamdülillah sağlıklı bir kızları oldu. Hatta ismini Şükran koydular.

Sefer Efendi’yi[48] hatırlıyor musunuz?

Ne tatlı adamdı, ne kadar hoş anlatırdı. Bir şeyi anlatır anlatır, sonunda da “Bana doğru, size yalan” derdi. Sohbetlerinde eski büyüklerden duyduklarını anlatırdı. Bir defa Şeker Bayramı’nda kardeşim Saadeddin Bey ile öğleden sonra gittik, insan hiç ayrılmak istemiyor, kalkıp ikindi namazını kılıyoruz, yine oturuyoruz, akşam namazını kıldık, yine oturduk. Yani dediğim gibi şeker gibi adamdı, insan hiç ayrılmak istemezdi.

Bir sohbet adabı var mı, sohbet nasıl olur?

Tabii bir sohbet adabı vardı; yani eskiden varmış. Mesela bir büyük olur, o

zamana, ihtiyaca göre bir mevzu açar, ötekiler dinler, suali olanlar sorar, sohbet böyle karşılıklı devam edermiş. Sohbetler beyitlerle süslenirmiş. Babam da çok beyit bilirdi. Hanımlar da bilirdi. Mesela benim haminnem o kadar çok beyit bilirdi ki. Birini hatırladım; ev sahibi misafiri severse:

Safa geldin misafirim, geç otur sadr-ı âlâya,
Yüzün gördüm ruşen oldum, çok şükür Mevlaya

Şayet sevmezse:

Safa geldin misafirim, hane küçük yer de yok,
Sana bir helva basardım, un değirmende bal da yok, dermiş.

Kelimeler ne kadar lügatli değil mi? Sadr-ı âlâ başköşe, ruşen de aydınlık demektir. Tabii eskiden günah olur diye dedikodu yapmazlar, bir araya gelindiğinde bol bol hikayeler anlatılır, uygun beyitler söylenirdi.

Halk tekke şeyhlerine, hasta olan çocuklarını okutmaya gider miydi?

Şimdi siz sorunca eskiden öyle bir adet olduğunu hatırladım. O zamanlar doktor azdı. Çocuklar kabakulak olunca şeyh babaya gider, o okur, yazar, üstünü çizerdi. Ama benim zamanımda tekkeler kapalı olduğu için gidilmezdi.

Babanızın emeklilik günlerini anlatır mısınız?

Sefer Dal

Babam Kabataş Lisesi'ne gidiyor, Fatih ona uzak geliyordu. Hem merkezî hem de üniversiteye yakın olsun diye Soğanağa'ya taşındık. Orası şimdiki gibi kalabalık değil; daha ziyade nezih insanlar, tüccar aileleri vardı. Bahçeli, güzel, küçük küçük evler vardı ve yeni yeni apartmanlar yapılıyordu. Tuttuğumuz apartman dairesinden deniz, tren yolu gözükürdü. Babam burada son senelerini yaşadı. Soğanağa Camii'nde Cumartesi günleri ikindiden sonra iki saat ***İhyâ***[49] okuttu. Babam ***İhyâ***'yı çok severdi. Arapçadan cemaate okur, sohbet ederdi. Tercüme edilmesi lazım derdi ama maddeten imkan yoktu. Tabii sohbeti güzel olduğu için cemaat de çok memnundu. Kadınlar

bölümünde de kadın cemaati olurdu. Hatta Dr. Fatma Memik Hanım ta Ankara'dan bu derslere gelirdi. Bir keresinde babam hoş bir olay anlatırken, kendini derse kaptıran bir hanım "Ahhh!" etmiş de erkekler hemen "Hocam, hanımların sesi çıktı" demişler. İşte böyle komiklikler de oluyormuş.

Başka bir hatıra da şöyleydi. Yine ***İhyâ*** derslerine gelen cemaat arasında emekli bir albay vardı. Bu dersleri takip edenler her hafta düzenli gelir müdavim cemaat olduklarından da aileler tanışıyordu. İşte bu albayın kızı Gülhan Hanım henüz liseyi okuyordu. Sonra üniversiteye gitti. Babamın vefatından sonra da münasebetimiz kesildi. Seneler sonra bir gün Fatih'te dispansere giderken yolda ona rastladım. Beni hemen tanıdı ve, 'doktor abla' dedi. Hal hatır sorup, konuşurken, 'Amerika'da Dallas'da oturuyorum' dedi. O senelerde de televizyonda Dallas dizisi vardı: dizide hep kumarhaneler gösterilir çok rahatsız olur, pek seyretmezdim. Kızcağız Dallas deyince hemen o dizi aklıma geldi ve 'vah vah neden Dallas'da oturuyorsunuz' diye kaygılandığımı, üzüntümü belirttim. Kızcağız hemen anladı ve doktor abla, 'Dallas sizin bildiğiniz gibi bir yer değil, orada içki yasağı bile var' dedi. Daha sonra da Merve Kavakçı'nın onun kızı olduğunu öğrenip sevindim. Bu sene de ziyaretime eve geldi.

Babanızın vefatını sorsak, o günleri hatırlatmış olacağız ama…

9289

Yetimlik Belgesi, yetki Sadeddin Ökten’e verilmiş

Olsun, o da Hak. Ben Medine’deydim. Geleli henüz bir ay olmamıştı ki, bir akşam Medine’deki Türk ağabeyler beni ziyarete geldiler. İstanbul’dan birkaç gazete gelmiş, onlarda babamın vefat haberi yazıyormuş, böyle öğrendim. Tabii çok üzüldüm. Ahbaplar beni yalnız bırakmadılar, hemen muamelelerim yapıldı, üç dört gün sonra trenle yola çıktım. Halep’i geçip Türkiye hududuna girince İstanbul’a telgraf çekmek için indim. İşte o zaman odaya hırsız girip eşyalarımdan beğendiklerini almış. Tabii İstanbul’a hediyesiz geldim. Beni Haydarpaşa’da karşıladılar ve eve geldik. Babam hep cep takvimi taşır, oraya bazı önemli hadiseleri not ederdi. Babacığımın takvimine baktım, benim gittiğim gün “Kızım gitti, bir ay sonra gelecek” diye yazmış. Vefat ettiği gün sabahleyin kalkmış, kar yağıyormuş, deftere “İlk kar!” diye yazmış. Bu bana o kadar dokundu ki, benim hayatımda da ilk kar oldu. Hayatımda en büyük acıyı ilk defa böyle tattım. 21 Kasım 1961’de vefat etti. Babam öyle uzun

süre hasta yatmadı. Kitap okurken göğsüne hafif bir ağrı gelmiş, anneme "Tahammül edilemeyecek kadar değil" demiş. Hemen profesör hocamı çağırmışlar, iğneler, haplar verilmiş. Bir anda rahatsızlık artmış, aniden vefat etmiş, hatta kitabı açık kalmış. Ertesi sabah çocuklar hocayı beklerken vefat haberini almışlar. Babam salı günü vefat etmiş, perşembe günü defnedildi. Çünkü "İki gece evde yatayım" diye vasiyet etmişti. Allahın lütfu işte bütün gece başı hiç boş kalmamış; gece saat ikide bile bir talebe grubu gelir okur, onlar gider, dörtte başka grup gelirmiş. Gömülünceye kadar yetmiş -küsuru var mıydı hatırlamıyorum- hatim inmiş. Allah rahmet eylesin. İşte hayatıma ilk kar böyle yağdı. Babam bana çok dua ederdi.

Kabri nerede?

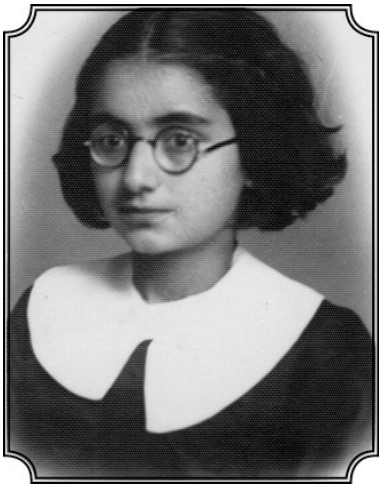
Edirnekapı, Sakızağacı şehitliğinde. O şehitlikte gömülmesinin de bir hikayesi var. Dedem Süleyman Efendi camiide vazifeli, ama Cuma günleri tatil olduğu için ikindiden sonra çocukları alır, Edirnekapı'nın dışına çıkarmış. Eskiden şehir Edirnekapı'ya kadardı. Kalenin dışı, mısır ve gelincik tarlasıydı. Bakınca Haliç gözükür; manzara güzel, hava güzel, çocuklar çok sevinirdi. Dedem de orasını çok severmiş ve "Ölünce beni sakızağacının altına gömersiniz" dermiş. Sonradan dileği oldu, orası aile kabristanı oldu. Babam da oraya gömüldü. Allah rahmet eylesin, mekanı cennet olsun.

Babanızın vefatından sonra neler oldu?

Babamın vasiyeti vardı. İzmirli İsmail Hakkı Bey vefat edince çocukları kitaplarını Süleymaniye Kütüphanesi'ne vakfetmişlerdi. Babam da en iyi talebesi olduğu için vakıftaki merasime çağırmışlar ve rica üzerine irticalen bir konuşma yapmış. Akşam eve gelince "O kütüphane eski elyazması eserler için çok müsait, rafları madeni, yaz kış aynı sıcaklıkta tutulan odaları var" diye memnuniyetini anlatmıştı. Hatta sofradayken; "Kızım söz ölüm getirmez ama emr-i hak vaki olduğu zaman kütüphaneye müracaat et, gelsinler kitaplarımı alsınlar" dedi. Ben de öyle yaptım. Müracaat ettim; eksperler geldi, mektep kitapları dışında Mısır'dan, Suudi Arabistan'dan getirdiği ilim kitalarınıı aldılar. 55 senelik hocalığı ve daha öncesinde 15 senelik öğrenciliğini sayarsak 70 senede temin ettiği kitapları 40 koli falan oldu. Kamyonetle götürdüler. Şimdi bütün kitapları Süleymaniye Kütüphanesi'nde Celaleddin Ökten Kitaplığı'nda.

Dördüncü Bölüm / Eğitim Hayatım: “İlkokul Birinci Sınıftan Tıbbiyenin Sonuna Kadar Hep Mektep Birincisiydim”

Okul günlerinize geri dönersek, nasıl bir öğrenciydiniz?

Ayşe Hümeyra Hanım ilkokula giderken

Benim zamanımda ilk mekteplere isim yerine numara verilirdi. İlkokul birinci, ikinci sınıfı 52. İlkokul’da, Hırka-i Şerif’in yanında şimdi Kur’an Kursu olan binada okudum. Müdürümüz Hulusi Bey, sınıf hocamız Cemile Hanım’dı. Orada üçüncü sınıf olmadığından, Karagümrük Meydanı’nın karşısındaki 27. İlkokul’a gittim. Sonra da ev değiştirdik. Bu sefer de Çarşamba’daki 15. Okula gidip oradan mezun oldum. Ortaokulu Sultanselim’deki Cumhuriyet Kız Lisesi’nde okudum, sonradan enstitü oldu. Oradan da İstanbul Kız Lisesi’ne geçip mezun oldum.

Ayşe Hümeyra Hanım, ilkokul yıllarında

İlkokul birinci sınıftan tıbbiyenin sonuna kadar hep mektep birincisiydim.

Ailem ilkokula komşu kızı ile gideyim diye beni de onun yazıldığı 52. okula yazdırdı. O sene sonbahar çok güzel geçti ve Eylül ayında görülen ‘göç kaçıran, kırlangıç fırtınaları’ o sene olmadı. Biz de Ekim ayının sonuna kadar Heybeliada’da kaldık. Döndüğümüzde baktık ki okullar açılmış, üstelik tam bir ay geçmiş. Babam beni alıp mektebe götürdü, ama Müdür Hulusi Bey, “Hocam bir ay geçti, tedrisat ilerledi, çocuk ayak uyduramaz, üstelik kayıtlar da kapandı, fakat Eğitim Müdürlüğü müsaade ederse kaydederiz” demiş. Babam da “Annesi okumuş, yardım eder, talebelere yetiştirir, ben de istediğiniz belgeyi getiririm” demiş. Ben o gün talebelerle birlikte okulda kalmışım. Ertesi sabah babamla müdürlükten alınan kağıdı da alarak okula gittik. Kaydımı hemen yapan Müdür Bey; “Yetiştirilmesi için endişe etmeyin, kızınız talebeyi geçecek” demiş. Hakikaten de öyle oldu. Müdürün bir işi olsa beni talebenin başına koyar, onlara konuyu anlatırdım. Hem tüm mektep hayatımın başarılı olması hem de namaz kıldığım için babamı da, ailemi de çok memnun ettim elhamdülillah.

Anneniz de ilkokul mezunu. Kendi okul zamanlarını anlatır mıydı? Bize hocalarınızdan bahsedebilir misiniz?

1911-1912 yıllarında annem ilkokuldaymış. Biraz topluca ve göze çarpan bir talebeymiş. Beşinci sınıfa geçtiği zaman öğretmenleri “Artık çarşafa gireceksin” demişler. Hatta bir gün çarşaf giymeden, başörtüsüyle gitmiş de kapıdan geri çevirmişler. Çünkü o zaman bütün öğretmenler peçeliymiş, sonra başlarını açmışlar. Biz mektebe giderken başlar açıktı ama öğretmenlerim ahlakî olarak çok mükemmeldiler. Hiçbir kötü hallerini görmedik. Mektepte büyüğe hürmet, saygı anlatılır, öğretilirdi ama din dersi yoktu. Çocuk dini aileden öğrenirdi.

Hocalara son derece saygı vardı, hoca gelince ayağa kalkılır, müsaade etmeden konuşulmaz, konuşan ihtar alırdı. İstanbul Kız Lisesi çok otoriter bir okuldu. Müdürümüz Cafer Bey de otoriter bir adamdı. Okulun büyük bir bahçesi vardı ama teneffüslerde oraya çıktığımızda müdür bakıyor diye korkudan koşmaca oynayamazdık. Kapıda nöbetçi öğretmen bulunur, kısa çoraplı kızlar içeri alınmazdı. Saçlar ya kısa ya örgü olacak, asla bugidili olmazdı. O zamanlar erkek arkadaşlar falan yoktu. Bir kızın erkek arkadaşı olduğunu duyduğumuzda ne kadar ayıplardık.

Altıncı sınıfta Türkçe dersinde Şevket Hocahanım vardı ve hep düz papuç giyerdi. Bir gün Şevket Hocahanım topuklu ayakkabı giymiş, kızların hepsi

fısıltıyla bunu konuşuyordu. Hoca fısıltıları duydu ve ayağını masanın altından çıkararak; “Evet, Şevket topuklu da giyer” dedi. Çok gülmüştük. Bir de ben miyop olduğum için en ön sırada otururdum. O sene önde sıra kalmamış, iskemlede oturuyordum. Kuşpalazı olmuşum, çocuklara “Sınıfta oynadınız, bak çocuğu hasta ettiniz” diye kızmıştı. Sınıftaki kızlar ‘dahi’ ve edat olan ‘de’ arasındaki farkı ayıramazlardı. Hoca anlatır, bir misal ister, ben doğru yazarım, “Sen arkadaşlarına öğret” derdi.

Ders düzeniniz nasıldı? Kız ve erkek öğrenciler aynı sınıfta mıydınız? Sınıflarınız ve arkadaşlarınızdan bahseder misiniz?

Annemin zamanında kız erkek ayrıymış. Benim okuduğum yıllarda ise ilkokul ve ortaokul karışıktı ama ‘Kız Liseleri’ vardı. Ben de evvela Cumhuriyet, sonra da İstanbul Kız Lisesi’nde okudum. İlkokulda aynı sınıfta okuduğum arkadaşım Saffet ile Cumhuriyet Lisesi’ne kadar birlikteydik. Mektepten çıkıp eve doğru yürürken hep bir şeyler anlattığım için o da benimle birlikte eve kadar gelir, sonra aynı yolu geri giderdi. Onunla Tıbbiye’de de beraber olduk, bazı derslerde görüşür, merhabalaşırdık ama ihtisasa ayrılınca Ankara’ya gitti. Seneler sonra İstanbul’da devamlı görüştüğüm birkaç arkadaş onunla da irtibat kurmuş. Şimdi senede bir gün toplanıyoruz. Bu sene 60. senemiz. Kandilli’de bir lokantada buluşup kutladık.

Lisede, Azade isminde bir arkadaşım vardı. Sonra hoca olup, Vefa Lisesi’nde görev almıştı. Başka bir arkadaşım doktor oldu ve doğum mütehassısı olarak Samsun’a gitti. Bir de Rezzan adında bir arkadaşım vardı. Ajans Türk sahibiyle evlendi ve Ankara’ya gitti. Seneler sonra hacca gitmeye niyet etmiş ve benim hacca gidip geldiğimi duyunca da İstanbul’a gelmiş. Bir gün baktım, muayenehanemin kapısının önünde beni bekliyor. “Sen ne zaman bu yollara başladın?” dedi. Okulda iken namaz kıldığımı öğrenince “Neden bize söylemedin?” dedi. Ama o zamanlar çok zordu, hemen hemen her derste, Tarih, Türkçe vs softalar, yobazlar, hocalar bizi geri bıraktı diye okurduk. O yüzden “Alay edersiniz diye söylemedim” dedim.

Okul günleriniz nasıl geçerdi? Okul günlerinize dair unutamadığınız anılarınız var mı?

İlkokulda hocanın kürsüsüne yakın oturur, çabuk öğrenirdim. Yanımdaki arkadaş “Beni bırakma” diye koluma yapışırdı. 15. İlkokul, beşinci

sınıftayken bir gün bizi imtihan yapılacak diye topladılar. Üç şube, toplam 150 kişiden fazlaydık. Neyse toplandık, ondalık kesirli çobanın koyunlarının sayısı, diye bir soru sordular. Tabii ben o meselenin benzerini önceki derslerde hocadan öğrenmiştim, bir dakikada çözdüm, başka da kimse çözemedi. Aradan bir iki hafta geçti geçmedi, ***Tan*** gazetesinden eve bir mektup geldi. Meğer çıkardıkları ***Çocuk Ansiklopedisi'***ni mektep birincilerine hediye edeceklermiş. Bunun için imtihan yapılmış. "Güzel yavrum…" diye başlayan bir de mektup yazmışlar. Kazanmam ve aldığım mükafat babamın çok hoşuna gitmişti.

Dersler beş saatti. Okul öğlen tatil olur, sonra yemekhaneye iner, yemeğimizi yer, bir, bir buçuk saat arkadaşlarla vakit geçirirdik, öğleden sonra etüt olurdu. O zamanlar Cumartesi günleri ders olur ve ekseriyetle imtihan yapılırdı. Matematik imtihanı yapılacağı zaman çocuklar gelip bana sorarlar, ben de sınıfa ders çalıştırır; imtihanda çıkma ihtimali olan denklemleri çözerdim. Bu derslerde Almanca öğretmeni Madam gözetmenlik yapar, çocuklar öğreniyor diye hiç sesini çıkarmazdı.

Bir de Fransızca hocamız Zeki Bey vardı. Bu zat, Kenan Rifaî Efendi'nin dervişlerindendi. Son derece muntazam; gayet tertipli, saçlarını tarar, her zaman tuvaletli gezerdi. Bizi haftanın muayyen günlerinde imtihan yapardı. İmtihan kağıtlarını kendi keserdi. Mesela adam başına bir cedit kâğıdının yarısını keser, imtihana hazırlar, hepsi birer kelimelik on tane sual sorardı. Sonra kağıtları toplardı. Mesela kırk kişilik sınıf için iki el ayası kadar o kağıtlardaki sualler herkese taksim edilir, cevaplar verilince toplanır ve küçük bir defter gibi olur, böylece gayet rahat çantaya girerdi. Sonra Pazartesi günü üzerlerine notlar yazmış olarak kağıtları geri dağıtırdı. Çok muntazam bir hocaydı. Benim ortaokul ve lisede yabancı lisanım Fransızcaydı, İngilizceyi fakültede öğrendim.

Sınavlarda arkadaşlarınıza yardım eder miydiniz?

Bir defasında matematikte devre sonu imtihanı yapılıyordu. Hocamız Talia Tanın, Turan Tanın'ın hanımı. Turan Tanın, Vefa Lisesi'nde hocaydı. Evvelce de söylediğim gibi gözlerim miyop olduğu için ön sırada oturuyordum. İmtihan zamanı hoca bizi dağıttı. Tesadüf o gün Mediha diye bir kızın yanına düştüm. O kıza çok acırdım. Çünkü çalışır ama aklı ermediği için muvaffak olmazdı. Zaten liseyi bitirecek, evlenecekti. Bari liseyi bitirsin diye düşündüm. Baktım soruları yapamamış, kağıdıyla oynuyor, hocanın

görmediği bir zamanda kağıtları değiştirip onun iki sorusunu yaptım; hepsini yapsam hoca şüphelenirdi. Bir hafta sonra hoca notları okumuş geldi. “Oh oh Mediha, maşallah kızım kurtardın” dedi. Altı numara almıştı.

Bir defasında da yine etütteyiz. Bize ***Çalıkuşu***’nu ve yine Reşat Nuri’nin hikayelerini okumayı mecbur tutarlardı. Ama bu sefer kızlardan merak ettiğim başka bir roman almıştım. Etüde girdik. Başka bir sınıfın hocası Mehlika Bahar nöbetteydi ama beni de tanıyordu. Ders çalışmayıp roman okuduğumu anlayınca; “Hümeyra elinde ne var, hemen getir” dedi, “Bir şey yok” dedim ama baktım bana doğru geliyor, hemen kitabı sıranın altına attım. Öyle uzağa atmışım ki hoca geldiğinde birlikte baktık, bir şey göremedik.

Sizin zamanınızda okul birincisi, ikincisi seçilir miydi? Başarılı öğrenciler nasıl takdir görürdü?

Sekizinci sınıfı Soğanağa’da otururken İstanbul Kız Lisesi’nde okudum. Ortaokul bitirme imtihanlarından da geçtim ama o sene bir imtihan daha çıkardılar. Sualler Ankara’dan geliyor ve eleme yapılıyor, geçemeyen liseyi okuyamıyordu. Eleme imtihanını da geçip dokuzuncu sınıfa başladım. Matematiğim çok çok kuvvetliydi, denklemleri, iki bilinmeyenleri çok kolay yapardım. İşte iftihar listeleri o zaman çıktı. Benim notlarım en iyisiymiş; hiç unutmam, karneleri aldık, birkaç gün sonra Müdür Bey konuşma yapacak diye konferans salonuna topladılar. Müdür Bey hoparlörle konuşuyor, biz de dinliyorduk. Konuştu, nasihat etti ve iftihar listesine geçenleri okudu. Bir baktım, benim ismim de okundu, ben çok utandım, dokuzuncu sınıfın şubelerinden bir ben çıkmışım. Sene sonunda o iftihar listesi Ankara’ya gider, orada bir kitap halinde basılıp bize gönderildi. O kitapçıkta Erbakan ve Erdal İnönü resimleri de vardı. En aşağı iki sene iftihar listesini kazananlar Tıbbiye’ye imtihansız girdi. Ben de bu haktan yararlanıp Tıbbiye’ye girdim. O zaman bir Tıbbiye vardı.

Zihninizde yer etmiş, hiç unutamadığınız hocalarınız var mıydı, biraz bahsedebilir misiniz?

Tabii olmaz mı, bahsedeyim. Lisede Divan Edebiyatı okurduk. Şimdi Divan Edebiyatı liselerden kalkmış. Ne kadar büyük hata diyorum; insan ne çok kelime öğrenirdi. Hocamız Kâtibe Hanım, Edebiyat Fakültesi’nden gelirdi. İlkokulda Mehmet Akif’in marşını okur ama kendisini tanımazdık. Derslerde de okutulmazdı. Yahya Kemal’i de İstanbul’u seven bir şair olarak tanırdık,

Süleymaniye şiirini hiç okutmazlardı.

Okul dışında Hafız Bedriye Yakamercan[50] diye hocamız vardı, sonradan da hastam oldu. Soyadı dikkatimizi çektiği için sorduğumuzda; “Padişah beyimin dedesine başarısından dolayı yakası mercanlı çok güzel bir kaftan hediye etmiş, o yüzden bize ‘yakamercan’ denir” diye açıklamıştı.

Biyoloji öğretmenimiz Hilmiye Hanım’dı. Eskiden hocalar çok ciddi giyinir, ekseriyetle etek tayyör giyerlerdi. Sokakta da bere tarzında şapka takar, mektepte çıkartırlardı. O zamanlar kenarı geniş süslü, tüllü şapkalar modaydı ama mektep hocaları sade giyinirlerdi. Hilmiye Hanım talebesine asla 10 numara vermezdi. Sınıfta çok iyi üç talebeydik ama ancak sekiz alırdık. Birinci ve ikinci karne böyle geçti, üçüncü karnede arkadaşım Neyir -babası bekçilik yapıyordu, fakir bir ailenin kızıydı ama çok çalışkandı- üşütmüş mü ne sınıfta öksürüğü tuttu, meğer hocanın tiki varmış, öksürünce kendisiyle alay ediliyor zannedermiş. Kız arka arkaya öksürünce, “Neyir numaran kaç?” dedi ve not aldı. Bir de baktık ki karnede notu beşe düşmüş.

Bir gün de Mayıs ayındayız. O yıllarda her devre bir kere sözlüye kalkılırdı. Ben daha evvelden kalkmış, notumu almıştım. Pazar günü de ailece Ada’ya yazlık ev bakmaya gittik, gece geç saat döndük. Tabii derse hiç bakamadım. Ertesi sabah mektebe gittim, yine tabiiat dersi vardı. Ben nasılsa derse kalkmayacağım diye rahattım. Öğleden sonraydı, öğretmen sınıfa girdi ve “Hümeyra tahtaya gel” dedi. Çok şaşırdım ama yapılacak bir şey yok. İşte o günkü konuyu hiç unutmuyorum; mısır tek çenekli örnek bitki, çift çenekli bitkilerden vs. sene başında öğrendiğim bilgilerden anlatıyorum ama arkası yok. Bunun için yavaş yavaş anlatıyorum. Hoca dolaşıyor, yanıma geliyor, “Yavrum heyecanlanma, dersimiz devam ediyor, sen anlat” diyor -benim müfettiş gelirse diye heyecanlandığımı düşünüyor-, ben yine tutuk tutuk konuşuyor, cümleleri uzatıyor, kelimeleri ağzımda yayıyorum. Hoca aynı ikazı tekrarlıyor. Sonra zil çaldı ve ders bitti. Meğer o gün müfettiş gelmiş, hocamız da belki derse girerse diye beni kaldırmış. O zaman yedinci sınıftaydım. İşte o dersi unutamıyorum.

Sonra devre bitti ve Haziran’da tatile girdik. Pazar günü babam, ‘arkadaşım Ali Âli Bey Çengelköy’e, evine davet etti’ dedi. Biz de hazırlandık hep beraber gittik. İskeleden indikten sonra yokuş yukarı çıktık. Çengelköy’ün tepesinde Vahdettin’in köşkü varmış, Sultan Vahdettin’den sonra Saraylar İdaresi’ne kalmış. Orada öğretmenlere mi, herkese mi hatırlamıyorum odalar

kiraya veriliyormuş. Bunlar da iki oda kiralamışlar, bizi oraya götürdüler. Binaya bahçeden giriliyor, çok güzel bahçesi vardı. Binaya girince üst kata çıktık. Ne kadar yüksek kapılar, tavanlar, pencereler… Kapıları açınca kocaman geniş bir balkon görülüyor. Oraya masa konmuş, deniz leb-i derya, manzara şahane yani. Bir de ailesi geldi ki benim hocam Hilmiye Hanım değil mi, hepimize büyük sürpriz oldu. O gün akşama kadar çok güzel sohbet ettik.

Öğrencilik hayatınız boyunca notlarınız düştüğü zamanlar oldu mu?

Kardeşim yeni doğmuştu. Tabii çok kıymetli, kaç seneden sonra tedaviyle, dualarla oldu. Ağlamasın diye ben de anneme yardım eder, kucağımda tutar, sallardım, notlarım azıcık düştü, on yerine sekiz falan aldım. O sene bir de beni kooperatif başkanı seçtiler. Lise son sınıfta fen kısmına ayrılmıştım. Kooperatif başkanı olunca öğlenleri serbest oluyordum, ben de namaz kılmak için eve gelirdim. Neyse sene sonu geldi, felsefe imtihanında kardeşim rahatsızlandı, doktora gittik, imtihana hakkıyla çalışmadım, kitabı ancak yarısına kadar okuyabildim. İmtihan oluyoruz, tam da okuduğum yerden soru gelmez mi, ne kadar memnun olmuştum. Bir keresinde de yine imtihan oluyorum, çalışma kitabımızda istifade edilen kitapların Fransızca isimleri de yazılmış, dikkatimi çekmişti, ben de okumuştum. İmtihanda onları da söyleyince tabii hocaların çok hoşuna gitti, bana başka soru sormadan on numarayı verdiler.

İstanbul’da Erkek Lisesi’nin Matematik hocası çok meşhurdu; ona Mantık Lütfi derlerdi. Hanımı Mediha Hanım da bizim bölümün yardirektörüydü, karnelerimizi, notlarımızı yazardı. Benim iftihar listemi de o yazmıştı. Neyse yıllar sonra ben Kızılay doktoru olarak hacca gittim, döndüm. Mediha Hanım bize misafir gelmiş, babam, annem oturup konuşuyorlar, bir ara babam sevinçle “Kızım hacca gideyim diye dua etmiş, onun için hac nasip oldu” demiş. Ben hastaneden eve gelince Mediha Hanım; “Hümeyra insan hiç hacca gideceğim diye dua eder mi, nereden aklına geldi; gezeyim, tozayım, altınım, gümüşüm olsun, bir de flörtüm olsun diye dua etseydin ya” demişti de babamın yanında ne kadar çok utanmıştım.

Bir gün tarih dersine kalkmıştım, herhalde iyi konuştum. Tarih hocamız Şükriye Hoca Hanım, biraz böyle derbeder, ellili yaşlarında, kısa saçı kırlaşmış, derse girer ama kendisi anlatmayı sevmezdi. Beni derse kaldırıp da iyi anlatınca “Bundan sonraki dersi sen hazırla, bir sonraki derste gelip

anlatacaksın” dedi. Bu şekilde bütün sene ben ders anlattım. Bu yüzden sınıf arkadaşlarım ona Şükriye Bacı ismini takmışlardı.

İlkokulda resim dersi, müzik dersi vardı, okul şarkıları öğrenirdik ve altıncı, yedinci sınıfta müzik hocamız yoktu ama sekizinci sınıfta Lerzan Hanım geldi ve Batı müziğinden meşhur bitmeyen senfoniyi öğretti. Müzik aleti çalmadık. Zaten lisede müzik dersi yoktu. Çok az dersimiz boş geçerdi. O da hoca hasta olduğu zaman. Hocası olmayan dersimiz yoktu. Mesela boş dersimiz olsa müdür muavinleri gelir, şunu yapın, bunu yapın gibi vazifeler verirdi.

Liselerde etkinlik anlamında sınıf içi veya sınıflar arası bilgi yarışmaları, gazete çıkarma, tiyatro, münazaralar olur. Sizin zamanınızda da yapılır mıydı?

Yapılmazdı. Okulun salonu vardı ama sadece tören yapılırdı. Tiyatro olmazdı. Cumhuriyet Lisesi’ndeyken okula sinema geldi. Cumartesi günü sinemaya giderdik. İşte ***Bataklı Damın Kızı Aysel***’i orada görmüştüm. Belki konferans da oluyordu ama altı ve yedinci sınıflarda hiç rastlamadım. Bizim zamanımızda müsamere falan yapılmadı, daha sonra oldu. Biz hep ders çalışırdık. Bir keresinde ben dokuz veya onuncu sınıftaydım. İyi talebe olduğum için hoca sınıfta konferans verdirtmişti. Tarih hocası ders kitabının dışında bir kitap getirdi de ondan hazırlanmıştım.

Özel lise, kolejler var mıydı?

Olmaz mı! Hayriye Lisesi vardı. Belediye Sarayı’ndan Edirnekapı’ya doğru soldan aşağıya bir yol iner, işte orası Hayriye Lisesi idi. Hatta öteki mektepte okuyamayanlar oraya gittiği için “Çare vü halas, Hayriye palas” diye ad takılmıştı.

Okulda kutlamalar yapılır mıydı?

23 Nisan, 19 Mayıs, 29 Ekim kutlamaları olurdu. Talebeler yürüyüşe çıkar, meydanda toplanırdık. 23 Nisan’da Fatih’te eskiden meydanlık olan yere götürürler, müdürler konuşma yapardı. Şimdi orası park oldu. Tören için özel kıyafet dikilmez, ancak mektepte müsamere olursa yapılır, onları 23 Nisan’da da giyerdik. Mesela ikinci sınıftayken mevsimleri oynayacaktık, bana da yaz mevsimi düştü. İktisatlı olma günlerindeydik. Cemile Hocahanım -Allah rahmet eylesin- o zaman kumaş falan almaya para yetmediğinden kumaş aldırmamıştı. Herkes krepon kağıtlarını kıvırıp, kat katlayarak elbise yaptı.

Benim elbisem sarı, mavi de külahı vardı. Şimdi biz dört kız böyle oynarken nasıl zıpladıysam başımdan külah düşmüştü.

19 Mayıs kutlamaları nasıl geçerdi?

19 Mayıs da kutlanırdı ama hiç katılmadım. Çünkü altıncı sınıfta difteri (kuşpalazı) geçirdim, çarpıntısı kaldığı için rapor aldım. Ayrıca ben o kıyafetle herkesin önüne çıkmak istemiyordum. Anadolu yakasında Kadıköy'de ve Fenerbahçe'de, İstanbul tarafında da bazı semtlerde kutlanırdı. Bir defasında Kadıköy'e seyretmeye gittim ama İstanbul tarafına hiç gitmedim.

Yerli Malı Haftası, beden eğitimi dersleri nasıldı?

Hayat Bilgisi dersinin programları içindeydi. "Yerli malı yurdun malı, her Türk onu kullanmalı" dersi yapılırdı. Jimnastik dersi mecburiydi. Ders kıyafetimiz şorttu. Ben ona girmek istemiyordum, kuşpalazı geçirdiğim zaman kalbime dokunduğu için rapor aldım ve derslere katılmadım.

10 Kasım kutlamalarını hatırlıyor musunuz?

10 Kasım'da saat dokuzu beş geçe düdük öter, herkes elindeki işi bırakırdı. Başka tören yapılmazdı. Atatürk'ün hastalandığı günlerdi; sabah-akşam radyoda, kalbi şöyle, tansiyonu böyle diye hastalığın seyri veriliyordu. İyice ağırlaşmış, artık son günleri bekleniyordu. Bir gün baktık ki bayrak kulenin yarısına kadar çekilmiş. Atatürk'ün vefat ettiğini o şekilde anladık. Öğlen tatilinden sonra derse geldik. Coğrafya dersiydi. Yanımda Şermin diye bir kız vardı. Hoca derse girdi; hepimiz ağlamaklıyız ama Şermin dimdik duruyor. Hoca "Derse kalk" dedi, derse de hazırlanmamış mı! Hoca öyle kızdı ki "Şermin keşke ben de sizin gibi yapsaydım" demişti.

Sonra edebiyat hocamız Nermin Hanım, Atatürk öldükten sonra birçok şiir okumuştu. Hatta bir keresinde şiir yazma ödevi verdi. Ben de bir şiir yazdım, ilk satırı; "İkinci teşrinin karanlık bir sabahında, O'nun ölüm haberini duyunca ben bir anda" diye başlıyordu. Bir de tahrir ödevi vermişlerdi. Yazımda gazetede okuduğum 'kör tabiat' kelimesini kullanınca babam kaşlarını çattı; "Ne münasebet; tabiat kör olur mu!" demişti.

Okulda sabahları İstiklâl Marşı, And okunur muydu? Hafta sonu da göndere bayrak çekilir miydi?

Her sabah "Türk'üm, doğruyum…" okunur, ayağa kalkılırdı. 1935'lerde

okunmaya başlamış olabilir, ben ilkokuldaydım. Sonra sınıflara girerdik. Cumartesi günü öğleye kadar mektep olur, sonra da eve giderdik. Hafta başlarında bayrak töreni yapılır, İstiklal Marşı'nın ilk dört satırını okurduk. Hafta sonunda tören olmazdı.

Ben lisedeyken (1939,40,41) sabah girişini biraz daha erkene aldılar, teneffüsleri azalttılar, tedrisatı bir-bir buçuk da bitirtip, bir saat öğle teneffüsü koydular. Ondan sonra yine mektepte etüt yapar, iki-iki buçuk saat çalışır, sonra eve giderdik. Yemek için de yemekhane ve mektebin kantini vardı. Bazen evden yemek getirir, hademe hanıma bırakırdık, biz çıkmak üzere iken o yemekleri ısıtırdı. Bazen de kantinden ekmek-peynir alırdık. Mektep, akşam dört-dört buçukta biterdi. Yoğun bir programımız vardı. Yabancı dil Fransızcaydı. Ama II. Dünya Harbi'nden evvel bir aralık Almanca çok moda oldu. Ben orta mektebin üçüncü sınıfında İstanbul Kız Lisesi'ne geldim. Orada Fransızca bir şube, Almanca iki şubeydi. II. Dünya Harbi'nde Almanlar mağlup olunca ilgi de azaldı ve İngilizce öne geçti.

O dönemlerde okuduğunuz kitaplar, takip ettiğiniz yazarlar hangileriydi?

Ben üniversitede iken Kerime Nadir ve diğer yazarların kitapları yavaş yavaş okunmaya başlanmıştı. Hani o ***Kadın Severse*** vs. edebiyat dersinde okuma kitabımız vardı. Hocamız Halide Edip'in, Halit Ziya'nın romanlarını mülahaze ettirirdi. Bunlar okul kitaplığında bulunan sevilen kitaplardandı. Çok okunan ***Polyanna***, ***Örümcek Dede*** Fransızcadan Türkçeye yeni tercüme edilmiş, ***Paul ve Virginie*** ise henüz tercüme edilmemişti. Ben yazmayı değil de okumayı sever, önüme ne gelse okurdum. Misafirliğe gitsek, kitapları, gazeteleri saklarlardı. Çünkü oyunu bırakır, okumaya dalardım.

Babanızın okumanız için tavsiye ettiği kitaplar var mıydı?

Babamın çok zengin kütüphanesi, sağlam kitapları vardı. Ben de genelde edebiyattan, eski büyüklerin hayatlarına ait kitapları okurdum ama divanları okuyamazdım. Babamın o zaman yaptığı tercümelerinin olduğu defterleri müzede saklanıyor.

Okulda veya yazın camilerde Kur'an öğretilir miydi? Çocuklar din dersini nereden öğrenirlerdi?

Yoktu. Aile biliyor ve uyguluyorsa çocuk bu vesileyle öğrenirdi.

Peki, sureleri, Kur'an-ı Kerim'i nasıl öğrendiniz?

Namaz surelerini ağızdan, annemden öğrendik. Annem duaları iki üç defa okuduğunda ezberlerdik. Mesela akşam namazı için biz de abdest alır, onunla beraber namaz kılardık. Babam camide olurdu. Kur'an-ı Kerim'i yaz tatillerinde annemin vakti olduğu zamanlarda okurduk. Sonra da ben yalnız okur, bir yerde takılırsam mutfağa gider, anneme sorardım. Okumalarım böyle devam etti ve kendi kendime hatim indirdim. Erkek kardeşime ise babam hoca tuttu. Kur'an öğrenmek için camiye gidilmezdi. Camilerde sadece taziye ya da sene-i devriye mevlidleri okutulur, hanımlar o zaman camiye giderdi. Lise talebesi iken teravihe giderdik. Mesela Soğanağa Camii'nde hatimle teravih kıldırılırdı. Cami bize yakındı. Ben de komşu hanımlarla giderdim.

Sıra tıbbiyede, neden Tıp Fakültesi? Evden bu konuda teşvik mi aldınız, yoksa kendi seçiminiz miydi?

Orta mektebi, liseyi güzel okuyunca üniversiteye gideceğim belli oldu. Annem ve babamla konuşurken insanlara hizmet eden bir iş olsun dediler. Babam "Sana baskı yapmak istemem ama doktor olmanı tavsiye ederim" demişti. Ben de o zaman tıbbiyeye heves ettim. Hatta on veya on birinci sınıftayken, kardeşim için eve Çocuk Hastalıkları Profesörü Dr. Sezai Bedreddin Bey gelmişti. Sohbet esnasında babam "Kızımın da doktor olmasını istiyorum, ne tavsiye edersiniz?" dedi. O da "Tavsiye etmem hocam, dert mesleğidir" dedi ama yine de doktor oldum. Çok da memnunum.

Ailenin ufak tefek sağlık sorunlarında görev alıyor muydunuz? İlaçlarla, iğneyle aranız nasıldı?

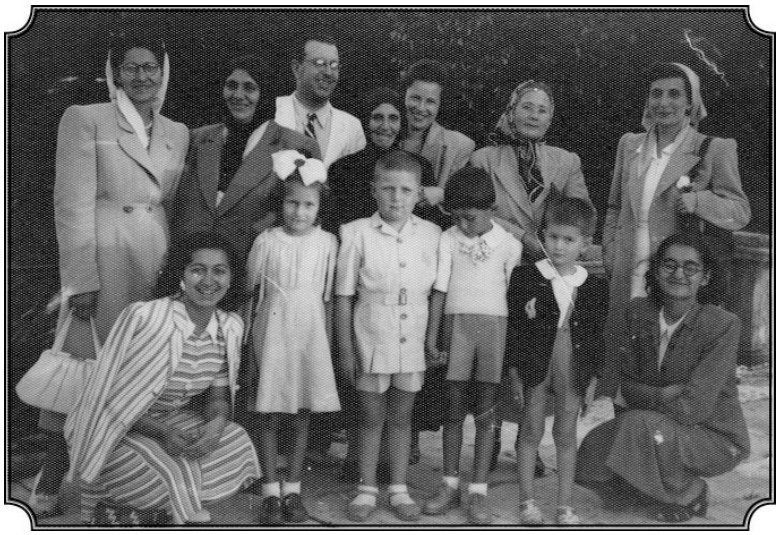
Lisede ondan on bire geçtiğim seneydi. Babam prostat tedavisi görüyordu. Doktorlar iğne verdiler ve benim yapmam münasip görüldü. Fatih'ten Doktor Ali Mazhar Bey'in Kanlıca'da yalısı vardı. Biz de o senelerde yazları Kanlıca'ya gidiyorduk. Doktorun yalısına gittik, iğne yapmayı öğretti ve ikinci iğneyi yaptım. Babam çok memnun oldu. Dayımlar, akrabalar geldiği zaman latife olarak "Kızımı el bebek gül bebek büyüttüm, evvela geldi beni iğneledi" diyerek latife ederdi. Ailemin uzak, yakın bütün akrabalarımın doktoru oldum.

Cumhuriyet döneminin ilk hanım doktorlarındansınız. Başörtülü bir bayan olarak tıbbiyedeki öğreniminiz nasıl geçti?

İftihar listesinde olduğum için imtihana girmeden tıbbiyeye kaydımızı yaptırdık. Bizim sınıf yüz kişi, hepsi de hep böyle çalışkanlardı. İçlerinden çok profesör çıktı. O zaman tıbbiye bir taneydi. Dekanlık, Beyazıt'taki binadaydı. Kaydımı oraya yaptırdık ve üç sene orada okuduk. İstanbul Müftülüğü'nün yanındaki binada da nebatât, hayvanât dersini okurduk. Laleli'ye inerken, şimdiki Edebiyat Fakültesi'nin yanında Zeynep Kamil Konağı vardı. Orada birinci sınıfa giden doktorlar, dişçiler gibi birkaç fakültenin öğrencileri müşterek okurdu.

Anfide liseden, özel mektepten gelmiş kızlar süslenir, kürsünün yanındaki kapıdan sınıfa girer, topuklu ayakkabılarla, tıkır tıkır geçerken çocuklar alkışlardı. Ben böyle bir durumu katiyen istemezdim. Liseden arkadaşım olan Azade ve Bedia'nın evleri Fatih'teydi. Onlar erkenden gelir, yer tutardı. Onlara; "Yan kapıya yakın yerde, kenarda yer tutun, ben kapıdan girip hemen oturayım" diye tembihlerdim. İlk üç sene böyle geçti işte.

Tıbbıyedeki kız talebelerin sayısı kaçtı?

Önde sağ başta Ayşe Hümeyra Hanım, sol başta Züheyra Hanım, ortada Sadeddin Ökten

1943'te 80, belki 100 kız talebe vardı. Toplam 600 talebeydi.

Üniversiteye başladığınızda nasıl giyiniyordunuz?

Kışın palto, yazın etek, ceket-tayyör giyerdik. O zamanlar kapüşon diye bir moda çıkmıştı. Boyun atkıları ortadan dikilir, kapüşon olurdu. Ben liseye giderken onu takar, böylece Mayıs'a kadar başım örtülü olurdu. Bazen sıcaklar olur, arkadaşlar onu çekerdi, ben de düzeltir örterdim. Üniversitede kapıya kadar öyle giderdim. Tabii yaz aylarında çıkartırdım. Ama

elbiselerimi teyzem diker, bluzlar illa dik ve kapalı yakalı olurdu. Göğsü açık kıyafet olmazdı. Hiçbir zaman ince çorap giymedim. Anneme “Pazardan en kalın çorabı alacaksın” derdim. Pazarcılar, anneme “Nasıl bir çocuk bu böyle, en kalın muslin çorap giyiyor” dermiş.

Fakültede, lisede sizin gibi giyinen, düşünen arkadaşlarınız var mıydı?

Yoktu tabii. O zaman Müslüman gözükmek ayıptı. Hiç böyle şeyler konuşulmazdı. Hocalarla, kapalılarla, ibadet edenlerle dalga geçilirdi. Benim öyle arkadaşlarım vardı ki, dindar gözükmeyi ikinci sınıf insan olarak kabul ederlerdi. Halbuki imanları var, hatta belki gizli gizli namaz da kılar ama ‘Allah’ demez, ‘Tanrı’ derlerdi. Neyse o yıllarda Beyazıt’ta oturuyorduk, namazlar için eve gelirdim. Haseki’ye, Cerrahpaşa’ya giderken de hep yürürdüm, çünkü tramvaylar kalabalık, gençler, çocuklar bir arada olurdu. Onun için ben yürümeye çok alıştım ve sağlığımı da ona borçluyum diyorum.

Diğer talebelere pek karışmazdım. Sadece dersten eve, evden derse giderdim. Ya derste ya da laboratuvardaydım. Şimdi ilk sene Zeynep Kamil Konağı’ndaydık, sonra merkez binaya geçtik. Bir de müftülüğün yanındaki botaniğe giderdik. Birinci sınıf böyle geçti. İkinci sınıf merkez binadaydı. Büyük salonlardaki Anatomi dersinde masaların üstüne birçok işlemden geçtiği için derileri muşamba gibi olmuş cesetler konurdu. Fakat çok fena kokar, birçok arkadaş dayanamazdı. Kadavranın başında, kolunda iki-üç kişi, bacağında üç-dört, kafasında üç-beş talebe dururduk. İşte o iki sene hem dersi okuduk hem tatbikatını yaptık. Tabii insan kemiklerini tanımam gerekiyordu. Çünkü hoca elimize kemik verir, ismini sorar; “Bu kemiği bil” derdi. Tıbbiye’de herkes kemik alıp satardı. Babamın Bakırköy Akıl Hastanesi’nde imam olan bir ahbabı vardı. Oranın kabristanından birer tane kafa, kol, bacak kemikleri getirdi. Ben onu üniversiteye götürdüm, hademeler de ücret karşılığı ilaca koydular, kireç gibi beyaz oldu. Eve getirdim ama hep dolapta saklardım. Çünkü çıkarttığım zaman annemle kız kardeşim odaya girmezdi. Ben dersimi kemiklerle çalışır, öğrenir, sonra dolaba kitler, ondan sonra odanın kapısını açardım. Okul bittikten sonra akrabalardan biri tıbbiyeye gitti de kemikleri ona verdim.

Okulda derslerinizin dışında başka şeylerle ilgilenir miydiniz?

Hastanede tıbbın dışında şeylerle alakadar olmazdım. Mesela asistan odasında dinlenmeye gideriz, diğer çalışanlar gelince konuşmalar olur, mevzu

paramedikal şeylere kaçar, gençliktir, fıkralar falan anlatılır, gülsen olmaz, gülmesen olmaz. Onun için benim hep işim olurdu. Okul gezilerine de iştirak etmezdim. Derslere, laboratuvara muntazam devam eder, çalışmalarımın muhakkak kaydını yapar, uydurma şeyler yazmazdım. Hastaların özgeçmişlerinin dosyalarını tutardım. Hatta işlerimi bitirdikten sonra bile bir daha hastaları dolaşır, ihtiyaçları var mı öğrenir, ona göre ilaç verirdim. Hep son tramvayla eve dönerdim. İyi talebe, iyi asistandım, üniversitede kalacağıma kesin gözüyle bakılıyordu. Yani hocalarım öyle düşünüyor, ben de istiyordum ama başımı da örtmek istiyordum.

Hasta insanlarla ilgilenmek hissiyâtınızı nasıl etkiliyordu?

İlk zamanlar hastalar insana ne çok tesir ediyor, insan ne çok hisleniyor. Üçüncü sınıfta dahiliye dersine girmiştik. Cerrahpaşa Hastanesi'nde dört beş tane menenjit, tüberküloz hastası kimseleri getirdiler. Hepsi genç ve ölecek. Çoğu hasta dalgın, kimisi de uyanık, karyolalara ayak takıp öyle derse getirdiler. Ne kadar acımıştım onlara, böyle gençler gidecek diye. Sonra fakülte bitti, ihtisasa başladım; bir veya ikinci senesindeydi, streptomycine keşfedildi ve ben menenjit tüberkülozlu hastaları tedavi ettim. Her gün belden biraz su alıp içine ilacı vererek tedavi ederdik.

Okul hayatınız boyunca hiç burs aldınız mı?

Tıbbiye'nin ikinci sınıfındayım, ders dönemi yeni başlamış, Ekim ayında tramvayda gidiyorum. Bir de baktım Fatma Memik Hanım[51] da tramvayda. Beni görünce yanıma geldi, konuşmaya başladık; "Tıbbiye ikinci sınıfa geçtim, okuyorum" dedim. O zaman "Biz Halk Partisi olarak burs veriyoruz, adresini söyle, sana da burs gönderelim" dedi. İşte o vesileyle bursu duydum ve 50 lira burs verdiler. Ben de kitaplarımı aldım. Anatomi için çok güzel bir atlas vardı ama ona param yetmedi. İşte iki sene aldığım yalnız bu burs oldu ama fikir ayrılığından Halk Partisi'ne rey vermedim. Fatma Memik Hanım Abdülhamid zamanında açılan Tıbbiye'ye gitmiş, "Padişahlık devrinde talebeler mektebe peçeyle gider, mektepte açarlar" demişti. Benim tanıdığım zamanlar Edirne mebusu idi. Fahri olarak Şişli Hastanesi'nde de haftada bir gün hasta bakardı. Çok dindar bir hanımdı. Hali vakti yerinde bir ailedendi ama siyasete girmiş, Halk Partisi mebusu olmuştu. Babam "Neden Halk Partisi?" diye sorunca, "Minnet borcum var" demişti. Ayhan Songar,[52] bizden bir sonraki sınıftaydı. Eşi Reyhan Songar da bizden bir sene evveldi,

oradan hatırlıyorum. Hastanedeyken annesine de anneannesine de hep ben bakardım.

Hocalarınızdan bazılarını bize tanıtır mısınız? Mesela Süheyl Ünver[53] hakkında neler söylersiniz?

Bizim deontoloji, tıp tarihi hocamızdı. Aynı zamanda ebru, tezhip yaparmış ama o talebelerinin bizimle alakası yoktu. Süheyl Ünver hem dindar hem de çok kibar bir insandı. Daha çok insaniyetten, doğru yolda olmaktan bahsederdi. Mesela maruf birini anlattı; "Çok meşhur oldu, dünya kadar mallar, mükafatlar kazandı ama servetini hiç iyi yolda sarf etmedi. Kendinden sonra oğlu abuk sabuk seyahatler yaparak serveti batırıp yedi" demişti. İşte böyle hem insan ahlakı hem de tıp ahlakı ile ilgili çok önemli konuları anlatırdı.

Mazhar Osman Bey hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Mazhar Osman'ın[54] dersleri bir konferans gibi nükteli olur, kahkahalarla geçer, talebe olmayanlar da girer, anfi herkese açıktır. Yalnız bir defasında bir akıl hastası getirdi, "Konuş" dedi. O da "Ben peygamberim, Allah, melekler, kitaplar böyle böyle…" diye anlattı; konuşması bitti, kenara çekildi. Başka bir hasta geldi, o da farklı şeyler anlattı. Sonra bir tane daha geldi; o da peygamber olduğunu iddia edince Mazhar Osman birinciye, "Bak bu da peygambermiş, hanginiz asıl?" diye sorunca, hasta "Zaten Hazret-i Peygamber zamanında da yalancı peygamberler çıkmıştı" diye cevap verdi.

Tıbbiye bitti, sırada ihtisas var, o yıllarınız nasıl geçti?

Dahiliye ve iç hastalıklar o zaman bütündü; kardiyoloji, nefroloji, gastroentroloji gibi alanlar dahiliye içindeydi. Dekanımız evvela Tevfik Salim Paşa[55], sonra Ekrem Şerif Egeli[56] oldu. Hem Cerrahpaşa'da hem de Çapa'da dahiliye vardı. Dekanlık bir ayarlama yapar ve bir sömestr birinde, bir sömestr diğerinde okurduk. Son stajım Ekrem Bey'in kliniğinde oldu. Tek başıma hastanın başında imtihana girdim. Bütün asistanlar hocanın etrafında beni dinliyorlardı. İmtihanı pekiyi dereceyle verip hocamın elinden diplomamı aldım. Biz kep giymedik. Mezuniyet töreni de olmadı. Askeri matbaada diploma yazılıyordu, para verip orada yazdırdık. O zaman aileye de, etrafa da faydalı olan asıl doktorluk dahiliye diye düşündüm. Oysa bütün kızlar kadın doğum istiyordu ama kadınların hastalığı sırf doğum değil ki, başka illetler de var. Neyse en sona dahiliye imtihanını bırakmıştım, o gün

hiç talebe gelmemiş, tek ben varmışım. Hoca “Kim bu kahraman?” demiş. Asistanlar falan toplandılar, orada güzel bir imtihan verdim. Hoca pekiyi diye yazmıştı.

Henüz asistanlığım bitmeden güzel bir olay oldu ve görevli olarak hacca gittim. Dönünce hocam aynı zamanda klinik şefimiz Ekrem Şerif Bey’i -Allah rahmet eylesin, çok iyi hocaydı. Mesleki bilgilerin çoğunu ondan öğrendim- ziyarete gittim, zemzem ve hurma götürdüm. Hac’dan yeni geldiğim için başörtümü çıkarmadım. Beni öyle görünce “Ne öyle hacı hanımlar gibi!” dedi. Onun üzerine, üniversitede eşarplı hayat olamayacağını anladım. “Diploma almak zarurî, ihtisası tamamlamak lazım, sonra her yerde çalışabilirim” diye kendi kendime teselli verdim. O zaman daha Müfide Hanım’ın[57] asistanıydım. Asistanlık müddetim bitti, ihtisas imtihanına girdim, onu da başarıyla verince “Artık klinikten ayrılmak istiyorum” dedim. Müfide Hanım “Ne bu acele?” dedi. “Babam emekli, aileye katkım olsun istiyorum” deyip üniversiteden uzaklaştım. Her işte bir hayır var derler ya bunda da öyle oldu. Sonra 1960 yılında ihtilal oldu, 147 öğretim üyesine işten el çektirildi. Sanırım evvela beni çekerlerdi, çünkü rengim belli.

Sınıf arkadaşlarınızla hocalarınızı ziyarete gider miydiniz?

Öğrenci iken değil ama asistan olduktan sonra gitmeye başladık. Hocamız Müfide Hanım, “Bayramın ikinci günü gelin” derdi. Yine bir bayram Müfide Hanım’ı ziyarete gidecektik. Göztepe’de mukim olduğundan Kadıköy’de oturan arkadaşım Güzin ile sözleşip gittik. Müfide Hanım’ın köşkü kalabalıktı. Bütün asistanlar, başasistan, doçentler oradaydı. Ben biraz uzakta pencerenin kenarındaki kanepeye oturdum. Biraz sonra ikram geldi. Uzun bardakların içinde sarı bir su; kokteyl olabilir diye şüphelendim. Neyse herkes aldı, fakat babası imam olan bir arkadaş almadı. Bunun üzerine diğerleri ne şakalar, ne takılmalar yaptı. “Canım bu imam suyu!” deyip gülüyorlardı. Ben böyle bir duruma düşmek istemedim, onların alaylarına cevap veremezdim.

O cevap verdi mi?

Verdi, güldü geçti. Ondan sonra böyle bir şamata, alaylar, şakalar, latifeler derken sıra bana geldi. Ben usulcacık alıp yanımdaki sehpaya koydum. Sehpanın öteki tarafında Lefter diye bir asistan oturuyordu. O da bizimle aynı koğuşta çalışır, ufak tefek, nazik, kibar, sakin, çekingen, bir çocuktu. İçkisini

içmişti, “Lefter, bir tane daha içer misin?” dedim. “İçerim” dedi. Ben de herkes başka tarafa bakarken bardağımı ona ittim. Böylece kimse anlamadan problemi çözdük. O yıllarda bayramlarda likör vermek adet olmuştu.

Tıbbiyede yıllık çıkardınız mı?

Tabii 14 Mart’ta yıllık çıkıyordu. Bende de vardı ama evden eve taşınırken kayboldu. 1943-1949 senelerini fakültede geçirdim.

İstanbul’daki salgın hastalıklardan hatırladıklarınız var mı?

Tabii tabii, II. Dünya Harbi’nde 1942’lerde falan İstanbul’da tifüs çıktı. Su, sabun az olunca tifüs bir çoğaldı ki, pek çok ölüm oldu. Herkese aşı yapıldı. Kolera salgınları da oldu ama tifüs kadar sıkıntılı geçmedi, çabuk atlatıldı. Hatta Cerrahpaşa Eczacı’sının ceketini hırsız çalmış. Bir gün sonra bulundu. Eczacı sevinip hemen giymiş ama birkaç gün sonra öldü. Meğer fakirden bit geçmiş, mikrop taşıdığından eczacıyı ısırmış, o da ölmüştü.

Beşinci Bölüm / Eski İstanbul: “Beyazıt Meydanı’nın Ortasında Eskiden Kocaman Bir Havuz Vardı”

1925 doğumlusunuz. Değişen bir şehirle birlikte büyüyorsunuz. O dönemlerin İstanbul’unu bize nasıl anlatırsınız? Fatih- Edirnekapı’dan başlayalım isterseniz?

Edirnekapı Caddesi benden önce yapılmıştı. İlkokula giderken orada tramvay işliyordu. Ben iki buçuk yaşındayken evden anneanneme kaçmışım (anlaşılan o zaman da cesurmuşum). Olanları hatırlamıyorum ama o kadar çok anlatırlardı ki aklımda kalmış. O yıllarda babam, biz üşümeyelim diye sobalı odada oturmamızı isterdi. Karşımızda da yaşlı bir komşumuz vardı. Her zaman evimize gelir, hatta torunu olmadığı için bize ‘babaanne’ dedirtirdi. Bir gün ben de babaanneme gideceğim diye o yaşlı komşunun evine girmişim. Annem arkamdan bakmış, eve girince kapıyı kapatmış. Orada biraz oturduktan sonra sıkılıp eve gideceğim diye çıkmışım ama onlar arkamdan bakmamış. Ben de yolda fikir değiştirip, anneannemlere yönelmişim. O zaman cadde yeni açılıyor, tramvay rayları döşemek için her taraf kazılı, çukurlar var. Tam onları geçip, cami yokuşunu çıkarken yuvarlanmışım, bir daha deneyip çıkmışım. Yol işçileri çıkarmış herhalde ki üstüm başım toprak içindeymiş. Oradan anneanneme kadar gitmişim.

Sarayağası Caddesi'nin bayağı aşağısındaki bir evde oturuyorlardı. Kapıyı vurduğumda anneannem çok şaşırmış; "Kimle geldin?" demiş. Ben de "Kendim geldim" demişim. O zaman torunum beni ziyarete geldi diye çok sevinmiş ve ağlamaya başlamış. İlk torunuyum ya, beni çok severlerdi, ben de onları çok severdim. Tabii evdekiler merak etmişler, Bekçi Ahmet Ağa aramaya çıkmış. Anneannem dayıma "Git çocuk bizde diye haber ver" demiş de sükunet sağlanmış. Bir müddet sonra bir daha kaçmışım ama o zaman hemen bilmişler, Ahmet Ağa yetişip beni kucağına almış. Ben "Anneanneme gideceğim" diye nasıl kıyameti kopardıysam anneannem evinden duymuş, "Ay Hümeyra'nın sesi geliyor" diye, teyzem sokağa çıkmış. Ahmet Ağa'dan beni almışlar, anneme de haber etmişler. Bütün bunlar iki buçuk-üç yaşındayken olmuş.

Mahallenizin profili nasıldı? Aileler ırk, etnik köken olarak kimlerden oluşurdu, alışveriş, gezme adabı nasıldı?

Eskiden oturulan evler çabuk değiştirilmezdi. Ekseriyetle iki üç kuşak orada oturmuş aileler vardı. Onun için eski mahallelerde herkes birbirini, komşularını tanırdı. Otokontrol vardı. Mahallenin delikanlısı, namusu korur; hırsız, yabancı, zarar verecek insanlar mahalleye giremezdi.

Büyük evlerde oturan ve üç oğlu olan bir komşumuz vardı. Onları evlendirdi, her odaya bir gelin oturdu. Onlar iş bölümü yaparak gayet güzel geçinirlerdi. Tabii bu düzeni kayınvalide sağlardı. Çünkü evde o hakimdi. Bir başka komşumuz aynı zamanda anneannemin akrabalarından Hilmiye Hanım teyzeydi. O kadar güzel ahlakı vardı ki. Evde gelin, torunlar… II. Dünya Harbi'nden sonraki meşakkatli günlerdeydik. Bir gün gelin hanım komşularla konuşurken "Kayınvalidem olmadığı zaman Ada'ya gidelim" demiş. Bunu da torun duymuş, babaanneyi çok sevdiği için müteessir olmuş, gelmiş söylemiş. Hilmiye Teyze bunu duyunca torununu kucağına oturtmuş; "Çok güzel kızım" diye sevmeye başlamış. Torun, babaanne kızmayınca anlamadı sanmış ve "Ama babaanne kayınvalidem demek sen demek!" diye sözünü tekrarlamış.

Eskiden günlük alışverişi erkekler yapar, hanımlar sokağa çıkmazdı. Sadece özel ihtiyaçlar için senede bir-iki defa anneannem ve annemle Kapalıçarşı'ya giderdik. Çarşıya girince Beyazıt tarafındaki çeşme sokağında tanıdık bir mağaza, malzemeleri çıkartır, gösterirdi. Elbiseler yaz başında, günlük ve temizlik olmak üzere iki çeşit basmadan, poplinden, ipekten seçilir, temizlik

elbisesi, ertesi seneye günlük olurdu. Ben zayıftım ve çabuk üşüttüğüm için yün fanila giyerdim. Saliha Hanım Teyze de yün örünce, ben de heves ettim. Henüz mektebe gitmemiştim, annem ucuz bir yün aldı, tığla uzun bir atkı ördüm. Onu kullandım, baktılar ki beceriyorum, ertesi sene beyaz yün aldılar, onu da kendime yün fanila ördüm. Daha sonra herkese kazaklar, hırkalar, yelekler örerdim. Zayıf olmam babamı telaşlandırırdı. Hele bir kardeşim vefat edince, benim üstüme daha çok düştüler. İlkokulu bitirdiğim seneydi, Galatasaray'da Mısır Apartmanı'nda o zamanlar çok meşhur olan Doktor Abravayye vardı. Babam ona götürdü, doktor muayene etti, benimle konuştu. Sonra babama "Bu zeka bunda oldukça şişmanlamaz" demiş. Bu söz babamın çok hoşuna gitmiş, hep onu söylerdi.

Komşu gezmeleri, misafirlikler nasıldı?

Mahalleli ve komşular uzun kış gecelerinde toplanırdı. Bazen bize gelirler, eğer yakın akrabaysa -dayımlar falan- kadın erkek beraber oturulurdu. Komşu hanımlar gelmişse babam çalışma odasına çıkar, biz hanımlar çoluk çocuk beraber otururduk. İşte o zaman fincan, yüzük oyunu oynanır, bilmeceler söylerdik. Cumartesi, Pazar, hafta tatilinde anneanneme giderdik. Şimdi anneannemden duyduğum bir bilmeceyi hatırladım:

İki dilber birbiriyle kol kola,
Mümkün değil birbirinden fark ola,
Yaklaşınca dideme ruşen gelir,
Pirler onun kıymetini pek bilir.

Bir diğeri de şöyle, güzel bir şey değil ama olsun:
Hamallar sokağa atar, beyler cebine kor.[58]
Edebî, kıymetli bilmeceler de söylenirdi:

Bir gümüşten kal'a gördüm. / Haps olunmuş onda âb.
Geldi zerrin toplarıyla / Bir anda yıktı afitab.

Soğanağa'da otururken Şule Yüksel Şenler[59] Hanım komşu apartmanda annesi, babası ve kardeşiyle otururdu. Oradan tanırdım. Kalemi kuvvetliydi. O zamanlar Soğanağa Camii'nde hatimle teravih namazına devam ediyordu. Erzurum'dan bir imam gelir, konuşurken Erzurum şivesiyle konuşur ama mihraba geçince bambaşka bir insan olurdu. O kadar kuvvetli bir hafızdı ki namazı çok güzel, hiç yanlışsız kıldırırdı.

Bu gecelerde kıssalar, Battal Gazi, Kerem ile Aslı gibi hikâyeler anlatılırmış değil mi?

Babam onları pek anlatmazdı. Daha çok sufîlerin hayatını anlatırdı. Mesela İmam Birgivî Hazretlerinin hikayesini anlatmıştı. Ben de sizlere anlatayım. İmam Birgivî çok esaslı bir din alimi imiş. Manisa Birgi'de yetişmiş. O kadar takva sahibiymiş ki sadece kendi elinin emeğini yermiş. Bir tarlası, iki öküzü ve ineği varmış, onların sütü ile tarla mahsulünden ekmeğini yapıp geçimini sağlarmış. Son derece takva sahibi olduğu için, tarla sürerken bile hayvanlara vurmaz; bir tutam yeşil otu alır, tarlanın kenarına koyar, hayvan o tarafa gider, bir lokma yer, bu sefer alır, diğer tarafa koyar, hayvan bu sefer diğer tarafa gider, böylece hayvana bir fiske vurmadan tarla sürülürmüş. Bir gün tam öğle vakti yemek yenecek, yanlarından geçen bir atlı "Esselâmü aleyküm" demiş. Hoca da selamı alarak azığına buyur etmiş. Atlı "İşim acele ferman götürüyorum" demiş. Hoca da meraklanmış, "Ne fermanı?" diye sormuş. Atlı, "Şeyhülislam fetva verdi" demiş. Hoca fermanı istemiş, okumuş ki fermanda hata var, fermanı yazanın Arapçayı iyi bilmediğini anlamış. Fermanda; "Bir adam bir adamın sülalesine küfretti, bu peygambere gider, peygambere küfrettiği için adamın katli lazım gelir" diye yazıyormuş. İşte atlı o fermanı götürüyormuş. Birgivî hemen fermanı yırtmış. Adama "Git söyle, cevabını isterlerse veririm" demiş. Adam geri dönmüş, Birgivî'yi İstanbul'a çağırmışlar. Yine kendi azığıyla gelmiş, doğru fetva emininin[60] odasına girmiş. O sırada fetva emini namaz kılıyormuş ama Birgivî selam vermiş. Namazını bitiren fetva emini; "Bir de hoca olacaksın, namaz kılana selam verilir mi!" demiş. Birgivî, "doğru efendim ama siz sureten namaz kılıyor; eve gidersem şunu alayım, bunu alayım diye düşünüyordunuz" demiş. O zaman şeyhülislâm, bu adam kıymetli bir zat diye düşünmüş ve hürmet göstermiş, onu İstanbul'da ağırlamışlar, Padişahla tanıştırmışlar. Padişah çok memnun olmuş; "Size burada Külliye yapalım, talebe yetiştirin" demiş. Birgivî; "Benim yerim Birgi, orada oturmaya mecburum" demiş. Padişah bu isteği kabul ederek bir davet vermiş; sağ tarafına Birgivî'yi oturtmuş ama bakmış Birgivî gelen yemeklerden yemiyor. Pilav gelince Padişah; "Bu benim has bahçemden, helal olsun" demiş. Bu sefer Birgivî dayanamamış, "Padişahım göstereyim mi" deyip, eline bir avuç pilav almış, sıkmış ki kan damlamış.

Gezmeyi sever misiniz, kimlerle nereleri gezerdiniz? O yıllarda İstanbul

nasıldı?

Ortada Ali Rıza Sağman, solunda Zekai Konrapa, sağında Ziya Uygur (İsmail Kara Arşivi)

Ben çabuk ayaklanıp konuştuğum için anneannem gittiği her yere beni de götürürdü. Edirnekapı'da şimdi otobüslerin geçtiği yerde kale duvarı ve sur kapısı vardı. Tramvay, Edirnekapı'dan döner, surun dışına çıkmazdı. Biz oradan dışarı çıkar, faytona biner, Eyüp'e inerdik. Anneannemin annesi-babası Eyüp Sultan'ın biraz ilerisindeki kabristanda medfundu. Kabristan'ı ve Eyüp Sultan'ı ziyaret eder, yine faytona biner, eve gelirdik. Bazen annem, teyzem de bizimle gelirdi. Annem öyle kendi başına sokağa çıkmazdı. Anneanneme bile gideceğimiz zaman babamdan izin alırdık. Babam; "Taht-ı nikahım altında olmak üzere git" der, ondan sonra giderdik.

Bazen de babam beni yanında gezdirir, "Kızım güzel arkadaşlık yapıyor" derdi. Onun evvela elinden tutar, sonra koluna girer, birbirimize destek olarak yürürdük. Altı - yedi yaşlarındayken yaptığımız bir Üsküdar gezisini hatırlıyorum: Cerrahi şeyhi Fahreddin Efendi, Sertarik Ali Bey ve birkaç kişiyle beraber vapurla Üsküdar'a oradan da tramvayla Selami Ali hazretlerini ziyarete gittik. Sonra fayton arabasıyla Libadiye'ye geldik, oraları kırlıktı. Haminne Suyu (şimdi durak ismi) daha öncede Ayazma adında bir çeşme vardı. Haminne Suyu Çeşmesi etrafında piknik yapıldı, yemekler yendi, namazlar kılındı, dualar-ilâhiler okundu. Sertarik Ali Efendi, 'böyle böyle taşlara basacaksın' diye benimle oynadı, hiç sıkılmadım. İkindi namazını kıldıktan sonra döndük. Bir Kadir gecesinde Cerrahî tekkesinde teravih kılınacak (Babam rüyasında manen dergâhın imamı tayin edilmiş. Ama öğretmen olduğu için bu vazifeyi yapamıyor) tekkeye beni de götürdü. Arka tarafta semahane denen ahşap bir binaya girip üst kata çıktık, iki tarafta odalar vardı. Kıble tarafındaki odayı erkeklere, arka taraftaki iki odayı da hanımlara ayırmışlar. Hanımlar daha kalabalık olur, iki odayı da doldururdu. Artık cemaat dolu, ev ahşap, namazın hareketinden tahtalar sallanır, ses verir; bana sanki ev 'Hakk' diyor gibi gelirdi. İşte babam orada terler, faranjit olur,

bayrama hasta çıkardı. “Her bayramı hasta geçiriyorum, bir dahaki seneye gitmeyeceğim” der, ama bayrama birkaç gün kala yine rüya görür, davet edilir, yine giderdi.

Hayatınız kışları Fatih, Soğanağa, yazın da Adalar ve Boğaz’da mı geçiyordu?

Altıncı ve yedinci sınıfları okurken anneannemlere yakın olduğu için Ali Rıza Sağman’ın[61] evinde oturduk. Hafız Sami Efendi ile komşuydu. Hanımından ayrılmış, annesiyle otururdu. Bir kızı vardı. Kardeşi Avukat Kazım Bey Anadolu’da bir şehirdeydi, yaşlanınca o da mesleğini bıraktı, ağabeyinin yanına geldi. Üç katlı bir ev yapmışlar, dışını henüz sıvamamışlar, tuğlaları gözükürdü. İşte biz o evin orta katında kiracı olduk. Alt katta başka kiracı, üst katta da kendi, annesi Ayşe Hanım Teyze’yle otururdu. Annesi Müslüman bir hanımdı ama evde hizmet edecek kimse olmadığından, geceliğini, elbisesini değiştirecek hali yoktu. Bana “Kızım eteklerimi yukarıya toplar, yatak kirlenmesin diye öyle yatarım” derdi. Değiştirip gecelik giyecek hali yok yani. Bahçelerinde mübarek günlerde hafızlar toplanır, hoparlörlerden güzel mevlidler, Kur’an-ı Kerim okurlardı. Annesinin vefatından sonra yalnız yaşadığı için ölüsü ortada kalacak diye korkardı. Cenab-ı Hakk’ın nasibi işte, dayım ile Mehmetağa Camii İmamı ona misafir gitmişler, otururlarken birdenbire göğsüne bir ağrı gelmiş, ‘Allah’ deyip vefat etmiş. İşte böyle yanında iki dostu varken vefat etti. Dayım zaten mahallenin gönüllü cenaze işlerine bakar, kim vefat etse, sesi güzel Necati Bey oradadır. Cenaze işlerini hemen yoluna koyar, kabristana kadar ne gerekiyorsa yapardı. Babam, Ali Rıza Hoca’yı İmam Hatip Mektebi’ne Kur’an-ı Kerim hocası olarak davet etmişti. İşte o zaman Tecvit’i yazdı. Hoca prensipleri olan ve onlara göre yaşayan çok dürüst, taviz vermeyen, musikiye meraklı bir insandı. O yıllarda birisi surlarla ilgili olumsuz bir fikir ortaya atmış, hemen ona reddiye yazdı ve cebinden para verip bastırdı.

Altı–yediyi okuduğum zaman anneannemlerin karşısında oturuyorduk. Babam ise Kabataş’a gidiyor ve her gün bir saat gidip geldiğinden çok yoruluyordu. Daha yakın bir yer olan Soğanağa’ya geçtik. Beyazıt’tan Marmara’ya doğru Kumkapı’ya inen o ilk sokak. Orası çok güzeldi. Henüz iki-üç katlı apartmanlar yapılıyordu. Biz orada Ali Vardarlı Apartmanı’nın üçüncü katında oturduk. Vardar’dan gelen Ali Efendi, İstanbul’da ayakkabı tamirciliği yaparken zamanla müteahhitliğe geçerek bu apartmanı yaptırmış.

Oturduğumuz üçüncü kattan deniz, Yenikapı, Kumkapı ve Sarayburnu'na giden tren görünürdü. Deniz açık olduğunda Bozburnu'na kadar Marmara'yı da görürdük. Evin yakınında Soğanağa Camii vardı ve Ramazanda hatimle teravih kıldıracak imam gelirdi. Sonra oraya babamın bir talebesi olan Emin Işık imam olarak tayin edildi.

Edirnekapı Mezarlığı o zamanlarda var mıydı?

Edirnekapı Mezarlığı eskiden de vardı, bir kısmı yola gitti. Eskiden insanlar ölümü düşünsünler diye, mezarlıklar şehrin içinde olurdu. Mescitlerin yanındaki hazireler de bu niyetle yapılmıştır. Şimdi mescitler kapanınca önce harap oldu, sonra da bakımsızlıktan çöplük yuvası. Yazık oldu.

Karagümrük Stadı yapılmış mıydı?

Stad sonradan yapıldı, benim zamanımda bostandı. Zeyrek'in sokakları dar ve bize uzak sayılırdı. Oradaki tekkeye gitmezdik ama dayımlar gidermiş.

Peki, Fatih Hamamı nasıldı?

Atikali'de iki hamam vardı; bir tanesi hemen camiye yakın, diğeri biraz aşağıda Çarşamba'ya gitmeden önceki Mehmet Ağa Hamamı'ydı. O yıllarda, ilkbaharda çingeneler hamama gelir, onların bir merasimleri olurdu. Görseniz, hepsinin başlarında koca koca yükler, çamaşırları, yiyecekleri kafile kafile gelirlerdi. Biz ise kışın evdeki banyolar soğuk olduğundan yakın akraba, komşularla beraber hamama on beş günde bir giderdik. Hamamın dışarısında soğuklukta sedirler vardı. Oraya yaygılarımızı yayardık, havlular, çamaşırlar çıkartılırdı. Ayaklarımız kayar düşeriz diye bizi natırlar taşır, annem de arkamızdan gelirdi. Hamamın içinde bir normal, bir de sıcak odalar ve tabii kurnalar vardı. Sıcak ve soğuğu ayarlayabildiğimiz için kurnada yıkanmak güzel olurdu. Bu odaların ortasında göbektaşı vardı. Bazen hanımlar orada oturur, keselenirlerdi. Biz göbektaşına falan oturmazdık. İşte orada hikayeler anlatılır, meyveler yenirdi. Akrabamızdan haminne dediğimiz bir hanım vardı. Beş yaşında erkek torunu Remzi'yi de hamama götürmüş. Çocuk her tarafı taş görünce "Haminne minder nerede?" demiş. Bunu anlatırlardı da gülerdik. Yıkanma bittikten sonra dışarı çıkacağımız zaman hemen hamamdan çıkılmaz, soğuklukta biraz oturulurdu. İşte orada gazoz alınır, biraz dinlenilir, kirliler bohçaya konur, eve gelirdik. Bir de gelin hamamından bahsederlerdi ama ben hiç iştirak etmedim. Bazen görürdük; çok büyük kafile halinde gelirler, birkaç hücre kapatırlardı.

Vatan Caddesi'nin açılışını öncesi ve sonrasıyla anlatır mısınız?

Tabii... Vatan Caddesi bostandı, ortasından bir dere akardı. Ben üniversite talebesi iken, 1946-49 yıllarında anneannemlerde kaldığım günlerde Hırka-ı Şerif'ten aşağıya iner, bostanların arasından geçer, tekrar yokuşu çıkarak kliniğe, Çapa'ya giderdim. Henüz Fındıkzade'yi bilmezdim. Topkapı tramvay yolu vardı. Haseki'den geçerken oradaki hamamın önünde yol teke indiği için karşı taraftan gelen beklenirdi. Sonra o yolu da yaptılar. Hatta bir defasında dersimiz Haseki'deki dersten sonra Çapa'ya gidecektim Yollar kazılmış, her taraf çamur, Haseki'den çıkıp Çapa'daki derse yetişeceğim diye acele edince ayakkabım çamura battı, ayağımdan çıktı. Doğrusu hiç korkmaz, akşam saatlerinde de bu yoldan gider gelirdim. O zamanlar emniyet vardı.

Vatan Caddesi yapılırken dere kenarında olan birkaç mahalle ve bostanlar yola gitti. Karakol veya Nahiye Müdürlüğü'ndeki memurlar, yıkımı evvelden haber vermez, bir ay kala "Haydi bu evi boşaltın" deyip sahiplerini müşkilata sokarlarmış. O zaman ev sahiplerinin çok beddua ettiklerini hatırlıyorum. O yol yapımı sırasında Rahmetli Menderes için; "Çok günler İstanbul'da kalır, sabahleyin Eyüp Sultan'a gider, namazı orada kılar, türbeyi açtırır, ziyaret eder ve Aksaray'a gelir, yolun hızlı yapılması için başında durur" derlerdi. Hatta kahvaltıyı bile orada ayaküstü yaparmış. İstanbul'un imarı için çok çalıştı.

Zaman yolculuğumuza devam edersek Beyazıt Meydanı'nın eski halini nasıl resmedersiniz?

Beyazıt Meydanı'nın havuzlu hali

Eskiden ortada kocaman bir havuz vardı. Tramvay Çarşıkapı'dan gelir, o havuzu dolaşır, caminin önünden, havuzla üniversite kapısının arasından geçer, Vezneciler'e giderdi. Sahaflar vardı ama onlarla babam alakadar olurdu. Asistanken hiçbir yere gitme imkanım olmadı. Sadece Ramazanlarda boş vakit bulursam Beyazıt Camii'ne gider, Hasan Akkuş[62] hocadan mukabele dinlerdim. O zaman Nuriosmaniye Camii imamı idi ama mukabele

için Beyazıt Camii'ne gelirdi. Böyle kendine has, çok güzel bir okuyuşu vardı. Abdurrahman Gürses Efendi de Beyazıt Camii'nde senelerce hocalık yaptı. Orada teravihlere çok gittim.

Sanırım Gülhane Parkı o dönemde düzenlenmişti. Gidip gezer miydiniz?

Yazın Ada'ya gittiğimiz için parka ihtiyaç hissetmez, gitmezdik.

Elektrik ne zaman geldi hatırlıyor musunuz? Siz kaç yaşındaydınız?

İlkokula gittiğim zaman, 1933'te vardı. Daha evvel de gelmiş olabilir, tam tarihi hatırlamıyorum.

Radyonun memlekete ilk geldiği günleri de bilirsiniz?

Tabii, 1936 senesinde radyo aldık. Sonra II. Dünya Savaşı günlerinde akşamları yedi buçukta bir saat radyo gazetesi vardı, babam onu dinler, bize "Susun, gürültü yapmayın" derdi. Bir saat kadar, Ankara'dan bir yerden yayın yapardı. Hele Alman Harbi başladığında, harbin haberleri, yorumları çok dinlenirdi. Babam dinlemediği zaman biz Ayşe Abla'nın sunduğu çocuk saatini dinlerdik. Hatta bir şarkısı vardı; "Nar gibi domatesle beyaz peynir, bir parça ekmekle ne güzel yenir" diye söylenirdi. Hikayeler anlatılır, kısa kısa piyesler oynatılırdı.

O dönem sinemaya ailece sık sık gidilirmiş. Siz de gider miydiniz, hangi sinemalar vardı?

Kız Lisesi'ndeyken, dokuzuncu-onuncu sınıfta Çemberlitaş Sineması'na güzel filmler gelirdi. Biz de arkadaşlardan duyar, gitmek isterdik, anneme "Babamdan sen izin al" derdik. Babam da "Niye bu kızlar benden izin almazlar?" diye sorarmış ama biz babamdan çekinirdik. Derslerimiz iyi olduğu için babam izin verir, Cumartesi günleri sinemaya giderdik. Mektep öğlene kadardı, oradan çıkar, sinemanın kapısına gelirdik. Annem bize evde hazırladığı nevaleyi getirir, mesela ya kabaktan omlet yapar, hele bir defasında ıspanaktan yapmıştı; böyle ıspanak kavurmasını iki ekmeğin arasına koymuş, onun tadını hala hatırlıyorum. Annemle beraber sinemaya girer, hem film seyreder, hem de yanımızdakileri yerdik.

Gedikpaşa'da Azak Sineması vardı, orada seyrettiğim, "Çalınan Taç" diye bir filmi hala hatırlıyorum. Bir çocuk kral, bahçede dolaşırken tıpkı kendisine benzeyen bir arkadaş bulur. Onunla elbiselerini değiştirir, adamlar yanlarına gelince elbiselerine bakar ve diğer çocuğu kral zanneder vs. Çemberlitaş

Sineması'na da giderdik. Lorel Hardi'nin, Şarlo'nun komik filmlerini orada gördüm. Bir de Şehzadebaşı'nda Ferah Sineması vardı. Birkaç defa da oraya gittik. 1938'lerde birdenbire Arap, Mısır filmleri gelmeye başladı ve parlama yaptı. Büyükler gider, bizi de yanlarına alırlardı. Artist Abdülvahhap, Leyla Murat, Yusuf Vehbi'yi hatırlıyorum. Henüz Hint filmleri gelmemişti.

Şehir içi ulaşım nasıl yapılıyordu?

Önce faytonlar vardı. Sonra tramvay çıktı. Sonra da troleybüs. 1950'lerde dolmuş usulü geldi. Birdenbire İstanbul'da dolmuşlar peyda oldu. Biz Atikali'de oturuyorduk, oradan Beyazıt 25 kuruştu. Tramvay on kuruş ama dolmuş daha çabuk götürürdü. Tramvay yapılınca fayton Fatih'ten sur dışına çıktı. Sur dışından Rami'ye, Topçular'a, Eyüp Sultan'a gitmek isteyen faytona binerdi. Tramvayda iki sınıf olurdu. Kanepeleri deri kaplı, kırmızı renkli bölüm, birinci mevkiydi ve beş kuruştu, tahta kanepeli bölüm ise ikinci mevkiydi ve üç kuruşa gidilirdi. Tramvay Edirnekapı'dan Fatih'e, Beyazıt'a gelir, ortadaki büyük havuzun yanından dolaşarak Sultanahmet'ten aşağıya Gülhane Parkı, Sirkeci, Eminönü ve Bahçekapı'da dururdu. Orası son duraktı. Şimdi tam Gülhane Parkı'nın kapısının karşısındaki caddede yolun ortasındaki büyük çınarın gövdesinde yerden bir metre yüksekte bir taş vardı. Sokağın parke taşı oraya girmiş. Ben onu böyle görünce "Ağaç ciğerine taş bastı" derdim. Ağaç büyüdükçe taş da yükseliyordu; yerden bir metreden fazla yüksekteydi. Tramvay cereyan kesilir yahut arıza olur da yolda kalırsa arkadaki bütün vasıtalar beklerdi. Tramvaydan sonra troleybüs kondu, yukarıda boynuzları vardı ama çok devam etmedi.

Vapurlar nasıldı?

Vapurda da birinci-ikinci mevki vardı. Vapurun arka tarafı, deri kanepeleri olan bölüm birinci mevki, öndeki tahta kanepeli taraf ikinci mevkiyidi. Bir de o zamanlar, hatta 1970'lere kadar, vapurun ön tarafından merdivenle aşağıya ambara inilirdi. Vapur kalabalık olduğundan ekseriyetle çabuk geçen akşam namazını kılmak için oradaki tahta namazlıklar kullanılırdı. Böyle çok akşam namazı kıldım. Zaten orada kimse oturmaz, ışık az olur, loştur; bazen uyumak için de oraya inenler olurdu.

Çocukluğunuz ve gençliğiniz İnönü zamanında geçti değil mi? O dönemi nasıl anlatırsınız?

Doğru, o yıllar çocukluğum ve gençliğime tekabül eder. Yazları Heybeli

Ada'ya gittiğimiz senelerde 1935-38 arası İnönü'de adadaydı. Büyük tur yolu üzerinde beyaz bir köşkü vardı, mecburi oturuma tabi tutulmuştu. Büyüklerden komşulardan 'adadan gitmesine izin yok' diye duyardık. Meğer o seneler Atatürk ona çok kızmış, eski arkadaşı Fevzi Çakmak, İnönü'yü korumuş. Atatürk vasiyetnamesinde çocuklarına maaş bağlanmasını yazdırmıştı. Atatürk vefat ettikten sonra İnönü ve ailesi Dolmabahçe Sarayı'nda oturdu. 1946 seçimlerinde Amerika ve Avrupa Devletleri'nin teşvikiyle ikinci parti kuruldu. O zaman millet bu partiye rey verir diye korktular, 1946 seçimleri pek mahirâne atlatıldı. İşte o yıllarda baskı vardı, kimse hükümet aleyhinde bir şey yazamaz, söyleyemezdi. Ancak gizli konuşur, herkesin yanında konuşulmazdı. Mesela bazıları hakkında muhalif diye söylenir, onları hemen işten alırlar, sonra bakarlar ki fikirde kalmış, eylemde bir şey yok, vazifesini iade ederlerdi.

İstanbul'un savaş yıllarına da tanıklık ettiniz. II. Dünya Savaşı'nda neler yaşadınız?

1939 senesi 1 Eylül'de, radyoda "Almanya, Polonya'ya harp açmış" diye duyuldu. Tabii herkesi bir endişe aldı, beklemeye başladılar. Hitler'e düşman olanlar da İngiliz taraftarı olanlar da vardı. Ama babam Hitler'i doğru adam diye çok tutardı. Çünkü Almanya'yı kalkındırmıştı. Almanya Polonya'da ilerledi, sonra Rusya'ya harp ilan etti, Karadeniz'in şimalini geçti, Kafkaslara kadar geldi ve kış bastırdı. 1942'de çok şiddetli kış geçti. Hatta İstanbul halkı; "Rusya Almanya'yı mağlup etmedi, 'Mareşal Kış' mağlup etti" diye söyledi. İşte o zaman hükümet tedbir olarak köylünün buğdayını almak istedi. Bunun için de Toprak Ofisi kuruldu. İstanbul'a az buğday geldi, ekmek karneye bağlandı. Bir günlük pul yarım ekmekti. Daha sonra dörtte bir ekmeğe bile indi. Bir ara ekmekler küçüldü, dörtte bir ekmek 150 grama geldi. Çörek, simit, un birden karaborsaya düştü, leblebi bile bulamazdık.

Temel ihtiyaç maddelerinin karneye bağlandığı günler, uygulama nasıl oluyordu?

Muhtara karneler gelir, nüfus kağıdına göre ekmek karnesi verilir. Sonra da tekrar almasın diye damga basılırdı. Karneler aylık olur, her ay yenilenirdi. Karnede 30 tane pul vardır, her gün bir tanesi koparılırdı. Kahve dışarıdan gelirdi, ticaret de bozulduğu için fındık kabuğunu kavurur, sonra çeker, kahve diye içerlerdi. Şeker de karneye bağlandı. Basma bile yoktu. Bir keresinde

beş metre Amerikan bezi almam gerekti. Her şey pahalı, annem de dükkanlara alışverişe gitmez; zaten evin işini bırakıp ne zaman gidecek? Ben mektep olmadığı zamanlarda yeni açılan Memurlar Kooperatifi'nden bez almaya gitmiştim. Sabahleyin erkenden Aksaray'a gidip Kooperatif'in başında sıraya girdiğimi bilirim. Başka zamanlarda da un, şeker, gaz almak için kuyruğa girerdim. Bir de Fındıklı'da açılmıştı. İşte bu durum 1942'lerde başlayıp üç sene devam etti. Darüşşafaka, Anadolu'dan toptan patates, pirinç alıyormuş, babam da o münasebetle eve patates ve bir çuvalda pirinç almıştı. Onlar bizi biraz rahatlattı.

Gazın, şekerin, ekmeğin, karneye bağlandığı zamanlardı. Herkes idare ediyordu. Babam cömert hoca, öyle gidip pazarlardan alışveriş yapmaz, manavdan alırdı. Hep iyi şeyler yeriz fakat evimizde hep aynı şeyler olurdu. Böyle idare ederdik. Aileme masraf çıkartmamak için fakültede bile arkadaşın atlasından istifade ederdim. Aileme söylemez, bu şekilde katkıda bulunurdum. Lisedeyken kardeşim de okuyacak diye kitaplarımı eskitmez, üzerlerini çizmezdim. Kurşun kalemi çok açmam, idare eder, küçülür, küçülür, sonunda kağıt sararak uzatır, böyle idare ederdim.

Karartma günleri yaşadınız mı?

Almanya Bulgaristan'a da harp açınca Alman tayyareleri İstanbul'u bombalar diye karartma kararı çıktı. Pencerelere lacivert muşambadan perdeler asıldı. Perdesi olmayanlar battaniye gerdi.

Savaştan sonra hayat şartları nasıldı?

Kırkların sonlarına doğru harpten yeni çıkılmış, İstanbul'da dükkanlarda ihtikar yapılıyor, yiyecek maddeleri, gıdalar pahalı satılsın diye saklanıyordu. Hayat gitgide pahalılaştı, birçok şey bulunmaz oldu. Ev fiyatları, kiralar da çok arttı. Bizim ev sahibi de kontratı yenilemedi. Oysa ev sahibinin beyi ölmüş, çocuklarıyla kalmış, biz de itimat edilir insanlarız, her ay parayı veriyor ama imza almıyorduk. Derken 1958-1959 senelerinde bir gün mahkemeden kirayı vermediğiniz için bir ceza kağıdı geldi. Tabii evde üzüntü oldu. Hemen ev aramaya başladık, kiralar ateş pahası, ha deyince bulunan bir şey değil. Neyse bir gün annemle beraber Maydanozcu diye meşhur bir müteahhit adama gittik. Eski evleri alıp yerine apartman yapar, satarmış. Tabii adam iki başı örtülü hanımı görünce; "Ben şimdi size ev gösteremem, başınızda büyüğünüz kimse onunla gelin" dedi. Ben "Babam

yaşlı gelemez” dedim ama adam razı olmadı. Müteessir bir halde yanından çıktık. İskenderpaşa’ya yakındı, bari Hoca Efendi’ye uğrayalım dedik. Mehmet Zahid Efendi bizi böyle üzgün görünce teselli etti ve “Bir şirket kuruluyor, ev yapacak, oraya aidat verirseniz, size de bir daire verirler” dedi. Biz tabii çok memnun olduk, sevinerek eve geldik. Hakikaten kısa bir müddet sonra bu iş oldu. Babam “Bu evi kendim için değil annen için istiyorum, hepinizin diploması var, nasılsa hayatınızı kurtarırsınız ama annen kirada kalmasın istiyorum” derdi. İşte o ev yapılmaya başlandı, kaba inşaatı bittiği zaman babam vefat etti.

O yıllar aynı zamanda Türkiye’nin çok partili hayata geçtiği günler. Bu günlerle ilgili bir hatıranızı anlatır mısınız?

Demokrat Parti iktidarının son senelerinde babamın ne münasebetle bilmiyorum, İstanbul Üniversitesi’nde profösür olan Ali Fuat Başgil ile de görüşmeleri olmuştu. O dönemdeki öğrenci olayları karşısında Başgil, gazetede gençlere sukunetle çalışmalarını, tahrike gelmemelerini, sağduyu ile hareket etmelerini tavsiye eden makaleler yazıyordu. Hatta bir makalesinde, ‘bu kargaşa bitip ortalık sakinleşince bulanık suda kimin balık avladığını o zaman anlayacaksınız’ diye yazmıştı. İhtilal hükümeti onu da, Balmumcu Hapishanesi’ne soktu. İşte Prof. Başgil vasıtasıyla kayınpederi Aziz Sanem Bey’i tanımıştım. Bir keresinde; ‘Osmanlı devrinde Medine’de bonmarşe gibi mağazası varmış. Kuru üzümden, terliğe kadar herşeyi trenle İstanbul’dan getirttirmiş. O senelerde birçok tüccara senet ile borç para vermiş fakat harp başlayınca diğer Türkler gibi o da Türkiye’ye gelmiş. Sonra da Medine’ye gitmek yasaklanınca kalmış. Tanıştığımız zaman hasta idi. Bana borç senetlerini verdi. Ve Mekke ve Medine’deki borçlularına müracaat etmemi istedi. Medine’deki Sıraç isimli müşterisini ve daha başkalarını, Cidde’de de Yağmur Mağazası’nı buldum, senetleri gösterdim. Ya bana itimat etmediler veya başka gerekçelerle; ‘kendisi gelemiyor, borcu alanlar da vefat etti, ödemeyiz’ dediler. O zamanlarda telefonla irtibat imkanı yoktu, ben de tecrübesizdim, borçları alamadım, üzülerek senetleri geri götürmüştüm.

Menderes iktidarı bir ihtilal ile sonlandırıldı. O günleri hatırlıyor musunuz?

İhtilal olunca bütün hükümet erkanını Yassıada’ya götürüldüler. Her gece radyo gazetesinden sonra Demokrat Parti hükümetinin yaptıkları kötülükler,

yolsuzluklar, tarih ve numara verilerek anlatılır, millet uyandırılmaya çalışılırdı. Halkın büyük ekseriyeti üzüntü içindeydi. Seneler geçince bu haberlerin zamanın meşhur gazetecisine 75 lira verilerek yazdırıldığı anlaşıldı. Babam da çok üzüntülüydü. Eski talebelerinden bir avukatın babası İstanbul'un meşhur hakimlerindendi ve dostluğumuz devam ediyordu. Bir gün avukat, 'hocam isteyenleri Yassıada mahkemelerini dinlemeye götürüyorlar' dedi. Babam üzüntüsünden gidemem deyince; ben giderim dedim. İzin kağıdını getirdiler ve sabahleyin erkenden Dolmabahçe Camii'nin rıhtımına gittim. Sıkı bir araştırmadan geçirildikten sonra vapura bindirildik. Askerlerin bakışları hep üzerimizdeydi. Yassıada'ya gelince vapurdan indik. Yol boyunca kara, hava ve deniz askerleri birer birer ellerinde tüfeklerle dizilmiş duruyorlardı. Geniş mahkeme salonuna girip dinleyici sıralarına oturduk. Hakimler ve mahkumlar geldi. Menderes o kadar zayıflamıştı ki ceketinin içinde kaybolmuş gibiydi. Sırtı körük gibi yol olmuştu. O gün dava örtülü ödenekti. Bir şahit; 'davetler yapıyorlar, paraları harcıyorlardı, fakat ben o davetlere gidip yemek yemezdim' deyince, mahkeme reisi 'keşke yeseydiniz de sonra gidip yüzlerine kussaydınız' dedi. Bu hakaret üzerine dinleyici sırasındakiler -ben de dahil- kalkıp mahkemeyi terk etmek istedik fakat etrafımızdaki askerler bizi zorla oturttular. İçimiz kan ağlayarak mahkemeyi sonuna kadar dinlemek zorunda kalmıştık.

1 Celaleddin Hoca İstanbul'da, Bediüzzaman Said Nursi'nin, kapısına, "Burada her suale cevap verilir, her müşkil hallolunur; fakat sual sorulmaz" yazısını asıp bir müddet kaldığı Fatih Camii'nin arkasındaki Şekerci Han'da bir oda kiralar. Bir yandan Fatih Camii'nde medrese derslerine devam ederken, diğer yandan Çapa'daki Darül-muallimîn'de eğitim görür: "Orada müspet ilimleri okur. Matematik üzerinde çok dururdu. Bir de Fransızca. Dil ile matematiğin mantığı arasında esaslı bir farklılık yok. Bu ilişkiyi çok iyi görmüş. Cep saatimi sattım Fransızca cebir kitabı almak için" derdi. Cemal A. Kalyoncu, ***Aksiyon*** dergisi, Sayı, 681, 24 Aralık 2008.

2 Saadeddin Ökten 1942 yılında İstanbul'da doğmuş, 1964'te İTÜ İnşaat Fakültesi'ni bitirmiştir. Aynı yıl İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde akademik hayata başlamış, 1971-73 yıllarında iki yıl süre ile ABD'de misafir doktora öğrencisi olarak bulunmuştur. 1977'de Doktor unvanını alan Saadeddin Ökten 1979-80 akademik yılında Belçika'da araştırmalar yapmış ve 1982'de Doçentliğe yükseltilmiştir. 1985 yılında MSGSÜ Mimarlık Fakültesi'ne geçmiş, 1989'da Profesör olmuş ve 2004 yılında da kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır.

3 1877-78 yılları arası yapılan Osmanlı-Rus Savaşı. Sonunda Ayastefanos Anlaşması yapıldı. Çok ciddi kayıplar verildi.

4 Oğlanlar (Olanlar) Türbesi: İstanbul ili Fatih ilçesi Murat Paşa Mahallesi'nde, Murat Paşa Camii'nin avlusunda bulunan bu türbe, Sultan Abdülaziz (1861–1876) tarafından

1871 yılında yaptırılmıştır. Oğlanlar Dergâhının ilk banisi olan Yakub Ağa'nın ölümünden sonra Oğlanlar Tekkesi XIV. yüzyılın başlarında yapılmıştır. Bu türbe ve yanındaki sebil Aksaray Çakır Ağa Mahallesi'nde bulunuyordu. Millet Caddesi açılırken dergâh yıkılmış, türbe ve sebil kısmı da Murat Paşa Camii'nin avlusuna getirilmiştir. Türbe içerisinde Şeyh İbrahim Efendi, Yakub Ağa ve kim oldukları bilinmeyen dört kişiye ait altı adet sanduka bulunmaktadır.

5 Kayalar Mescidi: Beşiktaş'ta, Bebek ile Rumelihisarı arasındaki kayalar mevkiinde, sahil yolu üzerindedir. Mescid 17. yüzyılın ikinci çeyreğinde inşa edilmiştir. Caminin mimarî şekli fevkâni, duvarları kâgir, ahşap çatılı ve minareli bir yapıdır. Altında bir ayazma ve bitişiğinde de bir çeşmesi vardır. Bu çeşme de Tavukçu Reis diye bilinen meşhur Reisülküttâb Mustafa Efendi'nin hayratıdır ve kabri Eyüp Sultan haziresindedir. Nişancıbaşı Sıdkı Ahmet Paşa'nın yaptırdığı bu mescid tespit edilemeyen bir tarihte ortadan kalkmış ve yerine h.1294/m.1877'de Kadiri Tarikatına mensup Şeyh Ahmet Niyazi Efendi tarafından bugünkü ahşap yapı inşa edilmiş ve vakfiyesi düzenlenmiştir. Bu tarihten tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar, mescid-tekke olarak faaliyetini sürdürmüştür. 62 sene kapalı kalmış, çürümüş harap olmuştur. 1987 aslına uygun biçimde onarılmış ve yeniden cami (mescid) olarak ibadete açılmıştır. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde; Ön Kayalar denilen Sıdkı Efendi Mescidi'nin de bulunduğu mevkide o dönemde 40–50 ev olduğunu ve mescidin haziresinde de h.935/m.1529 yılında Şeyhülislâm İbn-i Kemal'in fetvasıyla at meydanında katledilen Bayramî-Melâmî Şeyhlerinden "Oğlan Şeyh" lakaplı İsmail Maşuki'ye ait bir makam kabrinin de bulunduğunu ve İsmail Maşuki'nin serüvenini ve anıt mezarını efsanevi bir tarzda anlatmaktadır.

6 Bu senelerde hac ziyareti, Aralık ve Ocak aylarına gelmiştir. O yüzden bir seneye iki hac düşmüştür.

7 Yapımına Haziran 1945'te başlanan cami, 1949'da ibadete açılmıştır. Mimarı, Vasfi Egeli'dir. Camii'nin bezemesinde önemli bir yere sahip olan yazılar ise Hamid Aytaç, Macid Ayral ve Halim Özyazıcı'ya aittir. Taş ve ahşap gibi diğer bezemelerinde de yine zamanın en meşhur ustaları çalışmıştır.

8 Hafız Sami Efendi, 1874 yılında Filibe'de doğdu. Hacı Ali Efendi ile Zatiye Hanım'ın oğludur. Dedesi Bekir Efendi de çevresinde sesinin güzelliği ile tanınırmış. Hafız Sami dört yaşında iken ailesi İstanbul'a göç ederek Fatih semtine yerleşti. On iki yaşında hıfzını tamamladı. Çeşitli camilerde imamlık yaptı. Hacca gitti. Münir Kökten, Sami Efendi'yi dedesi Zekâi Dede'ye götürerek dinletmiş, genç sanatkârı biraz yoklayan bu büyük usta sesini ve mûsikî bilgisini beğenmişti. Hac farizasını yerine getirmek üzere Hicaz'a gittiği zaman Hicaz Emîri "Şerif Hüseyin Efendi" kendisini dinlemiş ve "Evladım senin sülalende mutlaka bir Arap vardır. Kur'an'ın telaffuzunu böyle okuyabilmek için ancak Arap olmak gerekir" diyerek iltifat etmişti. (Meşhur Hafız Sâmi, Ali Rızâ Sağman, 1947) Ne yazık ki bugün elimizde Kur'an-ı Kerim ve ezan okuduğu plakları yoktur. Sami Efendi genç sayılabilecek bir yaşta (Otuz yaşında) bir ruh hastalığına yakalandı. Tedavilerinden bir sonuç alınamadı. 26 Nisan 1943 tarihinde ablası ile doktora giderken Nişancı caddesinde öldü. Cenazesi Edirnekapı mezarlığında Şair Bakî'nin mezarının yanı başına defnedildi.

9 Hamdullah Suphi Tanrıöver, (1885-1966) edebiyatçı, yazar, öğretmen, milletvekili, siyasetçi. İstanbul Aksaray'da Abdüllatif Suphi Paşa Konağı'nda dünyaya geldi. Babası, Tanzimat Dönemi bilim ve siyaset adamlarından Abdüllatif Suphi Paşa, annesi Ülfet Hanım'dır. Dedesi, ilk Osmanlı maarif nazırı Abdurrahman Sami Paşa'dır; babası ise devletin 6. Maarif Nazırı olarak görev yapmıştır. Yazar Samipaşazade Sezai amcasıdır. İlk şiirlerini amcası Sezai Bey'in Paris'te çıkardığı ***Şura-yı Ümmet*** gazetesinde yayımladı. Parasız yatılı olarak Mekteb-i Sultani'de (Galatasaray Lisesi) öğrenim gördü. Okuldan 1904'te mezun oldu ve meslek olarak öğretmenliği seçti. Ayasofya Rüştiyesi'nde hitabet ve Fransızca, Darülmuallimin'de edebiyat, Darülfünun'da Türk-İslam Sanatı dersleri verdi Son Osmanlı Mebusanı'nda milletvekilli olarak bulundu. Bükreş'te büyükelçi oldu. 1944'te büyükelçilikten emekliye ayrıldı ve siyasete geri döndü. 1945'te İçel ve 1946'da İstanbul milletvekili olarak yeniden Meclis'e girdi. 10 Mayıs 1949'da İstanbul'da yeniden açılan Türk Ocakları'nın başkanı oldu. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti (DP) listesinden bağımsız Manisa milletvekili, 1954'te yine DP'den İstanbul milletvekili seçildi. Türk Ocakları Merkez Heyeti'nin başkanlığını yürütmeye devam etmekte olan Hamdullah Suphi, 10 Haziran 1966'da yaşamını yitirdi. Edirnekapı Merkezefendi mezarlığına defnedildi.

10 İsmin aslı Hayreddin (dinin hayırlısı) idi. 'Tin' Arapçada incir demektir.

11 1 Eylül 1929, liselerden Arapça ve Farsça dersleri kaldırıldı.

12 İzmirli İsmail Hakkı Efendi (1869-1947) tanınmış bir âlimimizdir. Orta tahsilini İzmir'de yaptıktan sonra İstanbul'a geldi ve Dâru'l-muâllimin-i Aliye'yi bitirmiş, medreseden icazet almış ve ayrıca Fen Fakültesi'nde okumuştur. Uzun yıllar, çeşitli dersleri yükseköğrenim müesseselerinde okutmuş bulunan İzmirli'nin kırk civarında eseri vardır. Daha çok felsefe ile meşgul olmuş, fıkıh ve usûl sahasında da önemli yazılar ve eserler bırakmıştır.

13 Celal Hoca ve o muhitin insanları, özü büyük bir hassasiyetle muhafaza etmişlerdir. Mesela Celal Hoca takım elbise giyer, başında şapkası olur, kravat takar. Bu bir zahir Celal Hoca'dır. Eve gelir, bu elbiselerin hepsi çıkar, entari, Şam hırka, Trablus kuşağı, başında keçe külah ve takke. Ev hayatı böyledir. Kendisine tanınan özgürlük sahasında o tümüyle yerlidir, kuşağına varıncaya kadar. Bu klasik bir yapıdır. Ayetler, hadisler evin her tarafını sarmaktadır. O biçimler zahirde gerekli olduğu için ona riayet ettiler ama ezilmediler. ***İkindi Yağmurları Sadeddin Ökten'le Röportaj***-Serkan Bilge, 2009-01-29 s.18.

14 Babanzade Ahmed Naim: (1872–1934) Bağdat'ta doğdu. Babası son asrın tanınmış ilim ve idare adamlarından Mustafa Zihni Paşa'dır. İstanbul'da Galatasaray Sultanisi ve Mülkiye Mektebi'nde okudu. Bir ara Hariciye Nezareti Tercüme Kalemi'nde çalıştıktan sonra Maarif Nezareti Yüksek Tedrisat Müdürlüğü'ne getirildi (1911–1912). Galatasaray Sultanisi'nde Arapça okuttu (1912–1914). Maarif Nezareti Telif ve Tercüme Odası üyeliğinde bulundu (1914–1915); bu görevi Darülfünun'un lağvedilmesine kadar (1933) aralıksız sürdü. Bu tarihte üniversite yeniden kurulurken açıkta bırakıldı.

15 (1828-1930) Ankara'da doğdu. 12-13 yaşında İstanbul'a geldi. Bir hastalık nedeniyle gittiği Nakşibendi Şeyhi Hacı Feyzullah Efendi'nin cemaatine katıldı. Hacı Feyzullah Efendi öldükten sonra yerine geçen Edirneli Mehmet Nuri Efendi ve Hasan Visali

Efendi’den sonra 1902’de posta oturdu. 1930 yılında, 102 yaşında öldü.

16 Tahir Olgun (1877-1951): Gülhane Askerî Rüşdiyesi’ni, Menşe-i Küttâb-ı Askeriye Mektebi’ni bitirdi. Uzun süre Darüşşafaka ve Kuleli Askerî liselerinde Arapça, Farsça, Türk Edebiyatı ve Tarih dersleri verdi. Son yıllarında İstanbul Kütüphaneleri Tasnif Komisyonu’nda görev alarak Türkçe yazma divanların kataloglarının hazırlanmasına emek harcadı. Mevlevî tarikatına bağlıydı. Daha çok Tahirü’l-Mevlevî imzasını kullanmıştır. Divan şiiri tarzında eserler verdi, edebiyat tarihi araştırmaları yaptı; biyografiler yazdı.

17 Halil Nimetullah Öztürk (1880-1957): İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Paris’te Felsefe okudu. 1910’da Dârülfünun’da felsefe ve içtimaiyat öğretim görevlisi, 1928’de müderrisi oldu. Dârülfünun yerine üniversite kurulunca liselerde felsefe öğretmenliği yaptı. Dil devriminden sonra Türkçenin yabancı kelimelerden arınması konusunda birçok inceleme ve yazı yayımladı. Türk Dil Kurumu’nda eski metinler üzerinde çalıştı.

18 Mehmet Ali Aynî (1868-1943): Bürokrat. İstanbul (1895) Maarif Nezareti İstatistik Başkatibi oldu. Emrullah Efendi’nin tavsiyesi üzerine Darülfünun Edebiyat Fakültesi Felsefe Müderrisliği’ne getirildi (1914). Istılahatı İlmiye Encümeni’nde görev aldı ve Felsefe terimlerinin tesbitinde büyük emekleri geçti. Bu görevlerine ek olarak Çamlıca Kız Lisesi’nde, İstanbul İlahiyat Fakültesi’nde, Harp Akademisi’nde Siyasi Tarih okuttu. Türkiye’yi temsilen Uluslararası Felsefe Kongrelerine katıldı. 1937 İstanbul Kütüphaneleri Tasnif Komisyonu Reisliği’ne getirildi. 29 Kasım 1943’te vefat etti. Zincirlikuyu mezarlığına defnedildi.

19 Abdullah Mahir İz (1895-1974): İstanbul’da doğdu. Babası Medine ve Ankara kadılıklarında bulunmuş Seyyid İsmâil Abdülhalim Efendi’dir. 1916’da Ankara Sultanisi’ni bitirdi. Yine 1916’da aynı okulun ilk kısmına Türkçe öğretmeni olarak atandı. Birinci Büyük Millet Meclisi’nde zabıt kâtipliği yaptı. 1924’te İstanbul İmam Hatip Mektebi tarih muallimliğine tayin edildi. Edebiyat Fakültesi’ne kaydolup buradan mezun oldu. 1949-1956 yılları arasında Haydarpaşa Lisesi’nde edebiyat öğretmenliği, sonra İstanbul İmam Hatip Mektebi’nde müdürlük (1958-1959) yaptı. Çamlıca Kız Lisesi’nde edebiyat öğretmeniyken emekliye ayrıldı. 1960 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü’nde “İslâmî Edebiyat Tarihi” hocalığı ile yeniden maarif hayatına döndü. (1970) İkinci defa emekli oldu, 9 Temmuz 1974’te vefât eden Mahir İz Hoca’nın kabri İstanbul Sahrayıcedid mezarlığındadır.

20 İsmail Fenni Ertuğrul (1855-1946): Babası Mahalli İdare Meclisi azası Mahmud Bey’dir. Sıbyan mektebinden sonra medreseye devam etti ve Arapça ile Farsça öğrendi. Muhasebe kalemine devam ederek muhasebe öğrendi. Tırnova’nın işgali üzerine 20 yaşlarında İstanbul’a göç etti (1876). Divan Üyesi oldu. En son Dahiliye Nezareti muhasebeciliğinden emekli oldu (1909). Emekliye ayrıldıktan sonra musiki ve tasavvuf ile ilgilenmeye başladı. Mal varlığı ve 9050 ciltlik kütüphanesini Beyazıt Kütüphanesi’ne vakfetti. 1946 yılında İstanbul’da öldü.

21 Ord. Prof. Dr. Mustafa Şekip Tunç (1886-1958): Psikoloji ve felsefede önemli faaliyetlerde bulunmuş bir akademisyendir. Babası Nüfus Nazırı Yusuf Besim Bey Nevşehir, annesi Bulgaristan göçmenlerindendir. Manastır Askeri İdadisi’nin birinci

sınıfında okuyan Mustafa Şekip, İstanbul'da Vefa İdadisi olan Vefa Lisesi'ne girmiştir. 1321 (1905)'de idadiden mezun olduktan sonra Mülkiye'ye devam etmiştir. En son Edebiyat Fakültesi Müderris Muavinliği'ne (Doçentliğe) gitmiştir. 3 Mayıs 1953'te emekli olmuştur.

22 Apartman 100 yılı aşkın süre birçok ünlüye ev sahipliği yaptı. İstiklal Marşı'nın şairi Mehmet Akif Ersoy, 16 Haziran 1936'da 10 yıl kaldığı Mısır'dan İstanbul'a dönüşünde Mısır Apartmanı'nın ikinci katında Abbas Halim Paşa'ya ait bir daireye yerleştirildi. İstanbul'daki son günlerinde bütün eski dostları ile her sınıf ve meslekten hayranları devamlı olarak kendisini ziyaret etmişler, sevdiği hafızlar ona istediği kadar Kur'an-ı Kerim okumuşlardır. Mehmet Akif, 27 Aralık 1936 Pazar günü akşamı 19:45'te vefat etmiştir.

23 Hüseyin Siret Özsever (1872-1959): Mülkiye Mektebi'ni bitirdi. 2. Abdülhamit'in siyasetine karşı olduğu için Hısnımansur'a (Adıyaman) tahrirat katibi tayin edildi (1897). Mahmud Celaleddin Paşa'nın daveti üzerine Mısır'a, oradan da Paris'e gitti. Meşrutiyet'in ilanında (1908) Türkiye'ye döndü. Mütarekeden sonra İstanbul'da edebiyat öğretmenliği ve Hariciye Nezareti mektupçuluğu yaptı. Bazı şiirlerinde Ömer Senih mahlasını kullandı. Son şiirlerinde hece ölçüsünü denedi; dilde sadeliği benimsedi.

24 Nurettin Topçu (1909-1974): Yazar ve fikir adamı. 1909'da İstanbul'da doğdu. İstanbul Erkek Lisesi'ni bitirdi. Lisede felsefe ile ilgilendi. Burs ile Fransa'ya üniversite okumaya gitti. Üniversite eğitimini tamamladıktan sonra Sorbonne'da doktorasını yaptı. Sorbonne Üniversitesi'nde Felsefe alanında doktora yapan ilk Türk'tür. Türkiye'ye döndükten sonra Istanbul Erkek Lisesi'nde felsefe öğretmenliği yapmaya başladı. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde öğretmenlik mesleğini sürdürdü. ***Hareket*** dergisini çıkardı. 1974'te yaş haddinden emekliye ayrıldı. Emekli olduktan sekiz ay sonra vefat etti.

25 Hoca Raif Efendi (1847-1949): Erzurum'da doğdu. İstanbul Nüvvab Mektebi'ni bitirince Redif askeri oldu. İstanbul'da İttihat ve Terakki Fırkası'na girdi. Erzurum kadısı tayin edildi. Nisan 1913'te II. Osmanlı Erzurum mebusu seçildi. III. Mecliste de aynı sıfatı kazandı. 1918'de İstanbul'da Vilayet-i Şarkiye Müdafa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti kurucularından oldu. 23 Temmuz Erzurum Kongresi sonunda Temsil Heyeti'ne seçilip Erzurum adına Sivas kongresine katıldı ve yeni Temsil heyetine Erzurum adına seçildi. Hoca Raif Efendi 1927'de Zonguldak, 1942'de Rize, 1946'da da Erzurum milletvekili seçilmiştir. 3 Ekim 1949'da Ankara'da vefat etti.

26 İskilipli Mehmed Atıf Hoca (1875-1926): Babası Akkoyunlu aşiretinin İmamoğulları Ailesi'nden gelen Mehmed Ali Ağa, annesi Mekke'den göç etmiş, Benî Hattab aşiretinden Nazlı Hanım'dır. 1902'de medresedeki öğrenimini bitiren Atıf Hoca, aynı yıl mesleki kariyer sınavı kazanıp, ertesi sene Fatih Camii'nde ders vermeye başladı. Dârülfünûn'un İlâhiyat Fakültesi'ne girdi ve 1905'te buradan mezun olarak Kabataş Lisesi Arapça öğretmenliğine başladı. Şapka Kanunu'ndan iki yıl önce yazmış olduğu "Frenk Mukallitliği ve Şapka" adlı kitabında Şapka Kanunu'na muhalefet ettiği gerekçesiyle tutuklanmıştır. İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmış ve 4 Şubat 1926 tarihinde îdam edilmiştir. İskilip Gülbaba mezarlığında medfundur.

27 Şapka ve Kıyafet Devrimi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından, halkın kılık ve kıyafeti düzenlenerek Batı ülkelerindeki normlara uygun hale getirilmesi için 1925 ve

1934 yıllarında çıkarılan iki kanunla yapılan düzenlemedir. Atatürk Devrimleri'nin bir parçası olan bu kanunla başlık olarak sadece şapka takılması düzenlenmiş, belirli tipte kıyafetlerin giyilmesi ise yasaklanmıştır. İlk kanun yapıldığında müftülerin, hocaların sarıkla dolaşabileceklerine izin verilmiş bir belge de tanzim edilmişti. Bu uygulama ikinci kanunla sadece Diyanet Başkanı'na hasr edilmiştir. İsmail Kara, 'Kutuz Hocanın Hatıraları', Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s, 175-178.

28 Cumhuriyet kurulduktan sonra 18 sene boyunca ezan Türkçe okunmuştur. 1950 Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Seçimleri sonrasında, Demokrat Parti Türkçe ezan ile ilgili olarak çalışmalara başladı ve 14 Haziran günü gazetelerde açıklanan çalışmalar 16 Haziran günü hızlanmış, halk destek amacıyla meclis önünde tepki vermeye başlayınca kabul edilmiş ve aynı gün ikindi ezanında Arapça ezan yasağı resmen kalkmıştır.

29 Saadeddin Kaynak (1895-1961): İstanbul'un Taşkasap semtinde doğmuştur. Sesinin güzelliği nedeniyle genç yaşta hafız olmuştur. Öğretmenleri; Hafız Melek Efendi, Kasımpaşa Küçükpiyale Cami İmamı Hafız Cemal Efendi, Neyzen Emin Dede ve Muallim Kâzım Uz'dur. Dinî müzik ile din dışı müziği birlikte yürütmüş; ilk bestesi olan hüzzam şarkısı "Hicran-ı Elem"i 1926 yılında yazmıştır. İlk Türkçe ezanı da seslendiren Saadeddin Kaynak'tır. 3 Şubat 1961 tarihinde İstanbul'da ölmüştür. Merkez Efendi mezarlığında medfundur.

30 Ord. Prof. Şemseddin Günaltay (1883-1961): Erzincan'ın Kemaliye ilçesinde doğdu. Yükseköğretmen Okulu Fen Şubesi'nden mezun olduktan sonra Lozan Üniversitesi Tabiiyat Bölümü'nü bitirdi. 1915 yılında İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi Türk Tarihi ve İslâm Kavimleri Tarihi Müderrisi tayin edildi. Süleymaniye Medresesi'nde Dinler Tarihi ve İslam felsefesi okuttu. 1924 yılında İlahiyat Fakültesi'nin başına getirildi. 1923-1950 yılları arasında Sivas, 1950-1954 yılları arasında Erzincan Milletvekilliği yapan Şemsettin Günaltay, 1949'da Hasan Saka'nın istifası üzerine 18. T.C. Hükümeti'ni kurmuş ve Demokrat Parti iktidarına kadar da Başbakanlık görevini sürdürmüştür. Günaltay, 1961 yılında İstanbul Senatörü seçildi, ancak aynı yıl vefat etti.

31 Ayasofya 916 yıl kilise, 481 yıl cami olmuş, 1935'ten bu yana da müze işlevini sürdürmektedir.

32 Abdülhakim Arvasi (1865-1943): Van'ın Başkale şehrinde doğdu, Ankara'da vefat etti. Kabirleri Ankara yakınındaki Bağlum'dadır. Bakırköy, Kadıköy, Beyoğlu'nda Ağa Camii Şerifleri kürsilerinde senelerce ilim neşretmiştir. Vefa Lisesi'nde öğretmenlik yapmış. Rusların Doğu Anadolu'yu istilasından sonra İstanbul'a geldi. Eyyüb Sultan'da önce yazılı medreseye, sonra Gümüşsuyu tepesindeki Murteza Efendi tekkesine yerleşti ve Kaşgari Hankahı meşihatına tayin oldu. Sultan Vahideddin tarafından, Medrese-i Mütehassisin denilen İslam üniversitesine ordinaryüs profesör olarak tayin oldu (8 Zilkade 1919).

33 Ahmet Tevfik İleri (1912-1961): Siyasetçi. Rize'nin Hemşin kasabasında dünyaya geldi. Babası Hafız Celal Efendi, annesi Fatma Hanım'dır. "İmamoğulları" ismi ile bilinen bir aileye mensuptur. Milli Türk Talebe Birliği başkanlığını yaptı. Türkçenin daha yaygın bir şekilde kullanılması, yerli malına gerekli önemin verilmesi gibi amaçlarla miting ve gösterilerin yapılmasına öncülük etti. İstiklal Marşı çalınırken ayağa kalkılması, 16 Mart günleri Çanakkale Şehitleri'nin anılması gibi gelenekler onun bu dönemdeki

öncülüğünde başladı. IX., X., XI. dönem Samsun Milletvekilliği yaptı, 1930 yılında kapatılan İmam Hatip Liseleri'nin yirmi yıl sonra yeniden açılmasına öncülük etti. İstanbul'da Yüksek İslam Enstitüsü'nü kurdu. Köy Enstitüleri'ni yeniden düzenleyerek öğretmen okullarıyla birleştirdi. İlk Boğaz Köprüsü projesi onun zamanında ihale seviyesine kadar geldi, ancak 60 ihtilali nedeniyle 10 yıl sonra gerçekleşebildi. 31 Aralık 1961 günü vefat etti.

34 Bu Cemiyet 11 Ekim 1951 tarihinde İstanbul merkezli olarak kurulmuştur. Cemiyetin Türkiye'nin birçok yerinde kız ve erkek yurtları bulunmaktadır.

35 Selahattin Kaya: 02.01.1934 tarihinde Erzincan ilinin Kemaliye ilçesine bağlı Başarı (Şıhlar) Köyü'nde doğdu. Babası Hüseyin Efendi'dir. 1946 yılında İstanbul'a gelerek Nuruosmaniye Kuran Kursu'na kaydoldu; Hafız Hasan Akkuş'tan hıfzını ve talimini ikmal etti. 1951-1952 ders yılında açılan İstanbul İmam-Hatip Okulu'na kaydoldu ve bu okulun ilk öğrencileri arasında yer aldı. 1961 tarihinde Beyoğlu Müftü Müsevvidi olarak göreve başladı. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne devam etti ve 30.09.1965 'Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliği' ve 1978-1998 tarihlerinde İstanbul Müftülüğü yaptı.

36 1924 yılında İmam Hatip Mektepleri 29 merkezde açıldı. Amacı Cumhuriyet'e bağlı, aydın din adamları yetiştirmekti. Ders saatlerinin çoğu bilim ve yabancı dil dersleriydi ve dinle ilgili dersler ikinci plandaydı ama 1930'da kapatıldı. 1949 yılında ortaokul mezunu askerliğini yapmış kimselerin alındığı 10 ay süreli İmam Hatip Kursları açıldı. 1949 sonuna kadar 50 kişinin mezun olduğu bu kurslar iki yıla çıkarıldı ve meslek okulu mezunları da girdi. 1972'de ortaokuldan sonra 4 yıl eğitim veren bir meslek okulu oldu. 1973 (İHL) adı verildi ve fark dersleri vermeden üniversitelerin edebiyat kollarına gidebilme hakkı tanındı. 1974'te İmam Hatip Liseleri'nin ortaokul bölümü açıldı. 1976'da Danıştay kararı ile kız öğrenci alınmaya başladı. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra 1985'e kadar yeni İHL açılmadı. 12 Eylül yönetimi İHL mezunlarının üniversitelerin tüm bölümlerine gidebilmesine olanak tanıdı.

37 Medresede okuduğu için Celaleddin Efendi, Darülfünun'da ve Darülmuallimin'de okuduğu için de Celal Bey idi. Genç yaşta Trabzon'dan gelmiş, evinde cepli ve çizgili entarisiyle oturmaktan hoşlanan, enfiye tiryakisi son Osmanlı; sokakta beresi veya fötr şapkası, gömleği ve kravatı, gerekiyorsa bir bakanla protokoler konuşmasıyla İstanbullu bir Celal Beyefendi idi. Orhan Okay, ***Silik Fotoğraflar***, Ötüken yay, İstanbul 2001, s. 46-55.

38 Babam bir süre sonra bu mekteplerden pek bir şey olmayacağını düşündü. Yeni bir mektep kurayım noktasına kadar gelmişti. Hayata geniş bakardı, enteresan bir yapısı vardı babamın, her şeyi herkesten önce sezerdi. ***İkindi Yağmurları Sadeddin Ökten'le Röportaj***-Serkan Bilge, 2009-01-29, s. 18.

39 Mahmut Bayram Hoca (1914-1997): 1914 yılında Gönen'in Bayramıç köyünde doğdu. 1930 yılında 16 yaşında iken Gönenli Mehmet Efendi'den hafızlık eğitimi aldı. Hüsrev Hoca'dan Arapça, Hasan Basri Çantay'dan da Tefsir dersleri alarak tahsil hayatını tamamladı. 1951 yılından itibaren İstanbul İmam Hatip Lisesi'nde 20 yıl süre ile Arapça Hocası olarak görev aldı, imam hatiplik, vaizlik, Kuran Kursu öğreticiliği görevlerini yerine getirdi. Arkasında binlerce talebesini bırakarak 1997 yılında vefat etmiş olup İstanbul'da defnedilmiştir.

40 Celal hoca bir gün rüyasında Kenan Rifaî'yi görür. Ona "Oğlum, Kazım'a senden ders aldıracağım" der. "Hayırdır inşallah" diyen Celal Hoca'nın rüyası birkaç gün sonra çıkar. Edebiyat Fakültesi mezunu ve Kenan Rifaî'nin talebesi bir hanım Celal Hoca'dan Arapça dersi almak ister. Böylece Soğanağa'daki evinde haftada bir veya iki gün akşamları saat 6'dan sonra bir buçuk saat ders yapılması kararlaştırılır. İlhan Ayverdi ile derse başlayacak olan Celal Hoca, Orhan Okay'ı da gözlemci olarak derslerine davet eder. Orhan Okay, "***Medrese Arkadaşım"***, ***Kubbealtı Akademi Mecmuası***, Ocak 2010 Y 39 S 153, s. 24-26.

41 Ekrem Hakkı Ayverdi (1899-1984): İstanbul Şehzadebaşı Kalenderhane mahallesinde dünyaya geldi. İstanbul Fetih Derneği kurucusudur. Kubbealtı Akademisi, İstanbul Enstitüsü, Yahya Kemal Enstitüsü gibi birçok kuruluşta aktif rol aldı. 24 Nisan 1984'te Fatih'teki evinde vefat etmiştir. Türk mühendis, mimar, tarihçi, yazar. Türk mimarisine çok sayıda eser kazandırmış ve pek çok eseri de restore etmiştir. Yazar Samiha Ayverdi'nin ağabeyidir. Profesör Semavi Eyice onun için "Osmanlı devri Türk mimarisini meçhul olmaktan kurtaran adam" der.

42 1936 yılında Trabzon Çaykara'da doğdu. Dedesi Mehmet Hanefi Kutluoğlu'ndan hıfzını bitirdi. 1952 yılında İstanbul İmam-Hatip Okulu'na girdi, 1963'te de İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nü bitirdi. 1971'de İstanbul Yüksek İslam Ensitüsü Kelâm öğretmenliğine atandı. 1993'te profesör oldu. Ekim 2002'de emekli oldu.

43 Nureddin Cerrahi (Nureddin Muhammed ibni Abdullah er-Rumi el İstanbuli el Cerrahi) (1678-1720/21): Cerrahilik tarikatının kurucusu. Nureddin Cerrahi'nin hem anne hem baba tarafından Muhammed'in soyundan geldiği söylenir. 1689/90'da ilmiyye mesleğine girerek mevleviyyet payesiyle Mısır'a gitti. Ailesini ziyaret etmeye İstanbul'a geri döndüğünde, Üsküdar'da Şeyh Ali Alaeddin Efendi ile görüşürken onun etkisi altında kaldı ve mevleviyyet payesini terk ederek tasavvufa yöneldi. Karagümrük'te Kethüda Canfeda Hatun Camii'nde vaaz vermeye ve tarikatını yaymaya başladı. Sultan III. Ahmet, gördüğü bir rüya üzerine Karagümrük'teki Cerrahi tekkesini yaptırdı. Nureddin Cerrahi, bu tekkede postnişin (şeyh) oldu. 1720/21'de vefat ettikten sonra bu tekkede gömüldü.

44 İbrahim Fahreddin Efendi (1886-1966): Nureddin Cerrahi dergâhında dünyaya gelmiştir. Bir taraftan devrin gerektirdiği zahiri ilimleri tahsil ederken, bir taraftan da babası Mehmed Rıza Efendi'den tarikat terbiyesi alarak önce dergâhın Kahve Nakibliği'ne, çerağcılığa, dergâh mutfağının aşçı yamaklığına ve türbedarlığa atandı. Üsküdar Arakiyeci Hacı Mehmed Mescidi bünyesindeki Mehmed Arif Dede Dergâhı Şeyhliğine yükseldi. Babası dar-i beka edince onun yerine postnişin oldu. 1912'lerde posta oturdu ve meşrutiyetin son, Cumhuriyetin ilk yıllarında dergâhı ayakta tutmak için büyük gayretler sarf etti. Cerrahi Dergâhı'nda devran hiç kapanmadı. 1966 yılında Hakk'a yürüdü.

45 Fahreddin Efendi rüya tabirinde ender görülen bir kabiliyete sahipti. Fahreddin Efendi'ye intisap eden Celal Hoca da bu eğitimi almıştır. Şeyhinin el vermesiyle kendi başına yorum yapmaya başlamış. Bu olaydan sonra sokağa çıktığında tanıdığı tanımadığı herkes rüyasını sormaya başlayınca Celal Hoca "O zaman gerisin geri Fahreddin Efendi'ye dönüp, 'Bunun bir parçasını benden geri al' demiş." Orhan Okay, ***Silik***

Fotoğraflar, Ötüken Yayınları, İstanbul 2001, s. 46-55.

46 Ömer Tuğrul İnançer, 1946'da Bursa'da doğdu. Orta tahsilini Bursa'da tamamlayıp İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Yirmi yıl kadar muhtelif şirketlerde müşavir-avukatlık yaptıktan sonra 1991 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Tarihi Türk Müziği Topluluğu'nda Sanatçı-Müdür olarak çalışmaya başladı. 1971'den beri, 1974 hariç, her Aralık ayında Konya'da bulunmaktadır.

47 1867 tarihinde Selanik'te dünyaya gelen Kenan Rifai, Filibe hanedanından Hacı Hasan Bey'in oğlu Abdülhalim Bey'e Hatice Cenan Hanım'ın çocuklarıdır. İstanbul'da Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra Babıali Hariciye Kalemi'nde vazife almış, Acem Mektebi'nde tabiiat muallimliği yapmış. İstanbul'a döndükten sonra Erkek Muallim Mektebi Fransızca hocalığı, Tedkikat-ı İlmiye Encümen Azalığı, Darüşşafaka Müdürlüğü ve Meclis-i Maarif Azalığı vazifelerinde bulunmuş, emekliliğinden sonra da on üç sene Fener Rum Lisesi'nde Türkçe hocalığı yapmıştır.

48 20 Ağustos 1926 Cuma günü İstanbul Eğrikapı'da dünyaya gelen Safer Efendi'nin anneannesi Rumeli muhaciri olup Bulgaristan'ın Ziştov, Hacı Rüstemoğulları Ailesi'ndendir. Annesinden dedesi ise Emir Sultan soyundan ve Çanakkale şehitlerindendir. Babası Arnavut asıllı Sadık Ramazan Efendi'dir. İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği darlık ve zorluk yıllarında ortaokul tahsilini bırakır. Çocukken namaz surelerini Ramazan'da Canfeda Hatun Camii'nde, İmam Efendi'den öğrenir. Terhis olduktan sonra İbrahim Fahreddin Şevkî Efendi'ye intisab eder. 1984 yılında pirdaşı Muzaffer Ozak Efendi'nin vefat etmesi ile İstanbul Karagümrük Nureddin Cerrahi asitanesi postnişinliğini devralır ve 21 Şubat 1999 Pazar günü Beka Alemi'ne göç eder.

49 İmam Gazalî'nin ***İhyâ-yı Ulûmu'd-Dîn*** adlı eseri.

50 Mehmed Tevfik Yakamercan'ın dedesi Salih Efendi, Sultan Mahmud devrinde Yeniçeri ağalığına kadar yükselmiş. Sultan kendisine mükâfat ve taltif olarak elleriyle iki yakası mercanla kaplanmış bir hırka giydirmiş. Bu sebepten, Mehmed Tevfik Efendi kendisine Yakamercan'ı soy isim olarak almış.

51 Fatma Memik 1903'te Safranbolu'da doğdu. İlköğrenimine Safranbolu'da başlayan Memik sekiz yaşında İstanbul'a geldi. Burada Beyazıt İnas Numune Mektebi ile Bezm-i Âlem Valide Sultan Mektebi'nde okuduktan sonra Tıbbiye'ye girdi. Tıbbiye'den 1929'da birincilikle mezun oldu ve Gureba Hastanesi'nde çalıştı. Dahiliye uzmanı olan Memik Gureba Hastanesi Poliklinik Şefi idi. Sonra V., VI., VII. Dönem Edirne Milletvekilliği yapan Memik 1991'de vefat etti.

52 Prof. Dr. Ayhan Songar (1926-1997): Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı'nın kurucusu olup, otuz dört yıl kürsü başkanlığını yapmıştır. Çağdaş psikiyatrinin de kurucuları arasında yer alır. Şiir ve musiki konularında da birçok makalesi bulunan Ayhan Songar'ın yirmi altı neşredilmiş eseri vardır. 1997 yılında rahmetli olmuştur. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü'nde ismi verilmiş bir amfi bulunmaktadır.

53 Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver (1898-1986): Darülfünun Tıp Fakültesi'ni bitirdi (1920). Gureba ve Haseki hastanelerinde çalıştı. İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü'nü kurdu, Güzel Sanatlar Akademisi hocalığı yaptı. 1967'de Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde Tıp Tarihi ve Deontoloji kürsüsünü kurdu. 1973'te emekli oldu, 1986'da öldü. Hayatı

boyunca yoğun bir araştırma ve yazma işine kendisini vakfetmiştir. 18 bilimsel kuruluşun üyesi olmuş, tıp tarihi, bilim tarihi, kültür tarihine ait 2500 civarında kitap ve makale yayınlamıştır. Kendisini etkileyen hocaları, Hoca Ali Rıza Bey, Abdülaziz Mecdi Torun, Akil Muhtar Özden'dir.

54 Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman (1884-1951): Ruh ve sinir hastalıkları uzmanı, Türkiye'de ilk modern ruh sağlığı hastanesini kurdu. 1904 yılında "Askeri Tıbbiye" okulunu yüzbaşı rütbesiyle bitirerek doktor olan Mazhar Osman, "Gülhane Askeri Hastanesi Akliye Servisi"nde öğretmen yardımcılığına başladı. 1927 yılında Bakırköy'de Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ni kurarak uzun süre başhekimliğinde bulundu. 1952'de emekli oldu. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne, bir dönem 'Mazhar Osman Hastanesi' dendi.

55 Ord.Prof. Tbp. Tuğgeneral Ali Tevfik Salim Sağlam (1882-1963): Bilim adamı, askeri hekim. Eski İstanbul Üniversitesi rektörlerindendir, Türkiye'deki ilk Akciğer Hastalıkları (Fitzyoloji) kürsüsünü kuran kişidir. Türkiye Verem Savaş Derneği'nin kurucusu ve önderidir. Babası Sadaret Şifre Kalemi Müdürü Mehmet Salim Bey, annesi Nevber Hanım. Demirkapı'daki Mekteb-i Tıbbıye-i Şahane'den 1903 yılında Tabip Yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu. Topkapı Sarayı içindeki Gülhane Tatbikat Hastanesi'nin İç Hastalıkları Kliniği'nde çalıştı. 1929 yılında kurulan İstanbul Tabip Odası'nın ilk başkanı oldu. 1931'de Gureba Hastanesi'ne geçti. İstanbul Üniversitesi kurulduğunda, orada Rektörlük yaptı. 1952'de yaş haddinden emekli oldu.

56 Türk Nefroloji Derneği, 3 Mart 1970 tarihinde İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Haseki Hastanesi Farmakoloji ve Tedavi Kliniği'nde kurulmuş ve o zamanki unvanlarıyla Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli, derneğin ilk başkanı seçilmiştir. '… 1959 yılı Mart ayında ayak bastığım Dahiliye Kliniğinde Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli klinik direktörü idi.' Hüsrev Hatemi, ***Anılar***, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 200.

57 Fatma Müfide Kazım Küley (1899-1985): Sakız'da doğdu. Doktor bir babanın kızıdır. Çamlıca Kız Lisesi'ni bitirmiştir. İdeali doktor olmaktı ama İstanbul Darulfünun, kız öğrenci almadığı için Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü'ne başladı. 1922 yılında tıp eğitimine başlayan Küley 1928 yılında mezun oldu. 1936 yılında Haydarpaşa Numune Hastanesi açılınca Dr. Küley, Prof. Dr. Tevfik Sağlam Hoca'nın yanında görevlendirilmiştir. 1943 yılında Türkiye'nin ilk kadın doçenti olarak, 3. Dahiliye kliniğinde 10 yıl çalışmıştır. 1963 yılında, Dahiliye kliniği içinde Gastroenteroloji Bölümü'nü kurmuştur. 1973 yılında emekli olmuştur. 1995'te vefat etti.

58 Burun ifrazatı.

59 Şule Yüksel Şenler (1938): Yazar. Aslen Kıbrıslı'dır. Küçükken ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etti. Öğrenimini ortaokul ikinci sınıfta bıraktı. 21 yaşında gazetecilik yapmaya başladı. ***Yeni İstiklal*** gazetesindeki yazıları nedeniyle hakkında davalar açıldı. Anadolu'yu dolaşarak verdiği konferanslarla tartışmalar başlatmıştır. Onu taklit eden genç kızların başlarını aynı şekilde örtmeleriyle bu tarz örtü ***şulebaşı*** olarak anılmaya başlandı. ***Hür Söz, Yeni İstiklal, Babıalide Sabah*** gazetelerinde kadın sayfası yaptı. ***Bugün*** gazetesinde 1967-71'de köşeyazarı idi. ***Seher Vakti*** dergisi başyazarı oldu. 1971'de hapis yattı. 1980'den sonra ***Zaman*** ve Milli Gazete'de yazdı.

60 Şeyhülislam kapısındaki Fetvahane'nin başında bulunan zata verilen ünvandır.

Şeyhülislama sorulan şer'i meselelerin fetvalarını hazırlamak, istida ile vuku bulan suallere cevap vermek ve şer'iyye mahkemelerinden verilen ilâmları tetkik etmek vazifeleriyle mükellefti. Fakih ve müteşerri' kimseler arasından seçilirlerdi. Fetva eminlerinden, şeyhülislam olanlar da vardır. Bu gelenek Osmanlı saltanatının sonuna kadar devam etmiştir.

61 Ali Rıza Sağman 1306 (1890) yılında Ünye'de doğdu. Babası depo memuru Ömer Efendi'dir. 1313'te Giresun'da hıfzını ve iptidaî rüştî tahsilini ikmal etti. 1320'de İstanbul'a medrese tahsiline geldi. 1326'da icazetnâme aldı. Süleymaniye'nin imtihanını kazanıp, Kelâm, Tasavvuf ve Felsefe şubesine girdi. 1922 yılında 'aliyyü'l âlâ' diploma aldı. 1923'ten itibaren, muhtelif derslerde muallimlik yaptı. Darüşşafaka, İran Okulu, Sen Mişel Fransız Koleji ve İmam Hatip Okulu'nda, İngiliz Erkek Lisesi'nde Umûmî Tarih, Türkçe, Din, Kur'an ve Kelam, Teoloji hocalığı yaptı. 1965 tarihinde Karagümrük Nurettin Tekkesi Sokak'taki evinde kalp krizinden vefat etti.

62 Hacı Hafız Hasan Akkuş (1885-1972): Kızılcahamam Beşkonak'ta doğdu. Baba adı Osman, ana adı Kezban'dır. Babası 1889 yılında köy heybesinde 4 yaşındaki Hasan'ı da İstanbul'a götürdü. İlköğrenimini Hamidiye Mektebi'nde yaptı. Hıfzını Hafız Hüsnü Efendi'den yaptı. Darü'l-Hilafeti'l-Aliyye medreselerinden Ayasofya Medresesi'ne girmiştir. 1913 yılında Çemberlitaş Dizdariye Camii müezziniyken 1915 yılında kısa bir eğitimden sonra silahaltına alınmış, Yemen Cephesi'ne gönderilmiştir ve İngilizlere esir düşmüştür. Burada kurtulduğu takdirde kendisini Kur'an hizmetine adayacağına dair Yüce Allah'a söz vermiştir. 1918 yılında İstanbul'a dönerek Dizdariye Camii müezzini ve 1926 yılında Nuruosmaniye Camii ikinci imamı olmuştur. Burada resmi makamların da bilgisi ve izni dışında Nuruosmaniye Camii kayyımhanesinde Kur'an öğretimi çalışmalarını başlatmıştır. Rıfat Börekçi'nin yardımlarıyla Hasan Akkuş'un İstanbul ikinci hafız öğreticiliğine atanır. 1950-1960 dönemi en verimli hizmet yıllarıdır. 1960 tarihinde 34 yıllık Kur'an öğretim hizmeti son buldu. 08 Ocak 1972 tarihinde 87 yaşında Yüce Yaradanına kavuştu.

Altıncı Bölüm / İstanbul'da Yaz Günleri: "İstanbullu Aileler Sayfiyede"

İstanbullu ailelerin sayfiyeye gitme adeti olduğunu biliyoruz. Siz de gider miydiniz?

Evet, İstanbul'da sayfiyeye çıkma diye bir adet var. Babam hem resmi okulda hem de aileye katkısı olsun diye Darüşşafaka'da muallimdi. Haftada 29 saat ders okutur, çok yorulur, dinlenme ihtiyacı hissederdi. Tabii bizim de hava almamızı isterdi. zaten zayıf bir çocuktum, çabuk üşütür öksürürdüm. Ahbaplar sebep oldular ve yazlığa gitmeye başladık.

İlk defa dört buçuk yaşındayken Heybeliada'ya gittiğimizi hatırlıyorum. Ada'da yazlıkçılara ev veya oda kiralanırdı. Ev sahipleri ya evin bir kısmına çekilir yahut iki evi varsa birini kiraya verirdi. Türkler daha ziyade Ada'nın yukarı kısmında otururdu. O günlerde Ada'da çok Rum vardı ve çarşı civarında, denize yakın yerlerde otururlardı. Babam manzaralı olsun diye tepeye yakın ev tutardı. İlk sene Ruhsare Hanım'ın yokuşun başındaki müstakil evine kiracı olduk. Yusuf Ağa diye bir de merkepçimiz vardı. Gerçi merkepçiler çoktu ama biz hep onunla giderdik. 12 sene 1930-1941 senesine kadar yazları Ada'daydık. İlk seneler beni merkebe bindirirler, önüme de kız kardeşimi oturturlardı.

Heybeliada'nın o günlerini bize nasıl anlatırsınız? En çok kimler gelirdi?

Daha evvelki zamanlarda ciğer hastaları gidermiş. Çünkü orada çam ağaçları ve sanatoryum vardı. Hali vakti iyi olanlar da ev tutardı. Evler üç-dört aylığına kiralanırdı. İskele yanında Deniz Lisesi ve bahçesinde de ufak bir cami vardı ama o kaldırılıp[63] Papaz Tepesi'nin altına yeni bir cami yapıldı. Yazlıkçı Türkler cumaları İstanbul'a geçerdi. Ada'daki Papaz Tepesi heybe taşıyor gibi görünür, ismini oradan almış olabilir. Ada'yı gezmek için küçük ve büyük şeklinde iki tur yapılırdı. Bizim oturduğumuz tepeden arkaya doğru inince, küçük turun dolaştığı yerde, iki tepe arasındaki boğazda Rum mektebi vardı ve yetim Rum kızları kalırdı. Bizim ilk gittiğimiz senelerde Rum kızları hala vardı, sonra mektep bakımsızlıktan harap olunca kapandı. Orayı askeriye aldı, tamir etti, Bahriye Mektebi oldu.

Heybeliada'ya gittiğinizde nerede kalıyordunuz?

Babamın ahbabının ahbabı olan Trabzon'dan Saliha Hanım Teyze'nin üç katlı evini tuttuk. En üst kattaki iki oda ile aşağıdaki bir yemek odasını kendine alır, orta ve aşağı katı kiraya verirdi. Ayrıca köşke bitişik geniş mutfak ve hamam vardı. Saliha Hanım Teyze'nin hayatı roman gibidir. Kendisi zengin bir aileye mensupmuş. Dayısı Midilli Mutasarrıfı imiş. Yani birkaç vilayetin yöneticisi, şimdiki validen daha yüksek bir makam. Aksaray'da hamamları, köşkleri, konakları, bostanları varmış, zenginliği had safhada. Zamanın meşhur muharrir ediplerinden Şinasî'nin arkadaşlarından birisiyle evlenmiş. Aile zengin ama beyi verem olunca Saliha Hanım Teyze, efendisi iyileşsin diye mallarını satıp Ada'ya gelmiş. Ada'da Ruhsare Hanım'ın ağabeyinin evini kiralamışlar. Ev sahipleri Kadıköy tarafında oturuyorlardı -onları hiç görmedim-, seneden seneye kirayı almaya gelirlermiş. Saliha Hanım'ın üç çocuğu olmuş ama birkaç sene içinde hepsi ölmüş. -Tahminime göre- Beyi hasta olduğu için mikrop saçıyordu, çocuklar da menenjit tüberkülozu oldular. Çünkü çocuklar en çok bu hastalıktan ölür. Hastalığın tedavisi çok masraflı olduğu için İstanbul'daki hamamlar, hanlar, köşklerin hepsi satılmış. Beyi vefat ettiğinde Saliha Hanım Teyze'nin elinde sadece bin lira kalmış. Onu da kasap komşusu "Ben işletip kârını sana getiririm" diye almış. Fakat Saliha Hanım Teyze para istedikçe 25-30 lira vererek bitirmiş. Bizim tanıdığımızda Saliha Hanım Teyze parasız, kimsesiz, Neşedil Kalfa ile birlikte yaşardı. Neyseki ev sahipleri bu evi yazlıkçılara vererek kirasını almasına izin verdiler de geçimini öyle sürdürdü. Bazen eski günlerini anlatırdı. Evleneceği zaman altı manda arabası çeyiz ve bir çeyiz halayığı varmış. Yanında Afrika'nın hangi memleketinden geldiğini bilmediğim ama derisi kahverengi Neşedil Kalfa vardı. Türk ailesinin yanında yetişmiş, fevkalade güzel yemek pişiren bir kalfaydı.

Kiraladığınız köşkün fiziksel özelliklerinden biraz bahseder misiniz?

Ev çok güzel bir köşktü; orta katta, ön tarafta çok geniş üç tane balkonu olan büyük bir salonu vardı. Balkonlardan birisi Büyükada'ya, diğeri İstanbul tarafına, bir diğeri de Maltepe'ye bakıyordu. Açık havalarda İstanbul gözükürdü. İkinci Dünya Harbi yıllarında İstanbul çok fakirleşti, 1940-1941 senesinde o köşk iki bin liraya satışa çıkarıldı ama kimse alamadı. Bizim de imkanımız yoktu. Babamın iki okuldan aldığı maaş ancak iki yüz liraydı. Seneler sonra Ada'ya gittiğimde o eve aşağıdan şöyle bir bakıp eski günleri yad ettim. O zaman balkon direkleri teneke kaplıydı, şimdi beton yapmışlar.

Daha sonra evimiz yokuşta olmasın istedik. Biraz aşağıda, sakalıktan para kazanarak ev alan Şerif Çavuş'un evini tuttuk. O zamanlarda İsmet İnönü Ada'da mecburi ikamette idi. Atatürk'ün son zamanları yani. Biz adaya gittiğimizde, babam hoca, annem becerikli bir ev hanımı, evin kapısı her zaman açık, hem İstanbul'dan, hem de Ada'dan çok misafirimiz olurdu. Ayda bir Heybeliada'dan İstanbul'a iner, anneannemi ziyaret ederdik. Eminönü'nde vapurdan iner, Bahçekapı'da tramvaya binerdik. İşte yedi sekiz yaşlarındayım, annem kız kardeşimle bana acıbadem kurabiyesi aldı. Birini yedim, birini de anneanneme sakladım. Annem görmesin diye de avucumun içinde sıkı sıkı tuttum. Tabii tramvay 45 dakika sürüyor, mevsim yaz, ben terlemişim, elimdeki kurabiye erimiş, tokmak gibi hamur olmuş. Kapıyı çaldık, anneannem ay gelmişler diye çok sevinirken, avucumu açıp "Anneanne bunu sana getirdim" deyince hem ağladı hem de o terli şeyi yedi. Ben anneannemi çok sever, hep düşünürdüm. Dedem vefat etmiş, dolayısıyla mali vaziyetleri iyi değildi. Ama ben ne istesem yapardı. O yüzden hiçbir şey istemezdim.

Babanızın Ada'da misafir ettiği arkadaşlarını hatırlıyor musunuz?

Halil Nimetullah Bey, Kabataş Lisesi Fransızca Muallimi Selahattin Bey, Mazhar Bey, başka muallimler her hafta Çarşamba günleri Heybeliada Emin Bey gazinosunda toplanır, sohbet ederlerdi. Biz de aileleriyle görüşürdük. Her sene Darüşşafaka hocaları, Hüseyin Siret Bey, Tahirü'l-Mevlevî Bey, Riyaziye Hocası Hasan Fehmi Bey, idarecilerden Sıtkı Bey ve Hamdi Bey ve diğer hocalardan sekiz-on kişi Ada'ya bize gelirdi. Bahçede sofra hazırlanır, ikramlar yapılır, yemekten sonra da bahçedeki şezlonglarda otururlardı. O zaman biz misafirlerin yanında oturmazdık. Ama ellerini yıkamak istedikleri zaman kız kardeşimle birlikte havlu tutardık. Bir sene annem bize turuncu ile kırmızı arası o senenin moda rengi ipek kumaştan bir örnek elbise dikmişti. Biz esmeriz, bir de güneşte yanmış, iyice esmer olmuşuz, o kırmızılar daha çok yakışmış. Bu halde Tahirü'l-Mevlevî Bey'e havlu tutmuşuz. Bizi öyle görünce çok hoşuna gitti, hemen:

Ne güzel yaraşmış kırmızı canım
Bakla tarlasında gelincik hanım'

diye bir beyit söylemişti.

Ayrıca Halil Nimetullah Öztürk ve öğretmen arkadaşları ile yeni

kelimelerin Türkçeye uygun olması için çalışırlardı. O yıllarda öyle ifrat noktalara varıldı ki imambayıldı için ‘içi geçmiş dinsel kişi yemeği’ diye yazılmıştı. Babamın ve arkadaşlarının dil çalışmaları olduğundan onların gönderdiği kelimeler kabul görürdü. Biz de okulda bu yeni kelimeleri kullanırdık. Felsefede ‘tümevarım, tümdengelim’ falan diyorduk. Ama henüz çok yaygınlaşmamıştı. Konuşmada eski kelimeler çoktu. Hatta ben Arapça bilmediğim halde Arabistan’a gittiğim ilk yıllarda bu lügatle anlaşma sağladım.

Ada’da her gün misafir geliyorsa, anneniz nasıl hazırlanıyor, telefon da yok?

Bir kısım misafirlerin geleceği günü bilirdik. Çünkü babam her hafta İstanbul’a iner, akşam da davet ettiği arkadaşlarını söylerdi. Her sene Darüşşafaka hocaları davet edilir; bunlar büyük davetlerdendi. Bir keresinde Cerrahî grubundan 22 kişi Heybeliada’ya misafir gelmişti. Yataklar yetişmedi, bu sefer yorganlar da yere serilmişti. Yemek için de hemen bir hamur açıldı, dört köşe kesildi, içine peynir koyup suda pişirildi, biraz sulu bırakıldı. Piştikten sonra üzerine yağ döküldü. Biz de ilk defa yiyorduk, onun için adını ‘Şeyhbaba yemeği’ koyduk ve annemden tekrar tekrar yapmasını isterdik.

Ayrıca evde bakliyat illa olur, zerzevatçı kapıya gelirdi. Her yemekte misafir payı bırakmak da adetti. Annem becerikli; etli pilavı çok güzel yapar, babam da ete meraklıdır. İlla koyun eti ama kuyruğu ince olan, kıvırcık veya dağlıç koyunundan haftada iki defa bütün iç kapak ve kol alınırdı. Annem de onun bir kısmını kavurur, bir kısmını haşlardı. Çünkü henüz buzdolabı yoktu. Bazen pişmiş, ertesi güne kalan yemeği leğen içindeki suya oturtur yahut havadar bir yere asardı. Annemin çok sevdiğimiz bir yemeği de şu şekilde yapılırdı: Ufak kuşbaşı eti soğanla çok güzel kavurur, tasla kapatır, etrafına pilavın pirincini salar; buna tas kebabı derdik. Pişince tas kaldırılır, etrafı pirinç, ortası et, çok güzel görünürdü. Yanında da çabuk yapılan sebze yemekleri, zeytinyağlı patlıcan, taze fasulye filan olurdu. Şimdiki gibi yeşil yapraklı salata çok yapılmaz, normal domates, salatalık ve biber konurdu. Daha ufak toplantılar için de başka türlüsünü yapardı. Şimdiki gibi on çeşit yemek yapılmazdı. Bir çorba, bir etli pilav ve sebze yemeği, üstüne de meyve verilirdi. Evde muhakkak reçeller olur, yazın şerbet, kışın hoşaf yapılırdı. Hoşaf bizde çok yapılır, babam çok sever, pilavın yanında isterdi. Gül reçeli

ve şerbeti de her zaman bulunurdu.

Anlattıklarınızdan mutfak araç ve gereçlerinin değişim seyri çok belirgin bir şekilde ortaya çıkıyor. Ocaklardan bahseder misiniz?

Tabii, annem o misafirlere önce mangalda, sonra maltızda, daha sonra da pompalı gaz ocağında yemek yaptı**.** Maltız deliklidir; içindeki çukurluklarda delikli demir vardır, oraya kömür konur ve altından hava alırdı. Mangal daha yavaş yanar. Maltız ise hava aldığı için ateşi harlı olur, çabuk pişirirdi. Pompalı gaz ocağı çok gürültü çıkarır, başımız tutardı. Yazın öğlene kadar annem ter içinde kalarak mutfakta yemek yapardı. O zaman Neşedil Kalfa hem Saliha Hanım Teyze'ye bir kazanç olsun hem de anneme yardım etsin diye aylıkla tutuldu. Sabah kendi işini yapar, sonra bize gelir, annemle beraber yemek yapardı.

12 senelik Ada hayatınız var, denizi ve deniz kıyafetlerinizi anlatır mısınız?

Neşedil Kalfa çok güzel yüzerdi, bana da altı yaşındayken yüzmeyi o öğretti. Bir yerden batar, uzak yerlerden çıkardı. Şimdi de yüzebilirim ama nefesim dayanmıyor. Denize gitmek istediğimizde Neşedil Kalfa götürürdü. O zamanlarda Heybeliada'da, Büyükada tarafında da Şafak'ta iki yerden denize girilirdi. Kayalıklardan çok zor inilen yer hanımlara ayrılmıştı. Erkekler ise daha geniş ve çok kolay inilen yerden denize girerdi. Bazı hanımlar da denize oradan girerdi ama erkekler kadınlar tarafına asla gelmezdi. Annem misafiri ve işi olmadığı günlerde bizimle gelirdi. Annem ile denize gideceğimiz zaman etraftan komşu kızlarını da alırdık, çok eğlenceli olurdu. Babam İstanbul'da Ada'yı methettikçe komşularımız da Ada'da ev tutmaya başladı. Bir sene Bakkal Halil Efendi'ye ev tutuldu ve kızlarıyla denize gittik. Henüz ayçiçeği adeti başlamadığından Neşedil Kalfa yanına kurutulmuş kavun çekirdeği alırdı. Denize kadınlar yazlık basma entari ile biz çocuklar ise mayoyla girerdik. O zaman mayolar yünden yapılır ve bayağı kapalı olurdu. Omuzdan askılı ve paçaları diz üstüne kadar uzardı. Adalar arasında küçük vapurlar işlerdi. Bazen Büyükada'ya geçer, babamın Kabataş Erkek Lisesi'nden tanıdığı Muallim Mazhar ve Selahattin Beylere giderdik. Bazen de onlar bize gelirdi.

Heybeli'de bizden aşağıdaki köşkte Hafız Kaptan ve kızı Hanife Abla otururdu. Onların evine çamaşıra giden bir teyze de yukarıda küçük bir evde

otururdu. Kocası öldükten sonra evlere çamaşıra gidiyordu. Mektebe gideceğim yaz onun bir katını tutmuştuk. Bahriye Subayı olan oğlu annesiyle gelip giderken Hanife ablayı görüp aşık olmuş, ama ailesi vermemiş. Hanife abla da evden kaçmış ve evlenmişler. Hafta sonu Ahmet Ağabey izinli geldiğinde, biz çamlıkta oynarken yokuşta uzaktan onu görür "Hanife Abla, Ahmet Ağabey geliyor" diye haber verirdik. Birkaç sene sonra Ahmet Ağabey vazifeli olduğu Saldıray Denizaltısıyla battı, kurtarılamadılar.

Bir de Kınalıada var, oraya gider miydiniz?

Kınalı, Burgaz var ama onlara pek gitmezdik. Bir keresinde dayım gelmişti, mevsim yazdı ve mehtap vardı. Denize akseden ay manzarası çok güzeldi. Gece arabayla 'büyük tur' yapılır, yürüyerek yapmak zor olduğu için fayton tutulurdu. Dayımın sesi güzel olduğundan hemen okumaya başlar, Burgaz'ın karşısına geldiğimizde Ada'dan "Yaşa, yaşa!" diye bağırdıklarını hatırladım şimdi.

Rum komşularınız var mıydı? Onlarla ilişkileriniz nasıldı?

Bir Rum hanım komşumuz vardı. Hasta olunca komşulardan çok yakın alaka gördü ve ölmeden evvel Müslüman oldu. Ölünce Ada mezarlığına gömüldü. Hep onu anlatırlardı. Bir de karşımızda Marika isminde kızı olan bir aile vardı. Onunla arkadaştık ve çok güzel oyunlar oynardık ama ben haksızlığa hiç tahammül etmez, birisi mızıkçılık yaptığında "Oynamıyorum!" diye bağırırmışım. Annemler sürekli anlatırdı. Onunla oynarken el ele tutar ve "Kalimera, Kalispera, sespera/hoş geldin kardeşim" derdik. Rumlar bize hürmet eder, mübarek günleri, ramazanları tebrik ederlerdi. Müslümanları rahatsız edecek hiçbir şey yapmazlardı. Kırmızı yumurtaları vardı. Biz de heves ettik, annemden istedik. O da yumurtayı soğan kabuklarıyla kaynattı, ama onlarınki gibi kırmızı yerine taba renginde oldu. O yıllarda komşuluk başkaydı, büyük küçük herkesin hatırı sayılırdı.

Ada'da Rum Mektebi de var. Şimdilerde açılması tartışılıyor. O yıllarda nasıldı?

Benim zamanımda Papaz Mektebi açıktı ve talebeleri vardı. Onlarda da o zamanlar din kuvvetliydi galiba. Çünkü biz kocası öldüğü için mateme giren, siyahlar giyen, yüzünü siyah tül ile örtmüş kadınlar görürdük. Ben şimdi öyle matemde bir kadın görmüyorum. Bizim gibi onların da din işleri zayıfladı.

Babam Felsefe hocası olduğu için Fransızca kitaplar okurdu. Bir saat süren

vapur yolculuğunda papazlarla ahbap olmuş. Talebeler, papazlar, hocalarla güzel felsefi sohbetleri yapardı. Bir gün bizi davet ettiler ve Papaz Mektebi'nin bazı yerlerini gezdirdiler, bahçesinde oturduk. Burası çok sonra kapandı.[64] Mektep Papaz Tepesi'nde, kilise aşağıdaydı. Benim zamanımda "Hıristiyanlar arasında terk-i dünya var" derlerdi. Bizdeki itikafa benzer. Terk-i dünya, Ada'da iki ayrı tepede yapılırdı. Makarius ve Arsenius isimli papazlar bu tepelerde, kiliselerinde oturur, hiç dünyaya karışmaz; hatta on beş sene hiç İstanbul'a, çarşıya inmeyen papazların olduğu söylenirdi. Onlara rahibeler hizmet ederdi. Buralar büyük tur yolundan biraz uzaktaydı. Bazen oralara gider, rahibeleri görür ama papazları görmezdik. Şimdi o papazlar öldü, yerine de yeni papaz yetişmedi. Babam "Onların da riyazetle nefsi zayıflayınca, ruh kuvvetlenir, ilhama istidatlı olur. İlhama istidatlı olunca da duaları kabul olur" derdi. Buna istidraç deniliyor. O yüzden papaza gidip okunurlar ve papaz duası yaptırırlardı. Bazı Müslümanlar da gece altını ıslatan çocukları papaza götürür, papaz duası yaptırırdı. 1930-35 yıllarında, Sultanahmet'ten Sarayburnu parkına doğru inerkenki evler kilise evleriydi. Birkaç defa tramvayda, "Biz bugün papaz duasına çocuğu okutmaya geldik" diye kadınlar konuşuyordu. Bizim muhitimizde yoktu ama bir iki defa tramvayda "Papaz duası yaptırdık" diye konuşan insanlar duymuştum.

Adadan sonra yazları nereye gittiniz?

1941'de artık Ada'ya gitmek istemedik. Hem yokuşu zorluyor, hem de annem sıkılıyor, değişiklik istiyordu. Biz de havası daha serin diye Boğaz'da ev aramaya başladık. Sarıyer'de ahbaplarımız vardı. Onlara danışmak için annem, babam, kız kardeşim, Sarıyer'e yola çıktık. Hatta Bebek'e uğrayıp bir lokantada yemek yemiştik. İkinci Dünya Savaşı yıllarıydı ve yollar boş, ortalık tenhaydı. Almanlar, Bulgaristan'a kadar gelmişler, İstanbul boşaltılıyordu. Trenler, memleketine gitmek isteyenleri bedava taşıyordu. Bizim de Trabzon'da akrabalarımız vardı ama İstanbul'dan çıkmak istemedik. Hatta mahalle bakkalımız Fatsalı'ydı ve "İlla sizi Fatsa'ya götüreyim" demişti. Babam siyasetten çok iyi anlardı; "Almanya bizi katiyen vurmaz, İstanbul'dan bir yere gitmeyiz" dedi. İşte o günlerde gittik Sarıyer'e. Rıhtım Caddesi'nde biraz yürüdük. Yalıların arkasından, yeni mahallenin başladığı yerde polis karakolu vardı. Bir de baktık ki askeri bölge, teller çekilmiş, memnu mıntıka olduğundan orada oturanlar sıkı kontrolden geçiyordu. Babam "Burası olmaz, kalamayız" dedi ve o sene yine Ada'ya

gittik.

Bir sonraki yaz 1942'de Çubuklu iskele başındaki ilk yalının üst katını kiraladık. Sahibi İskele memuru Naci Bey ve hanımı musikişinas İzzettin Hümayi Bey'in[65] kızı Belkıs Hanım'dı. Onları Fatih'ten tanıyorduk. Evin üst katını bize kiraya vermişti. İşte küçük kardeşim o sene doğdu. O evde içi çinko döşeli, icabında banyo gibi de kullanılan büyük dolaplar vardı. Buraya fitilli ve pompalı gaz ocaklarını koyup mutfak gibi kullandık. Karşımızda Çubuklu memba suyu vardı. O zaman çeşmesi sahildeydi.

Çubuklu'daki yalıda yazlarınız nasıl geçiyordu?

Onbirinci sınıfa geçtiğim sene Çubuklu'da yazlıktayız. O sene evvela iskelenin başındaki yalıda oturduk. Sahilden Kanlıca'ya doğru yürürken Şeyhülislam Hüseyin Hüsnü Efendi'nin yalısını görürdük. Genç yaşta buhran geçirmiş kızından dolayı komşular 'delinin yalısı' derdi. Pencereden baktığımızda, tavanları sıvalı, hep çiçekler yapılmış, çok süslü güzel bir yalıydı. Sahil yolu açılınca yalı set üstünde kalmış, yol asfalt değil, otobüs işlemez, merkeplerle sakalar, zerzevatçılar geçer, taşımacılık vapurla yapılırdı.

Ertesi sene Kanlıca'da yine sahilde Saraylı Hanım'ın yalısını kiraladık. Daha sonraki senelerde ise Mahir İz'in dayısı, Mekke Kadılığı yapan Şeyhülislam Hüseyin Hüsnü Efendi'nin[66] yalısına giderdik. Şeyhülislam Efendi'nin çocukları Ankara'da mevki sahibi insanlardı, vaziyetleri iyiydi ve yalıyla pek alakadar olmazlardı. Varisi çok, baş tutan yoktu. Mahir Bey yalının harap olmasına çok üzülüyordu. Alt katını bir bekçiye vermişlerdi. Babama "Hocam isterseniz oraya siz gidin, senelik vergisini verip akan yerleri tamir ederseniz başka ücret istemez" demiş. Biz de yalı yıkılıncaya kadar 16 sene oraya gittik.

Yalının alt katı örme taş, kargir, çok sağlamdı. Üst kat ahşap, deniz tarafında ortada büyük salon -bir sünnet düğününde on altı yatak yapılacak kadar- ve iki tarafında büyük odalar vardı. Denize bakan sedirleri olan odayı oturma, arka bahçeye bakanı da yemek odası yaptık. Annem şeker sandıklarından güzel bir raf ve tezgah yaptı. Orada yemek pişirir, masanın üstünde yemek yerdik. Üst kat ahşap ve bakımsızdı; alt katta kemerli büyük ocağı olan geniş bir mutfak vardı. Ev kokmasın diye kızartma yapılacağı zaman da oraya inerdik. Naciye Hanım bahçeye topraktan fırın yapmıştı. Annemin yaptığı börek ve kurabiyeleri orada pişirirdik. Ahşap evlerin tamiri

çok zordur, bir çivi çaksan on çivilik iş açılır ve ufak bir tamir bile çok pahalıya çıkardı. Kuyusundan su çekerdik. İlk seneler elektrik yoktu, sonra geldi.

Yalının selamlık ve harem olmak üzere iki kısmı vardı. Biz daha geniş olduğu için selamlıkta otururduk. Sonra haremlik kısmına, eşi doktor olan torunu Melahat Hanım geldi. Onlarla iki üç ay güzel komşuluk yaptık. Sonra hissedarlardan bir hanım almak istedi fakat mirasçılar o kadar dağılmış ki toplamak mümkün olmadı. Sonra ne oldu bilmiyorum, yalı satılmış. Burası, şimdi Kanlıca ile Çubuklu arasındaki Çakalburun denen yerdeki beyaz yalı. Önünden çok güzel balıklar, özellikle lüfer tutulurdu. Şimdi bahçeyi de büyütmüş, iki tarafına nöbetçi kulesi yapılmış. Arkasındaki bahçe Hidiv Köşkü'ne kadar çıkar. O yıllarda biz de çıkardık. O zaman sarp, zor bir yerdi ve sadece çocuklar oyun için çıkardı. O zaman Hidiv Köşkü'ne bakar, örümcekler içinde, havuzu kirli, camları kırılmış, harap bir köşk görürdük. Şimdi yalıdan oraya asansör yapmışlar, sokaktan geçerken gördüm.

1961 yazında yalının ahşap üst katı kısmen çöktüğü için Üsküdar Sultantepesi'nde geniş bahçeli bir köşkün katında oturduk. Babamın vefatından sonra oraya da gitmedik. 1963'de benim hastalarımdan Kıbrıslı Ulviye Hanım Çengelköy iskele yanındaki ikinci yalının sahibi idi. Alt katı kiraya veriyordu. Önünde deniz kenarına kadar uzanan geniş bahçeli katı kiraladık. Kız kardeşim, çocukları da bizimle birlikteydi. Saadeddin ve çocuklar balık tutarlar ki -ekseriya istavrit olurdu-, annem de onları kızartır, her akşam afiyetle yerdik. Kızkardeşimin oğlu Tunç'un sünnet düğününü de bu bahçede yaptık. Bahçe davetlilerden dolmuştu, Mehmet Zahid Efendi de geldi. Dayım hokkabaz getirmişti. Bir keresinde de Mekke'li Ahmed Zeki Bey'in ailesi gelmişti. Yemekte denizden yeni çıkartılıp, kızartılmış taze balığı görünce çok memnun olmuşlardı. Hala o yemeğin tadını hatırlayıp, 'bir daha öyle lezzetli balık yemedik' derlerdi. Pazar günleri annem, bir tepsi et yemeği, bir tepsi börek hazırlar iskele yanındaki fırında pişir, muhakkak uzaktan yakından gelen akrabalarla birlikte afiyetle yerdik.

Anladığım kadarıyla orta direk bir aileydiniz. Babanız sayfiye için her ay maaşından bütçe mi ayırıyordu?

Ben muayenehane açınca kazancımı akşamüstü babama getirirdim; çok memnun olur, "Hanım kızım doktor oldu, cüzdanım para gördü" derdi. Babamın sırf maaşı vardı, o da ay sonunda biterdi. Adaya yazlığa gitmek için

borç alır, her ay on lira on lira öderdi. O senelerde gazetelerde ‘Boğaz’da kiralık yalı’ ilanları görülmeye başladı.

Kanlıca’ya gidişinizi anlatır mısınız?

Kanlıca’ya gittiğimiz ilk sene henüz yaz başıydı, anneannemle akşamüstü Kanlıca vapuruna bindik, tam karşımıza bir zat oturdu. Kadifeden kalpak ve biraz uzunca eski ilmiye ceketi giymişti. Aldığı meyveyi de büyük bir mendile koyup bağlamıştı. Eskiden alınan şeyi fakir fukara görür, imrenir diye böyle mendile bağlarlardı. Neyse benim dikkatimi çekti ama tabii kim olduğunu bilmiyorum; birkaç gün sonra babam “Önce hoca, sonradan da ahbabım olan Yusuf Ziya Efendi’nin[67] evine gidelim” dedi. Oraya gittiğimizde bir de baktım ki vapurda gördüğüm zat. Uzunca boylu, beyaz sakallı, kendi de beyaz, son derece temiz giyinmiş, dikkatli, tertipli bir zat idi. O kadife siyah kalpağın üzerinde bir tane toz görülmezdi. Çünkü evde bir yastık üzerine konur, üstüne tülbent örtülür, gayet temiz, muntazam kalırdı. Son derece hüsn-i tabiat sahibi bir zattı. Hanımını çarşıya çıkarmaz, ne alınacaksa kendi alırdı. Mesela o sene hangi renkten elbise, manto yapılacaksa, aynı renkten şemsiye, aynı renkten başörtüsü olurdu. Refikası Binnaz Hanım da beyinden bahsederken çok hürmetkardı, her zaman ‘Efendi Hazretleri’ diye hitap ederdi. Biz de çok hürmet ederdik, zaten kardeşime cicianne dedirtir, sonra da “Efendi Hazretleri Ömer Saadeddin bana cicianne diyor” diye iftihar ederdi. İşte Kanlıca’da yazları dört sene çok güzel muaşeretimiz oldu, sonra vefat etti. Hüceste adında bir kızı, iki de oğlu vardı.

Ben o sene liseyi bitirmiştim. Ziya Efendi, babama “Artık liseyi bitirdi, tahsili kafidir, kızınızı okutmayın” demiş. Babam da “Hem çok güzel okuyor hem de okumak istiyor, devam etmesinde bir mahsur görmüyorum” demiş. Neyse ben okudum, tıbbiyenin üçüncü sınıfındaydım, bir gün Ziya Efendi bize geldi; hanımı hastalanmış, doktor iğne vermiş, iğneyi yaptıracak hanım arıyormuş. Yusuf Ziya Efendi, Ömer Saadeddin’in doğumu için bir Arapça, bir de Türkçe tarih düşürdü.

Hanımlar yazları şemsiye kullanırlar mıydı?

Evet, şemsiye sadece yağmurda değil yazın güneşten korunmak için de kullanılırdı. Bir de eski hanımlar pazardan falan geçerken, erkeklerden sakınmak için yüzlerine tutardı.

İstanbul dışına çıktınız mı, özellikle çocukluğunuzda?

Bir defasında annem ve kardeşimle beraber trenle Ankara'ya gitmiştik. 1940'da tren seyahatini teşvik için Ankara'ya ucuz tarifeler çıkmıştı. Akşamdan trene biniyor, ertesi sabah varıyorduk. Orada dayımlar vardı. Babama bakması için ahbap bir aileyi bize davet ettik. Çünkü babam mutfakta ekmeğin yerini bile bilmezdi. Bir hafta on gün kadar o aile hem İstanbul'u gezdi hem de babama baktı. Bizde 1940 yıllarının Ankara'sını gördük. O zamanlar Ankara, Kızılay ve Yenişehir'den ibaretti. Kale de vardı ama biz oraya gitmedik. Hacı Bayram'a gittik.

Yedinci Bölüm / Doktorluk Yıllarım: "Tabibe-i Hazıka-i Mütedeyyine"

Tıbbiyeyi bitirdikten sonra neler yaptınız?

İhtisasımı üniversitenin kliniklerinde yapmak istedim. O zaman buralarda ihtisas yapana birinci sınıf mütehassıs deniliyordu. Çapa'da Üçüncü Dahiliye Kliniği'ne müracaat ettim; "Volonter/gönüllü olarak başlayın, sonra asistan olarak alırız" dediler. Tevfik Sağlam Paşa bu adeti koymuş; volonterken iyi çalışan asistan olurdu. O zaman böyle kontrol, sınama devresi olurdu. Ben de bir asistanın yanında kan sayımını, tahlilleri öğrenmiş, pratik yapmış, tecrübe kazanmıştım. Bu yüzden ihtisasım çok rahat oldu. Orada edindiğim tecrübe bir ömür yetti. Bir buçuk sene volonter, dört senelik fahri asistanlığım ile beş buçuk sene oldu. İhtisas imtihanımı vererek mütehassıs oldum. İhtisasım bitmeden bir buçuk sene evvel görevli olarak hacca gittim.

O günlerde ihtisasımı yeni bitirmiştim ki ailece üzücü bir hadise yaşadık. Klinikten ayrılmış, imtihan için evde ders çalışıyordum. Necati Dayım'ın hanımı geldi. Oğlu hastalanmış, çalıştığım hastaneye götürmüş, arkadaşlar çok güzel bakmışlar, tahlillerini yapmışlar, bakmam için de neticesini bana göndermişler. Yengem tahlili verdi, açtım baktım ki çok bozuk. O anda başım döndü, lösemi olmuş, kurtulması imkansız. Şimdi tedavi ediliyor ama o zaman tedavi edilemiyordu. Küçük Sami 12 yaşındaydı, aileden gelen bir musiki kabiliyeti vardı. Büyükdere'de oturuyorlardı. O sene Ramazan'da babası Büyükdere'de teravih kıldırmış, o da ilahi okumuştu. Musikiye çok kabiliyeti vardı. Ben bir ilahi okusam "Hümeyra abla falso yaptın" derdi. Kulağı o kadar hassastı. Tabii hastaneye yatırdık, ilaçlarla tedavi ediyoruz ama çare yok. Her hafta kan vermek gerekiyor; ben bile verdim. İki sene

böyle tedaviyle yaşadı. Artık son zamanlarıydı, rüya görmüş ve teyzeme anlatmış; “Hala iki tane tren kalkıyordu, biri cennete, biri cehenneme gidiyor dediler. Koşa koşa cennet trenine bindim” demiş. En son Kuledibi Hastanesi’ndeydi, artık çok ağırlaşmıştı. Gece yarısı başı düşüyordu, bana “Hümeyra abla başımı tut” dedi ve orada ruhunu teslim etti. Eve haber vermek için sabah erkenden hastaneden çıktım, yürüyerek köprüden geçip Bahçekapı’ya geldim. Oradan tramvayla ağlaya ağlaya anneannemin evine geldim. Sonra cenaze geldi, yıkadılar, hazırladılar, tabutu böyle ortaya koydular. Dayım beni çağırdı, “Hümeyra gel, çok çalıştın, hakkını helal et” dedi. Çok kabiliyetli, çok güzel bir çocuktu; mektepte birinci olmuş, bahriye kıyafetli, elinde çelenkle resmini çektirmişler de fotoğrafçı camekana koymuştu.

Sonra muayenehane mi açtınız?

İlk yıllar muayenehane açmak için maddi imkânım yoktu, cesaret de edemedim. İhtisastan sonra Verem Savaş Derneği’ne müracaat ettim. Bizim hocalar oranın idari heyetindeydiler ama onlara haber vermemiştim. En yakın hocam Müfide Hanım’a bile söylemedim. Böyle iltiması sevmem, kimseye de yapmak istemem. Tabii benim müracaatım heyetin toplantısında görülünce hocalarım; “Aaa bizim Hümeyra!” demiş ve kabul etmişler. Biraz pratik yapayım diye kısa süreliğine Taksim Dispanseri’nde başhekimin yanına verdiler. Sonra Sarıyer Verem Savaş Derneği’ne tayinim çıktı. Tevfik Sağlam Paşa’nın hanımı Naile Sağlam Hanım oranın kurucusu idi. Dispanser köşkün bahçesindeydi, önünde de güzel, üç katlı bir köşk vardı. Aşağıdaki kat hademeye, bir kat hemşireye, üst kat da doktora verildi. Bir nevi lojman oldu. Kışın Beyazıt’ta kalır, yazın mektepler tatil olunca köşke taşınırdık.

Ulaşımınız nasıldı, sahil yolu yapılmış mıydı?

O senelerde sahil yolu yeni yapılmıştı, Bebek’e kadar tramvay işlerdi. Vapur iki saat sürer; 07:20’de Eminönü’den biner, 09:20’de Sarıyer’de olurdum. 1957-1958 yılları böyle geçti. Demokrat Parti iktidar olmuş, İstanbul’da gözle görülür canlanma başlamıştı. Fabrikalar açıldı, işçiler işe alındı. Ulaşımda dolmuş usulü çıktı. Tramvay yerine dolmuşa binmeye başladık.

Sarıyer Verem Savaş Dispanseri’nde kaç yıl kaldınız?

Sarıyer ahalisi bana çok teveccüh etti, sevgi gösterdi. Bu alakadan çok

memnundum. Canıyürekten çalışır, gelenlerin her hastalığına bakardım. “Burası ciğer hastalarının yeri, başka hastalara bakmam” demezdim. Başka yerde doktor olmadığından Anadolu Kavağı’ndan, Rumeli Kavağı’ndan, Poyrazköy’den motorla ne çok hasta gelirdi. Öyle ki muayene öğleden sonraya sarkar, ancak saat dörtte beşte Beyazıt’taki muayenehanede olurdum. Bu sefer oradaki hastalarım çok beklerdi.

Öyle görünüyor ki iki yakanın da doktoru oldunuz. O günlerinizden biraz bahseder misiniz?

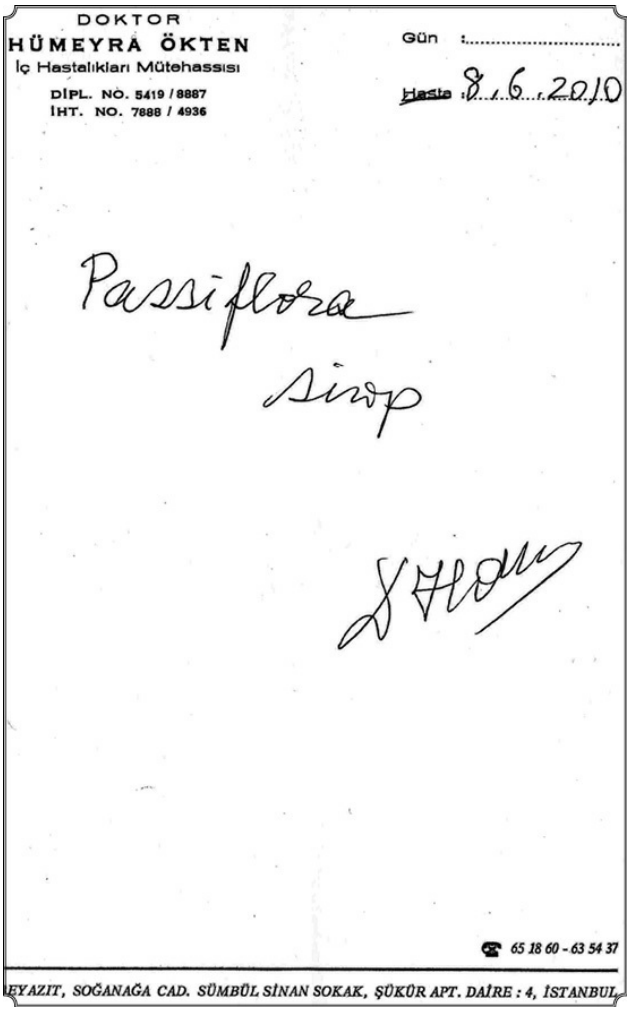

Ayşe Hümeyra Hanım, asistanlık yıllarında

Evet, öyle oldu. Fakat Sarıyer benim muhitime çok uzaktı. Yazın annemlerle birlikte orada oturuyoruz ama kışın Beyazıt’taki eve gidip geldiğim için zor oluyordu. Dispanserde hemşirelerle güzel bir sistem kurmuştuk. Onlar vazifelerini yaparlar, hastalar bittikten sonra da ben onların suallerine cevap verir, onları memnun ederdim. Onun için dispanserimiz çok muntazam idi. Bir gün odamda otururken Ankara Sağlık Bakanlığı’ndan müfettiş geldi. Beni başımda pamuklu eşarpla görünce “Doktor hanım nerede?” diye sordu. Ben de “Buyurun efendim” dedim ve dispanseri gezdirdim. Dispanserin nizamından çok memnun oldu, teşekkür ederek ayrıldı. Ankara’ya vereceği raporda başımdaki eşarptan bahsedecek mi diye kaygılanmıştım. Fakat bahsetmemiş, bilakis ‘Çalışkan, intizamlı doktor hanım’ demiş. İki sene böyle çalıştıktan sonra dernek başkanına yakın bir yer için istidamı verdim. Benim arkamdan Sarıyer ahalisi partiye müracaat etmiş, onlar da derneğe “Bu doktoru neden alıyorsunuz?” diye yazı yazmışlar. O zaman dernektekiler istidamı göstermişler de öyle razı oldular. Sonra Taksim’de Rehabilitasyon Şefi oldum. Yataktan kurtulan hastanın daha

da iyileşerek hayata kazandırılması servisindeydim. Orada bazı hastaları dispanserde, bazısını da evde tedavi ederdik.

Muayenehanenizi ne zaman açtınız?

DOKTOR
HÜMEYRA ÖKTEN
İç Hastalıkları Mütehassısı
DİPL. NO. 5419 / 8887
İHT. NO. 7888 / 4936

Gün :.....
Hasta :8.6.2010

Passiflora
Sirop

65 18 60 - 63 54 37
EYAZIT, SOĞANAĞA CAD. SÜMBÜL SİNAN SOKAK, ŞÜKÜR APT. DAİRE : 4, İSTANBUL

Ayşe Hümeyra Ökten'in yazdığı bir reçete

Evde hasta bakarken başarılı tedavilerimi gören komşular, Çarşıkapı'da Ulusoy Han'ın tanıdık sahibi ile anlaşmışlar. Böylece Çarşıkapı'daki camiye bitişik olan hanın ikinci katında muayenehane açtım. Yeri çok merkezi, komşularım da çok iyi idi. Ben dispanserden gecikince hastalarımı bekletir, sandalye verir; odası müsait ise hanımları oraya alırlardı. Çarşaflı hanımlar da gelirdi. Karşı dairede Davit Usta adında Sivaslı bir Ermeni vardı ama Ermenice bilmezdi. Çok güzel komşuluğumuz oldu ve on sene muayenehaneyi yürüttüm. Han tadilat geçirince çıkmak zorunda kaldım. O yıllarda sabah dispanserde çalışır,

öğleden sonra muayenehaneye gider, akşam yediye sekize kadar hasta bakar, yazın Kanlıca'da oturduğumuz zaman Çarşıkapı'dan Eminönü'ne, oradan da vapurla eve giderdim.

Handan çıkınca muayenehanemi Soğanağa'daki eve, karşı komşumuzun iki odasına taşıdım. Orayı Trabzon'dan çocuklarına üniversite okutmak için gelen bir aile tutmuş, başlarına da yaşı otuzu geçmiş, ismi de kendi de Melek gibi çok zarif bir hanım olan halaları vardı. Ben de onların dairesinde kapıya yakın iki odayı tutup, birini bekleme, diğerini muayene odası yaptım. Melek Hanım benim hastalarımı alır, onlara çay, fındık ikram ederdi. Hastalarımla ahbap oldu. Ben de onu gittiğim toplantılara götürürdüm. Fatih'te Rabia Hocaanne'nin evi vardı, bazen muayenehaneyi kapattıktan sonra akşam oraya giderdik.

Öyle çok güzel yıllarımız geçti ama çocuklar üniversiteyi bitirince Melek'in görevi de bitti. Bana "Doktor Abla seninle İstanbul'da kalayım, muayenehanede yatarım" derdi. Ama cesaret edemedim; annem vefat etmiş, Medine'den yeni gelmişim, kardeşim Amerika'dan gelecek. Evde eşyalar var, hırsızlık falan olur diye hayıflanırdım. Zaten bir hırsızlık teşebbüsü de yaşamış, Baltalimanı'nda üçüncü katta olduğumuz halde mutfağın balkonundan hırsız girmişti. Ama Melek "Doktor Abla hırsız senin eşyalarını görse bu eskilere nereden bulaştım der, almadan gider, bir de kızar" derdi. Melek'i yanıma alamadım. Sonra pişman oldum ama ne bileyim olmadı işte. Hem Suudi Arabistan'a gidip geliyorum hem de kardeşimle oturup onlara bir faydam olsun istiyordum. Böylece Melek memleketine, ben de Arabistan'a gittim. Yaz mevsimindeydik, annem vefat etmiş, yeğenlerim tatildeydi. Bu yüzden orada daha çok kaldım.

Daha sonra Melek Hanım'dan haber aldınız mı?

İstanbul'a geldikten sonra haberim oldu. Melek çok hastalanmış, kalın bağırsak kanseri olmuş. İstanbul Cerrahpaşa'da yattı, kan nakli yapılacaktı; benim kanım herkese uyduğu için hemen verdim. Sonra ablasının evine çıktı. Ben de yanında duruyorum. Bazen "Biraz da teyzemi dolaşayım" dediğimde, gönlü razı olmazdı. Bir gün teyzem bizi ziyarete gelmişti, ona "Doktor Abla beni bırakıp size gelmesin" demiş. Teyzem de ne yapsın, kabul etmiş. Teyzem, bana "Bak gelirsen kapıyı açmam" deyince, Melek ne kadar memnun oldu. Artık gece gündüz beraberiz ama o günden güne eriyor, o kadar halsiz kaldı ki yatamıyor, önüne yastıklar koyuyoruz, üzerine

dayanıyordu. Vefatından bir gün evvel ikindiden sonra birdenbire canlandı, bir zikre girdi ki, nasıl kuvvetli, insan gözüyle görmese inanmaz. O oturamayan, başını tutamayan Melek gitti, yerine başka birisi geldi. Ben kendini yoruyor diye arkasından okşuyor, Melekciğim artık yeter deyip sürekli salavat-ı şerife okuyordum ama o beni hiç duymuyordu. Böyle yarım saat sürdü. O kadar sesli zikrediyordu ki, oturduğumuz odanın önünde koridor, sonra hol, sonra salon vardı; ta oradan ablası ve ağabeyi duyup geldiler, kapıdan hayretle baktılar. Yarım saat sonra bir ağlama başladı, hiç konuşmuyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu, yastığa yattı, biraz uyudu uyumadı, yarım saat kırk beş dakika sonra uyandı; "Doktor abla şeyhim gelmişti, o zikir halindeydi, bana geçti" dedi. Yani böyle akılla fizikle anlaşılması mümkün değil. Ertesi gün vefat etti. Allah rahmet eylesin.

Melek Hanımlar gidince dairenizin akıbeti ne oldu?

Melekler gidince kendi dairemizin iki odasını muayenehane yaptım, kalan iki odayı da kiraya verdim. Ama kiracımız Süryani imiş. Kiralarken kış mevsimiydi, hanımın başında eşarp vardı, ismi Melek idi. Meğer Angel'miş. Sonra baktım, tuvalete ayakkabılarla giriyorlar, evde bir koku var, neyse o sene öyle idare ettik ve daha sonra onlardan çıkmalarını istedim. Bu sefer "Çocuğun mektebi var, bir sene daha izin verin" dediler. Bir sene daha sabrettim, muayenehaneye zaten haftada üç gün gidiyordum. Sonra çıktılar, biz de talebe kızlara verdik. O daha hayırlı oldu.

Hastalarınızın sizi bu kadar sevmelerinin sebebi nedir, onlara nasıl davranıyordunuz?

Evvela hastanede her hastayı muhakkak dolaşır, şikâyetini öğrenir, ona göre ilaç verirdim. Bu onlara moral olurdu. Hasta ayırmam, seçmem. Tabiiatım böyle ve bunun çok faydasını gördüm. Bir gün, yine nöbette hastaya bir ilaç vermiştim, ertesi gün Doktor Bey "Akşam hastaya ne verdiniz? Çok rahat etmiş" dedi, verdiğim ilacın adını söylediğimde "Allah Allah ben onları her zaman veriyorum ama bu gece çok rahat etti" dedi. Yani hasta doktoruna itimat etmeli, onun gözlerindeki bakışı bile insanı tedavi eder. Hastaya iyi bakar, sistematik muayene ederim. Bu muayene adetimin her zaman faydasını gördüm. Gerçi hasta sıra beklerken canı sıkılır ama içeriye girince yüzü gülerdi. Müdür Bey de "Hastalar beklerken kızıyor ama içeri girince memnun çıkıyorlar" derdi.

Bir gün genç bir delikanlı geldi; “Midem ağrıyor, kan kusuyorum” dedi. Şimdi sadece mide muayenesinden çok fazla bir şey anlaşılmaz, doğrudan doğruya röntgene havale edilir. Ben öyle yapmadım, umumi muayene için evvela sırtını dinledim, bir de baktım ki çocuğun ciğerleri hasta, verem olmuş, mideyle bir alakası yok. Hastalık da çok ilerlememiş, hemen tedaviye başladık.

Bir de belli etmeden hastanın başında okurdum. Onun için “Senin nöbetinde vefat etsek” derlerdi. Bazen hasta vefat eder ama benim hastam değil; hademeler onu soyup aşağıya indirecekler, hemen gider, “Yavaş olacaksınız, cenazeyi sarsmadan, incitmeden, hırpalamadan yavaş yavaş yapın, yarın biz de bu yatağa yatacağız” derdim. Tabii hastalar bunları duyar, nöbetimde vefat etmek isterlerdi.

Ben yalnız hastaları değil, her müslümanı severim. Hem de çok severim. Onlarda beni severlerdi. Aciz kullarız, duaya çok ihtiyacımız var. Sevgi olursa dua yürekten olur, uzaktan yakından insanlarla ‘ahiret kardeşliği’ dediğimiz bir yakınlık kuruluyor. Hafız Ayten’i de böyle tanımıştım. Beraber unutulmayacak bir hac yapmıştık. Kıran haccına niyetlenmiştik de; ihramlı olduğu günlerde hiç dünya kelamı konuşmadı mübarek kardeşim. Daha sonra ben hastalıktan zayıf düşünce Kumburgaz’da yazlıkta olduğu halde, ta oradan bizim eve, Baltalimanı’na taze yumurta getirirdi. Allah razı olsun hakkını hiç ödeyemem. Bir başka hatırladığım hastam da Malatya’dan Lütfiye Hanım. Klinikte uzun müddet yatmıştı. İyileştikten sonra memleketine gitti. Daima bana mektubunda, ‘doktor hanım gülden nazik hatırını sorarım’ diye yazardı da bu hitapdan çok memnun olurdum.

Size zorluk çıkartan hastalarınız oldu mu?

Hayır, hiç öyle bir şey hatırlamıyorum. İlk geldiğinde hasta yabancılık çekse, kızsa da, sonradan alakamı görünce candan dost olurdu. Mesela posta emeklisi, yaşlı Mehmet Emin Çelebi adında bir hastam vardı; dikiş bile dikermiş. Zarif bir İstanbul Efendisi. Çemberlitaş’ta Emin Paşa Hanı’nda oturur; “Beni paşa yap, benim adresim öyle” derdi. Bu hastanın bacak damarlarında iltihap olduğu için zaman zaman hastaneye yatar, ben onun durumunu bildiğim için çıkınca bakan olmaz diye nekahet döneminin sonuna kadar hastanede tutardım. Yalnızdı, hanımı ölmüş, oğlu da ayrı yaşıyordu.

Oğlu için “Bir evlilik yaptı, beni de unuttu, Allah’ı da” derdi. Ona bakacak kimse olmadığı için iltihaptan dolayı ayağında şişmeler, parmak arasında pişikler olurdu. Senede bir defa hastalığı nüksederdi. Dolayısıyla benim hastam olmuştu. Bir defasında senelik izine çıkmıştım, o gece nöbetçi Doktor Karabet “Bu hastalığı geçirmiş, artık çıksın” diye yazmış, o da çıkmak zorunda kalmış. İki gün sonra eve geldi, “O doktor beni taburcu etti, zaten isminde de meymenet yok. Hem kara, hem bet!” demişti.

Hastanızdan bahsederken İstanbul Efendisi dediniz. Bize bir İstanbul Efendisi tarif eder misiniz?

Mesela kıyafetine dikkat eder, ceketi, mintanı, konuşması başkadır. Devamlı tuvaletlidir. Hep efendimli cümlelerle, nazik konuşur, hal hatır sorar, hürmetkar olur. Bir hastam daha vardı. Balıkesir’den gelirdi. Senelerce geldi. Karaciğerinde kist vardı. O kist patlamış, karın içerisine yayılmış ama çok tehlikeli yerde değildi. Şikayetleri arttığı zaman bizde bir iki ay tedavi olurdu. Hala onunla konuşuyoruz.

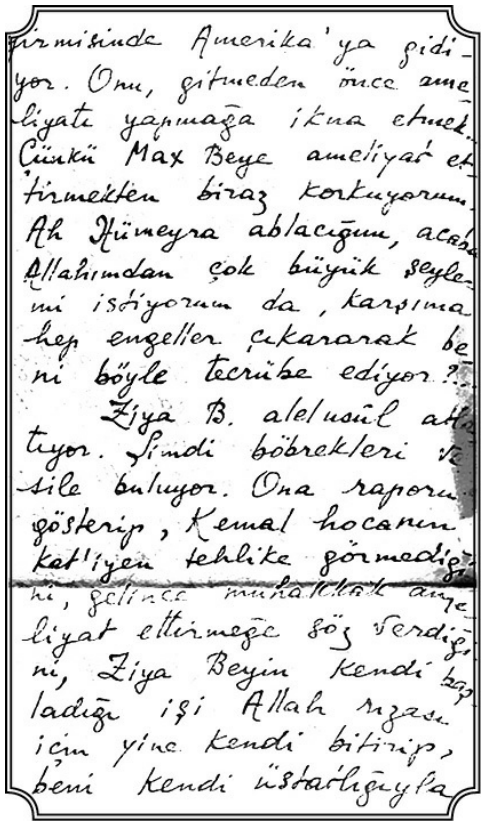
Hocalarınızın da doktoru oldunuz mu?

Evet, birçok hocamın doktoru oldum. Soğanağa’da oturuyor, Çarşıkapı’da muayenehanem var. Bir gece Azak yokuşunda bir apartmandaki hastaya çağırdılar. Gittim baktım, bir hanım sancısından kıvranıyor, yüzünü önce fark edemedim ama o beni görmüş; “Aaa talebem Hümeyra!” dedi. Meğer tarih hocam Sebahat Hanım’mış. O zamanın meşhur mide mütehassıslarından birine gitmiş, ona mide ilaçları vermiş ama ağrısı geçmemiş. Beni görünce ümitle “Aman Hümeyra dayanamıyorum, çok ağrıyor!” dedi. Hemen muayene ettim ve “Bu bal gibi safra kesesi!” diye teşhisi koydum. Artık tedaviye başladık, tabii hocam çok rahat etti. Ondan sonra ölünceye kadar beni bırakmadı. İki ayda bir muhakkak çağırırdı, gider, ilaçlarını ayarlardım. Sonra artık her işi bana danışır oldular, aile dostu olduk, bütün akrabalarına ben baktım. Beyi belediyede imar müdürüydü. Bir gün “Süleymaniye bir insan kabiliyeti, zekası ile yapılmaz, bunda ilahi bir ilham, manevi bir hal var” dedi de bu söz çok hoşuma gitti.

Bir gün Halil Nimetullah Bey’in hanımı Münire Hanım geldi. İstanbul’da doktor araştırıyormuş, ‘illa maaruf’ olsun demişler. O da beni bulmuş. İhtisas yapmaktaydım. Hanımın tansiyonu vardı. İlaçlarını verdim. Ben Hicaz’dayken tekrar rahatsızlanınca o günlerde meşhur olan hocamız Prof.

Muzaffer Esat Bey'e gitmişler. Tesadüf bu ya, hoca da benim verdiğim ilacı yazmış. Artık bana ne kadar itimat etmişti. Türkiye'de kaldığım sürede muhakkak gider, her ay muayene ederdim. Evde benden memnuniyetini efendisine anlatınca, Halil Nimetullah Bey 'tabibe-i hazıka-yı mütedeyyine' demiş.

Unutamadığınız hastalarınız muhakkak olmuştur, onlardan biraz bahseder misiniz?

birmisinde Amerika'ya gidi-
yor. Onu, gitmeden önce ame-
liyatı yapmağa ikna etmek.
Çünkü Max Beye ameliyat et-
tirmekten biraz korkuyorum.
Ah Hümeyra ablacığım, acaba
Allahımdan çok büyük seyler-
mi istiyorum da, karşıma
hep engeller çıkararak be-
ni böyle tecrübe ediyor?..
Ziya B. alelusûl atla-
tıyor. Şimdi böbrekleri ta-
sile buluyor. Ona raporu
göstermiş, Kemal hocanın
kat'iyen tehlike görmediği-
ni, gelince muhakkak ame-
liyat ettirmeğe söz verdiği-
ni, Ziya Beyin kendi bap-
ladığı işi Allah rızası
için yine kendi bitirip,
beni kendi üstatlığıyla

Ayşe Hümeyra Ökten'e hastası Sahire Sağman'ın yazdığı bir mektup

Var tabii. Hastanede asistan olduktan sonra bir gün acile hasta gelmiş. Gittim baktım ki Tahirü'l-Mevlevî Bey, mide kanaması geçirmiş, koğuşa yatırmışlar. Ben müdahale edeceğim ama öğle tatili, kimse yok. Beni görünce çok memnun oldu, ona hürmet ediyorum derken bir kanama daha başladı. Hemen başasistana koştum ama o günkü imkânlar kısıtlıydı. Yaşı da ilerlemişti, bir yerden kan bulup onu ameliyata alamadık. Tahirü'l-Mevlevî orada elimde vefat etti. Çok üzüldüm, bari "Cenazesini morga indirmeyelim" dedim ve mikroskopla baktığımız, tahlil yaptığımız kat laboratuvarı vardı, karyolasıyla oraya koyduk, üstünü örttük. Kapıyı açan hemen onu görmesin

diye de önüne bir paravan çektik. Orada arkadaşlardan Muammer Hanım daktiloda yazı yazıyordu, bir başka arkadaş “İşin bitince ben de yazacağım” diye seslenmiş ve kapıyı kapatmış ama odadan çıkmamış. Paravanın arkasına geçmiş ve çok yavaş sesle Muammer Hanım diye seslenmiş. Muammer Hanım ölü canlandı diye nasıl korkmuş, kağıtları bir tarafa savurmuş, koşarak odadan çıkmış. Üzüntüler arasında böyle oyunlar da olurdu, gençlik işte…

Yine ihtisas yapıyorum. Hastalarla çok alakalıyım. Hemşirelere de abla gibi davranır, çok alaka gösterirdim. Bir gün “Cerrahide bir hasta var, sizden bahsedince görmek istedi, ne olur gidip görün” dediler. Gittim, 20 yaşlarında genç bir kız; adı Sahire Sağman. Nişantaşı’nda oturan kozmopolit bir ailenin kızıymış. Çok zayıf, bembeyaz yatıyor. On dört yaşında kolej talebesiyken Romatoid Arterit olmuş. Bu hastalık, mafsallarda şiddetli ağrı yapar ve hareket ağrının şiddetini daha da artırır, onun için hasta hiç hareket etmez. Hareketsizlik de mafsalın kemikleşmesine sebep olurdu; böylece kızın bütün bacakları, vücudu kemikleşmişti. Sadece bir sağ kolu ve boynu işliyordu. Ayaklarını uzatmış, “Şu ayaklarım gözümün önünden çekildiği gün secdeye kapanacağım” derdi. Neyse kızcağız böyle dümdüz yatıyordu; konuşmaya başladık, oradan buradan derken metafizikle ilgili mevzulara geldik. Aileden hiçbir şey öğrenmemiş. Zaten ailenin o tarafla alakası yoktu, ama kendisi çok sağlam bağlanmıştı. Bana “Doktor Abla geceleyin Allah’la baş başa kalıyorum, ruhum yükseliyor, bir haller oluyor, Cenab-ı Hakk’a yaklaştığımı hissediyorum, Rabbim bana fevkalade haller yaşatıyor” dedi. İşte böyle bir maneviyata bağlanmıştı.

Sonra biz onunla dost olduk. O günlerde yeni bir usul olarak protez çıkmıştı. Avrupa’da eğitim gören doçentlerden biri “Diz mafsallarını kırıp oraya protez takayım, hiç olmazsa yürürsün” demiş. O ümitle hastaneye yatmıştı. İşte ben o zaman tanıdım. Fakat uygulama başarılı olmadı. Üstelik ayakları da kırıldı. Hastaneden çıktıktan sonra beni bırakmadı, ben de ondan kopamadım. Ne müşkülü, problemi olsa çağırır, seve seve giderdim. Böyle üç dört sene devam etti. Hastalığı başlayıp hareketleri iyice azalınca, aileme yük olmayayım diye lisanını ilerletmiş. Gazetede ‘İngilizce romanlar için tercüman aranıyor’ diye ilan görmüş. Kız kardeşi vasıtasıyla müracaat edince beğenmişler. O haliyle tercüme edip para kazandı. Çok vefakâr bir kız kardeşi vardı. Bu işin getir götürünü o yaptı. Hastaneden çıkınca evine gidip gelmeye başladım. Sohbetten çok hoşlanırdı. İşim olduğu için gidemediğim zaman çalışan sağ eliyle tebrik kartı çizer, bazen de mektup gönderirdi. Çok

güzel çiçekler çizer, ince ruhlu olduğundan çok güzel yazardı. O zamanlar annem babam hayatta olduğu için Suudi Arabistan'da az kalırdım. Sonra bir gün yine davet etti. Gittim; "Ben artık çok ağırlaştım, bir mum gibi söneceğim ama son nefesimde başımda otur, seninle beraber okuyabildiğim kadar dua okuyayım" dedi. Öğleden evvel böyle konuştuk. Akşam sofrada babama söyledim, izin verdi. Yemekten sonra tramvaya binip saat onda Nişantaşı'nda oldum. Beni görünce çok memnun oldu. Sürekli yatmaktan dolayı böbrekleri çalışmıyordu, diyaliz de henüz yaygın değildi. Beraber oturduk, kapıyı kapattık, başında okuyorum, böyle saatler geçti. Ben okuyor, o bana bakarak dualara iştirak etmeye çalışıyordu, yavaş yavaş gözler manasını kaybetti -gözlerinin yeşille mavi arası çok tatlı bir rengi vardı, gözün bakışı başkadır, canlılığı da, manayı da görür, anlarsınız- ben okuyorum, o duayı takip ediyor derken sabaha yakın bir vakitte, bir anda kalbi durdu. Allah rahmet eylesin. On seneden fazla yattı ama o kadar Allah'a yaklaşmıştı ki dediği gibi oldu. Öyle mum gibi bir anda gözleri manasını kaybetti, cam gibi oldu. İşte o gözlerinin ferinin sönmesi anını unutamıyorum. Hala mektuplarını saklarım, öyle güzeller ki, mekanı cennet olsun. İnsan doktordan yalnız hastalık için değil, birçok durumlarda da yardım istiyor. Belki benim dine yakın olmamın da bunda tesiri vardır.

Tedavi ettiğiniz kişi veya yakınlarıyla daha sonra görüşüyor muydunuz?

Doktor Türkan çocuk mütehassısıdır. Teyzesinin kızı menenjit tüberküloz olmuştu. Ben kliniğe ilk başladığım, zaman daha önce söylemiştim, gençler bu hastalıktan yatıyor; tedavisi olmadığından ölecek diye ona çok acırdım. Bu hadise 1947'de oldu, 1949'da streptomisin bulundu ve tüberküloz artık tedavi ediliyordu. İşte 1954 senesinde bir gün Doktor Türkan yeğeniyle hastaneye geldi. Ben muayeneye başlamışım, enseyi elleyince menenjit demişim. Ondan sonra yatırdık, her gün serumlar, iğneler yaptık -tedavi için belki altmış yetmiş defa o genç kıza bel kemiğinden iğne yaptık- tedavi aylarca sürdü ama başarılı oldu. Hanım hala hayatta. Şimdi o günkü iğneler aklıma geldi. İğneler o zaman kaynatılarak kullanılır, hatta iğnenin ucu körleşir, onu bileye gönderir, sonra yine kullanırdık. Şimdiki gibi kullan-at usulü henüz yoktu. Böyle böyle çok hasta tedavi ettik. İşte şimdi sokakta gezerken bazen "Siz benim babaannemi, anneannemi tedavi etmişsiniz" diyen gençlere rastlıyorum da çok memnun oluyorum.

Bir başka hatıram da iki sene evvel Medine'deyiz, akşam namazına gittim,

yanımda da iki tane Türk var, onlarla konuşuyordum. Sağ tarafımda hac veya umre için Türkiye'den geldiği belli olan bir hanım vardı. Biz Türkçe konuşunca Türk olduğumuzu anladı ve "Nereden geldiniz?" dedi. Sonra yüzüme baktı baktı, "Senin ismin nedir?" dedi. Ben de şivesinden Güneydoğu'dan geldiğini anladım ve oralarda Hümeyra ismini kullanmazlar, zor gelir diye düşünüp Ayşe dedim. Bazen Hümeyra ismimde sıkıntı olurdu. Hicaz'da otobüslere binerken memurlar Hüneyra diye yanlış yazar, ben de o zaman ismim Ayşe derdim. Neyse o hacı hanımda bana baktı baktı ve "Bundan yirmi beş sene evvel İstanbul'a gittim, orada beni bir doktor muayene etmişti, sana ne kadar çok benziyor" dedi. O zaman gülmeye başladım. "Ay o benim!" dedim de kadın ne kadar memnun oldu. Tabii İstanbul'da senelerce benden başka örtülü doktor yoktu.

Bir gün klinikte çalışıyorum, bir hanım geldi, yanında da yetişkin kızı var; "Halanız Hafız Hanım'ın dostuyduk, onunla görüşürken sizden hep övgüyle bahsederdi, ben de evlenip kızım olursa ismini Hümeyra koyacağım diye ahdettim. Sonra evlendim, kızım Hümeyra doğdu, 28 yaşına geldi, sizinle tanıştırayım diye getirdim" dedi.

Medine'de bir ahbabımız Almanya'ya gitmiş ve orada İstanbul'dan gitme bir aile ile dost olmuşlar. Dilek isminde lise mezunu bir kızları varmış. Yine Almanya'da İstanbul Sarıyer'de oturan zengin, yalıları olan başka bir aileyle de ahbap olmuşlar. Ahbaplık ilerleyince aile Dilek'i oğluna istemiş ama Dilek çocuğun biraz anormal olduğunu duyunca reddetmiş. Fakat babası çok istiyor, "İlla evlendireceğim" diyormuş. O zaman Medine'den beni tanıyan aile, benimle görüşmelerini tavsiye etmiş ve "Doktor Abla'ya bir gidin, baksın. Olur mu, olmaz mı size söylesin" demiş. Neyse İstanbul'a geldiler, minibüsleri vardı, hep birlikte Sarıyer'e gidip yalıya misafir olduk. Yalı hakikaten güzel, ikramlar falan derken delikanlı kapıdan girdi; yetişmiş, güzel, boylu poslu. Fakat böyle küt küt yürüyor, şap şap elimizi öptü, zihinsel engelli olduğu belliydi. Tabii biz bunu gördük ama hiçbir şey demeden eve döndük. Babaya "Katiyen olmaz, senin kızın lise mezunu, zihinsel engelli biriyle evlenmesi olacak şey mi, zengin insanlara hizmetçi mi veriyorsun" diye epey konuşup ikna ettim, neyse vazgeçtiler. Dilek buna çok memnun oldu, "Hayatımı kurtardın Doktor Abla, ileride evlenir, kızım olursa hem doktor yapacağım hem de ismini Hümeyra koyacağım" dedi. Hakikaten seneler geçti, belki yirmi sene… Dilek evlenmiş, kızı olmuş, ismini Hümeyra koymuş. İstanbul'a geldiler, beni buldular. Baktım, Hümeyra büyümüş,

tıbbiyeye başlamış, sonra da mezun oldu. “Size davetiye gönderelim, Almanya’ya gelin” diyorlar ama henüz nasip olmadı. İşte doktorluğun yanında böyle vazifeler de oluyor.

Burada konu değişecek ama din adamlarının hastane ziyaretlerinde bulunmalarını nasıl karşılıyorsunuz? Bir doktor olarak bu konuya nasıl yaklaşırsınız?

Eğer iç açıcı, ferahlık verici, müspet şeyler söylenirse çok iyi gelir. Yarın ölecek olan hastaya bile böyle davranırlarsa moral olur. Sadece dua ve moral vermek yeter, ahbap, dost gibi teselli etmek için gidilmeli.

Bu sene ilk defa televizyonda duydum, -eski eğitim camiasından mı, eski doktorlardan mı şimdi kimin söylediğini unuttum- Darülfünun’dan Üniversite’ye dönüldüğü zaman, demek ki 1933’ler olacak, tekkeler kapatılmıştı. O zaman Mazhar Osman Bey, Ankara’ya Eğitim Bakanı’na gidip “Kapatılan tekkelerde çok kıymetli zevat var. Onların hepsini kenarlarda atıl bırakmayalım, Bakırköy Akıl Hastanesi’nde bir servis açalım, gelip hastalara okusun, onlarla konuşsun, dua etsinler” diye teklif götürmüş ama Bakan “Doktor bunu ne sen söylemiş ol ne de ben duymuş olayım” demiş. Yani bu mesele çok önemli, bir psikoterapist, ilim adamı konuyu Ankara’ya söyleyecek kadar cesaret etmiş. Çünkü o zamanlar böyle şeyler hiç ağıza alınmazdı.

Doktor Abla anladığım kadarıyla göreve başladığınız zamandan itibaren hem Türkiye’de hem de Arabistan’da yaşıyorsunuz. Her iki tarafta da kurulu bir düzeniniz oldu. Her iki tarafı da idare etmek zor olmadı mı?

İlk yıllarda annem babam hayattayken Arabistan’a ikamem yanmasın diye yılda iki kere giriş yapar, bir ay kalır, İstanbul’a dönerdim. Burada muayenehanem vardı. Annemin vefatına kadar böyle devam etti. Sonra muayenemi eve taşıdım, Arabistan’a gittiğimde de kapatırdım. O yıllarda kardeşim Amerika’daydı. Onlar gelince Baltalimanı’ndaki evde birlikte oturduk. Kardeşimin hanımı lisede edebiyat öğretmeni idi. Sonra Eğitim Fakültesi’ne geçti. Haftanın üç günü anneleri okula gider, evde çocuklara ben bakardım. Onun evde olduğu diğer üç günde de ben muayenehaneye giderdim. Yazın da Arabistan’a giderdim.

Bir de dernek doktorluğunuz var. Bu görevinizi anlatabilir misiniz?

1981 senesinde Medine’den İstanbul’a dönmüştüm, mekteplerin açılma

zamanıydı ama o sene çocukları yuvaya vermişler. Çok üzüldüm ve “Keşke gelmeseydim” dedim. Ertesi gün hemen Medine’ye mektup yazdım. Ama bir sonraki gün eve telefon geldi ve “Doktor abla Fatih’te bir dispanser açtık, buyurun görüşelim, beraber çalışalım” dediler. İşte o zaman sonbaharda Fatih’te çalışmaya başladım ve emekli oluncaya kadar 25 sene çalıştım.

Aslında onlarla Hoca Efendi hayattayken tanışmıştık. Hoca Efendi’den sonra da devam ettirdik. Dernek İskenderpaşa’nın aşağı katında idi. Hoca Efendi “Gel, burada hasta muayene et” demişti ama cesaret edememiştim. Vefatından sonra Fatih Hastanesi’ni beni tanıyan insanlar aldı ve Şifa ve Sağlık Derneği diye bir dernek kurdular. Beni davet ettiler, gittiğimde henüz ihtisasını yapmamış genç bir doktor olan Şükran Hanım -Allah rahmet eylesin- kapının yanında oturuyordu; “Doktor abla biz burada dava için çalışıyoruz” dedi. O zaman hayır diyemedim ve başladım. Hiç ücret konuşmadım. Sadece Medine’ye gitme zamanım geldiğinde, bir ay gidip dönmeyi şart koştum. Onlar da kabul ettiler ve böyle başladı. O yıllarda hastaneye günde bir iki hasta gelirken, benden sonra bu sayı elli hastaya kadar çıktı.

Siz Medine’ye gittiğiniz zamanlar dernektekiler ne yapıyorlardı?

Medine’ye gideceğim zaman onlar, yerime eski doktorlarını koyarlardı. O zaman ihtisastan arkadaşım olan Doktor Güzin’i tavsiye ettim. Uzmandı ve emekliydi, çalışmayı severdi, müsaitti yani. Böylece Suudi Arabistan’a gidip gelmem problem olmadı. Güzin’e de bir meşgale çıktığından seve seve gelir, çalışırdı. Medine’de çalışırken evvela Memduh Ağabey kefilimdi. Çok yardımını gördüm. Birkaç sene sonra beyin kanaması geçirmiş, felç olmuş, hastanede yatıyor. Medine’de kalacağım süre içinde hastanede ona refakatçi oldum. Yanında hanımı kalıyordu ama doktorlarla ben konuşurdum. Medine’nin dışına ecnebi doktorlar gelsin, çalışsın diye bir havayolları hastanesi yapmışlar. Oğlu orada çalıştığından Memduh Ağabey’i oraya yatırmışlar. Bir ay sonra çıktı. Ben de muamelemi yapıp döndüm. Altı ay sonra gittiğimde yine hayattaydı fakat kendini rahatsız hissediyordu, beni uğurlamaya geldiğinde “Doktor Bacım acaba bir daha görüşecek miyiz?” dedi. “İnşallah Memduh Ağabey” dedim ama bir müddet sonra namazda vefat etmiş, secdeden kalkamamış.

Doktor olmasam kefaletim oğluna geçecekti ama Suudi Arabistan’da “Doktorun kefili muhakkak doktor olacak” diye yeni bir kanun çıkınca

kefilsiz kaldım. Bu sefer tanıdıklar araya girdi, oradaki bir hastanede çalışmaya başladım. Böylece ikame almam kolay oldu. Tekrar İstanbul'a geldim, altı ay sonra gittim, hastanede çalışmaya başladım, çok da faydalı oldum, hastanenin usulünü öğrendim. Ama İstanbul'a dönüşüm aksıyor, orada daha fazla kalıyordum. Gerçi İstanbul'da Güzin idare ediyordu, buradan bir problem çıkmadı. Fakat oradaki hastane daha sonra beni bu şekilde istemedi, kefaletimi bıraktı. Sonra Allah razı olsun o Kırım'dan gelmiş Murat Efendi amcanın torunu, Süleyman Bey'in oğlu, Doktor Murat'ın babası Emin Süleyman Murat Kırımlı benim kefilim oldu da rahatladım. Şimdi artık çok rahatım.

Sekizinci Bölüm / Kutsal Topraklarda: "Medine'ye Gidince Kopamayacak Kadar Bağlandım, Orasını Vatanım Gibi Hissetim. Fakat İstanbul'da da Ailem Vardı"

Hacca görevli giden ilk hanım doktorsunuz. Nasıl oldu anlatır mısınız?

1950'den evvelki yıllarda hac yolu kapalıydı. Demokrat Parti iktidar olunca hac yolu açıldı ve gidilmeye başlandı. Ne zaman muhitimizde hacca giden birini duysam hemen "Ay ben de gideyim" diye heves eder, iç geçirir, imrenirdim. Mesela Mümin Hoca'nın hanımı hacca gitmiş diye konuşurlar, hemen "Ben de gideyim" veyahut Fatih'ten Rabia Teyzeler gitti diye duyar, "Ben de gideyim" derdim. Babamdan da hac ile alakalı çok güzel bilgiler edinmiştim ama havanın sıcaklığı, oradaki iklim hakkında hiçbir fikrim yoktu, sadece gitmek istiyordum. Bir de hastalara çok hizmet eder, onları memnun ederdim. Hastanede aylık nöbetçi listesi asıldığında hastalar benden evvel listeye bakar, nöbetçi olduğum geceler çok sevinir, adeta bayram eder, hep "Doktor Hanım ayağın hacca, Mekke'ye, Kabe'ye varsın" diye dua ederlerdi. Allah onlardan razı olsun, hem de ne çok dua ederlerdi.

Neyse Kızılay ilk defa 1952 senesinde kendi bünyesindeki yaşlı doktorları hacca götürmüş, fakat Ağustos ayına denk geldiği için doktorlar sıcaktan hasta olup çalışamamışlar. Bunun üzerine ertesi sene üniversiteden genç, çalışkan doktor talebinde bulunmuşlar. Dekanlık da bu talebi kapıya asmış. Ama ben hep hastanede çalıştığımdan ilandan haberim olmadı. Zaten kimse de müracaat etmemiş ve süre dolmuş. Bu sefer hocalar devreye girmişler. İşte

ben o zaman haberdar oldum. Üniversitede başım açıktı ama namazlarımı gizli kılardım. Müslümanların aleyhine söylenen sözlere karışmaz, münakaşadan hoşlanmazdım. En çok da onları susturamayıp, daha çok günaha girersem diye korkardım. Bunlardan dolayı kimse benim dindar olduğumu, ibadet yaptığımı bilmez sanırdım. Ama öyle değilmiş, yine de anlamışlar. Baş asistanımız Servet Bey, 'Hümeyra dindardır, gider' demiş.

Haziran ayıydı, Prof. Dr. Müfide Hanım imtihan yapıyor, ben de asistanı olarak yardım ediyorum. Bir hasta başında imtihan yapıyorduk ki kapı çaldı ve Başasistan Dr. Sermet Bey -vefat ettiyse Allah rahmet eylesin- beni çağırdı ve "Kızılay hacca doktor gönderecekmiş, gider misin?" dedi. Evvela böyle bir şeyin olamayacağını düşünerek şaka yaptıklarını sandım ve gayri ihtiyari güldüm. Sonra hakikat olduğunu anladım, o kadar memnun oldum ki, hemen "Tabii giderim" dedim. İşte o an serviste yatan bir hastaya hemşirenin yapacağı yardımı yaptığımda "Doktor Hanım ayağınız Kabe'ye varsın" duasını hatırladım. Bu teklife o kadar memnun oldum ki, hemen dışarı çıkıp bir müddet kapının arkasında heyecanımın yatışmasını bekledim ve "Ya Rabbi hastanın duası kabul olur, elhamdülillah" dedim. Ben kabul edince ismimi ilana yazmışlar. Sonra bazı doktorlara da cesaret gelmiş, müracaat 14 kişi olmuş. Kızılay ise 8 kişi istiyor. Bu sefer kura çekmeye karar verdiler. Klinikte toplandık, o anda Allah söyletecek ya, Müfide Hanım "Hümeyra ilk talip oldu, onu kuraya sokmayalım" dedi. Herkes kabul etti. Zaten diğerleri erkekmiş. Dolayısıyla bir hanım, yedi erkek doktor olarak Temmuz-Ağustos 1953'te Kızılay ile ilk defa görevli olarak hacca gittim.

Yolculuğunuz nasıldı?

Yolculuğumuzu İstanbul vapuruyla yaptık. Vapurun hanımlara ait kocaman salonu vardı. Tabii ben hacda görevli olmak nedir, hiçbir şey bilmiyorum ama doktoruz, nerede olursak olalım doktorluk yaparım diye düşünürdüm. Vazifemin vapurda doktorluk yapmak olduğunu zannediyordum, vapurdan inince de "Nasıl olsa gencim, açlığa susuzluğa dayanır, hacılara hizmet ederim, onlar da beni arabalarına alır, Mekke'ye gider, hacı olurum" diye düşünüyordum. Vapurun doktoru olduğu halde hanım doktorum diye bütün hanım hacılar bana teveccüh ederdi. Artık hep koşma halinde çok çalışıyormuşum ki, Başkan Enver Güreli Bey[68] "Doktor Hanım bu kadar çalışma" demişti. O zaman ticaret bakanıydı. Ben gerçekten çok hizmet ettim. Hacılar çok memnun olmuşlardı. Hatta o kadar ki dayım Beyazıt Kahvesi'ne

gitmiş, kahvede bile benden bahsediyorlarmış.

Neyse vakit geldi, bir Pazar günü İstanbul'dan yola çıktık. Vapurda başımı örttüm. Doktor kıyafetim de beyaz, ihram gibi. Pazartesi sabahı İzmir'e demir attık ve oradaki hacıları aldık, sonra da Akdeniz'e çıktık. İki gün hiç kara görmeden cenuba geçtik. İskenderiye'de bir gün durduk ama gemiden inmedik. Süveyş Kanalı'na geldik, kanalın bazı yeri iki, bazı yeri tek yoldu, duvardaki saat gibi işaretlerden karşı yolda vapur olduğu anlaşılır ve diğer taraftakiler bekler, sonra giderdi. Bir iki defa böyle dar yerlerde bekleyerek Süveyş'i bir günde geçtik. İsmailiye şehrine uğradık. Ertesi gün Kuzeybatı'dan Güneydoğu'ya doğru verev bir hat izleyerek Kızıldeniz'i geçtik. O gece fırtınaya tutulduk. Koca İstanbul gemisi kayık gibi sallanıyordu. Hacılar rahatsız oldular. Hastalar arasında koşturup durdum. Ve pazar günü Cidde limanına ulaştık.

Nihayet Cidde'desiniz, doktorluk bitti mi?

Tabii ki bitmedi. Biz sağlık ekibiydik; iki üç tane cankurtaran, aşçı, hemşireler, sağlık memurları, doktorlar vardı. Suudi Arabistan bize deniz kenarında bir yer gösterdi, oraya muayene, yemek, tuvalet, hanımlara ve erkeklere yatmaları için ayrı ayrı çadırlar kuruldu. Kafile başkanımız Enver Güreli Bey; "Ekip ikiye ayrılacak, nereyi istersin Doktor Hanım?" deyince "Siz bilirsiniz" dedim. O da Mekke grubuna yazmış. Gece yola çıktık ve eski Cidde yolundan -şimdi oraya Cervel deniliyor- Mekke'ye vardık. Sabah olunca öyle şaşırdım ki yerlerde beyaz entarili adamlar yatıyor, sokaklar toprak, kum, sıcak, su az. Birkaç yerde kuyu var, oradan sakalar su taşıyor, sakalığı da Yemenli, Pakistanlı fakir fukaralar yapıyordu. Su satan Yemenliler 'moye moye', Pakistanlılar da 'pani pani' derdi.

Hacı sayısını hatırlıyor musunuz?

Yol uzunca bir süre kapalı olduğu için Türk hacı çoktu, elli binin üstünde, hatta yetmiş bin civarlarında diyebilirim. Benim bindiğim ilk vapurda bin kişi vardı. İstanbul gemisi bizi bıraktıktan sonra tekrar geri döndü ve altı yüz kişilik ikinci kafileyi alarak Cidde'ye geldi. Hacdan sonra kafileler aynı vapurla geri geldiler. Biz ise son vapurla döndük. Mehmet Zahid Kotku Efendi[69] ikinci kafiledeymiş. Dönüş yolunda vapurda tanıştık. Ayrıca özel vapurlar da vardı. İkinci kafileyle dönerken yine önce İzmir'e uğradık. O zaman bir çiçek salgını şaiyası çıktı. Bize ambargo koydular. İzmir'in Urla

Limanı'nda karantinaya alındık. Bir hafta kaldık. Vapur, yüzen kocaman bir otel gibiydi, akıntının tesiriyle sürekli dönerdi. Gece yatarız; kalktığımızda vapur dönmüş, manzara değişmiş. Namazlar güvertede cemaatle kılınırdı. O vapurda çok güzel vakit geçirdik. Mehmet Zahid Kotku Efendi ile 15 gün beraber kaldık. O zaman Zeyrek Camii imamıydı.

O yıllarda Diyanet'ten görevli kimse var mıydı?

Yoktu. Diyanet çok sonra devreye girdi. Bizim kafilenin imamı Muzaffer Ozak[70] Hoca'ydı, sahaflarda kitapçı dükkanı vardı. O zaman genç tabii, kafileye imamet etti ama biz vazifeli olduğumuzdan arkasında namaz kılamadık. Ekseriya namazlarımızı kendimiz kılardık. Vardiya bitince de Harem-i Şerif'e gider, cemaate uyardık.

Yol ücreti ne kadardı?

Şimdi İstanbul'dan tanıdığım, İğneci Ayşe Hanım Teyze vardı. Dönüşte vapurda onunla buluştuk. Efendisinin maaşı yanında, iğnecilik yaparak hayatını kazanıyordu. O; "Bin liram vardı ama param bitmedi" demişti. Gerçi ucuz olsun diye ambar bileti almış. Kamara ise bin lirayı geçebilir. 1953 yılında böyleydi.

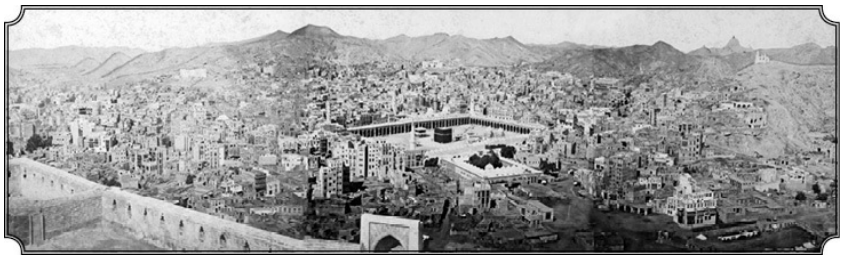
Türk hacılarının yaş ortalaması kaçtı? İnsanlar genellikle kaç yaşlarında hacca gidiyorlardı?

Çok, çok yaşlıydılar. "Ticaretten elimizi çekelim, bir daha günaha girmeyecek yaşa geldiğimizde hacca gidelim' diyorlardı.

Şimdi de Mekke sürecini konuşalım isterseniz?

Eskiden delil usulü vardı. Yani Mekke sakinleri, hacıları misafir etmek için geldikleri şehirlere göre aileleri ayarlar ve delili olurlardı. Delillik hakkını almak çok zordu. Birçok imtihan yapılırdı. Mesela 'Aile, hacıları misafir etmeye müsait mi, onları muhafaza edebilecek mi, ihtiyaçlarını, ibadetlerini yerine getirmek için çalışacak mı?' gibi şartları yerine getirmeliydi. Delilin kendi evi yoksa kiralık ev ve hizmetkar tutar, tavafı yaptırır, duaları okuturdu. O yıllarda daha iyi ibadet edildiğini düşünüyorum. Çünkü delil herkesle teker teker ilgilenirdi. Hava meydanına gelince oradaki memurlar hangi memleket diye sorar ya da nüfustan bakarak "İstanbul hacısı şuraya" diye yerleştirirlerdi. Bizim hacılarımız da öyle yerleşti. Delillere Mekke'de mutavvıf/tavaf ettiren derlerdi.

Türk Kızılay’ı olarak bize gösterilen yere Sahra Hastane çadırlarımızı kurduk ve hastalar gelmeye başladı. Ağustos ayındayız, klima da yok. O zamanlar böyle şişe suları, gazoz, hiçbir şey yoktu. Su açıkta; testi, tulum ve tenekelerde satılırdı. Üstelik çok ihtiyaç olur, insanın ağzı kurur, dili damağına yapışırdı. Sokakta hacılara büyük büyük leğenlerin içinde şerbet satılırdı; rengi bazen pembe, bazen de sarı olurdu. O leğenin ortasına bir karış genişliğinde tahta konur, üstüne bardaklar dizilir; içilen bardaklar çalkalanmadan kepçeyle şerbet konurdu. Bundan dolayı hacıların çoğu ishal olurdu. Bazen cankurtarana binip yoldan geçerken; bayılmış, yatmış hacılarımızı görür, onları alır, çadıra getirip soğuk su banyosuna yatırırdık. Tabii bazısı uyanır, bazısı uyanmazdı. Hacılarımızı kıyafetinden tanırdık; ekseriyetle memleketteki gibi çuhadan yapılmış, kalın pantolon, mintan, bir de yelek giyerlerdi.

Mekke-i Mükkerreme Şehrinin eski hâli

İlk haccınız çok çetin olmuş. Bize biraz anlatır mısınız?

Biz nöbet usulü çalışır, nöbet ertesi Beytullah’a tavafa giderdik. İşte böyle çalışırken hac günü geldi, 19 Ağustos arefeydi. Terviye günü Arafat’ta çadırlar kuruldu. Biz de akşamdan çıktık, erkekler ihramlı olduğu için başları açık, Ağustos güneşinden hasta oldular, çalışamadılar. Ben ise başımın üstüne buz torbası koydum, torbayı da yanındaki halkalardan gazlı bezle bağladım. “Burası hizmet yeri, oturmak olmaz” dedim ve çadır çadır dolaştım. Allah’a “Ya Rabbi bana her sene hac nasip et, buraya her sene geleyim” diye dua ettim. Elhamdülillah kabul oldu. Ondan sonra her hacda Arafat’ta oldum. Gerçi şimdi bana gençler hizmet ediyorlar ama önceleri ben de çok çalıştım. Kızılay doktoru olarak gitmediğim sonraki senelerde bile, orada olduğum duyulur duyulmaz hemen hastaya götürürlerdi. Çok güzel hizmetlerim oldu. O yıllarda Arafat’ta hiç ağaç yoktu. Birkaç sene sonra hac dönüşü Bedriye Yakamercan Hocamızı ziyarete gittim. Aynı zamanda doktoru olmuştum. Her İstanbul’a geldiğimde ona gider, hurma ya da ufak bir

hediyeyle onu ziyaret ederdim. O zaman bana, hadis kitabında "Ahir zamanda Arafat ağaçlanacakmış" diye okuduğunu söylemişti. Bu da iki üç senede gerçekleşti. Şimdi Arafat, gölgesinde oturduğumuz ağaçlarla doldu.

Hem çalışıyorsunuz hem de hacca gidiyorsunuz. Bunu nasıl başardınız?

Kolay olmadı. Dispanserde çalışmam çok sürmedi, istifa ettim. İkinci gidişimde annem-babam ile beraber hacdan dönerken Cidde'de Ahmed Zeki Bey'le tanıştık. O bize, 'İstanbul'a salimen vardığınızı bildirin' diye rica etmişti. İstanbul'a döndükten sonra annem mektup yazdı. Ahmed Zeki Bey'de bayramlarda tebriklerle alakayı devam ettirdi. O zaman ben Verem Savaş Derneği Dispanseri'nde çalışıyordum. İznimi Temmuz ayına denk getirdim; hac da ayın ortasındaydı. Dönüş biletim 31 Temmuz olduğundan "Ayın birinde vazifeye başlarım, problem olmaz" diye düşündüm. Fakat tayyare rötar yaptı, gece kalkacak iken sabah kalktı ve öğleye doğru ancak eve gelebildim. Bizi yaz aylarında izinli doktorların yerine kaydırırlardı; beni de Balat'ta bir dispansere vermişler. Gecikince dispansere gitmedim. O zaman hemşireler, "Doktor hanım gelmedi" diye merkeze haber vermişler, onlar da nedenini öğrenmek için Soğanağa'daki eve adam göndermişler. Biz de o gün anneanneme gittiğimizden evde kimse yoktu. Komşulara sorunca; "Hacca gitti" demişler. Neyse ertesi gün dispansere gittim, iki üç gün sonra; "Vazifeye neden gününde başlamadınız? Sebebini izah edin" diye bir yazı geldi. Meğer çalışanın yurtdışına çıkarken merkezden izin alınması lazımmış, tabii onu bilmiyordum. Orası devlet dairesi değil, dernek diye düşündüm. Bunun üzerine güzel bir mektup yazdım, ilk günü vazifede bulunacaktım, dönüşü ona göre ayarlamıştım ama rötar oldu diye açıkladım. Oradan "Bir daha tekerrür etmemek şartıyla vazifenize devam edin" cevabı geldi. O yıllarda Suudi Arabistan doktor, eczacı ve mühendislere oturma müsaadesi veriyormuş. Ben de doktor olduğum için müracaat ettim. Bizim Hariciye Bakanlığı'ndan, Suudi Sağlık Bakanlığı'na yazı gitti. Oradan "Kendi paranızla gelip serbest tababet yapmanız şartıyla, oturma izni veririz" cevabı gelince babamla birlikte istifa edip Medine yolunu tuttuk. Bize uzun muamelelerden sonra oturma müsaadesi verdiler. Ben de oturum iznimi kaybetmemek için senede iki kere giriş çıkış yapardım ve biri mutlaka hac zamanı olurdu.

Bu olaydan sonra tekrar dispanserlerde çalıştınız mı?

Bu sefer İstanbul'a geldiğimde dispanserden, tekrar çalışmamı istediler. Ama altı ay sonra gideceğim için kabul etmedim. Muayenehane yeter dedim, hakikaten de yetti. İstanbul'da devamlı kalsam fevkalade para kazanırdım. O zaman hem ucuz hem dikkatli bakıyordum. İstanbul'da ağızdan ağıza çabucak duyuldu, hastalarım arttı. Ama senede iki defa muayenehanemi kapatır, Arabistan'a gider, Mekke'ye gitmezsem yaşayamam sanır, oturma hakkımı kaybedeceğim diye ödüm kopardı. Mekke ve Medine'den ayrılamayacağım artık belli olmuştu. Buna çok memnundum ama benden ayrı kaldığı için annem üzülüyor, buna sebebiyet verdiğim için de ben üzülüyordum. Ama ailem şefkatlerinden, üzüntülerini hiç belli etmez, bilakis seviniyormuş gibi yaparlardı. Halbuki babam da çok üzülürmüş. Vefatından sonra dayım söyledi. 1961 senesinde babamın bu kadar üzüldüğünü görünce; "O zaman göndermeseydiniz, gitmezdi" demiş. Babam da "O kadar üzülürdü ki göndermemeyi düşünemezdik" demiş. Anne ve babanın evlatları için duydukları sonsuz sevgi, şefkat ve fedakarlıkları, onların üzerindeki hakları hiçbir zaman ödenmez. Seneler geçti ama ne zaman hatırlasam hala gözlerim yaşarır.

Peki, Medine'de kalma, oturum alma sürecinde neler yaşadınız?

Medine'de kalmak istiyorum ama görevli olarak bir defa hacca giden, tekrar gidemiyordu. O senelerde böyle bir tahdit vardı. 1956 senesinde annem ve babamla birlikte hacca gittik. Hacdan döndükten sonra babamın kalbine "Ahir ömrümde gidip kızımla gidip Medine'de oturayım" diye bir aşk geldi. Artık o kadar ki sabah akşam sofrada hep Medine'yi konuşur olduk. Babam sürekli "Medine'ye gideyim, kızımla oturayım" diyordu. Ben ilk haccımda "Ya Rabbi benden evvel annemin babamın gelmesi lazım" diye çok dua etmiştim.

İşte babamla tekrar gitmek için çareler arıyorduk. Annem talebe olan erkek kardeşim ile kalacaktı. Oraya buraya müracaat ediyoruz, bir türlü olmuyor, babam çok üzülüyordu. Hiç unutmam, bir perşembe günü öğlen vakti babam "Mehmet Zahid Efendi'ye gideyim, onun sohbetinde biraz ferahlıyorum" dedi ve gitti. Ona da "Kızımla Medine'ye gitmek istiyoruz, bir türlü çare bulamıyoruz, dua buyurun" demiş. Hoca Efendi de Fatiha demiş. Sonra da ikindi ezanı okunmuş, herkes camiye girerken babam abdest almak için sıra beklemiş. O sırada uykuyla uyanıklık arası bir durum hasıl olmuş ve -yakaza halinde- eline lacivert üstünde pembe kopya kağıt iğneli bir pasaport

vermişler. Namazdan sonra Hoca Efendi; “Müjdeyi aldınız mı?” demiş. Babam “Elhamdülillah!” deyip eve gelmiş. Akşam muayenehaneden geldim, çok sevinçliydi, “Kızım bugün müjdeyi aldık, pasaportu anladım da o üstündeki pembe kağıt nedir hiç anlamadım” dedi.

Neyse biz gitmek için çareler ararken etraftan da “Hoca Medine’ye gitmek istiyor” diye duyulmuş. Türkiye’nin Cidde elçisinin arkadaşı olan Dışişlerinde memur bir talebesi “Hocama ben davetiye bulurum” demiş ve hemen arkadaşına bir mektup yazmış. Elçinin tavassutuyla Şaban’ın on beşinde davetiye geldi. Ramazan’a birkaç gün kala pasaportları elimize aldık, hakikaten üstünde -rüyadaki gibi- pembe döviz kağıdı iğnelenmişti. O zamanlar döviz yasağı vardı. Memleketten çıkana iki yüz dolar verilir, bu da yetmez, herkes dolar kaçırır, oraya buraya saklardı. O iki yüz doları almak içinde kambiyoya gider, oraya imza, buraya imza, çok eziyet olurdu. İşte o pembe kağıt kambiyodan iki yüz dolar alınacak demekti. Sonunda Ramazan’ın birinde hareket ettik.

Babanızla Ramazan ve hac nasıl geçti?

Babamla ikinci haccımızı, 1959 yılının Haziran ayında yaptık. Önce Cidde’ye gelip bir otelde kaldık, ertesi gün de Mekke’ye gitmek için yola çıktık. Evvela umremizi yaptık. Sonra Medine’ye gittik. İşte orada daha evvel tanıdığım, dayımın da ahbabı olan Konyalı Hafız Memduh Ağabey’in evinde misafir olduk. O bize Harem-i Şerife yakın, hem de muayenehane açabilecek şekilde bir yer aradı. Hindistanlı bir zenginin vakfı vardı. Geniş bir avlu etrafındaki tek tek odaları kiraya verirdi. Her odanın arka tarafında bir tuvalet, bir de lavabosu olan küçük bir oda vardı ve mutfak gibi de kullanılırdı. Oradan iki oda tuttuk. Birini oturma diğerini de muayenehane yaptık. Oradaki eş dost karyola, minder, yastık getirdiler, yere de halı serdik.

Medine günlerimiz bu minval üzere geçerken, ben çalıştığım için babamın rahatı, bakımı İstanbul’daki kadar olmuyordu. Zilkade ayında rahatsızlandı, ateşi çıktı, ama ‘hacca çıkmayalım’ demedi. O zamanlar penisilin çok kullanılan bir antibiyotikti. Babama bu iğneden yaptım ve birkaç gün içinde iyileşti. Hacca dört beş gün kala Medine’deki Türklerle bir otobüs tuttuk ve yola çıktık. Babacığım hastalıktan yeni kalkmış, hali yok, pencere kenarında bana dayanarak oturduğundan düşecek gibi oluyormuşum. Arkadakiler gördüler ve bizim kanepenin tutamağına ip bağladılar da ona dayandım. Neyse böyle giderken gümrük muamelesi veya kontrol için bir yere geldik.

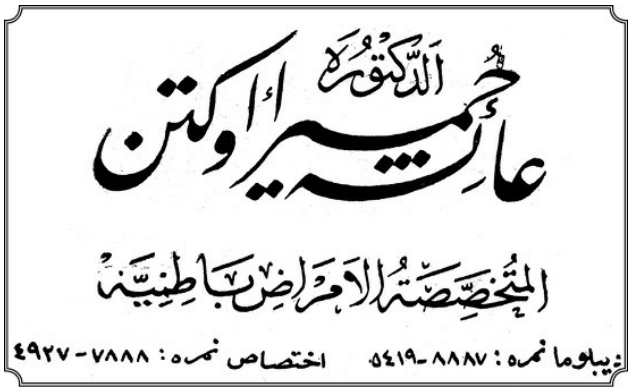
Suudi hükümeti kontrol merkezlerinde çok sıkıdır. Durduğumuz yerde o zamanki imkanlara göre su getirdiler. Pırıl pırıl büyük iki litre su dolu bir tas, o kadar susuzduk ki kimse artık demedi, elden ele dolaştırarak o sudan içildi. Ne kadar büyük ikram olmuştu. Gündüz sıcak olduğundan gidilmezdi. Böylece ancak kırk sekiz saat -iki gün sonra- Mekke'ye vardık.

Şimdi klimalı otobüsler beş- altı saatte, taksiler dört beş saatte gidiyorlar. Neyse Mekke'de Musa Türkistanî'nin -Türkistanlı bir Türk dostu- evine indik. Hanımı da Türktü ve önceki gelişlerimde tanışmıştım. Evlenip Mekke'ye gelin gelmiş ve aile dostumuz doktor Fatma Memik Hanım da akrabasıydı. Arkadaşlar da başka delillerin evine gittiler.

Medine'de nasıl bir düzen kurdunuz?

Gittiğimizde Ramazan'dı. Bu ayda daha çok istirahat edilir, hele yirmisinden sonra okullar tatil olur, herkes Harem-i Şerif'e gider, insanı evinde bulmak zor olurdu. Teravihten sonra gece gezmeleri yapılırdı. Ben hasta bakarken oradaki Türk gençleri her gece babamın etrafına toplanır, konuşur, sohbet ederlerdi. Türkiye'nin durumunu merak ettiklerinden babam onlara Tanzimat'tan sonraki hayatı anlatacak canlı kaynaktı. Ali Ulvi Kurucu,[71] onun kardeşi Ziya Bey ve diğerleri ile Medine'de çok güzel günler geçirdik. Ziya Bey çok değerli bir hattat idi ve Hamit Aytaç'ın[72] ahbabıydı. Hat yazıları için İstanbul'da müsabaka yapıldığında jüri başıymış. O zaman IRCICA'da vazifeli Ekmeleddin İhsanoğlu[73] Bey Medine'den İstanbul'a davet etti. İşte Ramazan'ı böyle geçirdik. Bazen iftarlara gider, bazen de evde yerdik. Babam çok memnundu ama çalıştığım için annem gibi hizmet yapamıyordum. Yorulduğumu da gördüğünden hiç sesini çıkarmaz, yere minderine oturur, önünde rahlesi, sürekli kitap okurdu. Hacca bir ay falan vardı. Bir sabah babam kalktı, baktım düşünceli; "Kızım bu gece rüya gördüm, benim İstanbul'a gitmem lazım" dedi. İmam Hatipler kurulduğu zaman talebeleri okutacak Arapça hocası yoktu, babam kendi ders verdiği gibi mektepten iki hocaya da -Şevket Salih ve Mahmut Bayram- akşamları Arapça öğretir, ertesi gün onlar da ders verirlerdi. Rüyadaki işaretten dolayı babam "Gitmem lazım" dedi ama hem rahatsız hem de önümüz hac olunca kaldı. Hacdan sonra o gidecek, ben ikamet muamelemim tamamlanması için kalacaktım.

Babanızın hasta haliyle hac ibadetini eda etmesi zor olmadı mı?

Hattat Hamit Aytaç'ın yazdığı kartvizit

Mekke'de tavafı ayakta yapamayacak kadar halsizdi. 75 yaşındaydı. Musa Türkistani'nin yardımıyla iki kuvvetli Sudanlı tuttuk, tahta yatağa yatırarak tavaf ettirdiler. Sonra Arafat'a çıktık. Oradan otobüsle Müzdelife ve Mina. Sıcaklık had safhada. Öğleden sonra tülbendi ıslatır, babamın üstüne yayar, sonra yelpazelerdim. Böylece sıcağın etkisi biraz hafiflerdi. İlk tavafı sedyeyle yaptı ama üç gün sonraki farz olanda ayaktaydı. Hacda herkes hastalanırken babam iyileşti. Dile meraklı olduğu için cahiliye şiirlerini öğreten bir hocadan ders almıştı. Tabii böyle olunca gramer hususunda Araplardan ustaydı. O yıllarda tavafı yaptıran, dua okuyan çocuklar olurdu. Biz de bir çocuk tuttuk, dua okuyarak tavaf yaptırıyordu ama hata yapmış. Tavaftan sonra babam "Gramer hatası yaptı" dedi, yanlışını düzeltti. Tavaf bitti, duamızı yaptık, bir kenarda oturduk. Ama benim içime sinmedi; babama tavaf yaptırdım, kendi tavafım olmadı diye düşündüm. Babam yorgun olduğundan dinlenecekti. O zaman ben "Bir tavaf daha yapayım" dedim, bana hiç hayır demezdi; mekanı cennet olsun. Tekrar Beytullah'ın yanına geldim. Bir çocuk tuttum, tavaf ediyoruz, yedinci şavtı henüz tamamlamıştık ki baktım merdivenleri getirip Beytullah'ın kapısına dayadılar. O zaman Beytullah'ın açılacağını anladım. Çocuğa "Ben de girmek istiyorum" dedim. Birden herkes üzüm salkımı gibi merdivene hücum etti. Çocuk bana arkadan yardım etti, nasıl oldu anlamadan, kendimi merdivenin üstünde buldum ve içeriye girdim. O an bana bir heyecan geldi, kalbim nasıl çarpıyor, başım dönüyor, gözlerim kararardı, ayakta duramayacak hale geldim. Hemen köşe duvarlarından birinin dibine oturdum; öleceğimi sandım. Birden babam aklıma geldi; "Babacığım yaşlı, dışarıda yalnız kaldı" diye hayıflanırken içime bir teselli doğdu; o kadar Türk var elbet birisi yardım eder, ölürsem de ölürüm diye düşündüm. Böyle ne kadar sürdü bilmiyorum, o hal üzerimden

geçince kalktım. Her tarafta namaz kıldım, dualarımı ettim.

Sizinle beraber Kâbe'ye giren tanıdığınız başka kimler vardı?

İçi insan doluydu, tanımıyorum. Muteber insanlar gelince, göstermek için açarlardı. O gün de bize rastladı. Ondan sonra dışarıya çıktım, birden aklım başıma geldi "Eyvah içeride çok kaldım, babam merak etmiştir, sevap yapayım derken günaha girdim" diye telaşlandım, koşa koşa yanına gittim; bir de baktım ki Memduh Ağabey'in babası Süleyman Efendi amca, babamın yanına gelmiş, sohbet ediyorlar, benim geciktiğimi fark etmemişler. O zaman çok rahat ettim.

Haccı yaptıktan sonra babam Türkiye'ye gideceği için Cidde'de Türkistanlı Abdülhadi Bey'in evine gittik. Suudi Arabistan Merkez Bankası (Müessese-i Nakdiü'l-Arabiyye) müdür muavini idi. Cidde'de Amerikalıların yaptığı merkezi soğutmalı villalarda oturuyordu. Onlarda birkaç gün kaldık. Neyse babacığımın gitme vakti geldi ve tayyareye bindirdik. Ben de Medine'ye döndüm. Artık yalnız kalmıştım. Fakat Medine ahalisi bana o kadar kucak açtı ki yalnızlığımı hiç hissetmedim. Eve geldim, babamın odasını boşalttım. Kendim muayenehane olarak kullandığım odada hem hasta baktım hem de oturdum. Bir türlü çıkmayan ikamet yılbaşına yakın ancak çıktı. Bu süre içinde, elimde 'İkamet muamelesi çıkmak üzere' diye bir kağıt vardı, onunla muamele için Cidde'ye gider, gelirdim.

Babamla ilk gittiğimiz zaman oradaki Türkler, "Türk hanım doktor geldi" diye gazeteye ilan vermişler. O ilanı Mekke'deki Türkler görünce -1956 senesinde annem ve babamla gittiğimiz zaman tanıştığımız ailenin çocukları gazetede okumuş- "Aa bizim Doktor Ayşe!" demişler. Ben Medine'de yalnız bulunduğum günlerde bu ilanla geldiler, beni buldular, Mekke'ye götürdüler; iki üç gün kalıp yine Medine'ye döndüm. İşte o zaman kurulan dostluk çok sağlam oldu ve 50 seneden fazladır, hala onların evinde kalıyorum. Artık akraba gibiyiz, bana 'hala' diyorlar.

Sonra muameleler bitti ama şimdi de ayrılmak istemiyorum, Medine'den ayrılacağım diye o kadar ağlıyorum ki, şairin dediği gibi:

'Kâh olur gurbet vatan- kâhi vatan gurbetlenir'

Hep bu beyiti söylüyordum. İstanbul'u bırakamazdım, ailem vardı ama Medine'den ayrılmak da çok zor geldi. Babam gidince mektup yazar, on, on beş günde ancak gelirdi. Hatta o mektuplardan biri nasılsa bir kitabın

arasında kalmış, sahaflara düşmüş. Sahaflardan da tanıdığımız bir aile almış, onlardan da kardeşime gelmişti de çok şaşırmıştım.

Babanızla başka haccınız oldu mu?

1960 yılında, babam ve akrabadan bir hanımla birlikte hacca gittik. Babam "Sen hasta bakıyorsun, evin hizmeti olmuyor" dedi. Biz de Münevver Teyze'yi yemek pişirme ve hizmet için yanımıza aldık. Kardeşim okuduğu için annem evi bırakamadı. Perşembe günü akşamı Cidde'ye indik; kafilede Mehmet Zahid Efendi ve onbeş-yirmi ihvanı vardı. Azıcık Arapça biliyorum diye beni kafile başkanı yaptılar. Hâlbuki kafilede mühendisler, profesörler vardı. Ertesi gün Cuma, yani tatildi, oysa muameleler yapılıp kabul edilecek ki hacılar Medine'ye gidebilsin. Hacca da on, on iki gün var. Öyle olunca evvela Medine'ye, sonra Mekke'ye gidelim diye düşündük. Tayyare akşam gelecekti. Babam, Mehmet Zahid Efendi ile hava meydanında oturuyordu. Oturum hakkım olduğu için ben serbesttim. Cidde'ye gidip daha önce evlerinde kaldığım Türkistanlıları ziyaret ettim. Onlar da Mekke'ye gidiyorlarmış, gençlik ya "Ben de sizinle gideyim" dedim. Babama; "Müsaade ederseniz ben de Mekke'ye gideceğim, tayyare gelene kadar gidip gelirim, hem daha çok dua edeyim de çabuk gelsin" dedim. Babacığım "Peki kızım" dedi. Mekke'ye gittik, öğlen namazını kıldık, sonra tavafa girdim, o kadar sıcaktı ki kalın çorapla olduğum halde taşlara basamadım, tabanıma kat kat mendil koydum. İkindi namazını da kılıp Cidde'ye döndüm. Baktım bizim kafile yok, sordum; tayyare erken gelmiş, gidecekler de belli olduğundan beklememiş. Eyvah dedim; "Eşyalar, bavullar hepsi tayyarede, yaşlı babam ve yaşlı Münevver teyze onları nasıl indirip otobüse koyacak! Sevap yapayım derken günaha girdim" diye çok üzüldüm. Neyse havaalanındaki görevlilerle koştururken, birden "Doktor, büşra büşra (müjde)! Medine'ye gidecek bir tayyare ve bir kişilik de yer var" dediler. Hemen o tayyareye bindim, bir saat sonra Medine'ye geldim. Babamların kafilesi Medine'ye gelmiş, gençler babama yardım etmiş. Tabii bavulları bindir indir, taksi vs. derken vakit geçmiş. Eşyam olmadığından ben çabucak Harem-i Şerif'in yanına gelmiştim. Tuttuğumuz ev de oraya çok yakındı. Baktım babamlar henüz arabadan iniyor, beni görünce çok şaşırdı; "Kızım nereden çıktın?" dedi. Daha sonra hacı kardeşlerle konuşurken, "dualarımızın dozu fazla gelmiş" diye latife yapardı.

Medine'de önceki senelerde tuttuğumuz odamıza yerleştik. Münevver

Teyze yemek yapıyor, ben hastaları dolaşıp tedavilerine bakıyordum. Bir gün öğle vakti eve geldim; baktım, Edremitli bir hacı muayene için bekliyor. Onu da muayene ettim. Babam çok misafirperverdi, hasta hacıyı yemeğe davet etti. Adamın ne kadar hoşuna gittiyse İstanbul'a geldikten sonra bize tebrik kartı yazar, bir teneke zeytinyağı gönderirdi. Gurbette bir tabak ev yemeğinin hatırına yani. Ne kadar makbule geçtiyse…

Hastalarınız daha çok Türk müydü, Arap mıydı? Onlarla nasıl anlaşıyordunuz?

Araplar da, Türkler de gelirdi. Daha çok Türklerle birlikte olduğum için Arapçayı fazla öğrenemedim. Vakfın sahibinin kızlarıyla İngilizce konuşurdum. Çok sıkıntı olursa Arap hastalar Türklerden birini tercüman olarak getirirdi. Ali Ulvi Bey'in hanımı çok tercümanlık yaptı. Günlerim çok hareketliydi. Beni her gün öğle yemeğine davet ederler, ben ise hastalara baktıktan sonra Harem'e gider, oradan çıkmak istemezdim. Evim Harem-i Şerif'e çok yakındı. Odama minarenin ışıkları düşerdi. Şimdi yıkıldı, mescidin içinde kaldı.

Hac zamanı haricinde sabah namazında mescide birkaç hanım gelir, namazdan sonra evlerine gider, bir ben kalırdım. Erkeklerin ziyareti bittikten sonra yavaş yavaş dolaşa dolaşa ziyarete girerdim. Oradaki harem ağaları beni tanımışlardı. Üsame isminde bir harem ağası vardı. Hz. Ayşe validemizin odasının duvarıyla dışarıdaki parmaklık arasında kalan bir metre aralığı süpürüyor, tozunu da paket yapıp veriyorlardı. Beni tanıdığı için, bir keresinde bana da verdi, hala onun kokusu geçmedi. Ben de akrabalar vefat ettiği zaman cenazelerine biraz serpiyorum. Kaldığım vakfın sahibi olan Hindistanlı Abdurrahman Efendi yalnız gittiğim senelerde Harem'e bağlılığımı görünce, "Senden kira almayacağım, yalnız elektrik, su parasını verirsin" dedi. Ramazan'da kaldığım zaman ev sahibi Araplar, meşhur buğday çorbalarından her gece getirir, kapıma koyarlardı. Ben de teşekkür babından kabı dolu veririm yine gönderirler, boş veririm yine gönderirler, her gece muhakkak gönderirlerdi. Haremi genişletmek için odam yıkılınca bana oturdukları apartmandan bir oda verdiler. Ama ev içinde hastalara bakmak hoş olmadı, hastalar çekindi. Bu sefer oradaki Türkler "Bizim evlerimiz de müsait, orada hasta bak" dediler. Bana önce dokundu, ne bileyim garip hissettim. Sonra mecbur oldum, alıştım. Muamelem için uzun kaldığım seneydi. Artık İstanbul'a döneceğim zaman yaklaştı, bir de baktım, Cidde

Sefiri, hanımıyla beraber Medine'ye gelmiş, beni davet ediyor. Tabii çok hoşuma gitti, onlarla Cidde'ye döndüm. Tayyare gününe kadar birkaç gece sefarette kaldım. Hatta fazla eşyamı sefarete bırakıp, İstanbul'a geldim.

Medine'de Şeyh Nazım Kıbrisî ve ailesini de görmüştünüz. Bu karşılaşmayı ve akabinde yaşananları anlatır mısınız?

Medine'ye ilk gittiğim senelerdi. Bir gün ikindiden sonra 'Babü'l-Mecid' meydanından geçip Harem-i Şerif'ten çıkarken üç kişi gördüm: ortada yaşlı bir zat, yanında genç, çarşaflı bir hanım, diğer yanında da uzun boylu, zayıf, genç bir derviş. Alelade insanlara benzemedikleri için dikkatimi çektiler ve birkaç dakika onlara baktım. Bir süre sonra Ramazan geldi. Bir gece teravihten sonra Memduh Ağabey "Şam'dan Şeyh Abdullah Efendi Medine'de, onu ziyarete gideceğiz, gelir misin?" dedi. Gece ziyaretine gittik. Meğer Harem-i Şerif'ten çıkarken gördüklerim onlarmış. Yaşlı zat Şeyh Abdullah Dağıstanî, genç hanım ailesi, diğer genç derviş de Şeyh Nazım Kıbrisî[74] imiş. Biraz beraber oturduk, sonra hanım ile beraber başka odaya geçtik. Hanım çok genç olduğu için evliliklerini merak etmiştim. Anladı ve ben sormadan anlattı. Şam'da genç kız iken bir rüya görmüş. Rüyasında Peygamber Efendimiz (sav) "Eğer bize gelmek istiyorsan Abdullah Dağıstanî'nin ailesi ol" diyormuş. "Babam bu evliliğe itiraz etti ama ben seve seve razı oldum çok da memnunum" dedi. Ramazanı Medine'de geçirdiler, birkaç sene sonra Şeriatçı Ayşe Hanım ile beraber İstanbul'a dönerken Şam'a geldik. Ayşe Hanım "Nazım Kıbrisî Hazretlerini evinde ziyaret edelim" dedi. Türklerin oturduğu İskenderun mahallesinde oturuyordu. Hanımı Emine Hanım bizi çok güzel karşıladı. "Şeyh Efendi vazife icabı Kıbrıs'a gitti, ne zaman geleceği belli olmaz, o Allah adamı" dedi. -Bunu duyunca İstanbullu hanımların, beylerin kendileriyle alakadar olmadıklarına dair şikayetlerini düşündüm-. Emine Hanım öğleye kadar evin işini yapar, öğleden sonra talebe yetiştirirdi. Onlara dini bilgiler, dikiş, nakış öğretirmiş. İstanbul'da da bir iki defa ziyaretine gitmiştik. En son hanımıyla beraber Çengelköy'de bir yalıya gelmişlerdi de orada görüşmüştüm.

Şam ile ilgili bir başka hatıram da şöyledir. Şam'ın kabristanları çok güzeldir. Bilal-i Habeşî, Hz. Peygamberin kızı, sahabaler onları ziyaret ettim. Münevver Hanım teyzenin hem oğulları hem de kızları vardı. Sabah namazından evvel kasideler okunur gündüzünde de Emevi Camii'ne gidilir, oradan da Hamidiye'ye geçilirdi. Bir gün Münevver Teyze, 'seni Halid-i

Bağdadî hazretlerine götüreyim’ dedi. Ben de zihnimden acaba ‘ziyaretim makbul olur mu, eğer makbul olacaksa bana bir hediye versin’ diye geçirdim. Bir taksiye binip tepeye geldik, tekkenin kapsından U çizilerek giriliyordu. Benim dikkatimi de bu U şekli çekti. U’nun içinde iki kabir vardı. Sonra tekkeye çıktık şehre bakan ön kısmında geniş bir odadan bütün Şam görünüyordu. Bu çok güzel manzaradan sonra türbeye geçtik. Burası Bağdat’takine benzemiyordu: gayet sade siyah bir örtü vardı. Ziyaretten sonra bir odada otururken ön taraftan bize hediye bir karpuz geldi. Sonra dergahtakiler bir vaka anlattılar, ‘Dergahın tamire ihtiyacı varmış. İki derviş İstanbul’a gidip padişahtan yardım isteyelim’ demiş ve padişahtan lazım olan tahsisatı almışlar tekkeyi tamir ettikten sonra, ‘bizi ölünce bahçe kapısının önüne gömün, ziyarete gelenler bizim üzerimizden geçsin’ diye vasiyet etmişler. Böyle diyenlerin üzerinden geçilir mi, tabii ki U çizilir. Kapıdaki U şeklindeki girişin hikayesi böylemiş.

Şam’da sabah namazından evvel kasideler okunurdu. Bu kasideler Miraç kandilinde daha çok okunurmuş. Ahmed Zeki Bey anlatmıştı. Mekke’de bir mahallede sağır ve dilsiz bir bakkal vardı. Bir sene Miraç’tan sonra bu adam konuşmaya başlamış. Hatta mahalleli bizi kandırıyor muydun diye kızmışlar. O da başından geçenleri şöyle anlatmış. Miraciye için herkes Medine’ye giderken ben de heves ettim gittim. Ravza’da dua ederken kederlenerek, ‘ya Rasullullah keşke benim de dilim olsa da dualar etsem, güzel şeyler söyleyebilsem diye gönlümden geçirdim’, dualar ettim. Mescidden çıkarken Babu’r-Rahme’de bir zat paket uzatarak; ‘ bunu yarısını suya karıştır iç, yarısıyla da mikat mevkiinde banyo yap’ demiş. Adam sevinçle paketi alıp belindeki kuşağın çıt çıtlı kısmına koymuş ve teşekkür etmek istemiş ama bakmış ki kimse yok. Daha sonra dediklerini yapmış. Kulağından sesler gelmeye başlamış, kan pıhtısı gibi siyah şeyler gelmiş ve konuşmaya başlamış. Bu bana Rasulullah’tan hediye oldu demiş.

Şam ile ilgili Salahaddin Geylanî amcayı anlatmak isterim. Henüz yollar yapılmamıştı. Bu yıllarda İstanbul’dan otobüs ile Antakya’ya oradan hududa, sonra da Cilvegözü Gümrüğü’nden Haleb’e veya Şam’a gidilirdi. Türkiye hududundan sabah çıkıldığında akşam Şam’da olunurdu. Treni beklemek gerektiğinden Şam’da kalırdık. Medine’deki, ahbaplar beni Salahaddin Geylanî amcayla tanıştırdılar onun evinde kalmaya başladım. Evi çok musaitti ve Melce meydanına yakındı. Melce de otobüsten indikten sonra eve gelirdik. Salahaddin Geylanî amca Osmanlı ordusundayken bir ayağını

kaybedince emekli olmuştu. Türk evinde kaldığı gece ayağının ağrısından koridorda dolaşır, bir taraftan da zikredermiş. Ladikli tayyimekan Ahmed Efendi'nin yakın dostu ondan hikayeler anlatmıştı. Ladik'te Anadolu harplerine iştirak etmiş ve bu savaşlardan birinde ağır yaralanıp bayılmış. Gece uyanınca etrafında pek çok yatan asker görmüş. Bunlar ordu çekildikten sonra harb meydanında kalanlarmış. Bir zat başına gelip; 'seni şimdi atımla sıhhiyenin olduğu yere götüreceğim orada doktorlar seni tedavi edecekler', demiş. Tedavisi devam ederken akşamla yatsı namazı arasında her akşam çınar altında o zatla buluşmaya başlamışlar. Ladikli, galiba o adam Hızır (as) demiş. Manevi terbiyeyi orda almış. Geylani amca ehli tarik, kendini yetiştirmiş tarihe vakıf bir zat idi. Şam Türkiye'den ayrılınca Şam'da kalmıştı. Bir defasında İsmail Efendi adında felç geçirmiş bir hastaya götürdüler yatağında oturuyordu ama biraz iyileşmişti. Bizi hanımı karşıladı. Konuşma esnasında benim kalkmama yakın, 'bir gece buraya kırklar geldi bunun üzerine iyi oldum' dedi. Bunu anlatırken ağlamaya başlayınca hanımı, 'İsmail Efendi anlatma bak tansiyonun yükselecek' dedi. Ama o anlatmak istiyordu, 'hastalığımın şiddetli döneminde bir gece odadaki sedirin köşesinden tayyare uğultusu gibi sesle bir sürü zatlar geldi, dizildiler ve kendi aralında konuştular. Ben hiç anlamadım, bana salavat-ı şerifi söylettiler ve gittiler. Hepsi eski kıyafetli değildi sarıklılar vardı, ceket pantolon giymiş olanlar da' dedi. Salahaddin Geylanî amcada Muzaffer Ozak hocanın istediği Arapça kitaplar varmış ama bu kitapları o yıllarda Türkiye'ye sokmak sakıncalı olduğundan; 'sen bu kitapları götürür müsün" demişti. Ben de eşyalarımın arasına koyup getirdim. İstanbul'a geldiğimde hocayı aradım ama 'ben böyle bir şeyden haberdar değilim deyip şiddetle reddetti - muhtemelen o dönemde ki takibatla ilgili- . Normalde hiç sert konuşmazdı. Ben bir şeyler olduğunu tahmin ettim. Ertesi gün muayenehaneye geldim kapıda dervişlerinden biri bekliyordu 'dün hocayı arayan siz miydiniz' dedi. Ben de evet dedim. Bunun üzerine eve gidip kitapları ona teslim ettim.

Medine'deki kefilim olan hafız Memduh Ağabey 'Şam'da Selahaddin Geylanî Bey'in evinde kalmayın emekli memur ona yük olursunuz' derdi. Fakat ben uğramasam İstanbul'a mektup yazar, çok sitem ederdi. Ben de hacca giderken hacıları otele yerleştirir, onlarda kalırdım. Onlarda kaldığım bir gün Ahmed Ağa'dan dinlediği bir vakayı anlatmıştı. II. Dünya harbinde 941 senesi Almanya, Karadeniz'in şimalinden Rusya'ya yürüdü ve Kafkaslara kadar geldi orada bir karargah kurdu o sene kış bastırınca arkadan

kimse gidemiyordu. Bulgar kralı Boris, Hitler'in yanına gidip, 'Türkiyenin iklimi musaittir oradan vuralım, Alman orduları Türkiye üzerinden gitsin' demiş. Bulgar kralı bu fikrinde ısrar etmiş hatta Berlin'den Sofya'ya bunu yapmak için gelmiş. -Sefer Efendi'nin bir sözü vardır bana doğru size yalan o misal- o gece Ahmed Efendi'ye, 'iki arkadaşını al Boris'in sarayına git diye emir gelmiş. Onlarda gitmişler ve merdivenin biri ortasında biri yukarıda biri daha yukarda olmak üzere üç yerinde durmuşlar. Boris yürürken bu üç kişi onu merdivenden itmiş. Ertesi gün gazeteler, 'Alman elçisinin münasebetleri Türkiye ile iyiydi' diye yazmış. Böylece bu bizi vurma projesi gerçekleşmedi. Türkiye'den Arabistan'a direk seferler başlayıp Salahaddin Geylanî amca da vefat ettikten sonra bir daha görüşme imkanım olmadı. Sonra kızı Medine'ye gelmişti. Anne ve babasının vefatını ondan haber aldım. Salahaddin Geylanî amcanın Şam'da iken bana yazdırdığı dizeleri hatırladım şimdi:

Darü'l-emandır hz. Bari
Göğsün kalbin nur-ı didarı
Muinin olsun hz. Allah
Mihmandarın olsun hak rasulullah

Hayatınız Arabistan ile Türkiye arasında yolculuk yaparak geçmiş, aileniz özellikle anneniz bu durumu nasıl karşılardı?

Annem babam hayatta iken altı ay dolunca gider, bir ay kalır, dönerdim. Her sene hacda oradaydım. Babamın vefatından bir sene sonra anneciğim "Kızım artık gitmesen, çok gittin geldin" dedi. Ben buna dayanamazdım ama annemi üzmek de istemiyordum; "Anneciğim hayatta bağlandığım tek yer orası, oradan koparsam hasta olur, yıkılırım" dedim. Beni bu yola annem babam teşvik etti ama ben ölçüyü kaçırdım, çok bağlandım. Annem melek gibi bir hanımdı. Ahlakı o kadar güzel, sabırlıydı ki, "Peki, git ama çok kalma" dedi. Buna çok sevindim ve sonraki gidişlerimde bir aydan fazla kalmamaya gayret ettim.

Medine'ye anneniz gelmedi mi?

Annemle 1956 yılında hac yapmıştık. Sonra gelmedi, son senesini hatırladıkça çok üzülüyorum. Annemin mide rahatsızlığı vardı. Kardeşim Amerika'daydı. Biz ikimiz İstanbul'da yalnızdık. O gelsem mi acaba diyor ama karar veremiyordu. Ben de ısrar etmedim. İşte hayatta keşke dediğim tek olay budur. "Keşke annemi gel diye teşvik etseydim" diyorum. Neden

etmedim derseniz; orada rahat ettiremeyeceğimi düşünürdüm. Delilin evinde bir odada, sekiz on hanım kalırdı. Annem bu ortamda rahat edemez, ben de çok çalışıyorum, böyle görürse annelik şefkatiyle üzülürdü. Bu gibi nedenlerden dolayı anneme gel diye ısrar etmedim ama şimdi pişmanım. Neyse benim Arabistan'a gitme zamanım gelmiş, beş altı gün var, annem aniden mide kanaması geçirdi. Tabii çok şaşırdım ve üzüldüm. Annem yüz ifademden Arabistan'a gidemeyeceğim diye üzüldüğümü sanmış; "Hiç merak etme Hümeyra, sen gidersin, bana burada bakarlar" dedi. Ben "Anneciğim o nasıl söz! Bu halde haccı nasıl düşünürüm!" dedim. Ama annem o vaziyette benim haccımı düşünüyordu. Bunları hatırlayınca çok üzülüyorum, hatıram tazeleniyor. Anneciğimin hakkını nasıl öderim. Üzülmesine sebep oldum, bu acı, seneler sonra bile aynen devam ediyor.

Anneniz daha sonra iyileşti mi?

İyileşmedi ama benim Medine'ye gitme vaktim geldi ve hacca gidip bir ay sonra geldim. Ondan sonra tedaviye başladık. Bir iyileşiyor, sonra yine bozuluyor, kötü hastalık mı diye düşündük, filmde de öyle çıktı. Mide ameliyatı oldu ama kaldırmadı. 66 yaşında vefat etti. O zaman Baltalimanı'nda oturuyorduk. Ben hastanede de evde de gece gündüz başındaydım. Son gece, gece yarısı ikide annem uyandı; "Ben biraz iyiyim, hadi sen de oraya uzan, oradan bir örtü çek, üstünü ört kızım" dedi. Bu halde bile beni düşünüyordu. Sonsuz annelik şefkati asla unutulmaz. Doğru dürüst ne kadar yattım bilmiyorum ve kalktım, sabahleyin sütünü içirirken hapını verdim, yutamadı, o zaman anladım. Sonra serum falan taktık ama gözleri kapalıydı, öğlene doğru açtı, kıble tarafına gülerek baktı, o kadar ki gözünün halesi gülüyordu. Hatta ben "Annem iyileşiyor herhalde" diye düşünmeye başladım. Artık ne gördüyse, bize bir şey söylemedi ve öylece vefat etti. Mekanı cennet olsun. Amin.

Annenizin vefatı sizi nasıl etkiledi?

Ecyad Kalesi

Annemin vefatı bana çok dokundu. Etraftan her gün hatimler, tevhitler, kırk gün hiç evden çıkmadım, 'kırk mevlidini' okuttuk. Allah o kadar rast getirdi ki mevlidden iki gün sonra Medine'ye dönme vaktim geldi. Gittim ama çok üzüntülüyüm. Mekke'de Osmanlı'nın son zamanı ve Türkiye Cumhuriyet'inde öğretmenlik yapmış İzmirli Hoca Saime Sunar Hanım vardı. Kur'an-ı Kerim'i çok güzel bilir, Vehbi Efendi'nin tefsirini elinden bırakmazdı. Bana; "Sen çok üzülüyorsun, ancak Kuran'da ferahlık bulursun, tefsire başlayalım" dedi. Böylece her sabah namazdan sonra Harem'de tefsire başladık. Harem'de onun bir köşesi vardı, minderine oturur, ben de yanına gider, iki-üç saat tefsir okurduk. Öğleden sonra da odasında devam ederdik. Benim talebeliğimden çok memnun kaldı. Fikir beraberliğimiz oluyor, tefsirler üzerinde konuşuyorduk. Bütün yazı böyle geçirdik. Ekim ayında kardeşim Amerika'dan gelecek, ben de çocukların yanında duracaktım. Onun için İstanbul'a gelmek istedim. "Medine'ye gidip çıkış muamelesi yaptırmam lazım" dedim. O zaman biraz daha ders yapalım diye benimle Medine'ye geldi. "Nasılsa gideceksin, bari 30. Cüzü okuyalım" dedi. Cüzden sonra "Hatm-i hâcegân[75] yapalım" dedim. "İkimiz yapamayız ama hatm-i Rabbani[76] yapabiliriz" dedi ve onu yaptık. Ondan çok istifade ettim, çok şeyler öğrendim, söyledikleri hayatta her zaman işime yaradı, hala da anarım. Saime Hocahanım Şeyhi İzmirli Mustafa Efendi'den "Cenab-ı Haktan bir şey isterken himmetinizi âlî tutun, sonra da verdiğine razı olun", "Yani isterken en iyisini isteyin, nasip olana da şükredin" sözünü aktardı.

Daha sonraki gelişlerinizde de Saime Hanım'la görüştünüz mü?

Görüştüm tabii. Bir sonraki sene yine biraz okuduk ama Harem-i Şerif genişleyeceği için kaldığı vakıf odası yıkıldı. Eskiden Harem-i Şerif'e çok yakın, kadınlara mahsus vakıf odaları vardı. Saime Hocahanım da orada kalıyordu. Böyle olunca Medine'ye geldi. Türkiye'deki manevi evladı hastalanınca dönmek zorunda kaldı. Bir gün böyle sohbet ederken bahçede otururken kulağına bir sesin "1939'da evleneceksin, 1989'da öleceksin" dediğini söyledi. Hakikaten Ankara İlahiyat'tan bir hocayla 1939'da evlenmiş ama adamın akidesi sağlam olmadığı için ayrılmış. Zannedersem 1989'da vefat etti. Allah rahmet eylesin, ondan Kur'an-ı Kerim hakkında çok şeyler öğrendim.

Haccınıza devam edersek, diğer yıllarla ilgili neler söyleyebilirsiniz?

1961 yılında tayyareyle İstanbul'dan ayrıldım ama hac zamanı direkt tayyare yoktu. İstanbul-Beyrut, Beyrut-Cidde seferi yapılacaktı. Bir gece Beyrut'a indik. Hava şirketi bizi Palm Sea Oteli'ne götürdü. Hesabı da onlar ödedi. O gece orada kaldık. Henüz savaş yapılmamıştı. Ertesi sabah Beyrut'u tanımak istedim. Otelin önündeki caddeye çıkıp sonuna kadar yürüdüm, paralel olan ikinci caddeden de geri döndüm. Beyrut kozmopolit bir şehir, Şam gibi değil. Uzaktan bakıldığında hiç mescit gözükmez, camiler mahalle arasında kalır, minareleri de çok küçük olduğundan ezan sesleri az işitilirdi. Şam'da ise tam bir İslami hava vardı. Neyse ertesi gün lokantaya indik. Baktım verdikleri listede hep İngilizce et yemekleri var, acaba haram olan hayvan olabilir mi diye şüphelendim. Birden arka masadakilerin omlet yediğini gördüm, belli bir şey, etle alakası yok dedim ve onu istedim. Anlayacağınız o kadar yemek arasında sadece omlet yedim. Bizim gitme vaktimiz geldi. Öğleden sonra hava meydanına götürdüler, oradan da Medine'ye indik. Böylece Beyrut'ta da bir gece kaldım.

Kefillik meselesini biraz açalım mı? Sırf hacılara mı kefillik vardı?

Yabancılar için kefillik şart. Harem-i Şerif ve diğer binaların tamiri için bir dönem çok Türk işçisi Suudi Arabistan'a gitti ve inşaatların kalitesi yükseldi. Eskiden öyle yaparlardı ki bazı yerleri kabarık, bazı yerleri çukur, biçimsiz olurdu. Şimdi ise inşaat mükemmel olmuş, fayansları gayet güzel diziyorlar. Metaf'a -tavaf edilen yere- da güneşten ısınmayan ve altından soğuk hava geçirilen yeni mermerler döşendi. Artık Türk hacılar için delillik kalktı.

Diyanet ve şirketler bu sorumluluğu üstleniyorlar. Diğer ülkeler için ise devam ediyor. Ben de Mekke ve Medine'de 'kefil' riyasetinde kalıyorum. Medine'deki ilk kefilim olan Memduh Ağabey vefat etti. Şimdi Emin Süleyman kefilim oldu. Mekke'de ise Ahmed Zeki Bey'in küçük kızının evinde kalıyorum. Annesi de beni bırakmazdı; ameliyat olduğunda hastanelerde onun yanında da çok kaldım. Bir kere İstanbul'dan yeni geldim, bunlar hastanede yanına yatacağım diye dört gözle beni bekliyorlar. Yani çocukları var ama kızlar mektebe gidiyor, kiminin işi var, oğlanlar evlenip ayrı eve çıkmış. En müsait bendim ve refakatçi oldum. Sonra annesi de vefat etti. Mali durumları çok iyi elhamdülillah. Beni artık bırakmıyor. Hizmetçileri olduğu için sıkıntı olmuyor.

Bize Mekke'de yaşadığınız ve unutamadığınız bir olayı anlatır mısınız?

Hicri 1400 yıllarının başladığı 1979 yılının 20 Kasım sabahı benim için önemli idi. Yanlarında kaldığım Ahmed Zeki Bey'in evi Harem'e çok yakındı. Muharrem'in birinci günü gece sahura kalktım ve sabah namazı için Harem'e gittim. Harem'de vatan bekçisi denilen askerler vardı. Beyaz elbise giyerler, bellerinde fişeklik, kama ve silahları olurdu. Aslında sokakta olurlardı ama o gün Harem-i Şerif'in içine girmişler. "Herhalde asır değişiyor, kral gelecek, onun için" diye düşündüm ve şüphelenmedim. Hatta "Asrın değişmesinden ne çok şey umuyoruz" diye de dudak büktüm. Neyse, imam sabah namazını kıldırdı. Akabinde tespih çekip, dua ederken, birden silah sesleri duyuldu, üç beş derken çoğaldı. Mermiler tavanlara vuruyor, oradan oraya sekiyordu. Artık bu işin tadı kaçtı, tehlikeli oldu diye düşündüm ve ayağa kalktım. Ama askerler müdahale edip oturttular. Onlar bir aralık gidince kapıya yöneldim, baktım kapalı, önünde de asker var, "Memnu!" dedi.

Önce inanmadım, öteki kapıya gittim, o da öyle, üçüncü kapı o da öyle, yukarı çıkayım dedim, merdivende yine asker. Artık yapılacak bir şey yok, geri döndüm, yerime oturdum. Hoparlörden bir ses geliyor ama çok gürültülü, parazitli, anlayamıyoruz. Arada bir 'Allahu ekber' sesleri duyuluyor, insan korkuyor tabii. Biraz daha zaman geçti, saat dokuz-on oldu, bir iki tavaf ettim, baktım tavafta da askerler var. Tavafı bitirdim, giderken direklerin birinin dibinde Medine'den tanıdığım bir hanım gördüm ve yanına oturdum. Biraz daha dolaşırken iki Türk daha bulduk; Avrupa hacılarındanmış, işleri aksadığı için kalmışlar. Böylece dört kişi olup

dolaşmaya başladık. Muharrem ayı olduğu için hacılar gitmişti ama yine bin kişi kadar vardık. Suriyeli bir grup “Mehdi gelecekmiş” dedi.

Peki, namaz vakti gelince ne oldu?

Artık öğle oldu ama ezan okunmadı, namazımızı kendimiz kıldık. Hala giriş çıkışlara izin verilmiyor. İnsanın tabii ihtiyaçları var, yemek neyse zaten oruçluyuz, ama abdest sıkıntısı gittikçe kendini hissettiriyordu. Biz Hacer-i Esved’in karşısında oturuyorduk. Yeni Harem henüz yapılmamıştı. Baktım, insanlar Safa Tepesi’ne doğru gidiyorlar ve geri gelmiyorlar. “Allah Allah, oradan bir çıkış var galiba, biz de gidelim” dedik ve yürüdük, say yerinin tam ortasına geldik ki oradaki pencerelere dışarıdan Pakistanlı adamlar gelmiş, şallarını bağlamışlar, içeriden arkadaşlarını çekiyorlardı. Kadınlar pencereye çıkıyor, şalvarları, etekleri gözüküyor. Tamam, bacakları gözükmüyor ama şalvarlı halleri de hiç güzel değildi. İnsan ölecek olsa oraya çıkmaz dedim. Bu arada ikindi oldu, yine ezan okunmadı. Biz yürümeye devam edip Merve’ye geldik. Orası biraz yüksekti ve şimdiki kadar büyük değildi. Sol taraftaki pencerenin ortasında bir yıldız vardı. İnsanlar kuyruk olmuş, yıldızın ortasından çıkıyorlar, biz de kuyruğa girdik. Neyse bu şekilde çıkıp meydanda yürümeye başladık. Birden üzerimize ateş açıldı. Yanımdaki kimyager “Kardeşim erkeklerden uzaklaşalım, iki kadına kurşun atmazlar” dedi. Çok akıllı bir kadındı; onlardan ayrıldık da meydanı sağ salim geçtik. Evimiz Haremi Şerif’e çok yakındı. Hani yıkılan kale -Ecyad Kalesi- var ya onun dibi. Eve gelip üst kata çıktım. Kaleden içeridekilere top atılıyor, Harem’deki minarelerden de dışarıya. Top atılırken “Şimdi minareler yıkılacak” diyorum, ortalığın tozu dumanı dağılınca bakıyoruz ki minare yerinde. “Oh şükür!” diyoruz. Bu şekilde bir hafta Harem’e gidemedik. Baskını bitirmek için dışarıdan müdahale yapıldı. Birçok asker ve hacı öldü. Cesetleri gece dışarı bırakıyorlarmış ama cenazeyi almaya gelenleri de vuruyorlarmış. Taşkentli Doktor Abdülhadi Bey “Hastaları ve ölenleri güçlükle topladık” demişti.

Baskın nasıl bitti? Hatırlıyor musunuz?

Baskını bitirmek için Safa’nın üst kısmından tankları yürütüp ikinci kata girmişler. Tankın arkasından da asker girmiş ve üst katı halletmiş, sonra alt katı temizlemişler ama tankların giremediği bodruma inemediler. Asiler yedi sekiz gün aşağı katta oturdu. Üst katta ise namaz kılındı, tavaf yapıldı ama

ancak on beş, yirmi kişi vardı. Sonra Türk işçileri “Biz üstten delik açıp gaz verelim” demiş. Bunun için 50-55 delik açmışlar. Neyse gazdan hepsi bayılınca inip topladılar. Televizyon gösterdi ve bir hoca “O minareleri Allah korudu. Yoksa topa dayanamayabilirdi” demişti. Olayın nedeni ise Mehdi falan değil bir aşiret reisinin hükümeti ele geçirmek istemesiymiş.

Askerlerin alt katta sekiz gün kalması da ilginç değil mi?

Şimdi aşağı katta askeriyenin, memurların odaları vardı. Oraya evvelden erzak, hurma koymuşlar. O gün Harem’e sekiz tane cenaze gelmiş. Meğer o örtülerin altında silah varmış. Cemaat gibi girip ön safta oturanlar da isyancı askerlermiş. Onlar imam selam verince hemen cenazenin örtülerini kaldırıp silahları almışlar, imamı ve oradaki vazifelileri etkisiz hale getirmişler. Namazdan sonra da kapıları tutmuşlar. Ancak on dört gün sonra Kabe’de güvenlik sağlandı ve Harem-i Şerif açıldı. Ben de Kabe’nin her yerini dolaştım. Hatta o gün minarelerin ilk kısmına kadar -oralar hiç çıkılmayan yerlerdir- çıkmaya müsaade ettiler. Zaten kimse yoktu; birkaç tane erkek, bir de ben. Karşılıklı atılan kurşunlardan Harem’in mermerleri paramparça olmuştu. Değiştirirken alt kısmına soğuk hava tertibatı döşeyip, güneşte ısınmayan mermerler koydular.

Mekke ve Medine ile alakalı hatıralarınızdan hatırınızda kalan başka olay var mı?

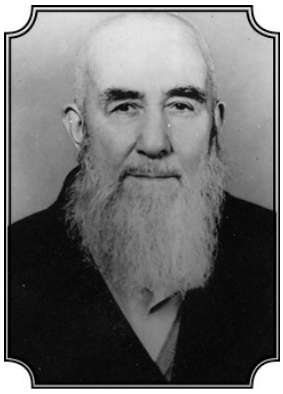
Delilimin hikayesini anlatayım. 1956 senesinde, annem ve babamla birlikte hacca gitmiştik. Medine dönüşü Cidde hava meydanında bekliyoruz. Orada çok güzel Türkçe konuşan bir delil vardı. Dikkatimizi çekmişti, bizimle de Türkçe konuştu. İstanbul deliliymiş. Hacılarını Medine’ye göndermiş ve Türkiye’ye dönecekleri zaman onlara yardım etmek için Cidde’ye gelmiş. Hava meydanında onların işleriyle alakadar oluyordu. İşte o zaman ahbaplık ettik. “İstanbul’a salimen varınca bana yazın” dedi. Annemin Osmanlıcası çok güzeldi, mektup yazdık, hemen cevap yazdı. Bayram olur, tebrik yazardı. Böylece dostluğumuz devam etti. Delil olduğu için her zaman misafire hazırdı. Medine’deki yalnız hanımları umreye götürdüğümde hemen onun evine inerdim.

Delil olma hikayesini de anlatır mısınız?

Aslında kendisi Ispartalıydı. Mekke’deki Isparta delili oğluna Türk kızı almak için Isparta’ya gelmiş. Orada Abdülkadir Efendi’nin kızını beğenmiş

ve abla Mekke'ye gelin gitmiş. Birkaç sene sonra delil öteki kızı da istemiş. Bu sefer baba; "Birinci kızımı getirin, o memnunsa vereyim" demiş. Kabul edip dönmüşler ama o zaman gitmek, gelmek deveyle-atla üç dört ay sürermiş. Bu arada hac zamanı gelmiş. Hacda delil yerinden ayrılmaz. Hacdan sonra, yani takriben bir sene sonra baba vefat etmiş. Delil de geliniyle birlikte Isparta'ya gelmiş. Anne kızının memnun olduğunu görünce ikinci kızını da vermiş. Düğünü yapmak için de üç yaşındaki en küçük oğlunu, evlenecek kızını da alarak Mekke'ye gitmiş. Mekke'de düğün dernek derken hac zamanı gelmiş. Haccı da yapalım, sonra dönelim demişler. Böylece iki üç ay daha geçmiş, ondan sonra harp başlamış, yollar kapanmış. Böylece orada kalmışlar, o küçük çocuk, Ahmet büyümüş, çok zekiymiş. Okula gidince hocası "Sana Zeki ismini de vereceğim' demiş. Böylece Ahmed Zeki olmuş. Hem mektebe gitmiş hem de eve katkıda bulunmak için sabahleyin bakkala yahut pazara gider, kişilerin hesaplarını tutar, birkaç kuruş kazanırmış. O zamanın yüksek mektebi olan idadiyi bitirmiş. İlk yıllar şoförlük, katiplik yapmış ve büyüyüp evlenecek yaşa gelmiş. Ahbapları "Üç kız kardeş var. Babaları Mısırlı, vefat etti, anne Endonezyalı, o da memleketine gitti, hasta oldu gelemedi, şimdi kızlar hem yetim, hem öksüz, dedelerinin evinde kalıyorlar, bunlardan birini sana alalım" demişler. Annesi gitmiş, bakmış ve oğluna; "Üç tane kız var, hepsi de evlenecek yaşta hangisini istersin?" demiş. O da isimlerini sormuş, anne saymaya başlamış, ikincisi Rahme deyince "Bunda rahmet var, ortancası olsun" demiş ve o kızla evlendi. Gerçekten de çok hayırlı bir hanım çıktı. Sonra Ahmed Zeki bir delilin yanında yirmi sene çıraklık etti ve deliller heyeti toplandı ve ona da bu hakkı verdiler. Böylece İstanbul delili oldu. Senelerce hacılarımıza hac yaptırdı. Son derece misafir sever, hacıları rahat ettirirdi. Hanımı da güzel Türkçe bilir, hac vakti hacılarla sohbet eder, ihtiyaçlarına yardımcı olurdu. Evlerinin kapısı her zaman Türk hacılarına açıktı. Şimdi o delil vefat etti, kızları ve torunları var. Ben onların evinde kalıyorum. Başka yere gitmeme razı olmazlar, hemen darılır, "Sen, bizim halamızsın" derler.

Sonraki gidişlerinizde kefiliniz kim oldu?

Mehmet Zahid Kotku

Sonraki kefilim Emin Süleyman Murat Kırımlı'nın dedesi Murat Efendi ve Kırım Türklerindendi. Rusya'da Çarlık yıkılıp komünist idare kurulunca kaçmak istemişler. Ailesi çok kalabalıkmış. Murat Efendi Amca "Sofraya 18 kişi otururduk" derdi. Ama kaçarken yol şartlarına dayanamamışlar, aile dağılmış, ancak 2-3 kardeş Eskişehir'e kadar gelebilmiş. Orada Tatarlardan Gülizar Hanım'la evlenmiş ve Süleyman adlı bir oğlu olmuş. Bu sırada Murat Efendi Amca askere gitmiş. Suriye, Ürdün, Mısır cephelerinde savaşmış ve Mısır'da İngilizlere esir düşmüş. Sekiz senelik bir esaretten sonra Mısır'dan Hindistan'a götürmüşler. Orada bir kolayını bulup kaçmış ve Medine'ye gelmiş. Bir müddet çalışıp para kazanınca İstanbul'a gidip ailesini Medine'ye getirmeye karar vermiş. O sıralar Cumhuriyet'in ilk seneleriymiş. Ailesini Eskişehir'den İstanbul'a getirmiş. Bir fanila fabrikası kurmuş ve İstanbul'a yerleşmişler. Memleketinde esas mesleği 'kalpak terziliği'ymiş. İstanbul'da bir gece rüyasında 'Resullah, sen ne karar vermiştin, hani Medine'ye gelecektin' demiş. Onun üzerine Medine'ye gitmeye karar vermiş ama o zamanlar Hicaz Yolu kapalıydı. Fabrikayı satıp taşıyabildikleriyle kara yolundan gayet zor şartlarda Medine'ye gelmişler ve Şarü'l-Ayniye'de bakkal dükkanı açmış, günün ihtiyaçlarına göre de Şam'dan malzeme getirterek satarmış. İstanbul'da dayımın da tanıdığı koca sarıklı Ubeydullah Hoca varmış. 1927'de devrimler başlayınca o da Medine'ye gitmeye karar vermiş. Malta-Sarıgüzel'deki evini akrabalarına bırakmış. Hafız olan büyük ve küçük kızını, oğlunu ve hanımını alıp Medine'ye hicret etmiş. Hac zamanı gelince Mekke'ye gitmişler. O zamanlar hac çok meşakkatli idi. Hacdan hemen sonra da Ubeydullah Hocaefendi vefat etmiş. Hanım, çocuklarıyla kalmış. Döneyim mi, orada mı kalayım diye tereddüt içinde iki üç ay geçmiş. Bir gün yemek pişirip çocuklarına yedirmiş, öğleden sonra şiddetli bir sancı

gelmiş ve o gece vefat etmiş. Sabah olunca çocuklar komşulara haber vermişler. Cenazeyi kaldırmışlar ama çocuklar da bir başlarına kalmış. Büyük kızı, Eğinli Hacı Hafız Efendi -Arif Hikmet Kütüphanesi Müdürü- oğluna almış. Kızcağız, kardeşlerini de alarak gelin gitmiş. "Ben kardeşlerimle gelin gittim" derdi. Neyse küçük kız da büyümüş, 11 yaşına gelince Murat Efendi, oğlu Süleyman için talip olmuş. Eşi Gülizar Hanım kızları küçük yaşta öldüğü için Küçük Hatice'yi bağrına basmış, üç sene yanında yatırmış ve on dört yaşına gelince düğün yapıp oğluna almış. Aile ondan sonra maddi olarak daha gelişti. İki kumaş dükkanları oldu, Avrupa'dan, Suriye'den kumaş getirip ticaretini yaparlardı. Torunları doğdukça Murat Efendi amca, gelinine çarşıda gördüğü nadide antika eşyaları hediye eder, sevindirirmiş. Böylece gelinin dört oğlu, dört kızı oldu. Murat Efendi amca eskiden olduğu gibi geniş bir aileye kavuştuğu için çok mesut yaşadı. İşte bu ailenin üç numaralı oğlu Doktor Emin Süleyman Murat da benim kefilim oldu.

Birçok dost ve hatıra biriktirmiş olduğunuz muhakkak, biraz da onları anlatır mısınız?

Bir başka dostumuz da Türkiye'de Divan Pastanesi'nde çalışmış, pasta, tatlı usullerini bilen bir Türk. Medine'de Şehrazat Pastanesi'nde iş bulup oraya yerleşmiş. Çalışırken Türkiye radyosu dinlerdi. Hatta o kadar çok haber dinlerdi ki ona 'TRT' derlerdi. Bir de çok aceleci olduğundan 'fırtına' ismini verdiler. Ali Ulvi Bey'e çok hürmet eder, çok gelir giderdi. Aceleciydi ama kimin işi düşse, her imdada yetişirdi.

Bir başka hatıram da; yetmişli senelerde, Mina'daki yangın hadisesidir. Müzdelife'den otobüslere bindik. Bizim kafilede Hoca Efendi ve yaşlı hanımlar vardı. Hava sıcak yürüyemez, kaybolur, hasta olurlarsa takibini nasıl yaparım diye kaygılanarak arabanın içinde üç-dört saat gitmişiz. İkindi yaklaşmıştı, bir de baktık ki patlamalar oluyor, havaya tahtalar, kumaş parçaları fırlıyor, çadırlar uçuşuyor, bazı insanlar Mina'nın tepelerine doğru kaçıyor. Arada ezilenler de olmuş. Üstelik biz bu halde Mina'daki çadırlara geldik, ortalık biraz sakinleşmiş ama tedirginlik sürüyordu. Orada kafilemizdeki Rize mebusu Arif Bey[77], kalp krizi geçirip vefat etti. Allah rahmet etsin.

Yine aynı yolda Trabzonlu Abdurrahman Efendi,[78] bizim otobüste Kotku Hazretleri'yle konuşuyorlardı. Öyle güzel bir sohbetti ki bütün otobüs pürdikkat dinliyorduk. Abdurrahman Efendi; "Şeriatta senin malın senin,

benim malım benim; tarikatta seninki senin, benimki de senin; hakikatte ise ne senin ne benim, hepsi O'nun" demişti. Hala hatırlarım…

Bir başka hikaye, Sultanahmet'te oturan bir hoca hacdan evvel Medine'ye gitmiş. Hac zamanı biz de gideceğiz, yakınları ona vermek için mektup ve para getirdiler; "Hoca iki üç aydır orada, ihtiyacı vardır" dediler, bir de adres verdiler. Ben "Hocayı nasıl bulacağım?" diye kaygılanınca, emaneti veren yakını; "Benim bildiğim hocaysa, o seni hiç aratmaz" dedi. Ben de peki deyip emaneti aldım. Hacca yakın günlerdeydik, bizim delil onların mahallesine gidecekmiş, mektubu ona verdim ama paraya cesaret edemedim. Neyse, şeytan taşlama zamanı geldi, hala hocadan haber yok. Hanımları aldım, Mina'daki çadırlara götürdüm. Yatsı geçmişti, bir iş için çadırdan çıktım. Sokaktan geçerken bir baktım, yandaki büyük çadırların önünde o zat oturuyor, yanında da kimse yok, şartlar çok müsait, hemen emaneti verdim. Gerçekten beni hiç aratmadı yani…

Bu da Yemenli Sitti Meryem Hanım'ın hikayesi. Mekke'de oturuyordu. Eski Yemen Kralı'nın kızıymış. Babası kral iken Meryem Hanım hacca gelmiş. Ahmed Zeki Bey'lerde kalmış. Yanında adamları, hizmetçileriyle kese kese altın bırakmış. İzzet, ikram görmüş, haccını yapıp gitmiş. Ama birkaç sene sonra hükümet darbesi olmuş, Kralı öldürmüşler, ailenin her şeyine el koyunca da beş parasız kalmışlar. Akrabaları kızı yanına çağırmış ama gururuna dokunmuş; "Kimsenin yanına gitmem, sadece Mekke'ye giderim" demiş. Mekke'de Ribat'ta oturdu. Hiçbir yerden geliri yoktu. Fakat konuşması, tavırları o kadar nazik, terbiyeliydi ki hep 'siz' diye hitap ederdi. Çay demlemekten başka bir şey bilmezdi. Ahmed Zeki Bey onun yemeğini de gönderirdi. Zaten bir öğün yer, akşamleyin de çay içer, kahvaltı ederdi. Kader işte, Kral kızıyken Ribat'ta vefat etti. Allah rahmet eylesin.

Teyzenizle yaptığınız umre ziyaretinden de bahseder misiniz?

Teyzemle de iki umre yaptık. Teyzem gözünden çok ameliyat oldu, doktorlar göz tansiyonu için ilaç verdiler de öyle idare etti. Zamanında ameliyat olmadığından bir gözünü kaybetti. Bir gözüyle bütün işlerini görürdü, tertibi düzeni hiç değişmedi. Tavaftan sonra Mültezim'de Beytullah'ın örtüsü altına başını sokarak dua ettiğinin anlatırdı. İkinci gidişimizde Mekke'de bir hafta kaldıktan sonra Medine'ye geldik. Bir ay sonra dönmek için hava meydanına geldiğimizde uçakta yer olmadığını söylediler. Biz de tekrar Medine'ye döndük. Böyle birkaç git-gel olunca ev

sahipleri ile şakalar yapmaya başladık. Bir ay yerine iki aya yakın kaldık, hava meydanından iki-üç defa geri döndük.

Peki, burada Mehmet Zahid Kotku Efendi'yi sorsam? Hem sizin hem de babanızın hayatında önemli bir yeri var değil mi?

Evet, az evvel de belirttiğim gibi kendisiyle hac yolunda tanıştım. Doktor olduğum için bana daha çok alaka gösterirdi. Vapurda merdivenlerde inip çıkmama dikkat ediyorum, daha görgülü davranıyorum diye her gördüğünde halimi sorar, "Doktor Hanım nasılsınız?" derdi. Ben den onu dedeme benzetirdim. Dedemin üç vasfını anlatırlardı. Beyaz, kumral sakallı, biraz toplu ve Kafkas kökenli idi. Bana alaka gösterince kalbimde ona karşı muhabbet doğdu. Hoca Efendi "Biz çobanız. Çobanlar kendi koyunlarını tanırlar. Bu bizim sürüden" derdi. Bir gün böbrek sancısı tuttu. Vapurda bir arkadaş iğne yapmış, gitmiş ama sancısı geçmemiş. Beni istemiş, ben de iğne yaptım ama başından ayrılmadım, tedavisine devam ettim, sancısı geçti. Buna çok memnun oldu, sonra konuşmaya başladık, böylece muhabbet arttı. İstanbul'a geldikten sonra bana hasta gönderirdi. Hanımı da hastam oldu. Bu arada babamla tanıştı. Hoca Efendi çok hoş sohbetti. Babama kıymet verir, ilim sahibi olduğu için sağ tarafına oturtur, babam konuşurken o konuşmazdı. Bundan dolayı babam da Hoca Efendi'ye karşı muhabbet besledi.

Mehmet Zahid Kotku Efendi'yle de birçok defa hac farizasını eda ettiniz değil mi?

1960-1980 seneleri arasında, vefatına kadar beraber hac yaptık. 1979-1980 senesinde Mehmet Zahid Efendi hastalanmış, mide ameliyatı geçirmişti. Ondan sonra hacca geldi ve Medine'de biraz daha kalmak istedi. O zaman ihvanları bana "Doktor Abla sen de kalır mısın?" deyince "Kalırım" dedim. Annem vefat etmiş ve henüz Fatih Hastanesi'nde de çalışmıyordum. Böylece bir aydan fazla kaldık. Erzurumlu Mustafa Efendi'nin kurduğu Ribat'ta zaten Türkler kalırdı, bize de iki oda verdiler. Mücavir olduğumuz Ribat'ın sahibi Erzurumlu Mustafa Efendi müderris, alim, güzel bir zat idi. Evvela Mekke'de müderrislik yapmış, sonra Medine'ye geçmiş; yaşlı bir annesi ve erkek kardeşiyle birlikte otururdu. Erzurumlu mütedeyyin muhterem bir zat, Medine'de herkes beğeniyor. Neyse Hindistanlı'larda da kız babası böyle güzel bir namzet bulunca damatlık teklif edermiş. Mustafa Efendi'ye de teklif götürünce kabul etmiş ve evlendi. Hanım akıllı çıktı, Türkçe öğrendi.

Benimle Türkçe konuşurdu. Sekiz çocuğu oldu, dört oğlu da hafızdı; cenaze merasimine gidenler böyle babasının arkasından okuyan dört hafız çocuğu görünce "İmrendik!" demişlerdi.

İşte o Ribat'ta bir odada Valide Hanım, Hoca Efendi; diğerinde ben kaldım. Valide Hanım yemek yaparken, getir götür işlerine yardım ederdim. Tabii çok fazla iş bilmem. Neyse bir gün tavuk getirdiler, o tavuğu nasıl pişireceğimi soramıyorum. O gece misafir geldi. Ben hemen Hanım'ı "Azıcık mutfağa gidelim" diye çağırıp tavuğu temizlettim ve dolaba koydum. Ertesi sabah Valide Hanım'la pişirdik. Bir gün yine öğleden sonraydı, Hoca Efendi "Pilav yapın" dedi. Kurban'dan sonra Medine'ye geldiğimiz için etler vardı. Zaten en kolay yemek 'kavurmalı pilavdı'. Ama ben merak ettim, Valide Hanım'a "Hoca Efendi yemeyeceği halde neden pilav yapın dedi?" diye sordum. Valide Hanım "Bilmiyorum, dur bakalım ne olacak?" dedi. Pilavı yaptık, akşam namazdan sonra bir de baktık ki İstanbul'dan Korkut Bey, yanında birçok misafirle Hocaefendi'yi ziyarete geldi. Meğer pilav misafirler için yapılmış. Yanına yoğurt, salata yaptık. Böylece güzel bir yemekle misafirler ağırlandı. O sene Hoca Efendiler'le beraber döndüm. Ertesi sene hacdan sonra yine o evde biraz daha kaldık ve dönüş yapacağız. Cidde'ye geldik, o zaman bayağı ağırlaşmış, zor yürüyor, hiçbir şey yemiyor, yediğini de çıkartıyordu. Bana "Keşke beraber gitseydik" dedi. "Efendim muamelemi yaptırıp hemen geleceğim" dedim. Perşembe günü onları tayyareye bindirdim, sonraki Perşembe de ben gidecektim ama muamelem yine birkaç gün uzayınca Hoca Efendi o hafta vefat etti.

Herhangi çirkin bir durumla karşılaştınız mı? Mesela orada hırsızlıktan çok şikayet edilir, siz bu konuda ne söyleyeceksiniz?

Hac zamanı Harem'e girip çıkarken onu da çok gördüm. Kalabalık olduğu için insanlar birbirine sürtünür, yapışık bir vaziyettedirler. Hacı kadınlar evvelce paralarını karınlarına bağlarlardı. Böyle olunca kalabalıkta öndeki yankesici kadın, arkadakinin karnında kese olduğunu anlar, kesip alırdı. Hatta biraz fazla bastırdığı için karnı çizilenleri de çok gördüm. Hacı heyecandan ilk anda bir şey anlamaz, ne zaman eve gelir, bir de bakar ki elbisesi kesilmiş. Bunun için bir hikâye anlatırlar. Hacının biri parasını çaldırmış ve Medine'ye gelmiş, memlekete dönecek parası dahi yok. Tabii üzülüyor, eli boş gitmek istemiyor. O zaman arkadaşı "Ravza'ya girelim, halini arz et bakalım ne olacak?" demiş. Neyse Ravza'ya girip dua ederken hem yol yorgunu hem de

yaşlılıktan uyumuş. Bir iki saat uyuduktan sonra Ravza'dan çıkmışlar. Arkadaşı "Ne oldu?" diye sorunca, "Benden adam mı olur, uyumuşum" demiş. Arkadaşı "Peki hiçbir şey görmedin mi?" diye sorduğunda; "Gördüm, Medine'nin dışına çık, orada İmam-ı Azam oturuyor, ona Resulullah seni bekliyor de" dediler. Arkadaşı "İyi ya, sana vazife verilmiş, hemen gidelim" demiş Medine'nin dışına çıkmışlar. İmam-ı Azam da her sene hacca gelir, Medine'ye girmek için Resulullah'tan davet beklermiş. Bu sefer henüz davet gelmemiş. Nihayet iki kişinin geldiğini öğrenince hemen yanına çağırmış. Adam; "Resulullah'ı rüyamda gördüm, İmam-ı Azam'a söyleyin, beni ziyarete gelsin dedi" demiş. Günlerdir davet bekleyen İmam-ı Azam bu sözü duyunca "Elhamdülillah beklediğim haber geldi" demiş ve katibine "Misafire bir kese altın verin" diye seslenmiş. Adam tabii çok memnun olmuş. Bu sefer İmam-ı Azam "Ne olur bir kere daha söyler misin? Çok, çok hoşuma gitti" demiş. Adam bir daha söyleyince, katibe "Bir kese daha altın ver" demiş. Sonra bunlar Allahaısmarladık deyip çıkarlarken, İmam-ı Azam "Bir kerecik daha söyler misiniz?" demiş ve bir kese daha altın almışlar. Medine'ye dönerken arkadaşı "Bak büyük kapının ihsanı da büyük olur" demiş.

Cidde'ye de çok sık gidiyorsunuz. Orada tanıdıklarınız var mı?

Mevlüt Yılmaz[79] vardı. Zannediyorum Demokrat Parti zamanında Balıkesir'den mebus olmuştu. Sonra da askerî ataşe olarak Cidde'ye geldi. Mehmet Zahid Efendi'nin de ahbabı. Hanımı Arabistan'ın iklimine intibak edememiş; köyünün yoğurduna, sütüne alışmış, onları arıyormuş. Ben de Cidde'ye gider, hanımla ahbaplık eder, takviye ilaçlar verirdim. Bir gün Cidde'de hanımıyla beraber giderlerken bir araba hanıma yandan çarpmış. Kadın ezilmiş, kaburgaları kırılmış. Kaburga mühim değil de ciğerine batıyormuş, bu çok tehlikelidir. Hemen hastaneye yatırmışlar ama Arapça bilmiyor, biraz da nahif, nazlı bir hanım. Ben de İstanbul'daydım. Bir gün Avni İman muayenehaneye geldi; "Doktor Abla böyleyken böyle, müsaitsen Cidde'de hastanede yanında kalır mısın?" dedi. Hemen muamelemi yaptılar, Cidde'ye geldim; ciğerinde kan birikmiş, aksın diye baş aşağı yatıyordu. Neyse günden güne iyileşti, bir ay hastanede yattı. Ben de gece gündüz onun başındaydım. Ailesi de her gün hastaneye geliyor gidiyordu. Ay sonunda "Ben artık gideyim" dedim. Mevlüt Bey "Doktor Abla, Medine'ye götürelim de bir ziyaret yap" dedi. Bir gün erkenden sabah namazı vakti Medine'ye gittik, namazdan sonra ziyarete girdim ama zihnim hanımla meşgul;

bırakıyorum ama acaba iyi olacak mı, bir komplikasyon daha çıkabilir mi diye düşünerek namaza durdum. O esnada kulağıma bir ses "O hanım iyileşecek" dedi. İçime bir rahatlık geldi. Ondan sonra Türkiye'ye döndüm ve hakikaten hanım iyileşti.

Bir de Cidde Radyosu'nda çalışan Avukat Bekir Berk[80] vardı. Cidde Radyosu'nda 1970'lerde Türkçe neşriyat vardı. Onu okurlardı. İki üç kişiydiler. Bir tanesi Gümülcine'den gelmiş bir Türk'tü. Bekir Bey, hanımı vefat edince İstanbul'a geldi, evlenmek istiyordu. Bir hanımla tanıştırdık, evlendiler ama hanım oraya intibak edemiyor, bütün gün evde sıkılıyormuş. Bana ilgilenmem için rica ederdi. Hafta sonu hanımıyla beraber gelir, beni alırlar, onlara giderdim. Bazen on beş günde, bazen haftada bir onlarda kalırdım. Çok memnun olur, "Kardeşim, Allah senden ebediyen razı olsun" derdi. Bu duayı yaparken hep onu hatırlarım. Orada üç dört sene kaldı. Sait adında bir oğlu oldu. "Allah ebediyen razı olsun" duasını ondan öğrendim.

Doktor Abla, Mekke, Medine ve Cidde'deki Türklerin sağlık elçisi gibisiniz. Kimin bir ihtiyacı olsa orada oluyorsunuz, değil mi?

Doğru, yalnız Suudi Arabistan'da değil Türkiye'de de bütün ailenin, akrabaların hastalıklarıyla ilgilenir, evde tedavisi olmayan hallerde hastanede onlarla beraber kalırdım. Anneannemin bağırsak problemi vardı. Talebelik zamanımdan başlayarak birkaç defa hastaneye yattı. En son Amerikan Hastanesi'nde, normalden uzun olan kalın bağırsağı kesilerek ameliyat oldu. 20 saat hiç başından ayrılmamıştım. Dayılarımın, teyzemin hastaneye yatmalarında da daima ben refakatçi olurdum. Zaten babam ben daha lisedeyken "Aileye bir doktor lazım" demişti.

Başka bir hatıra daha aklıma geldi. 1960'lı senelerde ben böyle çalışırken bir keresinde elçilikten "Sen neden buraya geldin?" dediler. Ben de "İnsanlara hizmet etmek için" dedim. "O zaman Afrika'ya git" dediler. Onlara göre Arabistan mahrumiyet bölgesiydi ve elçilik mensupları burada zoraki oturuyorlardı. Bizim bağlılığımızı anlamıyorlardı.

İslam Bankası kurulduğunda buradan da önemli şahsiyetlerin Cidde'ye gittiğini hatırlıyorum. O günlere ait de hatıranız var mı?

Korkut Özal Bey orada İslam Bankası'nda çalıştı. -Turgut Özal'ın Başbakan mı, yoksa Reis-i Cumhur olduğu zaman mıydı şimdi tam hatırlamıyorum-, hacca geldi. Sonra televizyonda Kral onu sağ tarafına

oturttu. Çok özel itibar ettiler. Cevdet Sunay da hacca geldi dediler ama o gayet gizliydi, görmedik.

Kenan Evren de gelmişti değil mi?

Evet, ama o zaman hiç kimseyi yanlarına sokmadılar. Bütün matbuattan da sakladılar.

Erbakan da geldi değil mi?

O geldiği zaman henüz siyasi değildi. Çok seneler Mehmet Zahid Kotku Efendi ile beraber geldiler.

Cumhurbaşkanımız Abdullah Gül de orada çalışmıştı değil mi?

Abdullah Gül'ü oradayken tanımadım ama Cidde'deki İslam Bankası'nda çalıştığını duymuştum.

Özal kardeşlerin anneleri merhume Hafize Özal'ı tanıyor musunuz?

Hafize Hanım'ı çok iyi tanıyorum. Her Cuma annem onu bizim Soğanağa'daki evimize davet eder, karşılar, ikram izzet gösterirdi. Bize hanımlar çok gelirdi. Hele ben Hicaz'dan döndükten sonra ziyaret edenlerimiz çoğaldı. Onlara haccı anlatırdım, çok memnun olurlardı. Anneciğim de misafiri çok severdi.

Siz hacca giderken uğurlamaya gelen olur muydu? Eskiden kapılar bile yeşile boyanırmış.

Yoo, öyle tören falan olmaz, alayla, tekbirlerle gitmezdim. Giderken aile yakınları kapıdan uğurlardı. Zaten tayyareye binip gidiyoruz. Merasimli haclar eskidenmiş. İlk haclarımızda Ahmed Zeki Bey'den rica ederdik, Zilhiccenin 8. günü Mina'ya çıkartır, 9. gün sabah namazından sonra otobüsle Arafat'a giderdik. Orada Ahmed Zeki Bey'in iki gün evvelden kurduğu çadırlara girer, ailesiyle birlikte kalırdık. Delil Arafat'ta yatacak yatakları, battaniyeleri, lazım olan mutfak eşyasını götürür, orada hacıları memnun edecek bir düzen kurardı. Mina'dan Arafat'a gidince orada çadırları, çay ocağını, çadırın ortasında büyük kazanda pişen etli pilavı hazır bulurduk. Delil hacıların hizmeti için Yemenli, Mısırlı çıraklar tutardı. Onlar sahra tuvaletleri hazırlar, içecek su için her çadıra bir büyük termos konurdu. Şimdi 'jet hac' diyorum. İki saatte Arafat, sonra Müzdelife transit, doğru Mekke. Mina'da durulmuyor artık. Ertesi gün taş atmaya gidiliyor, ikinci ve üçüncü günü vekile havale. Bütün hac bu kadar işte…

Arafat gecelerinden de bahseder misiniz?

Arafat geceleri çok güzel olur. Gündüz sıcak, gece tatlı bir hava olurdu. Çadırların ortasındaki meydanda hanımlar toplanır, namaz kılınır, tesbih çekilir, sonra da sohbet yapılırdı. Korkut Özal'ın hanımı Müjgan Hanım, annesi Hafize Özal Hanım, Erbakan'ın kız kardeşi Mühendis Osman Bey'in hanımı ve bizim Medine cemaatindeki yaşlı teyzelerle koyu, tatlı bir sohbete dalardık. Ben onlara evliya hikayelerini, menkıbelerini anlatırdım. Son yıllarda ise bir tur şirketinin misafiri oluyor ve onun hacılarıyla Arafat'a çıkıyorum. Ayrıca benden Mekke'de hacdan sonra bir konuşma rica ederler, ben de peygamber sevgisi ve hayatından bildiklerimi anlatırım. Hanımlar yeni bir şeyler duydukları için çok memnun oluyorlar.

Arafat dönüşü neler yapardınız?

Arafat dönüşü de Mina'da üç gün kalırdık, üçüncü günü akşamdan evvel Mina terk edilir. Eğer böyle yapılmazsa o gece de Mina'da kalıp ertesi günü taşlayıp öyle ayrılmak lazım. Onun için 70 taş toplarız. O günler yollar kalabalık olur, Ahmed Zeki Bey de "İsterseniz bir gece daha kalalım" derdi. İşte o son gece çok hoşuma giderdi. Çünkü her yer tenha, birçok çadır, suyun başı boş, tuvaletler rahattır. Sonra çadırların ortasına seccadeleri yayar, koyu bir sohbete dalardık. İşte o sohbetlerin tadına doyulmazdı. Ertesi günü öğleye doğru çıkar, bir daha şeytanı taşlar, Mekke'ye rahat rahat inerdik. Şimdi "Zaruret var" deyip kalmıyorlar, doğrudur, çok kalabalık.

Müzdelife'de de öyle kalmaya gayret ederdik. Eskiden Ahmed Zeki Bey, Şafi olduğundan Müzdelife'de sabah namazına kadar kalmaz, hacılarla ben kalırdım. Grup götürmediğim senelerde de yalnız kaldım. Zaten yanımda bir çantam olur, onu da yastık yapar, nerede istersem orada namaz kılardım. Geçen sene otobüsten Müzdelife'nin hududunda indik. Orada sabah namazına kadar bekledik ve namazı hudutta kıldık. Yine böyle yalnız gittiğim evvelki senelerde elimde -içinde su şişesi, seccade ve hüviyetimin olduğu- ağ torba, yürüdüm yürüdüm, şeytana geldim, şeytanın başı kalabalık. Bir iki defa gireyim dedim, o ağ torba böyle etrafımda döndü giremedim. Sonra bir kenarda oturdum "Ya Rabbi iki kişi gönder de biri beni içeriye soksun, diğerine de torbamı bırakayım" diye düşünüyordum, birden Medine'den tanıdığım bir zat 'Doktor Abla' diye seslendi. Yanında da Nevşehirli bir ahbabı vardı. Hemen ona "Torbam sizde kalsın, bu Nevşehirli de -biraz güçlü kuvvetli- beni içeri soksun" dedim. Onun kemerine arkadan tutundum, acemi

olduğu için yolu tarif ettim; “Şöyle kenardan gelecek, arkadan dolaşacaksın” diyerek güzelce şeytanı taşladık. Ondan sonra Mekke kolaydır.

Mekke’de hac döneminde hacılara seminer verdiniz mi? Hijyenle alakalı olabilir, tecrübe paylaşımı olabilir. Ne de olsa elli senedir hacca giden bir hanım doktorsunuz. Sizden öğreneceklerimiz epeyce olmalı…

Öyle bir şey olmadı. Sadece bir keresinde Medine’de Harem-i Şerif’in dışında mermer sahada imam hizasının önünde veya hizasında namaza duran Türk hacılara “Hacı abla namaza burada durmayın, imam önü” demiştim. Onlar da “Biz hocamıza söyledik, olur dedi” dediler. Aslında olmaz ama nedense öyle dediler. Ben de Harem-i Şerif idaresine telefon ettim, orada vazifeli bir Türk vardı. Sonra “İmamın önüne geçmeyin, namazınız sahih olmaz” levhaları kondu.

Namaza ikinci veya daha sonra ki rekatlarda imama uyarak başlayan, imamla beraber selam veren hacıları gördüm. Bu hacıların arkasından koşarak uyardım ve tekrar kılmaları gerektiğini söyledim. Bazen de imamdan sonra cemaatin duyması için müezzin tekbiri tekrar ederdi. Birkaç defa tecrübesiz hacı hanımların imamın tekbiriyle secdeye gittiklerini, müezzinin tekbiriyle henüz imam secdedeyken kalktıklarını görmüştüm. İmamdan evvel yapılan bu hareketler namazı bozar. Hacılara bunu izah edince namazı iade ettiler, tekrar kıldılar. Türkiye’de hanımlar pek fazla cemaate katılmadıklarından cemaatle namazı bilmiyorlardı.

Yine bir hac hatırası olarak; 1970’li senelerdi, hacdan sonra Medine’de kalıp hacılarla sohbetler ederdik. Bu hanımlardan birinin beyi Eskişehir cezaevinde gardiyanmış. Bir gün eve geldiğinde hanımına, ‘bugün yaşlı bir zat geldi cezaevinin yemeklerini yemiyor sen pişir de ben götüreyim’ demiş. Kadın 75 gün boyunca bu adamcağız için yemek pişirmiş kocası götürmüş. 75 günün sonunda kadın bir yere davetliymiş ve, ‘yemek yapmayıp davete gitsem’ diye içinden geçirmiş ama yine de yemek yapıp göndermiş. Fakat yaşlı zat küçük bir hediyeyle, ‘hanım kızıma teşekkür ederim bir daha zahmet etmesin diyerek yemeği geri göndermiş’. Bu zat Said-i Nursî Hazretleriymiş!

Hacca en çok hangi ülkelerden gelenler oluyordu?

Muhakkak Mısırlı, Pakistanlı, İranlı bir de Güney Afrikalı hacılar gelirdi. Onlar İngilizce konuştukları için daha iyi anlaşırdım. Tabii o zaman İngilizcem iyi, onlar da görgülüydü. Hindistan hacılarının çoğu fakirdi.

Güney Afrikalıların giyimleri daha güzel, süslü çarşaf giyerler, çarşafın üzerinde kumaştan gülleri, fırfırları falan vardır. Daha sonraları kafileler halinde Endonezyalılar geldiler. Bazen hastaya çağırırlardı ama oraya gidince midem bulanırdı. Çünkü kuru balık getirirler, o da çok kokardı. Her ülkenin delilleri vardır ve hacılar onların yanında kalır. İlk yıllarda oteller yoktu.

Birçok yaşlı hanım, bey de sizin vesilenizle sizinle birlikte hacca geldi. Bunlarla ilgili anılarınız var mı?

Baki amca vardı. Soyadı da Heves'ti. Posta Müdürlüğü'nden emekli olmuş. Hani mezar taşlarında 'Allah bes, baki heves'[81] yazar ya ondan. Baki amca ne zaman kendisini tanıtmak için ismini söylese hemen 'Allah bes, baki heves' derlerdi. Emekli olmuş, hanımı ölmüş, başka kimsesi de yoktu. Şikayetleri olunca benim muayenehaneme gelirdi. Bir gün -hacca üç ay var-, yine geldi; "Hacca gideceğim" dedi. Yaşlı olduğu için dayanamaz diye vazgeçirmek istedim ve hep zorluklarını söyledim, "Hac meşakkatli, yaşlısın, oradaki evler merdivenli, su yok" dedim. Birkaç gün sonra tekrar geldi, "Ben karar verdim, eşyalarımı satıp seninle birlikte hacca gitmek istiyorum, sen bana yardım edersin" dedi. Artık kabul ettim. Eşyaları para etmezdi de radyosu vardı. O günlerde radyo önemliydi ve iyi para ederdi. Tahmin ettiğimiz gibi eşyalarını iyi fiyata satamamış. Parası 300 Lira eksikti. O zamanlar Dolar yasağı vardı. Yurt dışına çıkanlar kambiyodan 200 Dolar alır, daha fazlası yurt dışına çıkarılmazdı. Çok sıkıntılı bir iştir; kaç yere imza istenirdi. 200 Dolar da yetmez, herkes elbisesine, kumaşların arasına para dikerdi. Neyse Baki amcaya yardım etmek istedim. "Senin orada masrafların az olur ama 200 Doları kambiyodan almak lazım; yoksa memleketten çıkamazsın" dedim. O sene hacca gidecek olan, hali vakti yerinde Trabzonlu Elmas Teyze'den bu parayı isterim diye düşündüm ve Baki amcadan evraklarını alarak "Tamam, paranın üstünü ben hallederim" dedim. Ertesi gün Elmas Teyze ile kambiyoda buluşmak üzere sözleştik. Sabahleyin hazırlandım, evden çıktım, daha kapının önündeydim ki, karşıdan emekli bir paşanın hanımı olan hastam geldi. "Doktor Hanım iyi ki seni yakaladım, benim 300 Lira zekat param var, onu sana getirdim, etrafında bunu verecek münasip biri var mı?" dedi. Yarabbi bir dakika evvel ya da beş dakika sonra olsa bu hanıma rastlamazdık, böyle tam kapının önünde, çok sevindim tabii. O parayla Baki Amca'nın muamelelerini yaptım ve birlikte yola çıktık.

Şimdiye kadar her şey yolunda gidiyor, peki ya sonrasında neler oldu?

Buradan güzel güzel bindik, Mekke'ye gittik. Mekke'de o zamanlar evler küçüktü, otel de yoktu. Bizim delil iki odalı küçük bir ev tutmuş. İki odanın önünde bir de çimentoluk vardı. Götürdüğüm hanımlar eski Ticaret Bakanı Enver Güreli'nin akrabası olup hali vakti yerinde hanımlardı. Onları odalara yerleştirdim. Öndeki çimentoluğun üstü tenteliydi ve gölge yapıyordu; Baki Amca'nın yatağını oraya koyduk. Ben hastalara gidiyorum, koşturuyorum, gelip onların ihtiyaçlarına bakıyorum. Alışveriş yapmak isterlerse beraber çarşıya çıkıyor, ihtiyaçlarını alıyoruz, sonra yine hastalara gidiyordum. Benim işte olduğum vakitlerde o hanımlar gelip Baki Amca ile sohbet ediyorlar; onlara kitap okuyup, peygamber hikayeleri anlatıyormuş. Hanımlar artık 'Dede' diye Baki amcaya çok hürmet gösterdiler, yemekti, çorbaydı sorma gitsin, sürekli yanındaydılar. Bir gün Baki Amca karpuz istemiş, gitmişler, pazardan karpuz bile almışlar. Velhasıl Baki Amca o hanımların yanında hem çok güzel bakıldı hem de dışarıda yattığı için para vermedi. Ondan sonra Medine'ye gittik ve oradaki mücavir Türklerin yanında kaldı. Medine'de sekiz gün kaldık ve tayyareye binip İstanbul'a döndük. Baki Amca dönerken bastonunu kaybetmiş. Hava meydanında görenler "Bu ihtiyar giderken bastonluydu, şimdi bastonsuz geldi" diye çok şaşırdılar. Böyle yardımlarımız oldu tabii. İşte bunlar dua almaya vesile oluyor…

Başka hikayeleriniz var mı?

Bir de Enis Bey vardı. Türk ordusunda subaymış. Dayım anlatırdı. Ankara'da son derece modern bir subaydı. İpekli gömlek giyen, çok güzel dans eden, yakışıklı, güzel bir adamdı ve annesiyle birlikte otururdu. Annesi de İstanbul hanımı, ufak tefek, becerikli, konuşkan, böyle çıtı pıtı bir hanımdı. Neyse Allah'ın lütfu hidayet gelmiş. Yavaş yavaş o dünyadan elini eteğini çekti. Maaşa faiz giriyor diye askerlikten istifa etmiş ve İstanbul'da lokanta açmış. Ama bir gün bir ahbap gelir, onun göz hakkı, öteki gün diğer ahbap onun göz hakkı, derken lokanta yürümemiş. Sonra tatlıcı dükkanı açmış, yine öyle. Bakmış ki olmuyor, Medine'ye hicret etmiş. Bu sefer İstanbul'dan tanıyan hacılar, umrecilerin ziyaretinden ibadeti kalıyor, artık dayanamamış, odasının kapısına "Ziyaret Pazartesi günleri ikindiden sonradır" diye yazmış, altına da "Ahirette yüzüm kara olacağına, dünyada olsun" diye yazmıştı. Son derece takva sahibiydi.

1962-1963 yıllarında, hacca gideceğim sene Hafız Cevdet Dayım da hacca

niyet etti. Dayımın hacca gideceğini duyan Zeynep Kamil Hastanesi mütehassısı Eyüp Aksoy Bey de gelmek istemiş. Birlikte yola çıktık, Mekke'ye geldik. Delilin evi Doktor Bey'e uygun olmadığından oraya yerleştiremedim. Çünkü Eyüp Bey bardağın temizliğinden emin olmazsa 6 saat su içmezdi. Hafız Abdullah (Kari Abdullah) Efendi'nin evinde misafir ettik. Tüccardı ve Türkleri çok severdi. Oğlu Abdülhadî Taşkendî İstanbul'da doktor oldu. Neyse haccımızı yaptık, gece Müzdelife'de otururken Eyüp Bey bana hayatını anlattı. Tıbbiye'ye kaydolmak için İstanbul'a gelmiş ama aksilik işte o sene kaydını yapamamış, memleketine de dönmek istememiş, bari hıfza başlayayım demiş. Bir senede tamamlamış, ikinci sene de okula kaydolmuş. Hafız doktordu. Emekli olduktan sonra Kur'an okumalarını artırmış. Son günü veda tavafına Abdullah Kari götürmüştü, Beytullah'a sarılıp "Ya Rabbi beni buradan ayırma" diye o kadar çok ağlamış ki. Neyse artık hac bitti, Medine için yola çıkacağız, gece yarısından sonra hacılar otobüse bindi, hareket ettik. Eski yol Cidde'den geçerdi. Kafile başkanıyım diye en önü bana ayırmışlardı. Pencere kenarına evvela dayım, sonra Doktor Eyüp Bey, sonra da ben oturacaktım. Fakat Doktor Bey dayıma "Hafız Abi sen oradan kalk, ben oturayım" dedi. Biz de koltuğun kalan bölümüne oturduk. Otobüs tam Cidde'nin kenarından geçti, Medine yoluna döndü, vakit sabaha karşı, herkes uyuyordu. Ben de salavat-ı şerife okumaya çalışıyordum. Yarım saat kadar gittikten sonra, şiddetli bir sesle otobüs bir şeye çarptı, yoldan çıktı, sarsıla sarsıla biraz gitti ve nihayet bir yerde durdu. Hemen otobüsten indim. Arkamdan da dayım indi ve "Hümeyra, doktor yanımda yok" dedi. Otobüsün önünden sol tarafına geçtim, bir de baktım ki karşıdan gelen kömür kamyonu otobüsün sol tarafını tümden kırpıp geçmiş. Etrafını dolaşırken yukarıdaki eşyalar aşağı doğru kaymaya başlamış, şırıl şırıl bir ses duydum, birinin zemzemi mi akıyor diye düşündüm. Elimi uzattım ki sıcak kan geldi. Arabanın kenarını dolaştım, arkasına doğru 20-30 adım ilerlemiştim ki yerde Eyüp Bey'i beyazlar içinde yatıyor gördüm. Arabadan düşmüş, hiç kirlenmemiş, tam ruhuna göre temiz halde vefat etmiş. Otobüsün sağı Türklere, sol tarafı Sudanlılara ayrılmıştı. İçeriden çığlıklar geliyordu. İçine girince sıcak kan kokusu beni bunalttı, dışarı çıkıp nefes alıp tekrar girdim, böyle böyle birkaç hanımı otobüsün dışına çıkardım. Hatta bir hanım, önce iyi gibiydi, biraz sonra titreme geldi ve orada vefat etti. Hanımın ismi Perişan'mış. Yarım saat sonra polisler, cankurtaranlar geldi. Sol pencere dibinden 14 kişi ölmüştü. Yaralıları hastaneye, sağ olanları da Cidde'de sahil

kenarında Kasr-ı Hamra'ya yakın bir karakola götürdüler. Dil bildiğim için polise ben ifade veriyordum. "Eyüp Bey için güzel bir cenaze namazı yapılsın" dedim. Konsolosluğa gidip cenazeye yardımcı olmalarını istedim, ama ilgi göstermediler bilakis "Madem böyle gelip Araplara para yatırıyorlar. Suudiler gereken muameleyi yapmalı" dediler. Baktım olmayacak oradan ayrıldım, aklıma Suudi zengini, maruf aslı da Türk olan İbrahim Şakir Bey geldi. Hemen evine gittim. Vakit öğleden sonra idi. Beni çok güzel karşıladılar, dinlediler. İbrahim Şakir Bey eline telefonu aldı, kendi sahibi olduğu müesseseyi arayarak "Türk usulüne göre lazım olan ne varsa yapın, ben de cenaze namazına geleceğim" dedi. Bana da, Semiha Şakir Hanım bohça içinde temiz kıyafetler getirdi ve "Büyük bir sarsıntı geçirdiniz, Dayı Bey ile birlikte birkaç gün misafirimiz olun, sonra biz sizi Medine'ye göndeririz" dediler. Dayımın bacağında bir zedelenme vardı. Önce şoför ile gidip dayımı karakoldan aldık ve hastaneye götürdük. Bacağındaki uzun kemiklerden ince olanı çatlamış. İstirahat verdiler, biz de Seniha Hanım'lara gittik. Bir gün sonra sabahleyin Seniha Hanım beni çağırdı ve hastanede yatan kaç tane hanım hacı olduğunu sordu. Ben de söyledim. Baktım her biri için birer karton kutu hazırlamış. Türkler buranın yemeklerini yiyemez diye galeta, bisküvi, peynir, reçel, muz ve çeşitli meyveler hazırlamış. Sonra da bir top beyaz tülbent çıkardı, ondan beyaz başörtüler yırttı. Ben şoförle beraber kolileri alarak hastaneye gittim. Hastalar bizi görünce o kadar sevindiler ki anlatamam. Garip kalmışlar işte. Seniha Hanım'ın ikramlarına da çok memnun oldular.

Başınızdan geçen bu kazadan sonra Hicaz'la aranızda bir soğukluk oldu mu?

Bu kazadan sonra bazı dostlar "Belki hicaza gitmekten vazgeçerim" diye düşünmüşler, ama benim içime öyle bir korku hiç gelmedi. Birkaç gün sonra dayımla beraber Medine'ye gidip vazifemizi yaptık ve diğer hacılarla beraber İstanbul'a döndük. Bir iki ay sonra mahkemeden bir davet geldi. Eyüp Efendi'nin vefatı için beni şahit göstermişler. Hadiseyi hakime anlattım. İşte orada hanımını ve kızını da gördüm ve Eyüp Bey'in neden Mekke'den ayrılmak istemediğini anladım.

Anlattıklarınızda insanlarla ilişkinizin sadece doktor-hasta ilişkisi olmadığını, size ailenin bir ferdi gibi davranıldığını anlıyoruz, doğru

değil mi?

Burada Abdülhadi Bey'in hikayesini de anlatmak isterim: Doktorlardan yalnız doktorluk değil, ailevî meseleler de beklenir. Abdülmuhsin Buharî Cidde'de zengin bir tüccardı. Hanımı vasıtasıyla Abdülhadi Bey diye bir gençle tanıştım. Babası Medine'ye yerleşmişti ve ona 'Ak Hoca' derlerdi. Abdülhadi Bey Suudi Arabistan'da tahsilini tamamladıktan sonra ABD'ye gitmiş, orada da tahsilini bitirdikten sonra Cidde'de Müessesetü'l-Nakdiü'l-Arabiyye'ye müdür muavini olmuştu. Türkleri çok sevdiği için Türk kızıyla evlenmek istemiş, hatta bana da Abdülmuhsin Buharî'nin hanımı Bahriye Hanım vasıtasıyla teklif etmişti. Sonra Beyazıt'ta meşhur Hasan Sabri Bakkaliyesi vardı. Onun yetiştirdiği bir kızla evlendi. Cidde'de oturdular, bir kızları oldu. 1959 senesinde hacdan sonra babamı onların evinde misafir bırakmıştım. Sonra bu aileyi hükümet, kariyer için Amerika'ya gönderdi. üç kızı, bir oğlu oldu. Hacdan sonra hacıları Cidde'ye indirir, onlar hava meydanında tayyareyi beklerken ben Abdülhadi Bey'lere gider, onlardan hacılara yemek getirirdim. Derken bunlar bir yaz tatilinde İstanbul'a geldiler. Perşembe sabahı Baltalimanı'ndaki eve kahvaltıya davet ettik. Kardeşim ve hanımı da Amerika'dan yeni gelmişti, çok güzel sohbetler edildi. Öğlen de onları Mısır Çarşısı'na indirdim, çok beğendiler. Ertesi gün Ankara'ya gideceklerdi. Abdülhadi Bey'in sefarette işi olduğundan acele ediyormuş. Çok da heyecanlıymış. Süratle giderken bir arabayı yanlış mı sollamış bilmiyorum, Hereke civarında karşıdan gelen arabayla çarpışmış. Önde oturan Abdülhadi Bey ve hanımı vefat etti. Bebek Fatin, annenin kucağında olduğu için bir şey olmamış. Arkada iki kızla bir oğlan oturuyormuş. Kızlara da bir şey olmamış ama oğlanın elindeki şişe kafa kemiğini çökertmiş. Ankara'ya gitmişler, oğlanı ameliyat ettirip Medine'ye dönmüşler. Abdülhadi Bey hayatta iken memleketinden bir arkadaşıyla; hangisi erken ölürse, onun çocuklarına diğeri bakacak diye sözleşmişler. Bu olay gerçekleşince arkadaşı çocukları alıp evine götürdü. Birkaç sene sonra kızlar büyümeye başlamış. Bu sefer arkadaşı niyeti bozmuş, kızlara kötü niyet beslemeye başlamış. Medine'deki Türkler bunu duymuşlar, çok müteessir olmuşlar ama ellerinden bir şey gelmediğinden herkes "Doktor Abla İstanbul'dan gelse de bu çocuklara sahip çıksa!" demeye başlamış. Neyse ben gidince hadiseyi anlattılar. Hemen Mekke'ye geçtim. Ahmed Zeki Bey'in büyük oğlu Hariciye'de çalışıyordu. Her gün Cidde'ye gider, öğlen dönerdi. Ben de

onunla Cidde'ye kızların mektebine gider, onlarla görüşürdüm. Bir keresinde kaldıkları eve gittim, ortaya sofra kondu. Herkes oturdu. Bebek yiyemiyor, ablaları ona verince bu sefer kızlar yiyemiyor. Çok acımıştım. Haftada 2-3 gün Abdülaziz Bey'le gider döner, kızlara destek olur, öğüt verirdim; geceleyin tuvalete yalnız kalkmayın. Birbirinizden ayrılmayın. Ama sıkıntılar gittikçe arttı, kızların o evden çıkartılması gerekiyordu, fakat benim salahiyetim yoktu. Şikayet ederse kazanır, ben de suçlu durumuna düşerdim. Onun için kızların Türkiye'deki teyzeleriyle bağlantı kurdum. Suriyeli iş adamı Ebulhayr ile irtibat kurup teyzeyi Cidde'ye getirdik. Başka bir Türk'ün evini ayarladık. Kızlar teyzelerini o evde ziyaret etmek için izin aldılar. Eve gelince de kızları kaçırdık. Teyze de akrabası olduğu için adam bir şey yapamadı. Ondan sonra kızları Darü'l-Hanan diye yatılı kız mektebine kaydettirdik. Orada çok güzel, güvenli bir şekilde bakıldılar ve okulu bitirdiler. Hatta diploma merasimine Kral Faysal'ın hanımı Kraliçe İffet Hanım da geldi. Orada görüşüp randevu talep ettim ve sarayında başka bir Türk ailesinin oturumu hakkında görüştüm, çok mütevazıydı. Neyse kızları adamdan kurtardık, teyzeyi de umre için Mekke'ye getirdik. Kızlar okuldayken umrelerimde sürekli "Ya Rabbi bunlar liseyi bitirip evlensinler" diye dua ederdim. Hakikaten liseyi bitirdiler. Lisenin çok gayretli bir müdür muavini vardı. Bunlarla alakadar oldu, çok güzel kişilerle evlendirdi. En son küçük kız okulu bitirdi, ilkokul öğretmeni oldu, sonra da evlendi. Oğlan ise adamın evinde kaldı. Onda sıkıntı yoktu zaten.

Peki, Medine'de tanıdığınız, ahbaplık ettiğiniz mücavir hanımlardan da birkaç kişiyi tanıyabilir miyiz?

Rabia Anne vardı. Isparta şehrinin hoca annesiymiş. Senelerce Kur'an-ı Kerim hocalığı yapmış. Son derece takva sahibi bir hanımdı. Bütün sene oruç tutar, sadece beş gün bayramda yerdi. Geceleyin uyumazdı, gayet zayıftı. Ben onu ilk gördüğümde "Günde yüz rekat namaz kılıyor herhalde" diye düşünmüştüm. Herkese karşı yumuşaktı. Rabia Anne benim İstanbul'a gidip geldiğimi duymuş. Bir gün öğle vaktinde, namazdan sonra hacılar gitmiş, harem tenhaydı. Rabia Anne bana selam verdi ve "Siz doktor hanım mısınız?" dedi. "Evet" deyince, "Hacca geldim ama Medine'den gitmek istemiyorum, geçinmek için de paraya ihtiyacım var, siz her zaman gidip geliyorsunuz, bana İstanbul'dan maaşımı getirir misiniz?" dedi. Ben de kabul ettim. Ondan sonra senede iki defa her gelişimde iki maaş getirirdim.

Yetişkin evli bir kızı ve Ankara'da yüksek, güzel bir yerde memur damadı vardı. Rabia Anne getirdiğim parayı alıp onlara mektup yazınca, bana teşekkürle güzel bir mektup göndermişlerdi. Bu durum Rabia Anne vefat edinceye kadar devam etti.

Ribat denen vakıf yerinde otururdu. Fakat Harem-i Şerif büyütüldüğü zaman o yerler yıkıldı. Ortada kaldı. Neyse Cenab-ı Hak yardım etti, Türkiye'deki evi satıldı. O parayla bir ev aldı ama Suudi tebaası olmadığı için üzerine geçiremedi. Sonra o evi de vakıf yaptı ve Bursa'dan göç etmiş bir aileyi oturttu. Onlar Rabia Anne'ye çok güzel baktılar. Ben son günlerinde gitmiştim. "Kızım 26 sene gündüz yemeğini, gece uykusunu kendime haram ettim" dedi. 26 sene bütün yıl oruç tutmuş. Son iki sene iyice halsizleşti, evinden çıkamaz oldu, işte o zaman orucu bırakmış. Artık iyice ağırlaştı, son günlerinde "Ayten geliyor" demiş. Ayten kızıydı, Isparta'da yaşıyordu. Herhangi bir haber olmadığından rüya gördü herhalde demişler. Ama Ayten Hanım geldikten bir gün sonra vefat etti. Allah hepsine rahmet etsin.

Bir de Diyarbakırlı Nigar Hanım vardı değil mi?

Beni çok severek hizmet ederdi. Hacca gelmiş, hacdan sonra da gitmek istememişti. 1970'ten önceki senelerdeydi. Ben Cidde'de bir işim olduğunda veya haftasonu ayarlar, onunla birlikte iki günlüğüne Mekke'ye gider, umre yapıp gelirdim. O kadar çok memnun olurdu ki, "Hayatımın en güzel seneleri!" derdi. Hiç yüzünü açmazdı. Onu himaye eder, destekler, -nasıl olsa yüzüm açık- muamelelerini yapar, yolda abdest alacağı zaman kuytu bir yere götürürdüm. Artık ne kadar memnun olurdu anlatamam; "Doktorum hayatımda hiç kimse bana böyle yardım etmedi, bir tek sen" derdi. Sözü sohbeti dinlenir, temiz, tertipli bir hanımdı. Medine'deki Türklerle konuşur, onlardan ya araba temin eder ya taksiyle ya da faytonla Bi'r-i Osman denen bahçeye gider, piknik yapardık.

Bir sabah Mekke'deyiz, evden erken çıktık; orada iki ezan okunur, birisi teheccüd, diğeri sabah ezanı. İlk ezan imsaktan bir buçuk saat önce okunur ve sabah namazında okunan "Esselatü hayrun minennevm" söylenmez. Gündüz ezanları gibidir. Şimdi demek ki biz teheccüd ezanından da evvel Harem'e gelmişiz. Biraz kendini toplasın istiyordum. Harem'de nefes darlığı geldi, astım kardiyak krizi vardı. Gittim, hastaneden ilaç aldım, içirdim, iyileşti. Medine'ye döndükten sonra mevlid okumaya giderdi. Yine öyle bir gün mevlid okumaya gitmiş, okurken yoruldu mu nedir, o gece bir krizi daha

geldi ve vefat etti. Öldüğü zaman 55-60 yaşları civarındaydı. Sabah cenazesini getirdiler, hazırladılar. Vefatından bir hafta evvel benim odama geldi, bana sarıldı. Öyle ağladı, öyle ağladı ki bir anlam veremedim. “Neden ağlıyorsun?” dedim, cevap vermedi, herhalde öleceği malum olmuştu.

Saadet Hanım Teyze ile devam edelim mi?

Hikâyesi çok enteresandır. Saadet Hanım Teyze ve arkadaşı Eskişehir’den Medine’ye gitmek istiyor, fakat maddi vaziyetleri iyi değil. Önce İstanbul’a gelip bir nisaiye mütehassısının yanına hademe olarak giriyor; ardından aylıkları biriktirip Hicaz’a geliyor. Tabii bir müddet sonra parası bitiyorr. O günlerde Medine’de ihtiyar, bakıma muhtaç Delil Hacı Efendi vardı. Eli ayağı tutan becerikli bir hanım arıyormuş. Saadet Hanım onunla evlenmiş. Sabahleyin kahvaltıdan sonra efendi çarşıya gider, öğlen namazından sonra eve gelirmiş. Bu zamanda Saadet Hanım Teyze acele acele yemeğini pişirir, eline su güğümlerini alır. Evi uzak, ta Kuba’da olduğu halde güneş, öğlen sıcak demez, elinde su güğümleri yoldaki çeşmeden su doldurur. O zamanlar Harem-i Şerif’te şimdiki gibi termoslar yoktu. Sakalar testilerle su satardı. Bir buçuk metre eninde ve boyunda tenekeden yapılan kaplardan da kuşlar su içerdi. Saadet Hanım Teyze çeşmelerden doldurduğu suyu getirir, bir kısmını o kuşların kabına dökerdi. “Bunu neden yapıyorsun, delil senden böyle bir şey istemiyor” diyenlere de “Annemin ve babamın ruhu için” derdi. Sonra delil vefat etti ve iddeti çıktıktan sonra Saadet Hanım’ın orada kalması güçleşti.

Saadet Hanım’ın bir arkadaşının, evlenmeyen yaşlı bir oğlu vardı, Ahmet Efendi. Onlar Saadet Hanım’ı gözetir, ihtiyaçlarına yardım ederlerdi. Gerçi oğlan Saadet Hanım’dan çok küçüktü. Bir gece Saadet Hanım Teyze, Ahmet Efendi ve İzmirli Aşık Zehra Hanım aynı rüyayı görmüşler. Ahmet Efendi’ye “Saadet Hanım’ı nikahla, Arabistan’da kalsın” denmiş. Saadet Hanım Teyze çok takva sahibiydi. Yoksa o, evladı yerinde bir çocuktu. Ahmet Efendi ondan evvel vefat etti. Evleri vakıf eviydi. İlk katta gelen erkek misafirler yatar, ikinci katta Saadet Hanım otururdu. Ahmet Efendi odasının duvarına tarih düşmüş; “Bugün bana Allah’tan bir hediye olarak baş ağrısı geldi (1975)”. Her gün takvime yazmış ve hastalığının elli beşinci günü vefat etti. Allah rahmet eylesin. Saadet Hanım Teyze çok becerikli, hizmet ehli bir kadındı. Mahallede yaşlı bir adam mı var, hemen yemek götürür, Türkiye’den bir misafir mi gelmiş, hemen yemek götürür. Son derece hayırsever bir

hanımdı. Ne mübarek hoş insanlardı. Ahmet Efendi'den sonra Saadet Hanım Teyze biraz daha yaşadı. Tabii etraftan onu çok severlerdi, yalnız bırakmadılar. Dua meclislerinde 'Amenerrasûlü'yi okuyacak, "mektesebet"i yanlış söyler. Hoca Rabia Hanım da "Yanlış söyledin" der. Ama Saadet Hanım'ın dili dönmez, haftaya yine yanlış söyler. Böyle hoş meclislerimiz olurdu. Birçok haberi, olmadan evvel söyler, sonra dedikleri aynen çıkardı. Bir kere Medine'de bir aile kızını Doktor Hayrettin'le evlendirmiş ama gençler Almanya'ya gitmişler. Aile buna çok üzüldü; iyi çocuğa verdiler, ama hasretlik çekiyorlardı. Bir gün Saadet Hanım geldi, "Ben bu gece rüyamda kapıya at bağlandığını gördüm, Sare kızımız gelecek" dedi. Hakikaten birkaç ay sonra Sare geldi, eşi ve çocuklarıyla birlikte Medine'ye yerleşti. Cahilliğine rağmen çok hüsn-i niyet sahibi, bilgili olanların göremediğini o görür, kalpten bağlı bir hanımdı.

Gözü yaşlı, ağzı dualı Zehra Hanım'ı da anlatır mısınız?

Hacdan başka sene ortasında gittiğim seferlerimde sekiz hanım benimle beraber umre yapmak için yola çıktı. Ramazan yakın olduğundan oruçlu çıktık. Trenle Halep'e gittik, istasyonda götürdüğümüz yemeklerle iftar ettik. Oradan otobüsle Şam'a gidip hanımları otele yerleştirdim. Ben Şam'da Medine'de tanıştığım Selahattin Geylanî amcalarda kalırdım. Mali durumunun sıkıntılı olduğunu söylemişlerdi. O yüzden gitmek istemiyordum ama o kadar beklerdi ki üzmemek için giderdim. Neyse iki üç gün hanımlarla Şam'da kaldık. Sonra çöl şartlarında yolculukları zor olacağı için onları tayyareyle Cidde'ye gönderdim. Ahmed Zeki Bey onları Cidde'de karşılayacak ve Mekke'ye götürecekti. Zaten Cidde-Mekke arası bir saatlik yol. Taşıyamazlar, sıkıntı olur diye de bavullarını ben aldım. Sekiz tane bavul, Suriye'den Ürdün'e geçerken hududda gümrük muayenelerinde "Doktor Hanım bu nedir? Ne kadar çok bavul!" diyorlar. Sonra içini açıyorlar, tarhana, bulgur, fasulye görüyorlar. Neyseki Ramazaniyelik diyerek ses çıkartmadılar. İşte o sekiz bavulu bu şekilde Medine'ye götürüp bıraktım ve Mekke'ye gittim. Mekke'de onlarla buluşup birlikte tavaf ettik, bir iki gün kaldık. Sonra Medine'ye döndük. Ayın sonuna kadar Medine'de oturduk. Onları ikişerli üçerli gruplar halinde Türklere taksim etmiştim.

Vizemizin son günü, biz artık döneceğiz; sabah hepsini topladım ve Zehra Hanım'ı almaya gittim. Zehra Hanım mantosunu giymiş, başını örtmüş, eşyası hazır ama ağlıyor. "Ne oldu, neyin var, neden ağlıyorsun?" dedim. "Bu

gece Resulullah'ı gördüm, sen gitme dedi". O zaman tabii gitmeyecek. Fakat şartları o kadar kötü ki vizesi bitti, parası yok, Arapça bilmez, hiçbir ahbabı yok. Yani bütün bu yokluklar içinde kaçak oturacak. Çok tehlikeli bir durum, polis yakalarsa alır götürür. Buna rağmen manevi emir gelince orada bıraktık. Ali Ulvi Beylerin evinin arkasında bir oda vardı. Ben de muayenehanemi yola gideceğim zaman oraya taşınmıştım. Zehra Hanım'ı oraya oturttuk. Eve gelen giden olduğundan hanımların arasında fark edilmez, sokağa da yüzü kapalı çıkardı. Böylece yakalanmadan epey kalmış. Bu arada Medine'de sohbetleriyle çok sevilmiş. Herkes "Burada bir Zehra Hanım var, Allah yolunda, gözü yaşlı çok güzel şeyler anlatıyor" diye ondan bahseder olmuş. Bu övgüler Hac Bakanı'na kadar gitmiş. O zamanki Hac Bakanı Hasan Kutbi Efendi idi, hanımı Betül Hanım da Türk'tü. Onun durumunu duymuşlar ve Betül Hanım "Bu kıymetli hanımı bana getirin" demiş. Zehra Hanım'ı yüzü peçeli arabayla götürmüşler. Betül Hanım, Zehra Hanım'ı görünce çok sevmiş, "Bundan sonra sen benim teyzemsin, sana burada oturma hakkı çıkartacağım" demiş. İltimas büyük yerden yani. Bir sonraki sefer Medine'ye geldiğimizde Zehra Hanım'ı Ribat'ta, Harem-i Şerif'e karşı güzel, kargir, temiz bir odada otururken bulduk. İçinde elektriği, suyu var, odası misafirlerle dolup taşıyordu. Orada çok güzel misafir ağırladığını gördük de sevindik. İşte altı ayda bu kadar güzel şartlarda oturum imkanına kavuştu. Sonra senelerce orada oturdu. İki-üç senede bir Türkiye'ye gelirdi. Bir defasında gelirken Şam'da otobüs kazası geçirdiği için birkaç gün hastanede yattı. O kaza için "Bu bana Allah'ın şefkat tokadı" derdi. Ben yokken de "Doktor, doktor ne zaman geleceksin?" diye bana seslenirmiş. Çünkü benim ilaçlarıma çok itimat ederdi. Sonra kızını da yanına aldırttı, zamanla daha da yaşlandı. Ona bazı haller gelirdi; o zaman bakışları değişir, uzaklara bakar, etrafıyla alakasını keser, durup dururken ağlardı. İşte yine öyle bir haldeyken iskemleden düştü, kalçası kırıldı. Hastaneye kaldırdılar ama ağırlaştı ve vefat etti. Medine'ye dönünce duydum. Cennetü'l-Baki'ye gömüldü. Cennetü'l-Baki parsel parseldir. Bir ay bir parsele, öteki ay başka bir parsele gömülür. Üç senede veya beş senede bir, aynı parsele yeni gömü olurdu. Bu şekildeki düzenlemede Zehra Hanım Teyze tam Hz. Ayşe Validemiz'in yanına düşmüş. Memur "Kim bu hanım, ne kadar güzel bir yere rastladı" demiş.

Nigar Hanım'ın da hikayesini öğrensek? Size çok kol kanat germişti değil mi?

Evet, bana çok çok emeği geçti; “Doktor sen sevgiden ne anlarsın!” derdi. Bu hanım Diyarbakırlı. Aslı Kürt ama İstanbul terbiyesinde yetişmiş; pişirdiği yemekler, konuşması, terbiyesi, nezaketi hepsi İstanbul usulüydü. Diyarbakır’da bir Şeyhana varmış. Üsküdar Karacaahmet’te Rıfaî Fehmi Baba’nın[82] kıymetli evlatlarından biri. Şeyhana Medine’ye gitmeyi arzu etmiş. Yanına hizmet ehli, görgülü, edepli diye Nigar Hanım’ı vermişler. Beraber Medine’ye gelmişler, birkaç sene oturduktan sonra İstanbul’dan gelen bir Türk Efendi’yle evlendirmişler ama çocukları olmamış. Tanıştığımız zaman yalnızdı.

Ben Kızılay ile ilk gittiğim zamanlardı. Medine’de bir gün Memduh Ağabey “Buradaki Türklerden birinin evinde toplanacaklar, hafızlar ilahi okuyacak, seni de götüreyim, dinlersin” dedi. Böyle uzun bir oda, köşesinden yukarıya doğru hava alsın diye boru gibi bir açıklık var. Bu borular eskiden klimalar yokken hava almak için kullanılırmış. Erkekler orada oturuyor, biz de kapının dışında sofa gibi bir yerde onları dinliyorduk. İşte o zaman Şeyhana’yı gördüm. Böyle Allah, Peygamber dendiği zaman hakikaten cezbeli cezbeli titriyordu. Sonra 1956 senesinde, annem babamla bir hafta kaldığımız yıl onları göremedim. 1959 yılında gittiğim zaman Nigar Hanım, Efendisi hastalandığı için İstanbul’a dönmüş. Şeyhana da Diyarbakır’a gitmişti. Nigar Hanım bana “Bir gün Ravza’da Resulullah’ı ziyaret ederken bana manevi bir şey içirdiler. Ondan sonra Medine’ye çok bağlandım, buradan ayrılamam” demişti. Ben gidince ona değişik geldi, benimle çok oyalandı. Her gün, o yaşında gelir, yemek getirirdi. Ben de yorulmasını istemediğim için, yemek getirmesin diye Harem-i Şerif’e saklanırdım. O zavallı çarşafın altında tencereyle yemek getirir, onunla dolaşır, beni arar, bazen de yemek dökülürdü. İşte onun için “Doktor sen sevgiden ne anlarsın!” derdi. Çok iyi, bir o kadar da dertli bir hanımdı. Benim odamda kaldığı zaman bir bakardım, gece kalkmış, zikir halinde kendinden geçmiş, kıpkırmızı olmuş, cehri zikir yapardı.

Fahrünnisa Hanım’la tanışmanız nasıl oldu?

Medine’de yerleşmesine vesile olduğum hanımlardan biri de Fahrünnisa Hanım’dı. Ahlakı gayet güzel, yüz hatları son derece muntazam, çok güzel bir hanımdı. Kadıköy tarafında otururdu. Ailesi onun kafasına göre değildi. Beyi öldükten sonra kendini dine vermiş, beni de bir yerden duymuş, Çarşıkapı’daki muayenehaneme gelirdi. O yıllarda Kızılay kurs açmış,

Fahrünnisa Hanım da buraya gidip hastabakıcı kağıdı almış. Bana "Medine'ye gidip orada oturmak istiyorum" demişti. Ben de onu, kefilim olan Memduh Ağabey ile tanıştırdım. Herkese yardım etmek için uğraşan, emeğini esirgemeyen çok iyi bir insandı. Fahrünnisa Hanım umre vizesiyle Medine'ye gitti. Bir gün Cidde'de Semiha Şakir Hanım'ın ziyaretine gitmiş, o sırada oraya saray emirelerinden biri gelmiş. Bunun talebini öğrenmişler böylelikle emireler vasıtasıyla Cidde Hastanesi'nde hastabakıcı oldu ve emekliliğine kadar orada çalıştı. Sonra Medine'de bir Ribat'ta oda alıp yerleşti. Şimdi biz, Harem-i Şerif'in şimal tarafındaydık. Her zaman gelir görüşürdük. Bir gün akşamüstü Harem-i Şerif'in avlusundan geçerken nasıl olmuşsa eteğinin beli açılıp ayağına dolaşmış, düşüp kalçasını kırmış. Hemen hastaneye kaldırmışlar. Allah'ın lütfu işte ben de ertesi gün Medine'ye geldim. Beni durumundan haberdar ettiler. Onu hastanede buldum, çok sevindi. Artık sabah akşam hastanedeydim, evden yemek götürür, ne ihtiyacı varsa yardım eder, saatlerce yanında otururdum. Böyle on beş gün kadar hastanede kaldım. Sonra ameliyata lüzum gördüler. Muamelesini yaptım, ben de kendisine refakat ettim ve tayyareyle Cidde'ye geldik, ameliyat oldu. Yine gece gündüz beraberiz, on beş, yirmi gün kadar yattı, ayağa kalktı. Sonra İstanbul'a geldik, birlikte Kadıköy'deki evine gittik. Kız kardeşi kapıyı açtı, bizi kapıda görünce "Hoş geldin" diyeceği yerde, "Aman abla buralara basma, yeni sildim" dedi. İşte o zaman çok üzüldüm, "Tevekkeli değil bunun için Medine'ye gitmek istiyor" diye düşündüm. Tabii İstanbul'da kalamadı, tekrar Medine'ye geldi. Fakat yaşlanınca kendisini idare etmek zorlaştı, gene İstanbul'da bir huzurevine yattı ve orada vefat etti.

Peki, Yaşar Hanım'la tanışmanız nasıl oldu?

Ahmed Zeki Beyler yazları çoluk çocuk İstanbul'a gelirlerdi. Bir yaz da bizim Baltalimanı'ndaki dairede kaldılar. Annem o sene Amerika'da idi. Medine'ye özel arabalarıyla gideceklerdi. "Doktor sen de bizimle gel" dediler. Hariciye'de yüksek memur olan büyük oğlu Abdülaziz de bir karavanla yolculuğumuza iştirak etti. Isparta'ya akrabalarına uğradık, oradan Dinar'a gittik ve Ahmed Zeki Ağabey'in kızı Yaşar Hanım'ın evinde misafir kaldık. Kızlarıyla birlikte oturan Yaşar Hanım da bizimle beraber gelmek istedi ve birlikte yola çıktık, Mekke'ye geldik. O gece Sitti Meryem de misafir geldi. Birinden, Müftülükte çalışan erkek memurun adının Yaşar olduğunu duymuş. O gece beraber oturuyoruz, bir ara Yaşar Hanım da

gelecek dedik, Sitti Meryem hemen yüzünü örttü. Bu Yaşar kız diyoruz ama Sitti Meryem inanmıyor, yüzünü daha da çok örtüyor. Ne kadar çok gülmüştük.

Ahmed Zeki Bey'in ortanca kızı müdür muaviniydi. Mektepte bir talebesi hastalanmış, hastaneye götürmüşler, tam kapıdan arabayla girerken başka bir araba gelmiş, bunlara çarpmış. Çarpmanın şiddetiyle kızın kemiği zedelenmiş ve hastaneye yatırmışlar. Hac zamanı hastane çok kalabalıktı, refakatçi olduğum halde bana yatak vermediler. Odası aşağı kattaydı. Hiç unutmam, gece Ahmed Zeki Bey pencereden bana yatak verdi. Belki bir aya yakın orada yattık. Sonra ameliyat olmak için Heda'da bir askeri hastaneye nakledildi. Biz de Heda'ya gitmek için Mekke'nin dışına Taif yoluna çıktık. Mekke'den çıkınca Hudud karakolları vardır. Bizimle birlikte İstanbul'dan gelen akrabalarından bir Türk hanım daha vardı. Ben oturma kağıdımı yanıma aldım ama o almamış. Arka kanepede üç kişi oturuyorlardı. Polisler buna ismini sordu. O da heyecandan Ayşe deyince "Sen Türksün" dediler. Çünkü Türkler Ayşe ismini 'a' ile Araplar 'ayın' ile söylerler. Halbuki ismi 'Yaşar'dı ama o isim Araplarda olmadığından, Türk olduğu anlaşılmasın diye "Ayşe, de" demişler. Ayşe deyince de polis hemen anladı. Ondan sonra biz orada epey bekledik, şoför Mekke'ye gitti, ikame kartını getirdi. Sıcak günlerde bile Taif yolu soğuk olur; aşağıda terlendiği zaman orada hırka giymek lazım gelirdi. Heda Taif'ten daha soğuk, tam dağın ortasındaydı. Medine'de bir iki defa kış ortasında sabahleyin namaz için Harem-i Şerif'e erken gittiğimde yerlerdeki su donmuştu. Bu durum çok nadirdir. Bir defa Tebuk'e kar yağmış, karın üstüne yazı yazmışlar da televizyon göstermişti.

Fecriye Anne'nin hikayesi nasıldı?

Onun hikayesi de çok manidar. Eskiden terziymiş, annesi vefat ettikten sonra çok üzülmüş, kendisini Allah yoluna vermiş ve Hicaz'a gitmiş. İşte orada aklı başında, güzel konuşan bir hanım olarak çok sevilmiş. Sonra maddi durumu bozulduğu için Bursa'ya dönmüş, böyle medrese, vakıf gibi bir evin alt katına oturmuş. Her gece seccadenin üzerinde namazdı, zikirdi derken dizlerine romatizma gelmiş. O kadar ki artık yerinden kalkıp yürümeye mecali yokmuş. Sürünerek, emekleyerek yürür, bir şey lazım olursa bastonuyla çekerdi. İşte böyle hastalıkları devam ederken bir ahbabı "Fecriye Anne kendine de dua etsene" deyince "Kendim için dua etmeye haya ediyorum" demiş. Neyse "O zaman salavat-ı şerifi oku" demişler. Bir

gece rüyasında “Ankara civarında bir mübarek zat (dede) var. Ona gideceksin, başında bir gece kalacaksın, ertesi gün de bir kurban keseceksin, sonra ayağa kalkarsın” demişler. Onları yaptığı zaman ayağa kalktı ama bastonla yürüyordu.

Nasıl tanıştınız?

Ben Medine’ye gittiğimde oradaki ahbaplar beni çok sevmişler, Fecriye Anne’ye mektup yazıp haberdar etmişler. Bir gün baktım, Fecriye Anne’den bana mektup geldi; birçok övgü ve tebrikten sonra “Şunları şu kadar çek” diye bana ders veriyor. Ben de o zamanlar sabah dispanser, öğleden sonra muayenehane, akşam evde anneme yardım derken hiç vakit bulamıyordum. Bunları yapamam deyip bir kenara koydum. Derken aradan iki ay üç ay geçti, tekrar bir mektup geldi ve “Doktor ben bunları yapamam dedin, mektubumu Kur’an Rahlesi’nin üzerine koydun. İnsan Mekke’ye, Medine’ye gitmekle adam olmaz” diye yazıp sevgiyle sitem etmişti. Ben de onu çok sevdim. Peygamber Efendimiz’e methiyeler yazar, bana gönderirdi. Bir şiirinin sonunda şöyle demişti:

Salât ü selam Resulullah ’a (SAV) olsun
Doktor Hümeyra kızımızda bir hatıramız bulunsun.

Ondan sonra mektuplar devam etti, ben de cevap verdim, durumumu anlattım, ahbaplık ilerledi. Neyse hastalığı biraz hafifleyip bastonla da olsa ayağa kalkınca umreye Medine’ye geldi; işte o zaman tanıştık. Sonra tekrar Bursa’ya döndü. Her sene Mevlid-i Nebevî gecesini ihya etmek için İstanbul’a gelirdi. Fatih’te Rabia Anne’nin evinde kurban kesilir, Mevlid Gecesi, Kur’an-ı Kerim ve dualarla ihya edilirdi. Hocası Rıfaî Fehmi Baba Üsküdar’da Karacaahmet’te medfundu. Bana “Doktor, falan gün gel, beni oraya götür” derdi. Sonra beraber gider, o yürüyemediği için kabristanda bir yerde oturur, ben kabir taşlarını okuyarak Fehmi Baba’yı ararken o oturduğu yerden “Doktor karşıdaki kabir” derdi. Oturduğu yerden görürdü, sonra da ziyaret ederdik. Daha sonra gelemez oldu. Hastalandığını işittim. Bursa’da oturan bir akrabamızı ziyarete gitmiştik. Fecriye Anne’nin Ulu Camii’ye yakın bir evde oturduğunu söylediler ve evini tarif ettiler, ziyaretine gittim. Küçük bir evin alt katında oturuyordu. Yanında hizmet eden bir hanım vardı. Tertemiz karyolanın içinde küçücük kalmıştı. Beni görünce çok memnun oldu ve “Doktorum eğer imkanım olsaydı şimdi bir kurban keserdim” dedi.

Bu yürekten sözler, ömrümce unutamayacağım bir hatıradır.

İğneci Ayşe Hanım'dan da biraz bahsedelim mi?

Onu İstanbul Soğanağa'da oturduğumuz zamandan tanırım. Evlere iğneye giderek geçimini sağlardı. Aslının Arap olduğunu söylerdi. Üsküdar'da bir ailenin yanında kalıyormuş. Sanırım I. Dünya Harbi'nden evvel, 13 yaşındayken bir gençle evlendirmişler. Düğününü anlatırken; "Beni yüksek bir sandalyeye oturttular, ayaklarım yere değmiyordu, misafirlere ikram edilen kahveden bir fincan da bana verdiler. Yorgunluktan mı nedir bilmiyorum uyuklamışım, kahve üstüme dökülmüş" derdi. Evlendikten birkaç ay sonra eşi askere gitmiş, bir daha da dönmemiş. Harp senelerinde hastanelerde hastabakıcı arıyorlarmış. O da Haseki Hastanesi'ne girmiş. Merhametli, hizmetten kaçmayan, çalışkan, gayretli bir hanımdı. Hastalara çok güzel bakar, memnun edermiş. Savaşta yaralanmış bir gazi hasta varmış. Ayak damarları tıkandığı için ayaklarında yaralar açılmış. Ona çok güzel bakınca gencin ailesi memnun kalmış ve Ayşe Hanım'ı evlerine davet etmişler. Laleli, Aksaray civarında oturan bir şeyh ailesiymiş. Perşembe ve Cuma günleri evlerinde toplantı olur, namazlar, zikirler yapılırmış. Ayşe Hanım Teyze buna hayran olmuş. Böyle aylarca gidip gelmeler ve aradaki dostluk devam ettikten sonra aile, hastanede baktığı oğluyla evlenmesini teklif etmiş. Ayşe Hanım Teyze "Çok dost olmuştuk, reddedemedim" derdi. Evlenip Hırka-i Şerif tarafına yerleşmişler. Bir oğlu dünyaya gelmiş. Eşinin malul maaşı ile Ayşe Hanım'ın iğneden kazandıklarıyla idare etmişler. Ayşe Hanım Teyze akşama kadar iğne yapmak için evleri dolaşır, akşam yorgun argın evine gelir, beyinin ayağındaki yaraları pansuman yapar, temiz bezlerle sarar, çıkan kirli bezleri kaynatır, ertesi güne hazır edermiş. O zamanlar gazlı bez alma imkanı yok tabii. O, akşam eve yorgun gelir, beyi de bütün gün evde oturmaktan sıkılırmış. "Akşamları yorgunluğumu unutur, onu eğlendirmeye, oyalamaya çalışırdım" derdi. Neyse oğlu büyümüş, askere gitmiş ve bayram için izin alıp eve gelmiş. Bayram günü "Kumandanım geliyor, onu karşılamam lazım, Haydarpaşa'ya gidiyorum" diye evden çıkmış. Akşama çocuğun ölüm haberi gelmiş. Vapur iskeleye yanaşırken halatlar iyi bağlanamadığı için yanaşan vapur açılmış, oğlu denize düşüp vapurla iskele arasında ezilmiş. Bu hadise sebebiyle Ayşe Hanım Teyze çok üzüntülü seneler yaşadı. Kocası da öldükten sonra 1953 senesinde -benim ilk hacılığımın dönüşünde- vapurda buluştuk. Medine'de Balıkesir delilinin

evinde, -Ebu Eyyüb el-Ensarî'nin evindeki yerde- kalmış. Ondan sonra dostluğumuz devam etti. İyiden iyiye yaşlanıp apartmanlarda iki üç kat çıkıp iğne yapmaya takati kalmayınca Medine'ye gidip mücavir olmak istedi. Ben de Memduh Ağabey vasıtasıyla ona yardım ettim ve gitti. Adile Sultan'ın yaptırdığı Sultaniye Ribatı'nda bir oda verdiler. Evladı öldüğü için beni kızı gibi severdi. 1960 senesinde Medine'de yalnız olduğum zaman her gün muayenehaneme gelirdi. Harem-i Şerif'te fazla kaldığım zamanlar bekler bekler gider, odama geldiğimde masamın üstünün toplanmasından, odanın tertibinden Ayşe Hanım Teyze'nin gelmiş olduğunu anlardım. Senelerce Medine-i Münevvere'de oturdu.

Umreye gideceğim zaman Ayşe Hanım, Nigar Hanım gibi yalnız hanımları da yanıma alırdım. Bir keresinde Cidde'den Mekke'ye gitmek için minübüse bindik. Minibüs boştu, şoför müşteri bekledi, yolcu bulmak amacıyla yakındaki caddeleri dolaştı ama ezan yakın olduğu için müşteri bulamadı. Durağa gelince, bize "İnin, namazdan sonra gideceğiz" dedi. Bu sefer Ayşe Hanım Teyze kızdı; "Hem bizi sokak sokak dolaştırdın, şimdi de inin diyorsun, ben inmem, seni de Belediye'ye şikayet ederim" dedi. Şoför Türkçe bilmediğinden bana bakarak "Ne diyor?" diye sordu. Bu sefer Ayşe Hanım Teyze dediğini anlamadığı için daha çok kızıp "Ne anlamaz adamsın!" dedi. Bu çok hoş hatıra gözümde canlandı şimdi. Sonra daha da yaşlandı, kendi hizmetini dahi göremez oldu, gözleri de görmüyordu. Gençliğinde okuduğu bir kitaptan bahsederdi. O kitapta "Gözleri görmeyen sabrederse çok ecir kazanır" diye okumuş. Bu sefer kendisi için de gözlerini kaybetmeyi temenni etmiş. İşte isteyince Allah veriyor. Bize "Ben böyle söyledim ama tahammülü çok güçmüş, isteyince hayırlısını talep edin" derdi. Sonra İstanbul'da eskiden maddi manevi iyilik yaptığı, himaye ettiği bir aile onu davet etti. Biraz huzurevinde yattı, sonra o ailenin yanına çıktı, gözleri iyice kapandı. Geceyi gündüzü fark etmiyordu. Karanlık bir odası vardı. Ziyaretine gittiğimde; sabah olunca bugün de ölmediğini düşünüp üzüldüğünü anlatırdı. Ben de "Ayşe Hanım Teyze gözünü kapattığın zaman doğru cennete gideceksin" derdim. Öyle vefat etti. Allah rahmet etsin.

Biraz da hayatta olanlardan konuşabilir miyiz?

Elbette, şimdi anlatacaklarım hayattalar. Mekke'deki üniversitenin yeni açıldığı zamanlardı. Üniversite ilk yıllarda talebesi az olduğu için dışarıdan öğrenci alıyordu. O zaman İstanbul'daki genç imamlardan biri hanımıyla

beraber Ümmü’l-Kura Üniversitesi’ne talebe olmuş ve Mesfele’de ev tutmuş. Cuma günü misafir geleceği için hanımı yemek yetiştirme telaşına düşmüş, bir ocak yanarken ötekini de yakmış. Birden ocaklar tutuşmuş, elleri yanmış. Ciyad Hastanesi’ne kaldırmışlar ama elleri bağlı nasıl yemek yiyecek? Bunun hizmetini kim yapacak diye düşünürken benden rica ettiler; “Seve seve yaparım” dedim. Hastane Harem’e yakındı ve doktor olduğum için yanındaki yatağı bana verdiler. Ben erkenden hastanın bakımını yapıp sabah namazı için Harem-i Şerif’e gider, namazdan sonra gelip kahvaltısını yaptırır, Sonra Ahmed Zeki Bey’in evine giderdim. Öğleden sonra bir daha gelirdim, derken böyle on yedi gün geçirdik.

Bütün hizmeti siz görüyordunuz, hastanede hiç mi hemşire yoktu?

Şimdi hastanelere Endonezya’dan, Filipinler’den hemşireler geldi ve güzel çalıştıkları için çok faydalı oldular. Ama o yıllarda yerli ahaliden hastabakıcı hanımlar vardı. Etekleri yerleri süpürür, başörtüleri dağınık, o yatağın başına geçer, beş dakika konuşur, öteki yatağın başına geçer, beş dakika konuşur, hiçbir iş yapmazlardı. Nerede hastaya yemek yedirecek hastabakıcı Bu yüzden o hasta kendi yemeğini yiyecek hale gelinceye kadar ben refakat ettim. Şimdi hala görüşürüz, beni ararlar. Beyi de üniversiteyi bitirdi. Türkiye’ye geldiler, imamlığa devam etti ve emekli oldu. Beykoz’da oturuyorlar.

Mekke ve Medine Ramazanları, iftarları, teravihleri nasıldı?

Eskiden Harem’de iftar verilmezdi. Yetmişli senelerde yemek sokulmasına izin verdiler. Ama uygulama kötü oldu, Harem yağ kokusuna büründü. Buna çok üzülmüştük. Neyseki bir iki sene sonra yasak ettiler. Şimdi Harem-i Şerif’in içerisine şekerli çay bile girmiyor, ancak şekersiz… Ayrıca onların özel kahvelerine, küçük paketlerde sütlere, yoğurda, dukka denen bir baharata, çeşitli ekmeklere, simitlere ve her türlü çöreğe izin veriyorlar. 15 senedir böyle devam ediyor. Ezandan yarım saat evvel gidildiğinde Harem-i Şerif’in avlusuna boydan boya rengarenk naylonlar serilmiş, sofraları kurulmuş bulursunuz. Sofranın başında görevlendirilmiş gençler bulunur, tanıdık tanımadık misafirleri davet ederler. Her servise meyve suyu, süt veya yoğurt, muz, elma, ekmek, hurma konur. Sonra da kazanla pilav gelir, plastik kapla dağıtılır, yanında da tatlı bulunur. Oradaki Türklerden biri çok güzel iri iri tulumbalar yapar. Herkese ikişer üçer dağıtılır. Sütlü tatlıyı bilirler ama

çok yapmazlar. İkramlar yenir, çöpü orada bırakılır. Sonra süpürgeciler, makinelerle gelip temizlerler. Yarım saat sonra her taraf tertemiz olur. Çoğu zaman Mekke'de dışarıda namaz kıldığımda, secdedeyken deterjanın limon kokusunu hissetmişimdir. Teravihler hatimle kılınır. Hatime Medine'de başlar, Mekke'de tamamlarım.

Sıra bayramda... Medine bayramlarını anlatır mısınız?

Onu da anneme yazdığım bir mektup üzerinden anlatayım. 1959 yılında Medine'den anneme bir mektup yazmışım: 'Sevgili biricik canım anneciğim sizlerden mektup aldıktan sonra aradan bir hayli zaman geçti, başka mektup alamayınca benim yazdıklarım acaba elinize geçmedi mi diye şüpheye düştüm, sizden cevap beklediğim için mektubumu tehir ettim. Dün İbrahim Şakir Beylere öğle yemeğine davetliydik. Üç mektubunuz; Züheyra'nın, teyzemin ve senin mektuplarınız geldi de bizi çok sevindirdi. Bayram münasebetiyle gecikmiş olacak. Akşam misafirler gittikten sonra tembellik ettim, şimdi sabah namazından geldim. Harem'de çok kalmadım, hasta gelmeden size bu satırları yazıyorum. Mübarek Ramazan-ı Şerif kuş gibi geldi geçti, o kadar müstesna bir Ramazan-ı Şerifti ki nasıl geçtiğini anlamadım. Son hafta adeta bütün insanların ibadet haftasıydı. Burada herkes kendi aleminde, o kadar aşk ile ibadet ediyorlar ki adeta birbirleriyle yarış ediyorlar. Medine ziyaret için etraftan gelenlerle doldu, son Cuma hatimler, Kur'an-ı Kerimler, Kadir Gecesi namazlarla geçti. Mübarek gecelerde sizleri teker teker andım, Allah kabul etsin. Nihayet Ramazan'ın 29. günü akşamı bayram hilalini görmüşler, yatsıdan sonra toplar atıldı ve Çarşamba günü bayram yaptık. Bayram sabahı namazdan evvel Harem'deydim, sabah namazını kılınca eve geldim. Babam hazırlandı, hep beraber Harem'e gittik. Burada bayram namazında kadınlar da Harem'de bulunup duaya iştirak ediyorlar. Bir bayramı da bu şekilde inşallah hep beraber geçiririz de görürsünüz. Çünkü nasıl anlatacağımı bilemiyorum. Sabah namazından bayram namazına kadar bir iki dakikalık fasılalarla hoparlörlerden fevkalade güzel tekbir sesi yükseliyordu. Çok kalabalıktı ama mübarek yer, herkes rahat rahat yer buldu. Çoluk çocuk, hanımlar, herkes bayramlıklarını giymiş; ekseri kız çocuklarına taç duvak yapmak adetmiş, sanki yüzlerce mini mini gelin vardı. Buradaki insanlar Ramazan'ın da, bayramın da kıymetini biliyorlar velhasıl. Çoğu Harem'de bayramlaşıyor, sonra tekrar evlere gidiyor. Bayramın birinci günü Memduh Beylere davetliydik, bizi her taraftan davet

ediyorlar, gelenler de hemen birkaç dakika tebrik edip gidiyorlar, yoksa misafirlerle başa çıkmak imkansız. Ramazan'ın son günleri ve bayram günleri hastalarımın sayısı da arttı. Böyle olunca kendimizi naza çektik, babam "Evlere gitme" dedi de çok isabetli oldu. Herkes bize geliyor, ben de çok yorulmuyorum. Çok hatırlı, lüzumlu yerlere ancak otomobille gidiyorum.'

Medine'de kandil kutlamaları yapılır mıydı?

Üç aylar, kandiller kutlanırdı. Beraat Gecesi'nde çocuklar "Co co hacı co, hacı geldi" diye kapı kapı dolaşır, bizdeki yağ parası, mum parası, kandil parası diyerek evleri dolaşan çocuklar gibi para toplarlarlardı. Burada hayat hakikaten İslami esaslara göre ayarlanmıştı. Beş vakit namazda dükkanlar kapanır, öğle ezanı okununca resmi dairelerde evraklar masanın üstünde bırakılıp binanın girişine seccadeler serilerek ekseri cemaatle namaz kılınır. Ramazan'ın son on günü mektepler tatil olur, genç yaşlı herkes ibadete durur; o günlerde daha çok ibadet edilir, Kur'an-ı Kerim okunurdu. Zekat, sadaka vs. hayırlar yapılır.

Yol güzergâhınızı da öğrensek. Özellikle karayoluyla yaptığınız yolculuklarda nasıl bir seyir takip ediliyordunuz?

Evvela İstanbul'dan Halep'e kadar trenle gider, oradan dolmuş veya otobüsle Şam'a geliriz. Şam'dan yine dolmuşla Amman'a, oradan aynı vasıtayla Maan'a, oradan da Tebük ve en nihayetinde Medine'de yolculuk biterdi. Asfalt yol yapılmadan önce Maan'dan Tebük'e giderken vasıta değişir, büyük tırlarda şoför mahallinde yolculuk yapardım. Tebük'e gelince iner, oradan dolmuşla Medine'ye gelirdim. 1970'lerde asfalt yol yapıldı ve otobüs seferleri başladı. Bu sefer de güzergâh İstanbul-Antakya, Antakya-Medine şeklinde oldu. Maan-Tebük arasındaki yol, çöl olduğu için geçmek çok zordur. 'Batnü'l-gul (devin karnı)' adı verilen çölde sık sık fırtınalar olur, yol izleri kaybolurdu. Bunu önlemek için bir önceki arabanın izi takip edilir ama bir başka kum fırtınası olduğunda izler yine kaybolurdu. Fırtına örtmesin diye yandaki tepelerin üstüne asfalt koyarak izler yapılır, oralardan yol bulunmaya çalışılırdı. Tabii çok şiddetli fırtınalarda o tepelerin de kaybolduğu olmuştur.

Kış mevsimlerinde yol durumu nasıldı?

Yine Medine'ye gitme zamanım gelmişti. Mevsim kış, İstanbul'dan

otobüsle gece vakti çıktım ve öğleden sonra Antakya'ya vardım. Hududa gidecek dolmuş beklerken akşam oldu. Hava çok soğuktu, kar yağıyordu. Bu sefer memurlar beni çalıştıkları odalara aldılar ve başladılar İstanbul'dan havadis sormaya. Sonra siyasete geçtiler, hastaları hakkında bilgi istediler, yakında oturanların hastalarına baktım. Böyle hududa gidecek arabayı bekledim. Sonra başka müşteriler geldi, araba doldu da hep birlikte Suriye hududundan geçtik. Orada diğer yolcular gitti, ben de Cilvegözü'nün karşısındaki istasyona geldim. Yine gece olmuş, memurlar gitmişti. Dışarısı soğuk istasyonda tek bir adam yatıyordu. Dışarıdaki sokak lambasının çok hafif ışığı orayı aydınlatıyordu. Ben de diğer uçtaki kanepede oturdum, seccademi üstüme çektim sabah namazına kadar bekledim. Zaten karanlıktan, yalnızlıktan korkmazdım. Namazdan sonra memurlar geldi de yola koyulduk.

Ahmed Zeki Bey anlatmıştı: Bir hırsız ölmüş. Mektep talebesi olan oğlu aileyi geçindirmek için okulu bırakmış. Hocası niye gelmediğini sorunca da 'iş arıyorum' demiş. Ama bir türlü bulamamış, baba mesleği/hırsızlık mı yapsam acaba diye düşünürken iyice fakirleşmişler. Artık başka çareleri kalmayınca hocası; 'ittakullah de yap' demiş. Bir gece Mekke sokaklarında yürürken bir evin penceresini açık görmüş ve oraya ip atıp yukarı çıkmış içeri girmiş dolapları karıştırınca kutu içinde para bulmuş. Fakat para çokmuş hocasının sözünü hatırlamış ve ittekullah diyerek, yarısını alayım demiş, bakmış yine çok ittakullah demiş bir yarı daha, yine çok en sonunda bir altına kadar düşünce Allahım bunu parçalamamın imkanı yok o yüzden aldım demiş. Ev sahibi öteki odandan bunları duymuş odaya gelmiş bakmışlar ki adam yok, paralar duruyor. Hemen sokağa çıkıp, kestirmeden çocuğun önüne çıkmış 'evladım çok müşkil durumdayım hanımla kavga ettik bizim eve gel' diye yalvarıp çocuğu ikna etmiş. Eve getirmiş ve 'bize bir sofra hazırlayın' demiş. Çorbalar gelince hadi bu ekmeğin hatırı için sen bana sırrını anlat' demiş. Çocuk o zaman hayatını anlatmış. Ev sahibi ben de senin gibi bir evlat arıyordum bir arkadaşımın bir kızı vardı vefat ederken kızını, paralarını bana emanet etti ve Allah'tan korkan birini bulunca kızımı ona ver' dedi.

Medine-İstanbul güzergâhı nasıldı?

Medine-İstanbul güzergâhımız ise şöyleydi: Sıcak memleketlerde arabalar ikindiden sonra kalkar. Ben de ikindiden sonra dolmuşa binerdim, önce Hayber'e gelirdik. Bazen burada mola verilir, bazen de transit geçilirdi. Mola verildiğinde Eski Hayber'in içini gezerdik. Oradan Teyme'ye geliriz. Teyme,

yeşillikleri, köy kahvehaneleri çok olan bir yerdi. Medine'ye salatalık v.s. gibi birçok sebze Teyme'den gelir. İşte bu kır kahvehanelerinde mola verilirdi. Kahvehanelerde hurma saplarından yapılmış, tutamakları tahta, icabında yatacak kadar geniş kanepeler olurdu. Dışarıdaki kanepelere hanımlar, içeridekilere de erkekler otururdu. Ayrıca içinde su olan büyük küpler vardı. Üzerindeki tası küpe daldırır, su içerdik. Biraz dinlendikten sonra kalkar, sabaha karşı Tebük'e gelirdik. Tebük çölünde arabalar sabaha karşı hareket ederdi. Müşteri olmazsa otobüs kalkmaz, yolcu beklerdi. O zaman Tebük'teki Türk ve Türkistanlı ailelerin evlerinde misafir kalırdık.

Yol güvenliği nasıl temin ediliyordu?

Medine'den yola çıkarken polis noktaları vardır. Burada yolcular en ince ayrıntısına kadar kaydedilir, sonra yola çıkılırdı. Bir defasında Ramazan'dı, yine Türkiye'ye geliyorum. Maan'a varmadan çölde iftar oldu. Şoför arabayı durdurdu, gaz ocağını indirdi. Kat kat katlanmış teneke parçalarını açarak rüzgara siper yaptı. Bana "Çay mı, süt mü istersin?" dedi. İçimden "Ya Rabbi çölün ortasında bile bana çay ve süt ikram ediyorsun, ne büyük nimet!" dedim. İftarı yaptık, namazlarımızı kılıp yatsıdan sonra Maan'a vardık. Benzin istasyonundaki insanlarla zamanla tanış olduğumuzdan, bize saygılı davranır, güzel muamele ederlerdi. Bana "Sabaha kadar istasyonda bekleyemezsin, yeni evlenmiş bir akrabamız var. Damadı evden çıkaralım, sen gelinin yanına git, dinlen" dediler. Orada gelinin yanında sahura kadar kaldım. O kadar soğuktu ki yatağın altına da, üstüne de battaniye sermişlerdi. Sahurdan evvel kalktık, bir şeyler yedik ve ben Allahaısmarladık deyip mescide gittim. Mescitte kadınlara ayrılmış yere geçtim ve sabah namazını cemaatle kıldım. Namazdan sonra çok güzel sesli bir hafız Kur'an-ı Kerim okumaya başladı. O kadar güzel okuyordu ki dalmışım, gecikeceğimi unuttum. Birden araba aklıma geldi. Hemen aceleyle şoföre koştum. Baktım, arabanın camlarını siliyordu, beni görünce "Hayye hacce, yola çıkalım" dedi. Yolun yarısına kadar geldik, birden aklıma çantam geldi, baktım yanımda yok, demek camide unutmuşum, yol param çantada kalmıştı. Şoföre "Dönmem lazım" dedim. Oysa bayağı yol almıştık, Amman'a 40-50 km. kalmıştı. Bunun üzerine şoför Amman'a gelmediğimiz için yol parasının bir kısmını geri verdi. Bagajımı indirdi, karşıdan gelen kamyonu durdurdu ve beni bindirdi. O şöför de benden para almadan Maan'a getirdi. Benzin istasyonunda indim, doğru camiye koştum. Çantam perdenin arkasında

duruyordu. Hemen aldım ve istasyona geldim. Ardından kendime kızıp söylenmeye başladım; hem Ramazan hem soğuk, İstanbul'a gecikeceğim, annem bekliyor, meraklanacak diye sürekli söyleniyorum. Sonra aklım başıma geldi, baktım üzülmekle olmayacak, dua edeyim dedim. Yarım saat sonra müşteriler birikince dolmuşla Amman'a geldik. Bu arada vakit öğle olmuştu. Eşyalarımı kapıya çıkarırken otobüs şirketinin sahibi "Doktor Hanım İstanbul'a giden özel bir araba var" dedi. "Kaç para? Onlar pahalı olur" dedim. 300 Riyalden pazarlığa başladık, 130'a anlaştık. Ebu Eyyüb adında bir zattı. Amman'da Amerikan sefaretinin yanında villası vardı. Türkiye'de çocuğu okuyormuş, onu ziyaret edecekmiş. Ezan da yaklaşmıştı. Eyüp Bey, "Hepimiz oruçluyuz, bu gece eve gidelim, yarın yola çıkarız" dedi. Villasına gittik. Kayınvalidesi Beşiktaşlı'ymış, beni görünce çok memnun oldu, çok itibar ettiler. Artık o kadar ki kollarımın altına, arkama yastıklar koydular. Evde teravih kıldık. Bana kayınvalidesiyle aynı odaya yatak hazırlamışlar, ipekli işlemeli yastık kılıfları, çarşaflar. Orada çok güzel ağırlandım. Sahura kalktık, sahurda tiridiyye (pide gibi ince ekmek üzerine tavuk parçaları konup, üzerine de güzel salçalı bir sos dökülerek yapılır) yedik. Anlayacağınız çok güzel bir sahur oldu. Sabahleyin saat 9-10'da çok şiddetli bir yağmur başladı. Bu sefer yol durumunu öğrenmek için radyodan haberlerini dinledik, çünkü Ürdün'de çok heyelan olurdu. Ev sahibi ihtiyatlı davrandı ve Doktor, "Biraz daha bekleyelim, yolda kalabiliriz" dedi. Neyse öğleye doğru yağmur dindi, radyodan tehlike olmadığı haberi verilince yola çıktık. Yolculuk için pazarlık yaparken "Yolda, bana tâbi olacaksın" diye şart koşmuştum. Araba Mercedes, önde şoför, yanında sahibi, arkada da ben, koltuğa kuruldum, onlara yolu tarif ediyorum. Kendi kendime "Ya Rabbi bazı kullarını zengin edersin, benim gibileri de birkaç saatliğine de olsa zengin gibi yaşatırsın" dedim. İkindi molasında Hama'ya vardık, orada iftar ettik ve yine yola çıktık, teravihte hududa geldik. Namazı kılıp Türkiye'ye girdik, Antakya-İskenderun güzergâhından Adana'ya geldik. Sahura birkaç saat vardı. Daha evvelki seferlerden tanıdığım Pehlivan Palas'ta onlara bir oda tuttum. Ben de bekleme salonunda oturdum. Sabah namazı oldu, oradaki camide namazı kıldım. Geldim baktım ki onlar hala yatıyorlar. Haberlerden Anadolu'da da kar olduğunu öğrenmiştik. Biraz da bu yüzden şoförler çıkmak istemiyordu. Kar bir nebze temizlenince yola çıktık ve önümüz açıldıkça yolu takip ediyorduk, kenarlarda yoldan çıkmış arabaları görüyorduk. Böyle böyle Ankara'yı geçtik, Eskişehir civarlarında iftar oldu.

Ama biz durmadık, İstanbul'a doğru devam ettik. Gece 11'de İstanbul'a geldik. Beni, Soğanağa'daki evimizin kapısına kadar getirdiler. Ondan sonra o güzergâhtan her geçişte "Doktor Hanım, Ebu Eyyüp seni bekliyor" diye haber verirlerdi ama kısmet olmadı.

Bu kadar yolculukta birçok yol hikayeniz olmalı… Kadın olarak tek başına çöllere açılmak nasıl bir duygu? Doğrusu ben kendi adıma hem ürktüm hem de size gıpta ettim. Siz uzun yıllar böyle yaşamışsınız.

Evet, çöllere açıldım. Şehirlerarası, ülkelerarası yolculuk yaptım ama ne kendim bir tehlike atlattım ne de başka bir problem oldu. Hikayelerim de çok tabii; 1953 haccında Medine'ye giderken önce Cidde'ye oradan Medine'ye gitmiştik. Henüz yeni yol yapılmamış; sadece 160 km. kadar asfalt yapılmış, geri kalanı kum. Arabayla kumda gitmek çok zordur. Ancak bir önceki arabaların izleri takip edilebilirse mümkün olur. Yazın gece, kış mevsiminde ise gündüz sefer yapılırdı. Su da kırbalara konur, kırbalar otobüsün dışına asılır, orada soğurdu.

1959 haccında ikindiden sonra yola çıkıldı. Bir yerde akşam ve yatsı namazı için mola verildi, biraz yemek yenildi ve gece yola devam edildi. Sabah namazından sonra biraz daha gittik ve saat dokuzda durduk. Artık sıcaktan gidilmiyordu, klima da yoktu. Yollarda kır kahveleri vardır. Orada hurma dallarından yapılmış geniş, yerden biraz yüksek sandalyeler -yan yana otursan üç dört kişi rahat oturur- vardı. Babamı biraz orada dinlendirdik.

Karayolundan otobüsle gittiğimiz bir seferde, Ürdün'e vardık. Ne var ki Amman'dan sonraki bölgeyi sel basmış. Hep bu güzergâhtan gidip geldiğimiz için benzinlikteki adamlar bizi tanırlar ve çok itibar ederlerdi. Bana "Sel var, iki günden evvel yol açılmaz, burada kalacaksın" deyip evlerine götürdüler. Evde lise talebesi bir kız varmış. O da ertesi gün "Türk Doktor gelmiş" diye mektebine götürdü, hocalarla, öğrencilerle sohbet ettik de çok güzel olmuştu.

Sonra bir iki defa hac zamanında doğrudan Mekke'ye gitmiştim. Hacca gelenlerle beraber içimizde izinsiz işçiler de olduğu için Mekke'ye sokmayacaklardı. O zaman henüz hicret yolu açılmamıştı. Eski Cidde yolundan giderken polis geldi. Otobüsteki Türk işçileri iyi Arapça bilmediklerinden "Küllü hamal" deyince polis ilk defa gelen hacılar zannetti ve yola izin verdi. Oysa hammal değil ummal denmesi gerekiyordu.

1980'li senelerin birinde hacca-umreye karayolundan gidiliyordu.

Ramazandı, Harem-i Şerif'ten çıktım, karşıda bir meydan vardı. Baktım otobüslerin önünde, Edirne İmam Hatip, Konya İmam Hatip, Adapazarı İmam Hatip yazıyordu. Ne kadar memnun oldum anlatamam. O zamanlar talebeleri sömestr tatilinde umreye getiriyorlardı. İftihar etmiştim.

Otobüs yolculuğu 1980'den itibaren başlamıştı. Çünkü asfalt yol ancak yapıldı. Ondan sonra Türk otobüsleri sefere başladı. Gerçi başka memleketlerin de otobüsleri var ama onlar İstanbul'a kadar gelmez, Suriye'de bırakırdı.

Arabistan'da kötü hadise olarak örneğin, kaçırılma hikayesi hiç duymadım. Hac zamanı bazı hacıların kaybolduğu doğrudur. Çünkü güneş çarptığı için düşüp bayılır, sonra da ölür. Onu morga kaldırırlar, resmini çeker, birkaç gün bekletirler, kimse aramayınca gömerler. Arkadaşları veya ailesi de bulamayınca kaçırıldı zannederler. Sıcak hava, yaşlı hacılarda şuur karışıklığına sebep olur. Hacı unutuyor, şaşırıyor, yanılıyor. Mekke'de bir gün akşam namazından sonra Harem-i Şerif'ten çıktım, baktım bir yaşlı hacı hanım, ortada şaşkın şaşkın dolaşıyor. Halinden anlayıp yanına gittim; "Ne arıyorsun?" dedim. "Evin yönünü bulamıyorum" dedi. "Evin nerede?" diye sorunca Konya'daki bir tepenin ismini -Alaaddin Tepesi- dedi. Yani şuurunu kaybetmiş, birlikte bekledik. Belki evi görünce tanır diyerek onunla Ciyad Hastanesi'nin yanından yürüyerek bayırlardan çıktık. Kaldıkları evi bir türlü bulamadı. Tekrar Harem-i Şerif'e geldik. Yatsı namazından sonra geliniyle oğlu geldi de onlara teslim ettim. Şimdi hacıların hem boynuna hem koluna künye takıyorlar. Bu çok güzel bir uygulama oldu. Artık hacı kayıpları olmuyor.

Burada bir yol hatıramı anlatmak isterim: Ürdün'ün Maan şehri ile Suudi Arabistan'ın Tebuk şehri arası çöl olduğudan her taraf kumlarla kaplıdır. Ancak asfalt yol yapıldıktan sonra (1970) otobüslerle hacca gidilmeye başlandı. O senelerin birinde hacdan bir ay evvel ***Hilal Mecmuası*** sahibi Salih Bey beni aradı, 'doktor abla Balıkesir hacıları iki otobüs hacca gidecekler onların doktoru olur musun' dedi. Onlarla beraber gidip beraber hac yapacak, sonra ben Medine'de kalacak onlar Türkiye'ye döneceklerdi. Bu şekilde anlaştık. İstanbul'dan benimle hac yapmak isteyen Mahmure ve Vahide hanımlar kardeşlerimle birlikte otobüsle İskenderun'a gittik. Bize Atlantik otelinde yer ayırmışlardı. İki gün sonra Balıkesir hacıları geldi. Kilis'den çıkış yapacağımız için birlikte Kilis'e gittik. Ama Ankara'da yapılan çıkış muamelesi bitmediğinden Kilis'te beklememiz gerekti. Otobüsü

park gibi bir yere çektik. Mevsim yaz olduğundan erkekler parkın kanepelerinde, hanımlarda otobüste otururlar diye düşünüyordum. Bir de baktım akşama doğru komşu evlerden başları büyük örtülerle kapalı hanımlar otobüsün yanına geldiler ve kafilemizdeki evlerine davet ettiler. Bunun üzerine birer ikişer evlere taksim yapıldı ve otobüs beylere kaldı. Beni de muhterem bir aile misafir etti. Ertesi gün hem akrabalarından hem de komşulardan hasta olanları muayene ettim. İkinci gün Ankara'dan evraklar geldi fakat Kilisliler bizi bırakmadı. Oranın meşhur yemeği olan etli ekmek yemeği yapıp, bütün iki otobüsü davet ettiler. Davetlerine icabet ettik ve yemekten sonra dualarla yola çıktık. İşte size hatırlatıkça mütehassis olduğum Anadolu halkımızın misafir severliği. Haccın Arafat'ın insana ne kadar tesir ettiğini bu yolculukta da gördüm. Otobüs şöförümüz olan genç, bu yolculuğa para kazanmak için çıkmıştı. Otobüste dini konular konuşulurken hiç alakadar olmazdı. Arafat'ta bir ara her tarafta dualar yapılıyorken şoförü gördüm: arabasının yanında hem dua ediyor, hem de çok içten ağlıyordu. Mübarek makamların tarifi imkansız tesiri işte. Dönüşte şoför tamamen değişmişti. Medine'de bir hafta kaldıktan sonra onlar yola çıkacaklardı. Hacılarla çok güzel dostluk kurmuştuk. Onları yalnız göndermek istemedim. Hiç olmazsa Tebük'a kadar beraber gider, onlar hududu geçer ben de Medine'ye dönerim diye düşündüm. Medine ile Tebuk arası 700km'dir. Hep beraber Tebuk'a geldik. Hanımlardan birinin pasaportu kaybolduğu için çıkış izni vermiyorlardı. 'Validen izin lazım' dediler. Doktor olduğum için her yerde itibar ediyorlardı. Öğle tatilinde valinin evine gidip, hanımıyla tanıştım. Vali gelince de; 'hacı orada kalırsa ona yardım edecek kimse yok, memlekette de çoluk çocuğu bekliyor' dedim. Vali o hacının durumunu bilen bir şahit lazım dedi. Orada şahit daima erkekler olurdu ve yanımda erkek yoktu. Bunun üzerine 'ben doktorum, şahit sayılırım' dedim. Kanunî hüviyetimden dolayı şahitliğim kabul edildi. Böylece pasaportu olmayan hacıya benim şahitlik imzam ile çıkış izni verildi. Hacıların yanına gelince müjdeyi verdim. Hacı ne yapacağını şaşırdı, sevincinden yerlere kapandı. Onları huduttan yolcu ettikten sonra Medine'ye döndüm.

Şimdi ben senede dört defa, yani iki geliş iki gidiş yapıyordum. Dolayısıyla uçak parası fazla gelmeye başladı ve karayolundan gitmeye başladım. Bir keresinde İstanbul'a dönerken Medine'den ikindiden sonra dolmuşa bindim. Araba zaten yolcu ile dolmuştu ve hemen hareket etti. Hayber'i geçip Teyme'ye geldik. Bu arada gece yarısı oldu, diğer yolcular erkekti, Teyme'de

indiler. Şoförle birlikte yola devam ediyoruz, bir müddet gittikten sonra Tebuk'a tahminen 200 km. yol varken şoför; "Hacı çok uykum geldi. Yola devam edemeyeceğim" dedi. Bana arabayı içeriden nasıl kilitleyeceğimi öğretti, "Sen arabada otur" dedi ve arabadan inmesiyle yere yatıp horlaması bir oldu. Ben de ne yapayım, arabanın içinde uyur uyanık oturdum. Sabah namazı vakti arabanın diğer tarafına çıktım. Su sesi duyulmasın diye kumda bir çukur açtım, içine çömelip yanımdaki suyla abdest aldım. Yanımdaki suyla kumda bir çukur açtım. Onun içine çömelip abdest aldım. Namazımı kılıp tekrar arabada oturdum, güneş doğuncaya kadar bekledim. Güneş doğunca şoförü uyandırdım. Çok memnun oldu, abdest alıp yola çıktık.

İnsan bu kadar vaktini yollarda geçirince ister istemez kaza da akla geliyor. Geçirdiğiniz kaza var mı?

Doğru, yollarda kazalar oluyor tabii. Ama elhamdülillah bir şey olmadı. Bir kaza hikayem şöyledir, Eyüp Bey'in hadisesinden birkaç sene sonraydı. Bu sefer İstanbul'dan Medine'ye gidiyordum. Ankara'dan sonra mıcır dökülen bir yola girdik ve araba yoldan çıktı, ön cam kırıldı, öndeki yolcular camdan dışarı fırladılar. Ben orta kanepelerdeydim, bana bir şey olmadı. Onları hastaneye koyduk, bir iki saat oyalandık, bizi merkeze getirdiler, ifade verdik ama acelem vardı. Medine'ye giriş yapmalıydım. Neyseki acelesi olan birkaç kişi daha varmış. Bizi hemen otobüse bindirler de yola devam ettik.

Diğer bir kazada da yine buradan gidiyorum, Ankara'yı geçmiştik. Saat 23.00 dolaylarındaydı. Dikkat ettim, bütün otobüs uyuyordu. Hatta bu kadar çok horlayanın olduğu yerde şoför de uyur diye düşündüğümü hatırlıyorum. Ben okumaya başladım. Birden şiddetli bir frenle araba yoldan çıktı, uzunca gitti. Yukarı bagajdan eşyalar düştü. Şoför öndeki arabaya çarpmış ve ayakları sıkışmış ama yolculara bir şey olmadı. Polis geldi, bizi aldı ve yakındaki kahveye götürdü. Ben durumumu anlattım; ikamem yanmasın diye başka bir şirketin arabasıyla Antakya'ya gittim ve oradan devam ettim.

Harem dışında mahalle camilerine gidip cemaate dahil olur musunuz?

Mekke'de haremdeyim ama Cidde'de giderim. Medine'de Kuba tarafında oturan ahbaplarda kaldığım zaman bazı Cuma veya yatsı namazlarında Kuba Mescidi'ne giderim. Ramazanda hem Medine hem de Mekke'de teravih namazlarını daima Harem-i Şerif'te kılarım. Kıbleteyn evimize yakın olduğu için bir iki defa oraya gittim. Bazı Cuma namazlarında Kıbleteyn'e gittik. O

camiyi Türk mühendis ve işçiler yaptı. Duvardaki Kıbleteyn ayetinin Türkçe tercümesini de koymuşlar. Eskiden Medine'de bir Türk cemaati olsun diye çok dua ederdim. Çok şükür o da oldu. Şimdi de İslam Birliği için dua ediyorum, üç kıtanın ortasındayız, petrol elimizde, İslam Eurosu da olursa sırtımız yere gelmez diye düşünüyorum.

Kudüs'e gittiniz mi?

1965 yılında yine Medine'ye gideceğim. Önce karayoluyla İstanbul-Amman, oradan da tayyareye binip çölü geçeyim şeklinde yol hazırlıklarımı yapıyorum. Bir de yola çıkmadan evvel Mehmet Zahid Efendi'yi de ziyaret edip Allahaısmarladık derdim. Bazen de vaktim olmaz, uğrayamazdım. O sene de uğrayamayacağım belli olmuştu. Bu sefer komşumuz Mühendis Rifat Bey'e, "Doktor Hanım gitmeden evvel bana gelsin" diye söylemiş. Bir iki gün geçti hastalardan, iş güçten yine gidemedim, bir daha haber göndermiş. Artık o zaman gittim; hal hatır sorduktan sonra "Bu sefer gitmesen olmaz mı?" dedi. "Efendim gitmezsem öleyim daha iyi" dedim. "Peki, bir ayda dönebilecek misin?" dedi. Ben de "Tabii efendim Memduh Ağabey muamelemi yapar, iki üç günde biter, muhakkak dönerim" dedim. Bu sefer "Paran yetişecek mi?" dedi. "Yanımda biraz para var, hasta da bakıyorum, yetişir" dedim. Bunun üzerine "Peki, o halde selametle git gel" dedi. Bu sözü duyunca kalbime "Ben bu yolda çok meşakkat çekeceğim ama sonrası selamet olacak" hissi geldi ama Medine yolunda ne sıkıntı çekersem çekeyim razıyım diye düşünüp yola çıktım.

Karayoluyla Amman'a geldim, "Tayyare iki gün sonra" dediler. O zaman Amman'da oturacağıma Kudüs'e çıkayım dedim. Fatih'te Rabia Anneler daha evvel gitmiş, ben de onlardan işitmiştim. O yıllarda Kudüs Arapların elinde olduğundan kolay gidiliyordu. Neyse yola çıktım, baktım Kudüs arabası dolmuş, bir kişilik yer var, hemen pazarlık yaptım. Şoför herkesten elli kuruş istedi, ben otuz beş kuruşa götürürsen binerim dedim. Adam ne yapsın, kabul etti. Ondan sonra Kudüs'e çıktık, meydanda indik. Meydanda turistlere yardım eden 'turist polisleri' vardı. Bana da otelleri gösterdiler. Rabia Teyzelerden de yirmi kuruşa, ucuz otellerin olduğunu duymuştum. O otellere gittim, baktım ama yirmi kuruşa yok. Sadece çatı katında bir oda için yirmi kuruşa olur dediler. Odaya çıktım, kapı delik delik, kağıt yapıştırmışlar. İyice baksan arkası gözükecek. Seccademi kapının arkasından astım. Sonra duş ve abdest aldım; Mescid-i Aksa'ya yöneldim. Caddeye çıktım, vakit

yatsıyı geçmiş. Eski Kudüs'ün dar ve taşlıklı yollarından tak tak gidiyorum. Ben bastıkça taşlar ses çıkartıyor. Bir müddet sonra karşıma polis çıktı ve "Hacı Mescid meskuk (kilitli)" dedi. Ben inanmadım, "Kandırıyor, hiç cami kilitli olur mu?" diye düşünüp diğer yola saptım, ikinci yolda başka bir polis de aynı şeyi söyledi. İnanmadım, bir daha üçüncü caddeden geçtim. O da aynı şeyi söyleyince o zaman inandım ve otele döndüm. Sabah ezanını bekledim ve namazı Muallak Taşı'nın olduğu Kubbetü's-Sahra'da kıldım. O zaman taşın etrafı tahta parmaklıklarla çevriliydi. Bahçeye çıkınca oradan taşın altına giriliyordu. Bir müddet taşın altında oturup Kur'an-ı Kerim okudum. Ama papazlar sürekli turist getirdiği için huzursuz oluyordum. Öğleye kadar oturdum ama kalabalıkta huzur bulamadım, namaz için ilerideki Mescid-i Aksa'ya gittim. Kadınlar kısmında öğle namazını kıldık, cemaat dağılınca camiyi gezmeye başladım. İmam Efendi beni gördü ve hangi memleketten olduğumu sordu. Türkiye'den deyince epey konuştuk, bana duvardaki iki levhayı gösterdi. Abdülmecit, Abdülhamit bu camiyi tamir ettirmiş de onun hatırasına o levhalar konmuş. Sonra otele döndüm. Ben dışarıdayken sabah kendisine otel sorduğum polis gelmiş, beni aramış. Ertesi gün tekrar geldi. Meğer Türkiye'de okuyan çocuğu varmış. Benim Türk olduğumu görünce alakadar oldu. Ertesi gün de Beytüllahm'e gittim, oradaki ziyaretleri yaptım. İki gün sonra Amman'a geldim. Baktım tayyare gelmiş, hemen Cidde'ye gittim. Türk takvimiyle Suudi takvimi bazı farklılıklar gösterir. Bizim takvime göre 30 gün olan ay, onlara göre 29 olabilir. İşte ben Amman'da uçak beklerken ayın biri olmuş ve ikamem yanmış; hem de saat farkıyla. Bu sefer Cidde'deki gümrük memuru "Doktor 60 Riyal dariba (ceza) vereceksin" dedi. O parada benim bir aylık geçimim. Neyse cezayı ödedim, parasızlık beni üzmüyor, nasıl olsa hasta bakarım dedim ve Medine'ye doğru yola çıktım. Ama muamelelerim Medine'de yapılmıyormuş, Riyad'a gidilmesi gerekiyormuş. Neyse muamelem yazıldı, imzalandı, Riyad'a gitti. Ben de işim çabuk olsun diye Harem-i Şerif'te namazlara, oruçlara devam ediyorum. Üç hafta sonra muamelem geldi ama bir yeri eksikmiş, tekrar Riyad'a gitti, üç hafta sonra geldi, yine eksik; böyle üç sefer gitti geldi ve tabii dönüş zamanım çok uzadı. Bu iş böyle seyredince birden Kotku Hoca'nın dikkat çektiği durumu hatırladım. Demek bunu kastediyormuş dedim. Ama tek arzum Medine'ye gidip gelmek, civar-ı Resulullah'tan kopmamak olduğundan ne kadar meşakkat çeksem razıyım derdim.

Uzun bir ayrılıktan sonra dönüşünüz nasıl oldu?

Benim her sene Medine'ye gidip gelmem yakınlarımdan ayrı kaldığım için üzüntü oluyordu. Özellikle annemi üzmek istemiyordum. O üzülmesin diye "Hemen gidip bir ay, bilemedin kırk beş günde gelirim" derdim. Ama bu sefer muamele karışınca Medine'de kalma sürem uzadı. Anneme verdiğim sözü hatırladıkça moralim bozuluyor, işlerimi çabuklaştırmak için koşuşturuyordum. Tabii kendime bakamadım. Oruç da tutunca çok zayıfladım. Dispanserde çalışırken hastalardan da mikrop kapmışım, ciğerimdeki hastalık nüksetti, verem oldum. Aşırı derecede zayıflamış olarak İstanbul'a döndüm. Annem beni öyle görünce hemen Fizyopataloji hocama götürdü. Cağaloğlu-Çemberlitaş arasında Piyer Loti'de muayenehanesi vardı. O zaman Koşuyolu'ndaki hastanede iki ay yattım. Bahçe içinde güzel bir hastaneydi. Doktor olduğum için bana güzel bir oda verdiler, namazlarımı gayet rahat kılıyordum. Balkondan baktığımda cadde görünür, seyrek de olsa arabalar geçerdi. Tedavi başarılı oldu ve iyileştim. Hatta iştahım o kadar açıldı ki hem kendi yemeğimi hem de yemeyen hastaların yemeklerini izin alarak yedim. Haftada bir kilo aldım ve bir ay sonra film çekildiğinde doktor; "İnancınız sağlam ki bu kadar çabuk temizlendiniz" dedi. Yine Medine'ye gitme zamanım geldi. İki ay sonra hastaneden çıkıp yol hazırlığına başladım, hemen yola çıktım. Streptomicin iğnelerimi yanıma aldım. O yıllarda otobüs seferleri başlamıştı, kara yoluyla gidiyordum. Cilvegözü gümrük kapısındaki sağlık memuruna iğnemi yaptırdım.

Arap doktor hanımlarla hiç tanıştınız mı?

İlk yıllarda Araplardan hanım doktor yoktu. Pakistanlı bir doktor hanım vardı. Harem-i Şerif'e geldiğinde selamlaşırdık ama öyle çok konuşmazdık. Şimdi Suudi hanımlardan da doktorlar oldu. Mekke'de Ciyad Hastanesi'nde Sultan adında Pakistanlı bir hanım doktorla da dost olmuştuk.

Şimdilerde Arabistan'a gidiş gelişiniz nasıl?

Evvelki senelerde Medine'de Harem-i Şerif'e yakın muayenehanem vardı. Ama o bölge istimlak edildi, şimdi Harem'in içinde kaldı. Bu sefer ahbapların evinde ama resmi ikamet izniyle hasta bakmaya başladım. Seksenli senelerde birkaç yıl Müsteşfa ed-Dar/ Hospital Dar'da çalıştım. Artık emekli oldum, orada da çalışmıyorum. Ailemden sevdiğim, hizmet etmek istediğim bütün büyüklerimi kaybettim, en son teyzem vefat etti

(1998), çocuklar da büyünce Türkiye ile alakam iyice azaldı. Şimdi artık orada altı-yedi ay kalıyor, yazın birkaç aylığına buraya geliyorum.

Peki, eski zamanları özlüyor musunuz?

Yoo, eskiden evler Mekke ve Medine'de Harem-i Şerif'e yakındı. Beş vakit namazı Harem-i Şerif'te kılardım. Mekke'de istediğim saatte, gece yarısından sonra bile Beytullah'a giderdim. Her iki şehirde de Harem-i Şerif büyütüldüğü için etraftaki mahalleler istimlak edildi. Yakınlarda sadece oteller var, evler uzaklara taşındı. Belki züğürt tesellisi diyeceksiniz ama bu yaşımda Harem'in yanında otursam bile vücudumu kaldıramayacağım için beş vakit namaza gidemeyecektim ve o zaman daha çok üzülecektim. Ama şimdi uzaktayım diye avunuyorum.

Dokuzuncu Bölüm / Mekke ve Medine'nin Dünü ve Bugünü: "Mekke ve Medine'de Elli Yıl"

Biraz da Mekke'nin kentsel değişimini konuşalım isterseniz. Neredeyse elli senelik halini biliyorsunuz. Eski Mekke'den başlarsak neler söyleyebilirsiniz?

Suudiler dış ülkelere gidip geldikçe yavaş yavaş şehirciliği öğrendiler. Hacıların kaldığı Harem yakınındaki eski evler yıkıldı. İlk olarak Mısır Oteli yapılmıştı. Bina güzeldi ama ahali, otel temizliğini falan bilmediği için çok tutulmadı. Daha sonra otellerin sayısı arttı, temizlik son derece iyileşti, büyüme böyle böyle hızlandı. Mekke çok değişti, her yöne doğru büyüyor, Mina'ya doğru büyüyerek yeni Aziziye mahallesi oldu. Aziziye, şimalî ve cenubî Aziziye diye genişledi. Harem genişletildi. Ben bu otelleri önceleri tenkit ediyordum ama sonra düşündüm ki hacılar ne yapacak. Sokakta kalamazlar, eziyet olur. Otellerin bir katını hükümet, mescid için şart koşmuş. Ona da çok sevindim; hanımlar, yaşlılar, yürüyemeyenler, otelde cemaatle namaz kılıyorlar.

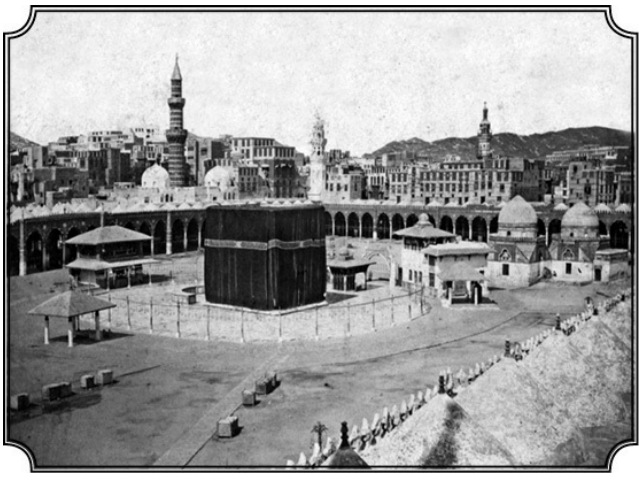
Benim doktor olarak geldiğim ilk yıllarda, geleceğimi oranın sağlık teşkilatı duymuş; ilk defa bir hanım doktor geliyor diye çok alaka gösterdiler. Reisü'l-Mutaffifin (tavaf ettirenlerin reisi) olan Dr. Türkistanlı Hamit Horasanî'nin muayenehanesi vardı. Kendisi göz doktoru idi. Bizim kafile başkanıyla konuşup kararlaştırmışlar. Böylece ben her sabah, Kızılay'ın ambülansıyla onun muayenehanesine gider, öğleden sonraya kadar hasta bakardım.

Öğleden sonra da o kendi hastalarına baktı. Muayenehane Beytullah'a yakındı. Oraya Türkler, Araplar herkes gelirdi. Ben Arapça bilmiyordum ama Divan Edebiyatı'ndan dolayı edindiğim lügatler çok işime yaradı. O kelimelerle çok rahat anlaştım. Mesela em'a (bağırsak), ric (ayak), yed (el), re's (baş), yani meramımı anlatacak kadar Arapça biraz da İngilizce bilirdim. Arapçam fazla ilerlemedi. Çünkü hep Türklerle oturuyordum. O zaman yaptığımız hizmetler gazetede çıkmıştı.

Harem-i Şerif'in dışında kısmen kumluk bir meydan, küçük birbirine bitişik, ufak evler, dar dolambaçlı sokaklar vardı. Binaların en yükseği üç dört katlıydı. Evler de az olduğundan fakir insanlar soğukta sokakta, sıcakta toz toprak içinde perperişan yatarlardı. Eski evlerde her katta ya bir ya iki oda olur, beş altı basamak merdivenden sonra bir abdest alma yeri, merdiven beş altı basamak döner, orada bir oda, böyle yukarı doğru iki, üç, en fazla dört katlı olurdu.

Kabe ve etrafı nasıldı?

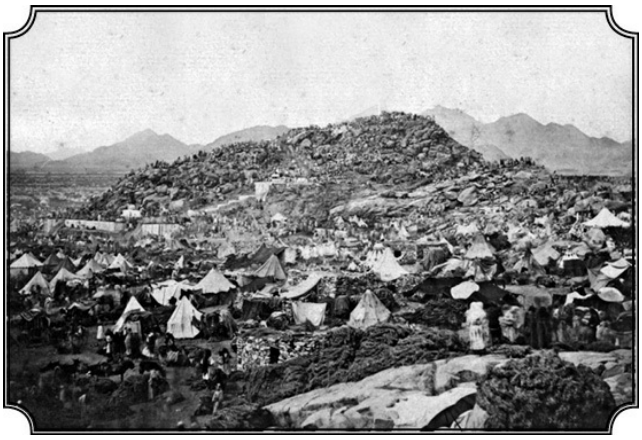
Kabe'nin bulunduğu Mescid-i Harem denilen Harem-i Şerif o zaman küçüktü. Kabe'nin etrafında dört cihette dört ehli sünnet mezhebinin makamı vardı. Kabe kapısının karşısındaki yerde Hanefi makamı iki katlı küçük bir bina idi. Öteki mezhep makamları daha da küçüktü. Hoparlör olmadığı için her mezhebin imamı, makamında cemaate namaz kıldırırdı. Hanefi makamının alt katında zemzem kuyusu bulunurdu. Kızılay doktoru olarak ilk gidişimde kolumda Hilal-i Ahmer bandı ile doktor olduğumu söyleyince makamın içine aldılar, önce namaz kıldım, sonra merdivenden inip zemzem kuyusuna kadar sokuldum. Suyun çekildiği makineyi gördüm. Hatta hortumu üzerimize tutmuşlardı. Daha sonraları kalabalık olmaya başlayınca tavafa mani olmasın diye 1950'li yılların sonunda bütün makamlar yıkıldı. Zemzem girişini arkaya aldılar. Erkekler ve kadınlar ayrı merdivenlerden inerek abdest alırlardı. Daha sonra zemzem girişi de metaftan kaldırıldı.

Kabe’nin eski hali

Evvelki yıllarda bu makamlardan sonra etrafta yol yol mermerli sahaların arasında kumluklar vardı. Onların da etrafında Osmanlı’dan kalma küçük kubbeler ve kapılar vardı. Babü’s-selam denilen selam kapısı en büyüğü idi. Ziyaretçiler mescide girerken burayı tercih ederdi. Şimdi o küçük kubbelerin arkasındaki duvarlar kalktı. Hangisi kapı, hangisi duvar belli olmuyor ama eski kapıların üzerlerinde yazı vardı, o yazılardan kapıların yeri biliniyor. Kabe’de Afrika’dan belki de Sudan’dan çocukken getirilmiş, özel yetiştirilmiş, teni koyu kahverengi ekseriya uzun boylu haremağaları vardı. Onlar uzun beyaz entari giyerler, bellerinde geniş kuşaklar, başlarında kendilerine özel kavuklarla yirmi dört saat nöbetleşe Harem-i Şerif’te bulunurlardı. Tertemiz kıyafetleri, vakarlı halleri, daima yumuşak bakışları, adeta güler gibi sevimli yüzleriyle sevilen kişilerdendi. Çocuklar halıları kirletince geniş taslarla, ibriklerle gelir, orayı temizler, fakat cemaate hiç kızmazlar, daima dua ederlerdi. Harem-i Şerif’in etrafında tuvaletler yoktu ve bugünkü kadar temiz olmadığından hep kokardı.

Hacıların dini vazifelerini delil yaptırır, tavaf ettirirdi. Hac onun eminliği altında yapılırdı. Onlara mutavvıf denirdi. Metafta da hemen ısınan mermerler vardı. Yazın sıcaktan ayak basamazdık. Ben o günlerde çorabımın içine mendil koyar öyle tavaf ederdim.

Arafat dağının vakfe zamanında doğudan çekilmiş bir fotoğrafı

İlk yıllara Arafat'ta tek bir ağaç yoktu. Hac ibadeti çok zor edâ edilirdi değil mi?

Tam senesini hatırlayamadım ama 1960'ta yoktu. 60-70 arası olabilir.[83] 1980 yılından sonra Cidde'de bir zengin, Arafat'ı ağaçlandırmaya karar vermiş. Arafat parsellere ayrıldı. Her birine su boruları yerleştirildi. Borularda muayyen aralıklarla delikler açıldı. Buralara toprak konulmuş çukurlar açılarak fidanlar dikildi. Muntazam sulama ile Arafat ağaçlandı. Şimdi gölgesinde oturuyoruz.

Kâbe'de katların inşaatını anlatır mısınız? O zamanda hac ve umre nasıl yapılıyordu?

Hacdan sonra tenha zamanda ustalar çok süratli çalışırlardı. Ramazanda ise çalışma durur, iki bayram arası özellikle Zilkade en zorlu geçen aydı. Evvelki yıllarda Mescid-i Harem Osmanlı zamanında yapılmış revaklara kadardı. Say sahası ayrı, yani Safa-Merve arası Mescid-i Harem'in dışındaydı; arada birkaç ev ve dükkan vardı.Harem-i Şerif'in büyütülmesi birkaç sene sürdü. Etraftaki evler, dükkanlar istimlak edildi. Önce hacıların gireceği yerler yapılır; hac zamanı iş bırakılır, nereleri yapıldıysa oralarda ibadet edilirdi. Kalıpların üzerinde bile namaz kılındığı olmuştur.

Evvela bir bodrum katı, üstünde iki kat ve sutuh denilen teras katı yapıldı. Harem birkaç misli büyüdü. Safa ile Merve (say yeri) Harem'in dışında idi, içine alındı. Üçüncü kat ancak Ramazan'da erkeklere açılır, kadınları çıkarmazlardı. Hac zamanında ise herkes çıkardı. Üst katlara normal merdivenlerin yanında elektrikli merdivenler ve geniş asansörler yapıldı.

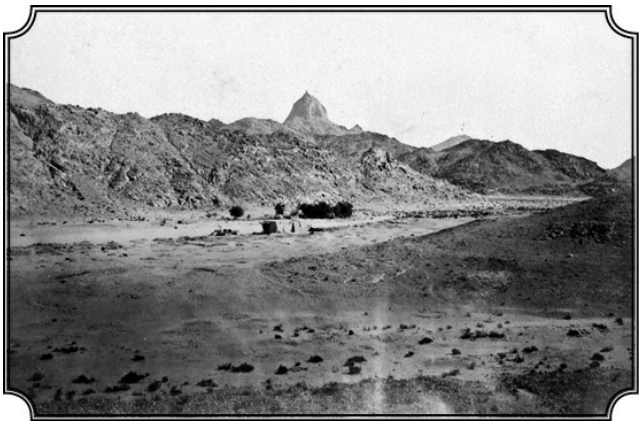
Mekke’de hiç doğal afet oldu mu?

Kâbe’deki seli gösteren bir fotoğraf

Bir defa sel geldiğini hatırlıyorum. Harem-i Şerif’e gidip merdivenlerin arkasında oturduk. Tavaf makamı (metafa) sel dolmuş. Bej renkli çamurlu su aşağıya zemzeme kadar akmış. Sel suyunu çekmek için iki gün motorlar çalışmıştı. Daha önceki sel çok daha büyükmüş. Ben görmedim ama yüzerek tavaf yapıldığını duydum. Bir de Kral Faysal öldükten sonra sel geldi. Mekke’ye ilk gittiğim zaman şimdiki kralın babası Abdülaziz hükümdardı. Sonra büyük oğlu, daha sonra da Emir Faysal kral oldu. Faysal Türk dostu idi. Hanımı İffet Hanım da Türk’tü. Kızılay doktoru olarak gittiğim ilk seferde beni Saray’a götürdüler, orada Kraliçe İffet Hanım’ın büyük kızı Emire Sare ile tanıştım. Sarayda Türkçe de konuşurlardı. Faysal da Türkçe öğrenmişti. Üstelik o yaz Türkiye’ye gelip münasebeti artırmak istedi. Bunun bize çok faydası olacaktı ama Hariciyemiz cevap vermedi. Bu fırsatı kaçırdık. İlişkilerde ilerleme sağlanamadı. Faysal İslam Birliği kurmak istiyordu. Batı’nın işine gelmedi. Amerika’daki bir yeğeninin beynini yıkadılar. O da kandil tebriki için Faysal’ın yanına girip onu orada şehit etti. Sonra kendi de idam oldu, ama nasıl ikna edebildiler, hep hayret ettim. Faysal zamanında İstanbul-Medine tren yolunun istasyon binaları tamir edilmeye başlanmıştı. Tamir edilen istasyonları görüyorduk. Tabii Faysal ölünce o da kaldı. Savaş zamanında tren yolunun her gün bir yerini bombalamışlar. Bizler o günlerde tren yolunun kenarında üst üste atılmış, perişan vaziyetteki rayları görüyorduk. Şimdi nasıl bilmiyorum, yaşlandım diye birkaç senedir karayolundan gitmiyorum.

Melik Faysal öldürüldükten sonra, her gün yağmur yağdığını hatırlıyorum. Böyle havaya bakar, “Bugün güneşli, yağmayacak” derdim ama ikindiden sonra hiç olmazsa on beş, yirmi dakika yağmur yağardı. Hatta saydım; tam on üç gün yağdı. On üçüncü gün sel geldi. O zaman Safa ile Merve, Harem’in dışındaydı ve altları açıktı. Sel suları, arabaları Gazze mahallesinden sürükleyerek Safa’yla Merve’nin altına sıkıştırdı. Harem’e gitmek istedim ama caddeden sel aktığı için yürünmüyordu.

Vâdi-i İbrahim ve Nur Dağı’nın eski hâli

Bir keresinde Mekke’de ahbabım ve ailece görüştüğüm Halil Beyler vardı. Cidde’ye Yalova’dan gelmiş, emekli olunca oraya yerleşmiş subay bir aileyi ziyarete gittik. Onları ben de tanıyordum. Harem’e geldiği zaman görüşürdük. Halil Bey “Cidde’ye gideceğim” deyince “Ben de geleyim” dedim. Gayet güzel karşılandık; sohbet, muhabbet devam ederken dışarıdan birden odayı aydınlatan ışıklar gelip geçmeye başladı. Evleri hava meydanına yakın olduğu için, meydanın ışıkları dönüyor diye düşünüp üzerine varmadım. Yatsıdan bir-iki saat sonra evden çıktık, arabayla biraz gittik, yağmur başladı ama nasıl hızlı yağmur. Meğer o ışıklar şimşekmiş. Halil Bey “Doktor Abla sel geliyor” dedi ve arabayı kenara çekti. Kapıyı kapalı tuttu ama sel geldi, arabanın içine girdi. Ben arkadaydım, hemen koltukların üstüne çıktım, su yükseldi yükseldi belime kadar çıktı. Neyseki polise haber vermişler; hemen geldi ve bana “Hacı gel” diye seslendiler. Arabanın kapısını açtım ama su hızlı aktığından yürüyemiyorum. Baktılar olmayacak karşıdan bir sırık uzattılar, ona tutundum, düşe kalka yolun kenarına kadar gittim. Orada biraz yükseğe pikap getirmişler, beni ona bindirdiler. Saat on falan oldu, artık Mekke’ye gidelim dediler ama Halil Bey “Ben arabanın yanında bekleyeceğim” dedi. Sel çok hızlı yükselmiş, yollara taşları sürüklemişti. Arabanın içinde adeta yuvarlanarak zar zor Mekke’ye vardım.

Medine’de de sel olurmuş ama ben rastlamadım. Yalnız Medine’ye sel geldiği zaman şehrin içine girmez, kenardan geçermiş. Eski Cidde yolunda İrva’ya, Hz. Osman’ın bahçesinin tarafından sel gelirmiş. Hatta yağmurdan sonra ahali bunu görmeye gidermiş.

Hira Mağarası’na çıktınız mı?

Medine-i Münevvere’nin eski hâli

Ancak iki defa çıkabildim. İlk zamanlar henüz yol yapılmamıştı, kayalıktı. İki saatte çok zor çıktım. Üç saatte de indim, inmek daha zordu. Şimdi çok güzel yapılmış diyorlar. Serin zamanda çıkılır. Ama bana Hira biraz çökmüş gibi geldi. Çünkü içinde ancak oturabilirsin, ayakta duramazsın, taş alçalmış gibi.

Sevr Dağı’na çıktınız mı?

Sevr’e de çıktım. Ona dolaşa dolaşa bir, bir buçuk saat yürüyerek çıkılır. Orada aşağıda olmayan çiçekleri gördüm. Dönüşte Pakistanlı bir kadın geldi, bana sokuldu. Ben de bunlar ne diye bana sokuluyor dedim ama bir tanesinin kucağında bebek vardı, beni onunla meşgul etti. Bir de baktım cebimden defteri çalmış. Defteri cüzdan sanmış; içinde elli Riyalim vardı. Öyle bir şey hiç aklıma gelmezdi. Defterimin çalındığını ancak Mekke’ye dönünce fark ettim.

Medine’deki değişimi konuşalım isterseniz. Mescid-i Nebevî büyütülmüş müydü o zamanlar?

Mescid, ilk olarak Hz. Ömer zamanında büyütülmüş. Hatta şimdi orada bir Mihrab-ı Nebi bir de Mihrab-ı Ömer var. O zamanlarda mescid sağ tarafa doğru genişletilmiş ve mihrap da o tarafa kaydırılmış. Sonraları mescid tekrar büyütülünce, Hücre-i Saadet, Peygamber Efendimiz’in odaları caminin içinde kalmış. Mescid sağ tarafa ve arkaya doğru çok büyütülmüş. En son Abdülmecit zamanında genişletilme yapılmış ve Bab-ı Mecidî diye bir kapı açılmış. 1953’te birinci şemsiyelere kadar olan kısım Osmanlı zamanında yapılmış. Şimdiki şemsiyeli kısım ise eskiden kumluktu, ileride de üstü kapalı kısım vardı. Günümüzde Suud Krallarından Melik Fuat zamanında Mescid-i Nebevi beş misli büyütüldü ve erkekler tarafına bir de sutuh (teras katı) eklendi. Mescidin bazı kubbeleri muharriktir (hareketlidir) ve akşam, gece serinlemek için açılır. Güneş ve yağmurda ise kapanır. Harem-i Şerif’in etrafı yıkılınca oradaki birçok ev sahibi Medine’nin uzağına gitti ve oralarda villa, apartman yaptırdılar.

Osmanlı zamanından sonra büyütülen kısımda sağ taraf erkeklere ayrılmıştı. Arada bir mermer kısım, sonra bir kumluk, ondan sonra gelen sol taraf kadınlara ayrılmış, imam için de bir mihrap konmuştu. Eskiden kadınlara namaz kıldırmak için ayrı imam gelirdi. Mekke'de de Harem'in içinde mermer yolluklar ve arada kumluk vardı. Mermer, güneşten ısındığında o kumluklara oturulurdu. Orada çok teravih kıldığımı bilirim. İmam bizim hizamızdan biraz ilerideydi. Öyle tenha tenha kılardık. Eskiden Ramazan'ın yirmisinden sonra Mekke ve Medine'de teheccüd namazı da her gece üç cüz okunarak hatimle kıldırılırdı. Ramazan'ın 30 çekeceği bilinemediği için de 29. gece muhakkak hatim duası yapılırdı. Bir rekatta beş altı sayfa okunur, yorgun olduğum zaman ayakta başım döner, bazen otururdum. Bu yüzden teheccüd namazına az kimse gelirdi, gerçi insan da azdı. Şimdi hem teravihte hem de teheccüdde birer cüz okunuyor. Cemaat de kalabalıklaştı.

Ravza ziyareti o günlerde nasıl yapılırdı, şimdiki gibi erkekler tarafına paravan koyuyorlar mıydı?

Hayır, eskiden paravan konmazdı. Hac zamanı hacılar gelir, namazdan yarım saat sonra erkekler çekilir, diğer vakite on beş yirmi dakika kalıncaya kadar kadınlar ziyaretlerini yapardı. Harem-i Şerif'in içinde şimdi şemsiyelerin olduğu yerden yürüyüp Ravza'ya, yeşil halıların olduğu yere giderdik. Ravza ziyareti için de delil tutulur, duaları o okurdu. Evvela Bab-ı Nisa'dan Mescid'e girilir, Hz. Peygamber Efendimiz'in ayak ucu, kadem-i şerif tarafına gelinir, Peygamber Efendimiz ziyaret edilir, selam ve duadan sonra Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'i ziyaret eder, sonra Ravza'da iki rekat namaz kılınırdı. Oradan Hücre-i Saadet'in kıble tarafına doğru öne geçilir, buna muvacehe (yüz yüze) denir. Şimdi muvaceheye kalabalıktan dolayı hanımların gitmesine izin verilmiyor. Muvacehede o büyük sarı levhanın olduğu yer Peygamber Efendimiz'in (sav) başına tekabül eder, ziyaret yapılır. Sonra bir adım sağa dönülür, önce Hz. Ebubekir, bir adım sonra Hz. Ömer ziyareti yapılır. Devamında bir iki daha delik var ama onlar boştur. Buranın etraf demirini büyük çevirmişler, içerisi görülmez. Eski tenha zamanlarında burada çok dua ederdik.

Ravza'daki direklerin ekserisi eskiden bahçe zamanındaki hurma ağaçlarına tekabül ettiği için her direk bir hurma ağacı olarak düşünülmeli. Önceki senelerde Ramazan'da teheccüd namazını Ravza'da önde erkekler, arkada iki,

üç saf kadınlarla kıldığımı bilirim. İlk ziyaret için sabah namazını kıldıktan sonra, işrak vaktine kadar bekler, vakit geldiğinde Ravza açılır, orada saatlerce otururdum. Sonra dostum Nigar Hanım, bana "Kardeşim, herkes seni görüyor, çarşaf giy" dedi ve bir çarşaf getirdi. O gün çarşafı giydim ve Bab-ı Osman kapısından girip bir kenarda oturdum. Biraz sonra şöyle beş metre öteden Memduh Ağabey geldi ve "Kardeşim bir dakika gelir misin? Evde hasta var" dedi. Sözde beni kimse tanımasın diye çarşaf giymiştim, yüzümde de peçe vardı ama yine tanıdılar. Memduh Ağabey her zaman Harem-i Şerif'e girdiğim Bab-ı Osman'daki, bevvaba (kapıcıya) beni sormuş, o da "Doktor içeride, çünkü ayakkabıları burada" demiş. Baktım böyle de olmuyor, zaten çarşafa ve peçeye alışamamıştım. Bol palto gibi doktor önlüğü giydim. Herkes bu kıyafetime alıştı, doktor diye tanıdılar.

Şehir olarak Medine'nin değişimi nasıl oldu?

İlk zamanlarda sokaklar çok dardı, ancak cenaze çıkacak kadar genişlikteydi. Sokağın iki tarafında iki üç katlı evler vardı. Her yere yürüyerek gidilirdi. Zaten Medine çok küçüktü; etrafında eski kale duvarları, surlar vardı. Bâb-ı Kuba, Bâb-ı Şam vs. kapılarından giriş çıkış yapılırdı. Her sene genişlete genişlete onlar da yıkıldı. Diğer bir kapı Bâb-ı Temar, asker kapısı; "Eskiden burada asker beklermiş" derlerdi. Bu mahallede Türkistanlılar otururdu. Fukara oldukları için de hastaneye gidemez, Arapça bilmez, hep beni çağırırlardı. Ben de gider bakardım. Hikayelerini şöyle anlatmışlardı: 1917 Rus İhtilali'nden sonra dini hayatları sıkıntıya girmiş. Aile hayatı kalmamış, hanımlar-erkekler aynı yerde çalıştırılmaya başlamış. Bunlar da çok zor şartlarda kaçıp Medine'ye gelmişler. Kaçmak hem yasak hem de çok güç. Mesela -hangi şehirden bilmiyorum- nehir yoluyla kaçmaya çalışırlarmış. yirmi kişi kaçsa bu tarafa on kişi geçebilirmiş. Aral Gölü ve oradaki nehirlerde, mehtabın olmadığı karanlık gecelerde yatsıdan bir iki saat sonra tulumları giyip suya dalarlar, eğer nöbetçi görür, ateş açarsa birkaç kişi ölürmüş. Böyle zor şartlarda Arabistan'a kadar gelmişler. Suudi Arabistan bunlara kol kanat açtı. Sonra Afganlılar geldi. Onlara da kolaylık gösterdi, oturma hakkı verdi. Çalışkan insanlar olduklarından Türkistanlıların içinden zengin tüccarlar çıktı. Abdülmuhsin Buharî bunlardan biri, çok zengin olmuştu. Hanımı ve kendisi Türklerle çok yakın, dost idi. Hatta bana; "Doktor Hanım Cidde'de hastane açayım, burada çalış" dedi ama ben İstanbul'dan Cidde için gelmediğimden "Medine'de açarsanız olur" dedim,

fakat o zaman Medine çok küçük olduğundan “Özel hastane iş yapmaz, yürümez” demişti. Bir de Medine’de Takruni Mahallesi vardı. Takruni ‘siyahlar’ demek. Afrika’dan gelen çok fakir insan kalır; tenekeden evlerde otururlardı.

Başka hangi ülkeden insanlar vardı?

İranlılar yoktu. Pakistanlılar vardı. Mısırlı da azdı. Daha ziyade Suudi erkekler Mısırlılarla evlenir; genelde ikinci hanımları Mısırlı olurdu.

Endonezyalılar var mıydı?

Endonezyalılar eskiden pek yoktu. Son yirmi beş, otuz senedir varlar; Müslüman olanlar Mekke ve Medine’de, gayrimüslim Filipinliler de Cidde’de hizmetli olarak çalışıyorlar. Bunlar sayesinde Suudlular çok rahat etti. Hastaneler Endonezyalı hemşireler sayesinde modern ve çok temiz oldu. Eskiden yaşlı Cavalılar vardı, mücavir olmuşlar, hep Harem-i Şerif’te kalırlardı. Bir keresinde Ahmed Zeki Bey, İstanbul’a ameliyata gidecekti, sadaka için bana cüzdanını verdi, “Hastalığımın şifası için bu paranın hepsini sadaka olarak yaşlı Cavalılara taksim et” demişti.

Evleri mimari yönüyle ele alırsak, neler söyleyebilirsiniz?

Eski evlerin ön ve arka tarafında oda gibi bir mekan olurdu. Odaya da ‘dekke’ derlerdi. Kapıdan girince ön ve arka tarafta oda gibi yer varsa buna iki dekkeli, eğer sadece önde varsa bir dekkeli ev denir. En üst katta sutuh olur, sıcak zamanlarda takriben altı ay teraslarda yatılırdı. Evlerin içerisi görünmesin, keşif olmasın diye etraf duvarları yüksek tutulur, komşuyla bir hizada olurdu. Sokak tarafında tahtadan kepengi olan bir pencere vardır; evdekiler yukarı kattayken kapı çalarsa oradan kim gelmiş diye bakarlar. Sokak kapısından girince ilk oda erkek misafirler içindir, sonra merdivenle üst kata çıkılır. Evin taşlık kısmı ekseriye siyah taşlardan yapılır, yıkanan taşların suyunun gitmesi için bir delik vardır. Eskiden oradan akrepler çıkarmış. Onun için muhakkak gece delikler kapatılır. Buna rağmen eskiden çok insanı akrep sokarmış; öldürmüyor ama ağrıtıyor, şişiriyor, sıkıntılı bir durum yani. Odalar tahtadır ve bir köşesinde hava yukarıdan aşağıya insin, cereyan olsun diye bir buçuk, iki metre çapında açıklık olurdu. Eve güneş gelince veya yağmur yağınca aşağıdan idare edilerek kapatılan kapaklar vardı. Hemen hemen her evde kuyu vardır.

Annem ve babamla hac yaptığımız 1956 senesinde Harem-i Şerif’e

yakınlığı nedeniyle kolaylıkla beş vakit cemaatle namaza yetişebilmek için bizi Şeyhülislam Arif Hikmet Kütüphanesi'nde misafir ettiler. O zaman Kütüphane Müdürü Eğinli Hacı Hafız Efendi İstanbul Fatih'ten gitmiş, kütüphanenin lojmanında oturuyordu. Kulakları ağır işitiyordu. Bize nereden geldiğimizi sordu. Annem güzel Osmanlıca yazısıyla cevap verdi. Fatih'ten geldiğimizi Fatih Müderrislerinden Razgıratlı/Gürcistan Osman Efendi torunu olduğumuzu okuyunca gözleri yaşardı. Meğer gençliğinde İstanbul'da iken dedemle şerik (arkadaş) imişler. Osman Efendi'nin taylesan (ucu) sarkan sarık sardığını, asa kullandığını, sabah namazına müezzinlerden evvel geldiğini anlattı.

O evde de böyle bir kuyu vardı. Her katta kuyunun ağzına tekabül eden yere bir çember taş konmuş, en üst katta da çıkrık; böylece her kattan zahmetsizce su çekilirdi. Bizim terasa tekabül eden o sütuhun bir köşesinde kapalı mekan olurdu. Oraya gündüz yataklar konulur, ikindiden sonra serilir, sabah namazdan sonra da kaldırılırdı. Sıcak olduğundan sabah namazı üst kat terasta kılınır, sonra aşağıya inilirdi.

Medineliler evler serin olduğu için yazın aşağı katta oturur, kışın yukarı kata çıkarken; Mekkeliler tam tersine yazın yukarı kata çıkar, -dağların arasından hava gelir- kışın aşağı kata inerlermiş. Güneş çıktıktan sonra ise üst kat terasta yatılmaz, ancak ikindiden sonra tekrar yataklar açılırdı. Bazılarında yer yatakları, bazılarında karyola olurdu. Güneşten yataklar ateş gibi olur, el dokundurulamazdı. Bazen damlarda yakın akrabalar, ahbaplar akşam daveti verirdi. Gece davetlerin de en çok 'selik' denen sütlü pilavı severdim.

Ben zaten gece on, on birde işim bittikten sonra gidebildiğim için oraya 'Sema Palas' ismini vermiştim. O kadar güzeldi ki gökyüzü lacivert bir kadife gibi şehrin üstünü örter, ışıklar da az olduğundan yıldızlar çok yakın gözükürdü. Hele çöl gecesi fevkalade güzeldir, gündüz sıcaktan bunalır, gece soğuktan titrer, sonra üzerine bir şey alır otursun; gökyüzü iyice alçalır, açılır, sanki üzerinde pırlantaları olan güzel bir kadife gibi gelip insanı sarmalar, bakmaya doyamazsın.

Yemeklere geçelim mi?

Arabistan'da bizden farklı olarak ful (küçük iç bakla) yemeği vardı. Türkiye'de pek itibar edilmez. Arabistan'da eski zamanlarda fakr u zaruretten, şimdi de alışkanlıktan yapılıyor. Fulu evde hanımlar yapmaz;

fulcu dükkanları vardır. Dükkanlarda karnı geniş, yuvarlak, yukarı doğru ağzı daralan bakırdan kaplarda pişirilir. Onu öğleden sonra maltızın üzerine yan koyar, -azıcık meyillidir- ertesi sabaha kadar o tıkır tıkır pişer, bulamaç gibi olur. Sabahleyin namazdan sonra almaya gidilir. İçine ister tahin, ister salata, ister kimyonla zeytinyağı konur. Bazen yumurta kırılır, bazen de domatesi soğanla kavurur, bu fule katılarak bir çeşit yemek olur. Ful çok sevilen bir yemektir. Medine'ye gittiğim de her şeyi sever, taşları okşardım; fulü de çok sevdim. Bir keresinde hac için gelen arkadaşlarıma evde sabah kahvaltısı verdim ve ful ikram ettim ama "Sakın sevmiyorum demeyin, çünkü ben çok seviyorum" demiştim.

Davetler, yemekler nasıl yapılırdı?

Bazen oradaki Türklere, Türkistanlılara davetli olurduk. O yıllarda uzun yer sofraları kurulurdu. Burada üç-dört kişiye, bir kayık tabak etli pilav hesap edilerek ortaya konurdu. İlk zamanlar tavuk yoktu ama tavuk çiftlikleri yapılınca çoğaldı. Medine'de her yemekte pilav olur. Suudilerin nohutla yaptıkları bir pilavları vardır ve ekseriyetle cenazelerde üç gün onu verirler. Ruzbuhari ise Türkistanlıların yaptığı havuçlu pilavdır. Bir de patates koydukları pilavları vardı. Buna da Ruz-Kaşgari derler. Bir gün İğneci Ayşe Teyze'ye gitmiştim, ikram olarak pilav gelmiş, içinde patatesler vardı. Araplar bazen sebze yemeğini de pilav tabağına koyar öyle yerler. Bir de Ruzbüryan vardır; soğanı bizim salatadaki gibi doğrar, kavurup pilavın üstüne koyarlar. Gece yemeğinde verilen pilava selik derler ki pirinç ve sütle pişirilir, içine sakız konur, böylece hem hafif olur hem de mis gibi sakız kokardı. Buğdaya 'hab' derler ve Ramazan'da mutlaka çorbası yapılırdı. Buğdayı kemiklerle beraber koyar, saatlerce pişirir, içine kabak, dal tarçın, karabiber atar, o pişer pişer iyice helmelenir, iftarda onu yerlerdi. Bir de bizim puf böreğine benzeyen sambusaları vardır. Bunu da çok güzel yaparlar. Hamur açılır, kare kare kesilir, içine peynir yahut kıyma konur, dört tarafı kapatılır, bol yağda kızartılır, kabarır kabarır yusyuvarlak olur ve hab çorbasıyla birlikte yenir.

Ekmekleri nasıldı?

Ekmek kahvaltıda yenir. Oraya başka memleketlerden insan mücavir olunca kendi adetini de getirmiş. Türkistanlıların yerden yüksek büyük tandır fırınları vardır ve o güzel pidelerini yaparlar. Tandırı idare eden eline bir

yastık alır, üzerine hamuru koyar, tandıra yapıştırır, biraz kızarınca yer değiştirir, pide pişince ucu çengelli demir bir çubukla oradan alırdı. Sabah namazında Harem-i Şerif'ten çıkınca mis gibi kokar. Bu pide gibi ekmeğe temis derler. Şam ekmeği, yufka ekmeği gibidir. Bir de yuvarlak Mağribi ekmeği vardır. Samuli dedikleri sandviç ekmeği vardır. Günümüzde orada Türk fırını da açıldığından Türk ekmeği de mevcut.

Tatlılar yapılır mıydı?

Oranın temel besin maddesi hurma. Tatlılarda hurma çok kullanılır; az bir yağla biraz un kavrulur, içine hurma konur, hurmayla da kavrulur ve çok güzel olurdu. Hele soğuk mevsimde, sabahleyin yenince insanı ısıtır. Ayrıca baklava, muhallebiyye, âşuriyye, kunâfe (kadayıf) yapılır. Kunâfenin cevizli, bademli, kaymaklı, peynirli şekilleri vardır.

Medine halkının yaşam tarzı ve sizin ilk yıllarınızdan devam edelim mi?

Eskiden Medine'de çıkmaz sokak uygulaması vardı. Hayır sahipleri fakir fukaralar otursun diye küçük evler bırakmıştı. Gerçi evler çok küçüktü ama Medine'de oturmak için buna razı olunurdu. -Enis Ağabey kaç sene öyle ikamesiz oturmuş- Onlar Medine'nin dışına çıkamazlardı. Fakirlerin oturduğu komşu sokakta iki üç tane sofu aile vardı. Bunlar hanımlarını misafirliğe bile göndermezlerdi. Ancak hasta olurlarsa ziyaret ve ihtiyaç için izin çıkardı. Ben o zaman Rabia Hanım'ın yanındaki komşuya "Sizin en azından haftada bir hasta olmanız lazım ki birbirinizle görüşebilesiniz" demiştim.

Unutamadığım diğer bir hatıramı da anlatayım. Medine'de Türkistanlı bir ailenin çocuğu Belila denilen pişmiş nohut yiyormuş ve bir nohut nefes borusuna kaçmış. Nefes borusuna organik şeylerin kaçması çok tehlikelidir -para kaçsa o kadar tehlikeli değil-, çünkü bunlar şişer ve orayı tıkar. Beni çağırdılar, çocuğu hemen hastaneye kaldırdık. Doktorla konuşuyorum, o zamanki şartlarda basit bir alet soktular, alet kanattı, nefes borusunu parçaladı ve çocuk vefat etti. Bu sefer aile bana çok bağlandı. Birkaç sene sonra bir oğlu daha oldu. Bu çocuk da bir yaşına gelmiş ama yürüyemiyor, kalkamıyor. Ben Medine'ye gelince gittim baktım, çocuğun kemikleri zayıf, d vitamini alması gerekiyor. Ona göre tedavi yaptık, bir-iki haftada çocuk yürüdü; çok memnun oldular.

Yine o çıkmaz sokakta Hasip Efendi'nin[84] çok yakın dervişi Sabire Hanım

vardı. Ribat'ta otururdu. İstanbul'da, Mercan'da mı, Mahmutpaşa'da mı ne evleri varmış. Bir sohbetimizde Hasip Efendi'yi anlatırken, "Bir gün kahve pişirecektim, Şeyh Efendi'nin fincanını kırdım. Korktuğum için söyleyemedim, hemen gidip dükkandan başka fincan aldım ama Şeyh Efendi anladı, 'Kızım bu kadar telaşa ne lüzum vardı' dedi" diye anlatmıştı. Sabire Hanım'ın ayağı aksayan bir oğlu vardı. Emekli bir subayla evlenmiş, bu oğlu dünyaya gelmiş. Subay vefat ettikten sonra oğlu Cafer'le Medine'ye geldi ve sofuların oturduğu sokakta mücavir oldu. Hepsi tam sofu, son derece ölçülüydü. Cafer ve Enis Beyler, Rabia Hanım Teyze, sonradan yanlarına Maraşlılar geldi, bir de ben; çok iyi sohbetlerimiz, ahbaplıklarımız oldu. Harem-i Şerif'i genişletmek için yapılan istimlâklara kadar o sokak öyle devam etti. Kadınları hep evde oturttukları, eşleri dışarı çıkmalarına izin vermediği için oraya 'Merhametsizler Sokağı' ismini vermiştim.

Harem-i Şerif'e, Ravza'ya da mı gitmiyorlar?

Öyle zırt pırt her gün gitmez, haftada bir falan giderlerdi. Ama Rabia Anne giderdi. Sonra Sabire Hanım, Cafer'e Düzce'den güzel bir kız aldı. Medine'ye geldiler, Cuma günleri onun evine toplanmaya başladık. Gelin bazen sacda, bazen tepside çeşit çeşit börekler yapardı. Sabire Hanım çok memnun olurdu. Sonra oğlunun bir çocuğu olsun istedi ama evvela olmadı; bir mikrop bulunmuş, ondan dolayı çocuk sürekli düşüyordu. Sonra ben oradayken gelin hamile oldu ve bir-iki aylıkken Sabire Hanım şükür namazı kıldı. Bir müddet sonra da vefat etti, çocuğu göremedi. Ben doğum hastanesi ile anlaştım ve gelin hanımı devamlı kontrol altında tuttuk. O çocuk düşmedi ve bir Sabire doğdu. Şimdi on beş, on altı yaşında. Enis Bey'in de Betigül adında bir kız var. Onu da Konyalı bir öğretmenle evlendirmişler, hicret yolunda oturuyorlardı. Daha sonra öğretmenden ayrıldı ve oturdukları semtte diğer Türkler gibi bir villa yaptırdı. Enis Bey üst katta oturmak istemediğinden bahçede alçak tabanlı odayı ona verdiler. İlhami adında bir oğlu vardı. Sonra Betigül'ün bir kızı oldu, ismini Hümeyra koydular.

Medine'deki ilk senelerimizde Harem-i Şerif'te sabah namazlarını ekseriyetle Enis Bey'in annesi Müzeyyen Hanım teyzeyle beraber kılardık. Bir sabah yine namaz kıldıktan sonra "Bize gidelim, Türkler gelecek, ben mutfakta hazırlık yaparken sen onlarla oturur konuşursun" dedi. O gün oruçluydum ama daveti kabul edip gittim. Müzeyyen Hanım Teyze, Enis Bey'e benim oruçlu olduğumu söylemiş. Enis Ağabey kapıya geldi, "Bugün

oruçluymuşsunuz. Fakat misafirin yanında orucunuzu bozun, beraber kahvaltı edin, yarın oruç tutmak size vacip olur, daha sevap kazanırsınız" dedi. Bunu ilk defa duyuyordum. Bu bilgiyi Enis Ağabey'den öğrenmiş oldum. Müzeyyen Hanım Teyze tam bir İstanbul hanımefendisi idi. Güzel giyinir, hoş sohbet bir hanımdı. Öğlen vaktinde bir yere davetli olduğumuz zaman ezandan epey evvel odama gelir, hastalarla meşgul olduğum için beni hazırlanmamış görünce "Benim tasasız kızım!" diye latife yapardı.

Hz. Osman'ın kuyusu hakkında neler söylersiniz?

Evet, bi'r-i Osman denilen bir kuyu vardı. Onunla ilgili bir hadise de anlatırlar. Resulullah Efendimiz zamanında yahut daha sonraları Hz. Osman'ın o bölgede kuyusu varmış. Orası Medine'nin Şam tarafına bakar, Kıbleteyn'e yakındır. Eski sahibi Yahudiymiş ve Müslümanlardan çok para istermiş. Müslümanlar da gelip Hz. Osman'a şikayet etmişler. Hz. Osman da kuyunun yarısını satın alınca bir gün Yahudi, bir gün de o kuyuyu kullanıyorlarmış. Hz. Osman kendi gününde kuyudan su almayı bedava yapmış. Bunun üzerine herkes o günlerde su almaya başlamış. Artık Yahudi'ye hiç müşteri çıkmıyormuş. Bi'r-i Osman bu şekilde Müslümanların olmuş.

Verimli bir toprağı vardı. İçinde hurma ağaçları, yerlerde yeşil çimenler, sedirler, maydanozlar, dereotu ve taze soğanlar yetiştirilir. Ziraat Müdürlüğü'ne bağlıdır ama herkes piknik yapabilir. Bi'r-i Osman'a giderken gaz ocağını, çaydanlığı, çayı yanımıza alır, eti evde pişirir, orada üstüne pirinç koyarak etli pilav yapardık. Bir de hayvanat bahçesi vardı; tavşanlar, tavuklar, kuşlar. Ağaçların altında 'ormanlıklar bölümü' vardı. Biz rahat konuşalım diye uzak bir yere çekilir; hem konuşur hem de ilahiler okur, akşam ezanı okununcaya kadar kalırdık. Sonra sabahleyin bizi getiren araba gelir, geri götürürdü.

Bir de Medine'nin dışında İrva denilen yerde memba suyu çıkardı. Hem piknik için mesire yeri hem de idrar yolları rahatsızlığı veya böbreklerinde kum olanlar oraya gider, o sudan içince tedavi olurlardı. Bir gün Harem-i Şerif'te ikindi namazını kıldım, babamla buluşacaktık ama olmadı, eve gitmiş. Çok üzüldüm, yine içeride çok kaldım, babam beni bekleyip gitmiş diye hayıflanarak eve giderken bir de baktım, Ali Ulvi Bey yanında bir grup gençle babamın yanına gelmiş "Hocam akşam oturmasına İrva'ya gidiyoruz, gelir misiniz?" diye davet ediyor. Sonra da bana döndü; "Doktor Abla sen de

gel” dedi. Ben de “Babamı beklettim, üzdüm, bari ferahlar, memnun olur” diye teşekkür ettim ve gittik. Çok iyi oldu, babam orada oyalandı, çaylar içildi, sohbet falan derken yatsı namazından sonraya kadar orada kaldık. Orada Memduh Ağabey, Medine’deki Arif Hikmet Kütüphanesi’nin Müdürü Eğinli Hoca Hafız Efendi’den bahsetti. Daha evvelden annemle gittiğimiz sene orada misafir kaldığımızdan onunla tanış idim. İşte bir keresinde onu da İrva’ya götürmüşler. Memduh ağabeyin yaşadıkları bir hatırayı anlattı. Biz konuştuk, yedik içtik, ikindiyi kıldık ve akşam yaklaştı. Hava güzel olduğu için biraz daha oturalım istiyorduk ama Eğinli Hoca Efendi “Hayır ben namaza gideceğim” demiş. “Dur bekle, araba gelecek, seni götüreceğiz” diye yarım saat falan oyaladık ama Hoca Efendi bakmış ki arabanın geldiği yok, ben giderim diye yola düşmüş. Oysa namaza yarım saat kalmış ve yürüyerek yetişilecek gibi değilmiş. Fakat Hoca Efendi artık kimseyi dinlememiş ve gitmiş. Neyse biz daha sonra geldik ve akşamı Harem-i Şerif’te kılanlara “Hoca Efendi’yi gördünüz mü, namaza yetişti mi?” diye sorduğumuzda “Yetişti” dediler. “Nasıl yetiştiğine akıl sır erdiremedik, Cenabı Hakk yetiştirdi işte” diye anlatmıştı.

Medine’de başka böyle mekânlar var mı?

Tabii havuzlu bahçeler vardır. Kırım’dan Romanya’ya, oradan Suudi Arabistan’a göç eden Kırımlıların bahçesi vardı. Cidde’de benzin istasyonları, Medine’de havuzlu bahçeleri vardı. Bahçenin yanından geçerken kuyudan tak tak diye su çekildiği duyulurdu. Sanki tespih çeker; Hakk Hakk der gibi devamlı çalışır. Biz de üç dört aile bir otobüs tutar, giderdik. Konyalı İbrahim Efendi’nin bir minibüsü vardı. Üç dört aileyi toplar, erkekler önde, hanımlar arkada oturur, bahçeye giderdik. Bahçede üç duvarı olan ve bir tarafı açık olan binaya hanımlar girer, erkekler dışarıda oturur, hanımları hiç görmezler, çocuklar da havuzda oynar. Bir defasında Kuba’ya gidinceye kadar İbrahim Efendi otobüsün üstünde börek yapmış derler. O kadar becerikli bir adamdı. Aşçı İbrahim Efendi’nin Medine’nin etrafında, Uhud’da da bir bahçesi var. Böyle ahbabın olursa iyi oluyor. Öyle parayla girilen bahçeler yok ama zengin ahbabın olursa onların bahçesine gidersin. Mesela İbrahim Şakir’in iki tane bahçesi vardı; birisi Semiha Hanım’ın misafirleri içindi. Bahçede büyük bir havuz vardı ve fıskiyede sürekli su dönerdi. Semiha Hanım gül yaprakları atar, o gül yaprakları suyun üzerinde dönerken çok güzel görünürdü.

Zevkli hanımmış, İbrahim Şakir Bey nasıldı?

İbrahim Şakir Bey de öyle. Peygamber Efendimiz'in doğduğu gün bahçesinde mevlid okutur. Bazen Suudi itiraz eder, bidat, "Ya bir gün evvel ya da bir gün sonra oku" dermiş. O da öyle yaparmış. Tunus, Cezayir, Mısır, Suriye, Ürdün ve Türkiye'den tanıdıklarını davet eder, her memleketten insanlar gelirdi. Bahçe büyük, yatsıdan sonra Harem-i Şerif'in kapısında birkaç araba bekler, arabası olmayanı veya fukaraları bahçeye getirirdi. Bir sene de biz gitmiştik, hatta o zaman Şeyh Sami Ramazanoğlu Efendiler de vardı. Bizi bahçedeki evin terasına çıkarttılar, oradan aşağısını seyrediyoruz. Aşağıda yedi, sekiz, on tane mavi minder, yuvarlak yuvarlak yere koymuşlar. Ötede sarı, beride bej, uzakta yeşil renkte minderler, yukarıdan bakınca çiçek bahçesi gibi gözüküyordu. Herkes minderinde okuyana doğru oturuyordu. Okumalar bitince dualar yapıldı. Sıra yemeğe gelince tepsilerle pilav getirildi. Herkes tepsinin etrafında halka oldu. O gece herkes Allah yolunda misafir, herkeste sevgi, mutluluk, birbirini tebrik edip kucaklaşmalar, ileri saatlere (sabah ezanına) kadar devam etti. Namazdan sonra evlere gidildi.

Yukarıda bir Zahran adı geçti. Orası nerede?

Suudi Arabistan'nın Basra Körfezi kıyısında Dahran/ Zahran adlı iki şehri vardır. Son senelerde Ali Ulvi Bey'in torunu evlenecekti. Zahran'a gittiğinde üniversitesindeki hocalardan birinin kızını annesi beğenmiş, onu istedi. Kız istemek için evvela Ahmet'in annesi ve anneannesiyle gitmişler. Bir iki ay sonra nişan götürülürken, anneanne artık gitmek istememiş. Ben de Mekke'deydim. Bana "Annem gelmiyor, başımızda büyük olarak sen gelir misin?" dediler, ben de çok memnun oldum ve kabul ettim. Evvela Mekke'den Medine'ye geldim. İki gün sonra akşam namazını kıldık ve yola çıktık. Medine'nin şimaline doğru gidiyoruz, Kasim denen yerden geçtik. Orası Medine'nin hurmalığıdır. Böyle geniş bir düzlük, hurma ağaçları içerisinde bir arazi. Bir yerde durduk, yatsı namazını kıldık, tekrar yola devam ettik, gece yarısından sonra Riyad'a vardık. Oradan tamamen doğuya dönerek Zahran'a vardık. Orada hem Amerika'nın hem de Suudi'nin üniversitesi vardı.

Kızın babası Suudi Üniversitesi'nde hoca olduğu için lojmanda oturuyordu; bize de oradan çok güzel bir yer ayarlamış. Hemen lojmana indik, biraz dinlendikten sonra kahvaltıya misafir olduk. Ertesi gün başka Türkler de gelince bir de baktım, eskiden Medine'den tanıdığım aileler çıktı. Annesini

babasını hatta anneannesini tanıdığım kızlar büyümüşler, evlenmişler, oğulları orada profesör olmuş. İşte böyle bir durumda onlarla iki üç gün geçirdim. Oraları çok güzel gezdik. Sıra düğüne geldi.

O zaman düğünden devam edelim mi? Orada düğünler, düğünle alakalı gelenek ve görenekler nasıl?

Evvela Harem-i Şerif'te nikah kıyılır. Bizim kına gecesi dediğimiz eğlenceye onlar düğün diyorlar. Suudi Arabistan düğünlerinde kadın erkek ayrı olur ve erkekler öyle oyun oynamaz. Yatsıdan sonra yemek yenir ve erkekler dağılır. Yemekleri çok güzel ve şatafatlıdır. Etli pilav, yanında sebzelerden garnitür, çeşit çeşit salatalar yapılır. Eskiden bu kadar teferruatlı olmazdı, şimdikiler yapıyor. On bir, on ikide erkekler dağılır, kadınların eğlencesi devam eder. Kadınlar çok geç gider, çok da süslüdürler. Düğün genelde bahçede yapılır. Evin bahçesi varsa orada, yoksa şehir dışında bahçe kiralanır. Erkeklerin görmeyeceği bir yer olmasına dikkat edilir. Oraya gidilir, paraları varsa 'muganniye' tutarlar, yoksa kendileri teyp çalar, oyun oynanır. Bizim gibi oturanlara da arka arkaya çay, kahve, çerezler ikram edilir. Gece ikide, üçte gelin yüksek bir yerden yavaş yavaş gelir, oturur, sonra damat beklenir. O zaman hanımlara "Damat gelecek, oturmak isteyen otursun" denir ve giyinmeleri için abayeleri verilir. Gelini kapıda damadın koluna verirler, yavaş yavaş kendileri için yapılan yere gelirler. İşte o zaman ekseriyetle hep bir ağızdan salavat-ı şerifeler okunur.

Gelinler gelinlik giyerler miydi?

Gelinlik de giyerler. Eğer hali vakti çok iyiyse gecede iki üç kıyafet değiştirir. Damat gelir, annesinin, büyüklerin elini öper, takılar takılır, sonra gider ve sıra yemeğe gelir. "Haydi yemeğe!" nidasıyla herkes yemeğe koşar. Şimdiki yemekler çok çeşitli; self servis oluyor. Bütün masa baştanbaşa kaç türlü et, kaç türlü balık, salatalar, sebzeler oluyor, israf tabii… Sabah namazına yakın herkes dağılır. Ahmet'in düğünü de böyle oldu. Zahran'da bir bahçede yaptık ama öyle çok fazla ifrat, açık büfe değil, daha mutedildi. Sonra Medine'ye döndük. Tabii düğüne gelemeyen akrabalar için Medine'de tekrar bahçe tutuldu, bir eğlence daha yapıldı. O bahçedeki eğlence daha bir güzel geçti. İşte Ali Ulvi Bey'in torununu böyle evlendirdik. Zahran'da düğün ertesi bizi gezmeye götürdüler. Basra Körfezi'nin kenarına gittik, deniz kenarında üniversitenin bahçesi vardı. Orada piknik yaptık, hatta Basra

Körfezi'nde denize elimi sokmuştum. Şimdi oraları çok güzel olmuş.

Medine'nin dışına çıktınız mı?

Bir de Yenbuğ'a gitmiştik. Medine'nin Kızıldeniz'deki iskelesidir. Mekke'ninki Cidde, Medine'nin Yenbuğ ama biraz daha uzak (180 km.). Medine'nin balıkları ve suyu Yenbuğ'dan gelir. Türkistanlı Hoca Osman Efendi ve hanımı çok hürmetkardılar. Harem-i Şerif'e gelmeden çok çok uzakta ayakkabılarını çıkartıp öyle gelirler. Onunla konuşurken bir ara faydalı şeylerden bahsederken denizi söylemiştim. Onlar da babalarına söylemişler; kardeşler, akrabalarla hep birlikte Yenbuğ'a gittik. Orada üç beş günlüğüne bir ev tuttuk. Çarşıdan sebze almıştık, hiç unutmam "Bunu ben pişireyim" dedim. Pirinçli patlıcan yemeği, musakka yaptım. O kadar hoşlarına gitti ki, senelerce "Doktor Abla sen onu nasıl pişirdin?" diye söylediler; demek ki karınları çok acıkmış. Ondan sonra denize gittik. Bomboş, suyu çok temiz, derinliği de çok değil. Neyse üzerimizde entariler, başımızda örtülerle deniz kenarına geldik. Yüzme biliyordum ama diğer hanımlar bilmiyordu, o yüzden hep birlikte denizin içinde oturduk. İki üç gün öyle kaldık da çok hoşlarına gitmişti. Şimdilerde orada da artık villalar, plaj yapıldı, çok büyüdü, güzel bir sayfiye yeri oldu.

Bir de Bağdat geziniz var değil mi?

Ondan evvel çöl yollarında giderken yaşadıklarımı anlatayım. Medine'den gelişimizde İki kamyon arabası yola çıkmıştık, Tebuk ile Maan arasındaki çölde ilerken şöfor havanın durumundan anladı ve 'kum fırtınası gelecek, ben diğer kamyona geçeceğim ,siz burada kapıları kapatıp bekleyin' dedi. Hakikaten 10-15 dakika sonra etrafı bembeyaz bir duman kapladı, göz gözü görmez oldu. Kumların birbirine çarpmasından mıdır nedir cıvıl cıvıl sesler duyuluyordu. Dua okuyarak arabanın içinde bekledik. Bir saate yakın sürdü. Koyu bir sisin kalkması gibi yavaş yavaş önümüz açılarak kumlar çekildi ve etrafı görür olduk.

Bir başka kum macerasını ise İstanbul'dan Medine'ye giderken yaşadım. Yalnızdım ve Maan'a kadar herşey yolundaydı. Maan'dan Tebuk'a gitmek isteyen Mısırlı bir aile çoluk çocuk yolcu bekliyordu. Ben de gelince iki üç yolcu olduk ve hep beraber bir minübüse bindik. Bir müddet gittik, ikindiden sonra araba kuma saplandı. Rüzgar yol izlerini kaybettirmiş ki şöfor bulamadı ve 'geceyi burada geçireceğiz' dedi. Çölde yürümek çok zordur. Uzaktan bir

kahvenin ışıkları hatta gece sessizliğinde insan sesleri geliyordu. Oraya gitmek istedik ama mümkün olmadı. Otobüsün bir tarafına hanımlar, diğer tarafına da beyler yerleşti ve beklemeye başladık. Yanımızda abdest alacak su vardı. Seccademi kumların üstüne serdim ve yattım. Çöllerde gece gökyüzü lacivert, insana daha yakın, yıldızlar kucağımızda gibiydi. Çok yumuşak bir yatak gibi rahat ettim. Neyse sabah oldu, bir helikopter üstümüzden geçti. Bizi haber vermiş ki çekici geldi. Arabayı yola çıkartarak kurtardı. Orada Mısırlı hanımların başlarında çok ağır yükler taşıyabildiklerini gördüm. Bagajda bir sandıkları vardı. Efendisi hanımını çağırıp o sandığı başına koydu ve kadın yavaş yavaş yola çıkarttı. Sonra da arabaya koydu.

Yalnız olduğum seyehatlerimin birinde, İstanbul'dan Medine'ye giderken Maan'dan bindiğimiz araba Suud hududuna gelince şöförün muamelesindeki eksiklik yüzünden sınırdan geçemedik. Ben istasyonda bekliyordum ama ikametimin süresini geçeceğinden acele ediyordum. Oraya tesadüfen Mekke'de ki delil Ahmet Emin Boşnak'ın bir akrabası geldi. Medine'ye gidecek, memur ona arabasına beni de alması için rica etti. Kabul edince arabaya bindim, şöförün yanına oturdum. Sahurda Medine'ye yetişeceği için çok hızlı gidiyordu, hep dua ediyordum. Hele yoldaki kazaları gördükçe okumam gittikçe çoğaldı. Neyse sahurda Medine'ye vardık. Ben hemen Ali Beylerin evine indim, o Mekke'ye devam etti.

1960 senesinde İstanbul'da iken bir gün Nazif Çelebi, hanımı Hattat Müşerref Çelebi Topbaş Hanım, Müşerref Hanım (Topbaş'ların kızı, annemin de yakın ahbabı) bize haber gönderip evine davet etti. Süleymaniye'de oturuyorlardı. Annemle beraber gittik. Bağdat'tan bir hoca hanım misafir gelmiş, bizi tanıştırmak istemişler. Bağdat'ta maruf Zahavî ailesinden Üstaze Hayriye Bağdadî. Tanıştık, sohbet ettik, bereketli bir akşam geçirdik. Sonraki senelerde Medine'ye gittiğimde baktım benim tuttuğum yerin yanını, bu Bağdatlı Hayriye tutmuş. O vakitler Bağdat'ta ihtilal oldu ve yeni hükümet Zahavî ailesine Bağdat'a gelme yasağı koydu. Böylece Üstaze Hayriye amcasıyla benim kaldığım Ribat'ta kaldı, komşu olduk. Bu komşuluk senelerce devam etti. Sonra benim yol arkadaşlarımdan Zahavî, Şeriatçı Ayşe Hanım'a[85] "Doktoru al, Bağdat'a gelin" demiş. Benim haberim yok. Şeriatçı Ayşe Hanım'la Türkiye'ye dönerken Şam'a geldik. Şeriatçı Ayşe Hanım "Ben Zahavî'ye söz verdim, seni Bağdat'a götüreceğim" dedi. Ben de mevsim yaz olduğundan iki-üç gün İstanbul'a geç gitsem mahsuru

olmaz diye düşündüm. Oradan Bağdat bileti aldık. Akşamdan sonra hareket ettik, sabah namazından sonra Bağdat'taydık. Adres üzerine Zahavî'nin evine gittik. Çok güzel bir villada oturuyordu. Bizi görünce çok sevindi. İzzet ikramdan sonra bizi ikinci başkanı olduğu Cemiyyetü'l-uhti'l-müslimin (Müslüman kız kardeşler cemiyeti)'ne götürdü. Amcasının kızı Nihal Hanım da birinci başkanı idi. Bütün azalarla tanıştık. Cemiyete üye olan hanımlar bize Bağdat'ı gezdirmekle görevlendirildi. Evvela bir aza ile Azamiyye Mahallesi'ne gittik. İmam-ı Azam'ın orada cami ve kabri vardı. Gayet sade ve temiz, geniş bir cami, hemen ziyaretimizi yaptık. Ertesi gün başka bir aza ile Kazımiyye'ye gittik. Orada da İmam Musa Kazım'ın türbesi vardı. Ziyaretimizi yaptık. Kubbenin dışı yaldızla kaplanmış, dışarıdan bakınca insanın gözü kamaşırdı. Kubbenin içi muhtelif eksenlere konmuş ayna parçalarıyla kaplandığı için tavana cıvıl cıvıl ışık oyunları aksediyordu. Orada üç imamı ziyaret ettik. Türbeden çıktık, Ayşe Hanım bana "Kardeşim, burada dört kişiyi ziyaret edecektik, gece bana öyle bildirilmişti" dedi. Tam o sırada dışarıda bana Arapça olarak bir ziyaret daha var dediler. Böylece dördüncü ziyaretimizi de yapmış olduk.

Bir gün de Samara denilen kenarsız helezon şeklinde minaresi olan bir mevkiye götürdüler. Başka bir gün, Cüneyd-i Bağdadî gibi büyüklerin olduğu kabristanı ziyaret ettik. Başka bir gün Maruf-ı Kerhi'nin evini ziyarete gittik. Maruf-ı Kerhi, Hıristiyan bir aileye mensupmuş. Allah nasip etmiş, hidayete ermiş. Annesi babası vazgeçirmeye çalışmış ama başaramamışlar. Bu sefer bodruma kapatmış; "Müslüman olmaktan vazgeçinceye kadar seni çıkarmayacağız" demişler. İşte şimdi o ev müze olmuş. Biz de o bodruma indik. Maruf-ı Kerhi mahpusken oradan su çıkmış, hemen kuyu yapmışlar. O sudan içtik, bana zemzemin lezzetini hissettirdi.

Perşembe günü de Kufe'ye doğru yola çıktık. Uzak olduğu için gece orada kalacaktık. Yolda birçok arabanın üstündeki tabutlarda Kufe'ye Hz. Ali'nin, Hz. Hüseyin'in yanına gömülmek isteyenlerin cenazeleri taşınıyordu. Yol, Dicle'nin kolları arasından geçiyordu. Hakikaten Dicle nehrinin kolları dantel gibi Bağdat'ı işlemiş. Boş yere 'Ana baba gibi yar, Bağdat gibi diyar olmaz' dememişler. Önce hurma ağaçları dikmişler, onun gölgesine meyve ağaçları, onun da altında çiçekler vardı. Çok güzel görünüyorlardı. Küfede evvela Hz. Hüseyin'in, sonra da yanında bulunan Ali Askar ve Ali Ekber çocuklarının kabirlerini ziyaret ettik. O gün altı Muharrem imiş. Onlar 'küçük matem günü' diyorlardı. Minarelerin şerefeleri siyah kumaştan sarılmış, yol

kenarındaki büyük su küpleri siyah kumaşla sarılmıştı. Bizim inancımızda böyle bir matem olmadığından “Ne kadar susasam bu siyah küplerden içmem” demiştim. Caddede yirmişer kişilik kafileler, başlarında idarecileri ilahiler okuyor ve ellerindeki zincirleri sırtlarına vurarak yürüyorlar, “Haydar, Haydar!” diye bağırıyorlardı. Zincirin darbesinden sırtları patlıcan moruna dönüşmüştü. Sonra mutfak denen bir yere gittik, taşlı bir çukur vardı: hanımlar kurban gibi yatıp dövünüyorlar, arada Türkçe ilahi okuyorlardı. Halleri çok perişandı. O zaman “Biz kendimizi bu kadar versek evliya oluruz” demiştim.

Düştü Hüseyin atından, sahra-yı Kerbela’da
Var git Cibril haber ver, Sultan-ı Enbiya’ya

Namaz vakti camiye gittik. Etrafımdakiler bana ‘Doktor Hanım’ diye hitap edince genç bir kız alakadar oldu. Lise mezunu imiş. Biraz Arapça, biraz İngilizce konuşmaya başladık. Namaz vakti gelince bana ‘Kerbela taşı’ hediye etti. Hanefi olduğumu söyleyip iade ettim. Gece yatsıdan sonra bizi aza hanımlardan birisinin evine götürdüler. Geniş meyve bahçesi vardı. Bahçede çok güzel bir akşam yemeği sofrası hazırlamışlar, beni misafir ettiler. Ertesi sabah Necef üzerinden Bağdat’a dönmeyi kararlaştırdık. Necef’te Hz. Ali’nin türbesini ziyaret ettik. Gerek Hz. Hüseyin, gerek Hz. Ali’nin kabirlerinde el ve ayaklarından kendilerini bağlayıp yatarak ağlayan insanları gördük. Kabrin üstü bilezik, kıymetli yüzükler, taçlar gibi ziynet eşyasıyla doluydu. O zaman Hz. Ali veya Hz. Hüseyin kalksa “Bu eşyaları benim üzerimde tutmayın, bir hastane yaptırın” derdi diye düşündüm. Ertesi gün Bağdat’a döndük.

Bir günde on iki imama ait yerlere bizi götürdüler. İmam askeri orada bir çukur gösterdi ve “İmam evin içine girmiş, oradan kaybolmuş” dediler. Bir gün de Bağdat’ın içini, İmam Gazzali’nin Medresesi’ni gezdirdiler. Muazzam bir kapısı vardı, çok hoşuma gitmişti. İşte böyle tam bir hafta çok güzel gezdik ve Bağdat’tan tekrar Şam’a döndük, oradan da İstanbul’a devam ettik.

Onuncu Bölüm / Söyleşi Biterken: “Son Sözünüz”

Doktor Abla son olarak sizinle tanıştığım ve birkaç senedir görüştüğüm için kendimi çok bahtiyar hissediyorum. Hayatınız bizim için çok önemli. Bize tek başına çöllere açılan Müslüman bir kadını gösterirken,

Müslüman birey ve ümmet olmanın pratik hayatta karşılığını, farklı ülkeler bağlamında açığa çıkardınız. Kadını eve kapatmak yerine, gözlerini indirerek ayeti yaşayan insanlardan haberdar ettiniz. Sırf bu mesaj bile her şeye değer. Çok teşekkür ederim.

Uzun hayat yolunda geriye baktığımda hayatımın başında yaşadıklarımla hayat seyrim arasında benzer resimler olduğunu görüyorum. Hatırladığım ilk resim okulöncesine ait. Dört yaşından itibaren yazları Heybeliada'ya giderdik. Çamlıklarda oynar, denize girer, yaz sonunda cildimiz esmerleşmiş olarak dönerdik. Bir keresinde babam bu esmer halimi görünce misafir gelen akrabalarımıza "Bu kızımı Arabistan Yarımadası'nın köşeciğinden satın aldım" diye şaka yapmıştı.

Ayşe Hümeyra Ökten'le Erenköy'deki evinde söyleşi yapılırken

Bir diğeri ilk haccım zamanında oldu. Kızılay ile hacca gidişim kesinleşmişti. O günlerde Kanlıca'daki yalıdaydık. İkindi vaktinde babam abdest almak için yerinden kalktı, salondan çıktı, sonra tekrar geri döndü (Tablo şimdi gözlerimin önünde canlandı), kollarını dirseklerine kadar sıvamıştı, yanıma geldi, "Kızım ben anlıyorum ki sen Hicaz yolunu suyolu yapacaksın" dedi. Önce pek anlamamıştım. Seneler geçip seferler devam ettikçe babamın sözünün ne kadar hakiki olduğunu anladım.

Medine'ye gidince oraya kopamayacak kadar bağlandım, orasını vatanım gibi hissettim. Fakat İstanbul'da da ailem vardı. Onlara hizmet etmek, vatanıma faydalı olmak istiyordum. Bu yüzden Medine'deki ikame hakkımı

muhafaza ederek (senede iki defa Medine giriş çıkış yaparak) aileme, çevreme, vatanıma, vazifemi yapmaya çalıştım. Ben de sizlere teşekkür ediyorum. Unutulup gidilecek birçok hatırayı hayata döndürdünüz, onların hatırlanması için emek verdiğiniz, hatırlanmasına, unutulmamasına vesile olduğunuz için çok teşekkür ederim.

63 Heybeliada Deniz Lisesi avlusundaki cami 1934 yılında kaldırıldı ve 1935'te Kazasker Abdülkadir Efendi'nin eşi tarafından Türklerin bulunduğu tepeye yeni bir cami yapıldı.

64 1971'de Anayasa Mahkemesi tarafından bütün özel yükseköğretim kurumlarının bir devlet üniversitesine bağlanması kararlaştırıldı. Heybeliada Ruhban Okulu da 'özel yüksekokul' statüsünde değerlendirildi. Patrikhane, Türk üniversitelerine bağlanmayı kabul etmediğinden Heybeliada Ruhban Okulu kapatıldı. '38 yıllık bir yılan hikâyesi: Heybeliada Ruhban Okulu', Betül Kotan, 10/04/2009, ***Radikal***.

65 İzzettin Hümayi Elçioğlu (1876-1950): Besteci, müzik öğretmeni. Musiki-yi Osmani Mektebi'nde öğretmenlik yaptı. Çok sayıda marş besteledi.

66 Çelebizâde Hüseyin Hüsnü Efendi (1849-1912): Osmanlı devrinin yüz yirminci Şeyhülislamıdır. Babası ulemadan İbrahim Rüştü Efendi, dedesi Erzurumi Çelebizade Mehmet Hamdi Efendi'dir. Çelebizadelik dedesinin babası Erzurum Çelebi Mehmet Efendi'den gelmektedir. Hüseyin Hüsnü 1849'da İstanbul'da doğdu. İlk tahsilini bitirdikten sonra Arapça ve Farsça öğrendi ve Fransızca üzerinde geniş bilgiler edindi, icazet aldı. Çelebizâde birçok memuriyette bulundu. Daha sonra Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa Kabinesi'nde 1918 tarihinde Şeyhülislam oldu. 1912'de İstanbul'da öldü.

67 Ziya Şükun, ***Farsça-Türkçe Lügat***, Gencine-i Güftar, Ferhengi Ziya (XI. Fasikül) yazdı.

68 Ali Enver Güreli (1914-1982): Siyasal Bilgiler Okulu'nu bitirdi. Toprak Mahsulleri Ofisi İstanbul Bölge Müdürlüğü ve Ticaret Ofisi Genel Müdür Vekilliği, Balıkesir Milletvekilliği ile Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı yaptı.

69 Mehmed Zahid Kotku (1897-1980): 1897'de Bursa'da doğdu. Babası ve annesi Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Anadolu'ya göç edip Bursa'ya yerleşen Kafkas göçmenlerindendir. Birinci Dünya Savaşı sebebiyle 18 yaşında askerlik görevine başladı. 1915 yılında Gümüşhânevî Dergâhı'na giren Zâhid Kotku, Dağıstanlı Şeyh Ömer Ziyâüddîn'in öğrencisi oldu ve onun sohbet ve derslerinde bulunarak tasavvuf yolunda ilerledi. Tekkelerin kapatılmasından sonra Bursa'ya döndü ve burada evlendi. 1929 yılında Bursa İzvat köyüne, sonra da Bursa Üftâde Câmii Şerifi İmam Hatipliği'ne tayin edildi. 1952 Kazanlı Abdülaziz Bekkîne'nin vefatı üzerine İstanbul'a taşındı. 1958'de Fatih İskenderpaşa Camii'nde görev yaptı. 13 Kasım 1980'de vefat etti. Süleymaniye Cami haziresinde medfundur.

70 Muzaffer Ozak (1916-1985): İstanbul'da doğdu. Babası Hacı Mehmet Nuri Efendi, annesi ise Ayşe Hanım'dır. Karagümrük'teki Cerrahî tekkesinin bitişiğindeki evde dünyaya gelen Muzaffer Ozak'ın babası II. Abdülhamit devri huzur hocalarındandır. Vezneciler Camii'ne imam olarak atanan Muzaffer Hoca yaklaşık 23 sene de Süleymaniye Camii'nde fahri imamlıkta bulunmuştur. 1966 yılında Şeyhi İbrahim Fahreddin Efendi'nin irtihaliyle Cerrahiyye tarikatının postnişini olur. Sahaf dükkanı

nedeniyle “sahaflar şeyhi” de denir. 1985 tarihinde hakka yürüdü. Mezarı Karagümrük’teki Nureddin Cerrahî Türbesi’ndedir.

71 Ali Ulvi Kurucu (1922-2002): Konya’da doğdu. 1939 yılında ailesiyle birlikte Medine’ye yerleşti. Yüksek tahsilini Mısır`daki El-Ezher Üniversitesi’nde tamamlayan Kurucu Hocaefendi, Mısır dönüşünde Medine’de uzun seneler devam ettirdiği Sultan Mahmud ve Şeyhülislam Arif Hikmet kütüphanelerinin Müdürlüğü’nden 1985 yılında emekli olarak tamamladı. Şair, edip, mütefekkir olan büyük insan 80 yaşında Medine’de Hakk’a yürüdü.

72 Hamit Aytaç (1891-1982): Diyarbakır’da doğdu. Hattat Amidî yani Diyarbakırlı Seyyid Âdem Efendi torunlarından Zülfikar Ağa’nın oğludur. “Hattat Hamid Yazı” evi diye bir işyeri açar. İstanbul’un en yeni camilerinden olan Şişli Camii’nin eşsiz yazıları ile birçok evde, salonda ve işyerlerinde, Mısır ve Irak’ta, dünyanın birçok yerinde binlerce yazısı vardır. Uzun ve verimli bir ömür süren üstad, birçok öğrenci yetiştirmiş, hat sanatımızda celî sülüs, sülüs, nesih ve talîkte zirve yapmıştır. 18 Mayıs 1982’de ölmüş, vasiyeti üzerine Karacaahmet mezarlığında toprağa verilmiştir.

73 Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu (1943-…) Kahire’de doğdu. İhsanoğlu’nun bilim tarihi, Türk kültürü, İslam dünyası ve Batı dünyası ilişkileri ve Türk-Arap ilişkileri hakkında değişik dillerde çok sayıda kitap, makale ve tebliği bulunuyor. 1974’te Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi’nde doktorasını tamamladıktan sonra, İngiltere’de Exeter Üniversitesi’nde doktora sonrası çalışmalar yaptı. 1984’te profesör oldu. Devlet Üstün Hizmet Madalyası sahibidir.

74 Nazım Kıbrisi, Kıbrıs’ın Larnaka şehrinde 20 Nisan 1922 Cuma günü doğdu. Nakşibendi şeyhidir. Anne tarafından Mevlevi tarikatı kurucusu Mevlana Celaleddin Rumi’ye, baba tarafından Kadiri tarikatı kurucusu Abdulkadir Geylani’ye dayanır. Hem Şerif hem de Hüseyni’dir. 1940’larda İstanbul’da Kimya Fakültesi’ni okudu. Oradan Şam’a gidip orada Nakşibendi tarikatının şeyhi olan Abdullah Dağıstani ile tanıştı. 1941’de Hacı Emine Hanım ile evlendi ve 4 çocuk sahibi oldular. Abdullah Dağıstani’nin manevi terbiyesine girdi. 1972’de Şeyh’i ölünce yerine geçti. Bütün Dünya’da, özelikle Avrupa ve Amerika’da İslamiyet ve Nakşibendiliği yaymak ile uğraşmaktadır.

75 Hatm-i hâcegân: Başında ve sonunda okunan Fâtiha suresi, Kur’an’ın özeti ve hatmedilmesi gibi sayıldığı için bu zikre, hocaların hatmi manasında, hatm-i hâcegân denilmiştir. Çok sayıda sure ve salavâtın okunması fazla zaman alacağından bunlar zikre katılanlara belli miktarlarda taksim edilir. Sonunda bir kişi ***aşr-ı şerîf*** okur, dua yapılır. Hasıl olan sevap Hz. Peygamber’in, sahâbe-i kirâmın, bütün nebîlerin ve velîlerin, özellikle Bahâüddin Nakşibend hazretlerinin rûhu ve ***silsile-i aliyye***’de yer alan meşâyihin ve diğer tasavvuf pîrlerinin ruhlarına bağışlanır. Duada Nakşî silsilesinin isminin vasat bir sesle okunması uygundur.

76 Rabbanî-Hatme: Mahbûb-i Samedânî Şeyh Ahmed Fârûkî Serhendî Hazretleri’nin hatmesidir. Buna Rabbânî Hatme denir.

77 Arif Hikmet Güner: 12. Dönem Rize Milletvekili.

78 Ahmet Yaşar Hocaefendi’nin mürşidi olan merhum Hacı Abdurrahman Efendi ise merhum Mehmet Zahid Kotku Hazretleri’yle birlikte Gümüşhaneli Dergâhı’nın son

temsilcilerinden Mustafa Feyzi Tekfurdağı Hazretleri'nden hilafet izni almıştır.

79 13. ve 14. dönem Balıkesir Demokrat Parti Mebusu.

80 Bekir Berk (1926-1992): Ordu`da doğdu. İstanbul Hukuk Fakültesi'nden 1951 yılında mezun oldu. Avukatlık hakkını elde ettikten sonra İstanbul Barosu'na kaydolarak avukatlığa başladı. 20 yıl (1953-1973) boyunca bağlı olduğu İstanbul Barosu'ndan istifa etti. 1973 yılında hac vazifesini ifa ettikten sonra Suudi Arabistan'a yerleşti. Cidde Radyosu Türkçe yayın bölümünde 1974 yılı Eylül ayında çalışmaya başladı. 1989 yılının Mart'ında yaş haddinden emekli oldu. Bekir Berk, 14 Haziran 1992 tarihinde Hakkın rahmetine kavuştu.

81 Allah kâfidir, geri kalanı hevestir.

82 Hafız Fehmi Efendi: 1891 İstanbul Üsküdar'da doğdu. Son asrın en iyi Kur'an okuyucularındandır. Babası Süleymaniye, Selimiye müderrislerinden Hafız İsmail Hakkı Efendi, annesi Hoca Sabri Efendi'nin kızı Mevhibe Hanım'dır. Hafızlığa dedesi Sabri Efendi'den başladı ve Hoca Osman Efendi'den icazet aldı. Valide Medresesi'nde okudu. İmtihanla Selimiye Camii imamı oldu. Öğretmenlik yaptı. Hayli hafız yetiştirdi. 20.2.1942'de öldü. Kalabalık cemaatle Karacaahmed'e defnedildi. Vecd ve müessir bir eda ile Kur'an okurdu.

83 1958 yılında çatı ile iç duvarların mermer kaplamaları değiştirildi, 1982'de zemin mermerleri değiştirildi. 1996'da duvarların dış yüzlerindeki bazı taşlar numaralanıp sökülerek bozulan kısımları düzeltildi ve yerlerine yerleştirildi. ***DİV*** İslâm Ans., C.24, s.17.

84 Hacı Abdullah Hasib Efendi (1864-1949): Serez'de dünyaya geldi. Babası Ali Efendi Serez'de hem imam hem de Serez Rüşdiyesi'nde öğretmen ve müdür muaviniydi. Muavin lakabı buradan gelir. 1893 yılında Tokatlı Hacı Şakir Efendi''den müderrislik icazeti almıştır. Bu sırada, Nakşî meşayihinden Sandıklılı Hasan Efendi'ye intisab etmişlerdir. Daha sonra Serez'e dönüp Cami-i Atik'te görev almıştır. 1924 senesinde, mübadelede tekrar İstanbul'a gelmişler ve Eyüp semtine yerleşmişlerdir. Bu sırada Aziz Efendi ve Mehmed Zâhid Efendi ile tanışmış ve Gümüşhaneli Tekkesi'nin postnişini Mustafa Feyzi Efendi'ye intisab etmiştir. Hasib Efendi 15 Mayıs 1949 rahmet-i Rahmân'a kavuştu. Edirnekapı Sakızağacı Şehitliği'nde Hacı Aziz Efendi ile yan yana yatmaktadır.

85 Şeriatçı Ayşe Hanım'ın ismi aslında Elmas imiş. Çarşamba cemaatine bağlı olunca ismini değiştirmiş, her meselede 'şeriatta böyle, şeriatta şöyle' dediği için arkadaşları ona Şeriatçı Ayşe Hanım ismini vermişler.